

خدا آفرین

توزکجه - فارسی
فرهنگی ، اجتماعی ، علمی

ردیبهشت ۱۴۰۳ - شمارگان مسلسل ۲۲۴ - سال بیستم قیمت ۱۵۰۰۰۰ تومان

آذربایجانلی اونلو کادین شاعیره پروین اعتصامی ۱۳۲۰ (۱۲۸۵ -) شمسی
AZƏRBAYCANLI ÜNLÜ KADIN ŞAİRƏ PƏRVİN ETİSAMİ
(1285-1320) ŞƏMSİ

KHUDAFARIN

Cultural and scial mnthly magazin managing Directr
cncessiner and chief Editr: Dr.HOSSEIN
SHARGHIDAREHJAK(SOYTÜRK)

XUDAFƏRİN

Aylıq Elmi, İctimai, mədəni Dərgi
Təsissçi və Baş Redaktor: Dr.HÜSEYN
ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK)

Say224 Avriil-may 2024, Tehran

تیراژ: 1000

www.khudafarin.ir

Telegram: <https://t.me/xudafarindergisi>

khudafarin@yahoo.com

خدا آفرین 224 xudafərin

ایچینده کیلر:

- ۲----- مدنیتر و اونون سیمگه لری وارلیغین اساس دایاقلاری دیر.
- چتین گونلردن کتچمک اوچون ایستیفاده ائده بیلجیینیز ۱۰ ساده حل یولو
- ۳----- حیات پروبلملرینه قارشی نئجه گوجلو اولماق اولار؟
- ۶----- میلی دموکراتیک ادبیاتیمیز
- ۱۲----- سلسله گفتارهای ملی (تورکی) اسلامی
- ۴۴----- محمد امین رسول زاده (۱۹۵۵-۱۸۸۴) کیم دیر؟
- ۵۲----- نظامی گنجوی نین تورک دیوانی حاقیندا
- ۵۹----- هویت زدایی در نامهای خانوادگی اهالی روستای ساغالان
- هویت زدایی از توپونیمهای اصیل ساغالان با اسامی جعلی و فارسیزه در
- ۶۰----- تابلوها
- ۶۱----- کیچیک یوخو
- ۶۲----- سالاطین عالی قیزی احمدلی کیمدیر؟
- ۶۳----- قارداشیمین آرزوسو
- ۷۰----- حکایه لر (سعادت نامه)
- ۷۸----- سوسیال مندیادان درلمه لر
- ۱۰۲----- شعریمیز - شاغیریمیز
- ۱۳۰----- پروین اعتصامی حاققیندا

عشق ایله یورویین سرتیندا دنیایی داشیر
عشقسیز یورویین بدن دییه بیر جسد داشیر.
تاپدوق امره

مدنیتلر و اونون سیمگه لری وارلیغین اساس دایاقلاری دیر.

Mədəniyyətlər və onun simgələri varlığın əsas dayaqlarıdır.

(پلنگ) بو سایى چوخالتماق اولار. بايراملارى بايرام گوسترن ياس و كدرلرى بيلدين بير چوخ ميللى علامتلر واردير. توركلرين تا قديم دن بز قورد توتى و ديگر قبيله گوستريجيلرى واردير. افشارلارين - قينيقلارين و قاييلارين اوز دامغالارى واردير كي حتى سياسى دامغا سويه سينه قدر يوكسلميشدير. اوزون سوزون قيساسى منه آييد اولان او بيريسينه آييد اولمايا بيلر. يا خود منيم تامغام سنه خوش گلمه يه بيلر. آنجاق منيم وارليغيمى سيمگه لين مدنيت گوستريجيلرينه خور باخماق قارداشجا ياشماغا ضد حركت دير .

چوخلووقدا يماق چوخلولوغو ايله گوزلدير. هر شئى گوج يولو ايله قاداغا ائتمه يه قالخساق او زامان نيفرت توخومونو اكميش اولوروق. منيم كولتورومه آييد اولمايان حاجى فيروز قارا صيفت ده هر بايرام گورميه مجبور ائديلمسه او زامان بيزيم تكم چيلر و كوساميزدا باشقلارى صبيرله سير ائتمه ليدير. سنه آييد اولان بيز خوش اولمالى دير. آنجاق بيزه آييد

اولان خوخ اولمايىدى. حتى يوخ اولمالى دير. قارداشليق گره يى هاميسى اولمالى دير. بلى هامينين كي اولمالى دير كي هامليقدا وار اولاق. يوخسا هامليقدا هاميميز يوخ اولاريق. سئوگى و خوش گورو اساس دير .

Sorumlu müdür və başyazar: Dr.Hüseyn Şərqidərəcək(SOYTÜRK)
مدیر مسئول و سردبیر : دکتر حسین شرقی دره جک

اولوسلارين ان اونده گلن سيمگه لرين دن بيرى بايراقدير. ميللتلر بير بيريني بايراقلارى ايله تانييرلار. بايراقدان باشقا هر بير مدنيت صاحبي اولان خالقلار مختلف سيمگه لرله اونه چيخيرلار.

يازي و اليغبا ايسه مدنيتين بارز گوستريجيلريندن دير. تاريخ بويو مدنى خالقلار علم و كولتورلرينى اليغبا ايله يازيبا دونوشدوررك اوزوندن سونراكي گلجك نسللره آختميشدير. نيشانلار و علامتلر ده ميللى و طايفا گورونورلى اولاراق سيمگه دير. كولتورون مختلف فرمالاريني اولومسوزلشديرمك اوچون اونو اولوشدوران ياپيلارى سيمگه لرله ايفاده ائتميشلر. ميثال اوچون قبير داشلارى اوزرينده اولان حيوان و آلتارين شكيللرى ده بونلاردان حساب اولونور. قايا رسم و اويوقلارى دا اسكى دن گونوموزه اوزايب گلن مدنيت اولاناقلاريدير. هر بير خالقين اوز مدنى و سياسى حتى جغرافى و اقتصادى سيمگه لرى واردير. او علامتلر او خالقين تاريخيني بيان ائتمكده دير .

ميثال اوچون تورك بويلاريندا و طايغلاريندا بئله نيشانلارى گورمكده بيك. سلجوقلاردا ايكي باشلى قارتال و قاجارلاردا آسلان تاتارلاردا بيض بارس

چتین گونلردن کئچمک اوچون ایستیفاده ائده بیلجینیز ۱۰ ساده حل یولو

حیات پروبلملرینه قارشى نئجه گوجلو اولماق اولار؟

Çətin günlərdən keçmək üçün istifadə edə biləcəyiniz 10 sadə həll yolu.

Həyat problemlərinə qarşı necə güclü olmaq olar?

Dr.psixoloq: Hüseyn Şərqidərəcək SOYTÜRK

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

پوزیتو قالین

ویرجینیا سوتنر دئییر: "حیات سیزین اولماسینی ایستدیینیز کیمی دئییل، اودور". فرقی یارادان وضعیتله نئجه داورانماغینیزدیر .

بیلیرم کی، پوزیتو قالماق سیزین اوچون کلیشه کیمی گؤرونه بیلر، اما کلیشلرله باغلی مسئله اودور کی، اونلار عادتاً دوغوردور. پوزیتو قالماق چتین دؤورلردن کئچمیین یالیز کیچیک بیر حیصهسی دیر، هم ده چوخ واجیب بیر حیصه دیر .

پوزیتو دوشونده، نینکی او چتین گونلردن کئچمک، هم ده بو یولدا داها یاخشی بیر اینسان اولماق اوچون اؤزونوزو مومکون اولان ان یاخشی وضعیتده قویورسونوز .

حیات ان چتین وضعیتده دوشنده ایکی شئی دن بیرینی ائده بیلرسینیز. پوزیتو اولماق بیلرسینیز و یولون سونوندا بیر ایشیغین اولدوغونو اؤزونوزه خاطرلادا بیلرسینیز کی، چاتماق اوچون بو چتین لیکلره دؤزملیسینیز و یا گئری چکیلیب اؤزونوزو قوربان کیمی گؤرونمه مکدن داها چوخ شئین اولدوغو بیر وضعیتده قویا بیلرسینیز . بو ایکی یولدان هان سینی سئچجیینیز سیزین سئچیمینیزدیر .

من دئمیرم کی، هئچ واخت اوزولمه، کدرلنمه، آغلاما. منیم فیکریم اودور کی، وضعیتیه دوزلتمک و چتین لیکلری آرادان قال دیرماق اوچون آددیملار آتمالیسینیز .

هی ائیشلر و ائیشلردیر. بعضا یاخشی شئیلر اولور و یاخشی گونلریمیز اولور، بعضا ده پروبلملرله موباریزه آپاریریق .

آرادا چتین گونلر اولان گونلر ده اولور و بو گونلرده بیر آز داها چوخ دستهیه و رهبرلییه احتیاجیمیز اولماسی طبیعی دیر .

اینانیرام کی، اوغورسوزلوق آنلاریندا رئاکسییا طرزیمیز شخصیت تیپیمیزی معین ائدیر. چتین دؤورلردن کئچمک باجاریغینیزی تکمیللشدیره بیل سهنیز، نینکی داها خوشبخت بیر حیات سورجکسینیز، هم ده اوغورلو بیر اینسان کیمی بؤیویجکسینیز .

هر بیرینین آرخاسیندا اؤیرنیلمه‌لی بیر حقیقت اولدوغونو بیله-بیله حیاتین بیزه گتیردی چتین لیکلری، مباریزه‌لری قبول ائتمه‌یه گلمیشیک. سیز دوشوندویونوزدن داها چتوکیسینیز .

نیه گۆره میننتدار اولدوغونوزو بیلین

الینیزده اولان نعمتلری قیمتلن دیرمک، منفی جهتلره دقت یئتیرمک اوزینه حیاتینیزداکی بوتون یاخشیلیقلارا گۆره میننتدار اولماق دئمک دیر. هر گون نیه گۆره میننتدار اولدوغونوزو اؤزونوزه خاطرلایین .

حیاتدا صاحب اولدوغونوز و یا یاشادیغینیز اوچون میننتدار اولدوغونوزو دوشوندویونوز هر شئی یازین. حیاتینیزدا ان چوخ تأثیره مالیک اولان و بوتون چتین آنلاردا سیزینله بیرلیکده اولان اینسانی خاطرلاماق، سونرا اونلارا زنگ ائتمک و اونلارا صاحب اولماق اوچون نه قدر خوشبخت اولدوغونوزو سؤیله‌مک داها گوجلو بیر تجربه دیر .

نظارت ائده بیلجینیز شییه دقت یئتیرین

بعضی وضعیتلر سیزین نظارتینیزدن کناردادیر و نه ائندینیزین اهمیتی یوخ‌دور، چونکی حقیقتا هئچ نیی دیشیه بیلمزسینیز. واختینیزی و انرژی‌نیزی ایداره ائده بیلیمجینیز شئیره یؤنلتدینیز زامان اؤزونوزده ناراحتلیق و مایوسلوک یارادیرسینیز .

سیز هم ده منفیه دقت یئتیردینیز اوچون وضعیتی اولدوغوندان داها قاراللیق گؤستریرسینیز .

بونون اوزینه، دقتینیزی نظارتینیزده اولان شئیره یؤنلتلمیسینیز، چونکی بو، حقیقتا سیزه کۆمک ائدجک بیر دیشیک‌لیک ائده بیلجینیز یئگانیه یول‌دور. بو وضعیتده نظارت ائده بیلجینیز بوتون شئیرلرین سیاهی‌سینی حاضرلایین و بوتون دقتینیزی اونا وئیرین .

یارادیجی اولماق

ائله واختلار اولور کی، ایلشیب قالدیغینیز وضعیتیه دیشیدیرمک اوچون چوخ شئی ائده بیلمزسینیز. یئگانیه حل یولو اونونلا مشغول اولمادیر. آنجاق وضعیتیه یاخشیلشدیرماغا فعال جهد ائده بیلجینیز باشقا واختلار دا وار .

بو وضعیتده، بیر آددیم گئری چکیلیب وضعیتین داها بؤیوک منظره‌سینی گۆره بیلسه‌نیز، سیزه کۆمک ائده بیلجک شئیر کشف ائده بیلر سینیز .

چتین واختلاردان اؤیره‌نین

چتین وضعیتده اولاندا اؤزونوزو حدیندن آرتیق دوشونمکدن چکین دیرمک اوچون اؤزونوزه اویغون بیر فعالیت تاپمالیسینیز وضعیتیه نظردن کئچیریمی و نیین سهو گئتدینینی و فرق‌لی اولاراق نه ائده بیلجیمی گۆرمی خوشلاییرام.

من همیشه منه کۆمک ائدن بیر شئی اؤیره‌نیرم و نهایت، نه ائتمه‌لی اولدوغوم باره‌ده حقیقتا آیدین بیر شکل آلیرام. بئله‌لیکله، اؤزومو یئنی‌دن اوخشار وضعیتله قارشیلانسام، وضعیتین چتینلینینی مینیموما ائندیرمک اوچون نه ائدجیمی بیلیرم .

بو وضعیتین یئنی‌دن باش وئرمه شانسینین ضعیف اولدوغونو بیلدینیز زامان چتین واختدان کئچمک داها آسان دیر .

شرطلری دیش‌دیرین

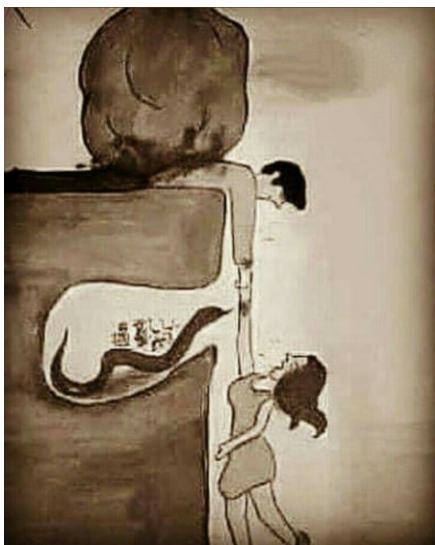
چتین گونلرینیزده واجب مقاملاری معین ائدیک‌دن سونرا دیشیک‌لیک ائتملیسینیز. اگر بو، درحال حیاتا کئچیره بیلجینیز بیر دیشیک‌لیک‌دیرسه، اونو ائدین. آنجاق بو، حاضردا حیاتا کئچیره بیلمدینیز بیر شئی‌دیرسه، لازیم اولدوقدا ایستیفاده ائده بیلیمک اوچون اونو قئید ائدین .

داورانماق دیر. بس او اینسانی باغیشلاسان نه اولاجاق؟ اینانین کی، اونو باغیشلاماق اؤزونوزو داها یاخشی حیسس ائتدیره جک، چونکی او اینسانا قارشى اولان منفى حیسلرینیزه دقتی یؤنلتمک اوزینه، دقتینیزی ایرلیلهمهیه یؤنلده بیلر سینیز .

او اینسان طرفیندن اینجیدیلدیکه ده، حقیقتا چتین بیر دؤورو کئچه بیلمز سینیز، سادهجه اولاراق اونو داها دا چتینلشدیریر .

بعضا بو چتینلیین و باش وئرن حادثه لرین سبکاری سیز اولورسونوز، بو وضعیتده اؤزونوزو گناهلاندیرماق دانسا، اؤزونوزو باغیشلامالی سینیز. کیمین گناهکار اولدوغو اؤنملی دئییل، اؤنملی اولان سنین باغیشلاماغین دیر .

گۆری قایدین و آرخایا باخین

بعضا بیز یولا او قدر دقت یئتیریریک کی، نه قدر ایرلی گئتدیمیزی گؤرمک اوچون هئچ واخت گئرییه باخمیریق. گئرییه باخیب نه قدر ایرلی گئتدیمیزی گؤره ده چوخ ایرلیلیش الده ائتدیمیزی باشا دوشجک سینیز. بو سایه ده اؤزونوزو اینامینیز دا آرتاجاق .

دوستلارینیزدان بیر دایره یارادین

اطرافینیزدا دوغرو اینسانلارین اولماسی چتین گونلری آسانلاشدیران ان واجیب شئیلردن بیری دیر. اؤزونوزو سئوه، قایغیکئش، دوروست و الچاتان اینسانلارلا احاطه اتمک داها یاخشی دیر .

بیزی سئوه و قایغیمیزا قالان اینسانلارین اولماسی بیزی هئچ واخت تک حس ائتمیر و بو، چتین گونلری داها دؤروملو ائدیر .

بو اینسانلارین دوروستلویو ده اؤنملی دیر. سنین گؤزونون ایچینه باخیب حقیقتی دئین بیری لازیم دیر. اولارین دوروستلویو سیزی دوزگون ایستیقامته یؤنلده بیلر .

اؤزونوزو قارشى مئهریان اولون

حیاتین پروبلملرینه قارشى گوجلو اولماق

چتین وضعیتلردن چیخماق اوچون اؤزونوزو دقت یئتیرملی سینیز. پارکدا گزین، ایدمان ائدین و یا گؤزل کیتاب اوخویون. نه ائدیر سینیزسه ائدین، سادهجه اولاراق آغلینیزی و بدنینیزی کدردن داها یوکسک سوییه ده جلب ائدن بیر شئی ائدین .

باغیشلاین

اگر دوشدویونوز پیس وضعیتده باشقاسی گناهکار دیرسا، طبیعی رئاکسییا اونولا غضبلی

اوچ بیر- بئش بیر یارانان آز ساییلی ادبی درنکلرده
 اؤیره نیلن ادبیاتیمیز، اؤتن یوز ایلیکده اوستاد
 شهریار، حبیب ساھر، بولود قارا چورلو، علیرضا نابدل،
 گنجعلی صباحی و... باشقالاری کیمی سؤنمز
 اولدوزلار یئتیرمیشدیر. اؤرنک اولاراق آدلارینی
 چکدیگیم ادبیات اولدوزلاری یقین کی اؤزوندن قاباق
 ادبی نسیللرین یئتیرمه سی اولموشلار و اؤزلریندن
 سونرا عرصیه گلن ادبی نسیللرینده قیدالانماسیندا
 اونودولماز رول اوینامیشلار. اونوتماق کی اوستاد
 شهریارین حیدربابایا سلام پوئماسی یاراناندان سونرا
 اونا یازیلان بیرچوخ نظیره لر الده دیر. و اونون
 مضمون و قه لیبینی اؤزونه اولگو گؤتورن شاعیرلری
 سایماقلا قورتارماز. بونا گؤره کی، اوستاد شهریار
 «حیدر بابایا سلام» اثرینی میلی قه لیبیمیز اولاراق
 میلی روحوموزو یاشادان عاشیق ادبیاتیمیزدان
 گؤتورموشدور. او، اؤز گلیشیله یاساقلیقدا اولان
 ادبیاتیمیزی بیر داها دیرچلده بیلدی و یوزلرله ائل
 شاعیرلرینین اوره گینده یاتان گیزی مصرعلری
 مئیدانا گتیردی. اونوتماق کی، آرازین اوتاییندا
 عرصیه گلن ادبیات همن یاساقلیق ایللرینده ده، بو
 تایدا پؤهره له نن ادبیاتی چوخ حاللاردا قیدالاندیرا
 بیلیدیر. اوستاد شهریار میرزا علی اکبر صابر حاقیندا
 یازدیغی بیر شعرینده دئییر:

"آذربایجان شعرینده، ایلاهی نه دئییم من.

بیرجه اولو صابری نئچه

نئچه شاعرین قلم چکدی اوستوندن

بیرینجی مشروطه نین، بیزیم ایلك اینقلابین،

اودور بؤیوک رهبری،

قلم ایله اویاتدی اویقویا گئندلری.

آچدی گؤزلریمیزی صابر چاغیریشلاری،

صابر هایقیریقلاری.

بیزیم صنعت قصرینین بوتون اوستادلارینین

صابردیر ایلهماجیسی، صابردیر بایراقداری."

یاخشی بیلیریک کی، میرزا علی اکبر صابر اوستاد
 شهریاردان بیر نسل قاباغین شاعیریدیر. و صابر

میلی دموکراتیک ادبیاتیمیز

Milli demokratik ədəbiyyatımız

ائل اوغلو

Eloğlu

زامان سوره سیندن گئریده قالماق ایسته یین
 شاعیرلریمیز همیشه تاریخی دؤنوش نؤقته لرینده
 نئجه آدیم آتاجاقلارینی و ادبیاتیمیزی زامانلا
 اویغونلاشدیراجاقلارینی لازیمی قدر باجارمیشلار. ائله
 اونا گؤره دیر کی، ادبی نسیللریمیز اؤز تاریخی
 دؤورانلاریندا ادبی ایستکلریمیزه اویغون ادبی
 شخصیتلرده یئتیره بیلیمیشدیر. او دور کی، تاریخ بویو
 هئچ بیر بوشلوغو اولمادان شعر تاریخیمیزده ادبی
 نسیللریمیزین یئتیردیگی شاعیرلرین اوخوجوسو
 اولوروق. دنیا ادبیاتینین یاخین یوز ایلیکلرده
 میللیشمه گئدیشى رونقلندیگی کیمی، بیزیم ده
 شعریمیزین میللیشمه گئدیشىنی گؤزدن
 کئچیرنده، اونون کلاسیک ژانرلاردا عصیرلر بویو
 محدود مضمونلارلا یاخالاشمادا اولدوغونو گؤروروک.
 اونوتماق کی، آزاد اولسا، میلی روحوموز همن
 کلاسیک ژانرلاردا دا اؤزونو یاشادا بیلیمیشدیر. اؤتن
 یوز ایلیگن ایلکین گونلرینده و ۱۹-جی یوز ایلیگین
 سون ربعوندن بری مئیدانا گلن میلی دئموکراتیک
 ادبیاتیمیزین دؤنوش مرحله لرینین گلیشمه سینه
 باخاندا، اونون محتوی و قالب باخیمیندان میللیشمه
 ره ک، گوندمله شیب، کؤهنه قابیقدان چیخیب، یئنی
 دونلا مئیدانا گلمه سینده چاغداش ادبیاتیمیزین
 بینؤورسینین محکم اولدوغونو گؤروروک. طبیعی دیر
 کی، یوز ایلدن بری (۱۳۰۴-گونش ایلیندن) مدرسه و
 علم اوچاقلاریندا یوخ، بلکه قیسیلا- قیسیلا ائولرده و

۱ - حاج رضا صراف تبریزی ۱۲۳۲-۱۲۸۶

شعیرلرینده «صراف» تخلص ائدن حاجی رضا صراف تبریزی ۱۲۳۲- جی گونش ایلینده تبریزین مشهور راستا کوچه محله سینده اورتا دوروملو بیر عایله ده آنادان اولموش، ۱۲ یاشیندا ایکن آتاسینی ایلدیر و ئرمیشدیر چاره سیزلیکدن آتاسینین تبریز بازاریندا اولان دوکانیندا مرحوم اولان آتاسینین ایشله دیگی صرافلیق پئشه سینی اؤیرنیب، و چؤرک قازانماغا باشلامیشدی.

او، ۲۰ یاشیندا تبریزده فعالیت ائدن «صفا» ادبی درنگینده ایشتراک ائتمیشدیر. رضا صراف تبریزی بیر مهارتلی غزل شاعری اولسادا، باشقا شعر نؤوعلرینده ده یارادیجیلیق قابلیتینی ایثبات ائتمیشدیر اوستاد شهریار اونو آذربایجان ادبیاتینین نابغه لریندن بیلیمیشدیر. حاج رضا صراف تبریزی نین یارادیجیلیغینین اساس حیصه سی نؤوحه و مرثیه لردن عبارت اولسادا، غزللری اونو چاغداش آذربایجان غزلینین زیروه شاعرلریندن ائده بیلیدیر.

شعیردیلی آخیجی و خالق واری دیر. او کلاسیک شعر صنعتلریندن اوستادلیقلا فایدالانمیش و قالارقی شعیرلر یاراتمیشدیر اونون «دیوانی» وفاتیندان بیر ایل سونرا تبریزده چاپ اولموش و سونرالار باکی دا و ایستانبول دا دفعه لرله چاپ اولونوب یایملا نیشدیر. ۱۲۸۶- جی گونش ایلینده تبریزده وفات ائتمیشدیر.

صراف مشروطه حرکتینه قاتیلان شاعرلردن اولموش و خالق عصیانادا چاغیرمیش دیر. اونون شعیرلریندن میللی روحو دیرچلدن بیر اؤرنک اوخویوروق:

یارادیجیلیغینین تاثیر دایره سینی وورغولاییر و "بیزیم صنعت قصرینین/ بوتون اوستادلارینین/ صابر دیر ایله ماچچیسی، صابر دیر بایراقداری." دئدیکه ادبیاتین او تایی- بوتایی سرحدینین اولما دیغینی آپ- آیدین نیشان و ئریر. طبیعی کی، اوستاد شهریار اؤزوندن ایره لی ادبی نسیل لری اوخوموش، درک ائتمیش و «حیدر بابایا سلام» اثریله شعیریمیزی او فلاکتلی ایلرده بیر داها گوندمه گتیرمیشدی. اوستاد شهریار میللی روحوموزو پوئتیک بیئتیرله اویاتماقدا، ادبیاتیمیزداییر تاریخی دؤنوش نقطه سی یارادا بیلیمیشدیر. «حیدر بابایا سلام» اثرینه اونا گؤره ادبی شاهکار دئییلیر کی، آغیر ایللرین یاساقلیغیندا بوغولماقدا اولان بیر ادبیاتین سسی اولدو، مینلرینی ده، سسه گتیره بیلدی. البته کی بو ایش باجاریق طلب ائیدردی. یاخشی بیلیریک کی میللی روحوموزو قیدالاندیران ادبیاتیمیزین قیغیلجیملاری مشروطه اینقیلابیندان بیر نچه اون ایللیک ایره لیدن آیشماغا باشلامیش و مشروطه دؤورونده فورمالاشماغا باشلامیش، شیخ محمد خیابانی دؤورونده میللی فلسفه سینه ییه دورموش و ۱۳۲۴ گونش ایلی یارانان میللی حکومت دؤورو پوتانسیغلی بیر ادبیات کیمی اورتایا چیخمیش و مطبوعات اورگانلاریندا تظاهر ائتمیشدیر. شاعرلریمیزیت آنادان اولدوغو تاریخی آردیجیلیغی نظرده آلاق، دیرلی خدا آفرین مجلله سینده اوخویاجیمیز سیلسیله مقاله لرده میللی- دئموکراتیک ادبیاتیمیزین ادبی محیط لریمیزده چیچکلنن شخصیتلری ایله تانیش اولاجاغیق.

ای میل- سی اسلام اویان وقت- سی سحر دی

ایللرده ، فلسفه، و باشقا دینی علملری اؤیرنیب اؤز عصرینین معتبر اوستادلاریندان اولور. «هیدجی» فارس، تورک و عرب دیلرینده مؤحتوالی و فلسفی شعرلر یازمیشدیر. او، زامانین حاکمیریندن گیلئیلی ایکن «هیدج» کندیندن تهرانا کؤچور و عؤمرونون سونونا ده ک اورادا تجرید حالیندا یاشاییر. حکیم موللا محمد هیدجی ۷۹ یاشیندا تهراندا دونیاسینی دگیشیر و همن شهرده تورپاغا تاپشیریلیر. ایتتعمارچیلارین علیهینه اولان عالیملردندیر. اونون، عرب دیلینده یازدیغی «رساله دوخانیه» ادلی اثری «ملا هادی سبزواری نین» «شرح-ی منظومه» ادلی اثرینه بیر آچیقلامادیر. شعرلرینده بیر چوخ ساتریک مضمونلار اولان فیلسوف شاعریمیز اثرلرینده همیشه «هیدجی» تخلصو ایله یازارمیش. او، یازدیغی ایجتماعی و فلسفی شعرلری ایله اؤلکه میزده تانینمیش عالیم و شاعرلردن بیری اولموش دور. قئیدلره گؤره ،اونون «رساله دوخانیه» ادلی نثر اثری ۱۲۷۱ - جی گونش ایلینده کربلا شهرینده نشر ائدیلمیش دیر.

شعیرلری «دیوان حکیم هیدجی» باشلیقی له دفعه لرله تبریز، زنگان و تهراندا چاپ اولونوب دور. اثرلریندن اؤرنکلر اوخویاق:

دور بالام! صوبحه یایوخلاشدی گلیر زنگ سسی،
قافیله دوشدو یولا سنده یه هرله فره سی.
بو هامی آرپا سامانی هدر ائتدین نه گونه؟
بسله ییب بیر بئله قولوق ائله دین اولدو بسی.
کؤپگی باغلا بالام، قاپمایا گر بعضیلری،
لازیم اولدو قاپا، بوینوندان او چاغ آچ مره سی.
منی سیمرغ-ی سحر سسله دی کی: ای قاف قوشو،
آچ قیچین باغینی، وور بیر- بیره سیندیر قفسی.
بو هامی گولشن و گولدن خس و خاشاک کؤنول،
باغلاما هیمت ائدیپ، اوتلا بو خاشاک و خسی.
ساغرا! او ساده یه قورشانما، جاوانلیق هاچاغا؟
آنلامزلیق نقدر؟ بوشلا هوا و هوه سی .

گؤز بیر نه خبردی؟
بسدیر بو قدر یاتما چورورسن نه خبردی؟
دور وقت-ی سحر دی
قافیل دوشوبن، دینیوی دونیایه ساتیسان
یوز ایل دی یاتیب سان
بسدیر، گؤزون آچ! سنده کسالت نه خبردی
دور وقت-ی سحر دی
مین یئردن آیلدیر سنی بیچاره احیبا
ترنمه میش اصلا
یاتماق بئله اولماز بو اؤلومدن ده بتردی
دور وقت-ی سحر دی
تاپدیر سنی همسایه لرین دورما- دئییر، یات
کئچمیش اولاهئیها
بو دؤورده هر کیمسه یاتا قانی هدردی
دور وقت-ی سحر دی
*****

۲ - حکیم موللا محمد هیدجی (۱۲۳۳-۱۳۱۴)

حکیم موللا محمد
هیدجی ۱۲۳۳- جی
گونش ایلینده زنگان
بؤلگه سینده یئرلشن
هیدج قصبه سینده بیر
زحمتکش کندلی
عائله سینده دونیایا گؤز

آچمیشدی. او ایتدایی تحصیلینی دوغما کندی
هیدج ده باشا چاتدیراندان سونرا تحصیلینین داوامی
اوچون قزوین شهرینه گئدیر و ۵ ایل ده او شهرده
یاشاییر و اورادا دینی تحصیلینه داوام ائدیر.
حکیم موللا محمد هیدجی تحصیلینی داهادا ایکمالا
چاتدیرماق اوچون کربلایا گئدیر و ۱۰ ایل اورادا اولان
علم او جاقلا ریندا اؤیره نمه یه باشلاییر. او، همهن

۳. میرزا علی ثقه الاسلام ۱۲۴۰-۱۲۹۰

موباريز عالم، دين خاديمي، يازيچي و شاعير شهيد ميرزا علي ثقه الاسلام ۱۲۴۰- جى گونش ايلينده تبريز شهرينده بير روحانى عائله سينده آنادان اولموشدور. قديم اصول ايله ايلك تحصيليني تبريزده بيتيره ندن سونرا قم شهرينه گئديب، فقه و باشقا علملى اوخوموش، سونرا داها اطرافلى بيليك الدهه ائتمك اوچون عراقدا يئرلشن نجف و كربه لا شهرلينده ۹ ايل ساكين اولاراق تحصيليني داوام ائنديرير. اورادا حيكمت، كلام، ادبيات، رياضيات، نجوم، هئيت و تاريخ علملرينى موكممل اوپيره نرك دوغما شهرى تبريزه دؤنور. مشروته اينقىلابيين اونملى رهبرليندن اولور. او، هم مسجدلرده ائتدى دانيشيقلارى ايله، هم ده دؤيوش جبهه لرينده الى سيلاحلى دؤيوشكن ليگيله موباريزه سيني عؤمرونون سون دقيقلرينه دك داوام ائتديرميش دير.

مشروطه اينقىلابيين رهبرلى كيمي اودا او بؤيوك اينقىلابيين اوغروندا جان وئير. بئله كى، روس كونسولو طرفيندن تبريزده توتولور و صحرا حربى موحاكيمه سيندن سونرا ۱۲۹۰- جى گونش ايلينده «عاشورا» گونو سلاحداشلارى ايله بيرگه تبريزده دارا چكيليير. شهيد ميرزا علي ثقه الاسلام او گون دن سونرا هم خالق آراسيندا، هم ده تاريخ صحيفه لرلر ده «شهيد» آدلانير.

سئودىگيم! سؤيمه منى حق سنى دوزلو ياراديب،
سنى هر كيم گؤره سئومز اورگى اؤزگه كسى.
اي اؤزو شمع-ى شبيستانينا پروانه صيفت،
سنين عشقينده يانار «هيدجى» چيخماز نفسى.

***

بو روزگار گنچر، ياخشى روزگار گلر،
كؤنول داريخما، غم ائتمه كى، غمگسار گلر.
دومان دوتوب يئر اوزون، گر ياغار هوادان قار،
گنچر گنچر بو سويوق قيش، گننه باهار گلر.
اگر او چاغ كى سفر ائتدى يار، گئتدى بخت،
خوش اول گونه قايبدار بخت ايلن، اول يار گلر.
گنجه -گونوز چكيرم آه، تيكيرم يولا گؤز،
گؤروم هاچاغ اول يار-ى گولعدار گلر.
سولوب جاوانليغيمين رنگى، قاش و باش آغاريب،
بلى باهاردا بيتر لاله و قيشدا قار گلر.
تلسمه بو شهين عهدينده گر سيم يئتيشير،
بو شهر يار گنچر، آيرى شهر يار گلر.
او شه كى دوشمانا سعادتى رعييتى گؤردون،
نئجه سينه سى اجل اوخونا دوچار گلر.
دولانما بوش به ي جان، گئت اؤزونچون بير ايش تاپ،
دئمه منه كى به يه ام، كسب و كار عار گلر.
آدام! او چاغ كى گلر قونشو بورجونو ايسته ر،
باشارماز سا وئره، دونيا گؤزون تار گلر.
مئلده وار كى، «ايگيد اوندو، دوققوزو دوندو»،
اگنينده اولمادى پالتار نظرده خار گلر،
واريم عجب كى هر نئجه ليباس اولسون،
گيه ننده اگنيمه من، قيسا يا كى دار گلر.
آليب كمند صيفت تسبيحى اله زاهيد،
باخار گؤرركى هاچاغ دامنه شيكار گلر.
بو حالى ترك ائيله مؤحمه ل دانيشما «هيدج لى»،
بو سؤزده بعضيلرين قلبينه قوبار گلر.

*****

باشیندا بیر گۆز آچمادی بیچاره گۆز لیریم
 یانیندا بیر دیونجا باخا یاره گۆز لیریم.
 چوخ باخسا زولفونه، اونا عئیب ائتمه عذری وار،
 آغ سینهنه باخاندا، دوشوب قاره گۆز لیریم.
 بیلیم کی، هانسی عضوونه یارین نظر سالیم،
 بیر چاره قیل کؤنول، قالیب آواره گۆز لیریم.
 یاردان فلک سیتم ایله آیرسا، حیاتدن
 گۆز اؤتره کی، دوشمه یه اغیاره گۆز لیریم

*****

روباعی لر:

هیجراندا کؤنول عشقیله مجنون اولدو،
 قان آغلادی او عرصه ده جیحون اولدو.
 بیر تک گئجه کی، باخدی گۆزل گول اوزونه،
 گۆز یاشلاری عؤمرو بویو گولگون اولدو.

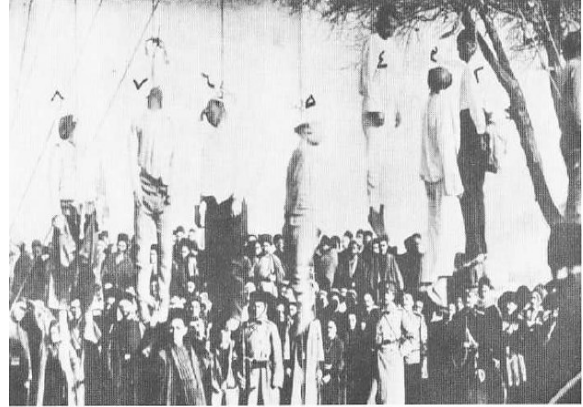
هیجران گئجه سینده او قیامتدن اثر وار،
 اوندا او گۆزل قمزه لی قامتدن اثر وار.
 اصلا کی، چاتا مقصده، مقصوده حیاتدا،
 هر کیمده کی، بیر زرره جه دهشتدن اثر وار.

توتماق اول اوچموش اوخو، سعی ایله ایمکان،
 بلکه ده شکر آلماق اول چؤل قامیشیندان.
 فیل بلکه قاریشقا یوواسیندا توتا مسکن،
 بونلار اولار، اولماز یئتیشه ک وصلینه جانان.

۴ - میرزا عبدالحسین خازن تبریزی «خازن»

۱۲۵۲-۱۳۰۴

«خازن» تخلصو ایله شعر یازان اوستاد شاعر میرزا
 عبدالحسین خازن تبریزی «خازن» ۱۲۵۲ - جی

اولین کتار روسیا در تبریز (جده دهم محرم ۱۳۳۱ ق.ه)
 ۱. حسن (بصر علی سیر) ۲. قیاس العلماء ۳. محمد علی خاوندی قیاس العلماء ۴. صادق الملک ۵. قنایه ملا محمدابراهیم قنایه
 ۶. ناصر (بصر علی سیر) ۷. شیخ علی

شهید میرزه علی ثقه الاسلام ین کیتابلارینی تبریزی
 تاریخچی عبدالحسین ناهید آذر مشهور «قیام- یشیخ
 محمد خیابانی کیتابیندا بئله قئید ائدیر: «دیوان
 شعر»، «مرات المکتب (۷ جیلده)»، «اگر ما
 آذربایجانیه غفلت کنیم»، «مشروطه یا مشروعه»،
 «رساله -ی سیاست»، «علم الرجال»، «لال لار
 کیتابی»، «زیج-ی هندی»، «تئلقرافلار
 مجموعه سی»، «ایضاح الخبر»، «تاریخ اماکن شریفه و
 رجال برجسته».

شهید میرزا علی ثقه الاسلام ین دیوان اثرلری
 هله لیک چاپ اولونوب یاییلماسا دا، اونون شعر
 نومونه لری اؤرنک اولاراق بعضی آنتولوگیالاردا قئید
 ائدیلیمیش دیر. شعر دلی آخجی، خالق واری دیر
 عصرینین بؤیوک عالیملریندن اولان شهید میرزه علی
 ثقه الاسلام عؤمرونو آذربایجان خالقی نین سعادت
 و آزادلیغی یولوندا فدا ائدن اونودولماز
 شخصیتلردن دیر.

خیالی یاخشی مونس دیر منه شام و سحر سنسیز،
 کی، سنسن اؤزگه یوخ قلیم ده، بیر فیکر-ی-دیگر سنسیز.
 اؤزون گۆردون صلاح-ی کاری، مندن ال چکیب گئتدین،
 مگر سنسن؟ قالان غم بیر ده مندن ال چکر سنسیز؟
 وطندن آیری دوشدون، آیری دوشدون روح جیسمیدن،
 گۆزومدن عشقیله باهم آخار، خون-ی جیگر سنسیز.
 چیخیب ظاهرده الدهن دامنین، لاکین یقینیم دیر،
 مووافیق اولماسین بو ظلمیله حؤکم-ی قدر سنسیز.
 گلرسن قورخورام بیر گون سنی گورمک محال اولسون،
 گندر شاید فراقیندا بو آز نور-ی بصر سنسیز.

۵ - اصغر اکبرزاده (سالک)

(۱۳۵۷ - ۱۲۷۰)

اصغر اکبرزاده سالیک علی اکبر اوغلو - ۱۲۷۰ - جی
گونش ایلینده اهر شهرینده ایشیقلی دونیایا گۆز آچیر. او
یئنی یئتمه‌لیک ایلیرینی اهرده یاشاییر و گنج‌لیک
ایلیرینده تبریز شهرینه کۆچور، اورادا دوخانیات
ایداره‌سینده ایشله ییر و تقائیده چاتیر.

سالیک عؤمورونون سونونا دک ائولنمیر و تکلیکده یاشاییر.
سالیک فارسجا و تورکجه شعرلر یازارمیشدیر. او،
مهارت‌لی بیر شاعر کیمی تبریز ادبی موحیطینین
یئتمه‌سی کیمی مختلف ژانرلاردا شعرلر یازارمیش.

سالیک خالقین دؤوقونو اوخشیان ساتیرا اثرلرده
یازارمیش. اونون دیوانی چاپ اولماسادا تذکیره‌لرده قدرتلی
و باجاریقل بیر شاعر کیمی قلمه آیینیدیر. او، ۱۳۵۷ -
جی گونش ایلینده تبریزده وفات ائدیر و مزاری دا تبریزده
دیر. اؤرنک اولاراق شعرلیریندن اوخویاق:

میوه فشار

من بو هامی فشاریله میوه فشاری نئیلیرم
میوه فشاردان گلن آب اناری نئیلیرم
آب اناردان دئییم صؤحبتی - یار ایلن بئله
آج-یالاواج، یوان، یاشیل صؤحبتی - یاری نئیلیرم
قد بوکولوبدو نون کیمی، باش آغاریددی یون کیمی
قاشی کمان گوزلری، چشم خوماری نئیلیرم
بئلری اینجه قیزلارین، نازینی چکمک ایسته‌مه‌م
دام بلای جان اولان زولف نیگاری نئیلیرم
چشم خومارده اولان عشوییه یوخدو طاقتیم
قمزه‌سی جان آلان گؤزل قیز بالالاری نئیلیرم
قوی اولورهم حسن بالا آز منه دئ بو سؤزلری
من بو فوسورده حال ایله بوس او کناری نئیلیرم
دیش تۆکولوب آغیز باتیب چانه چیخیب یوخارییه
آی بالا من بو وضعده دؤشلی ناری نئیلیرم
قمزهده یاردان دئمه، نغمه تاریلن بئله
قمز - یاری نئیلیرم نغمه تاری نئیلیرم
باغ او باهاری - اؤمرومو سئیل خزان خراب ائدیپ
حیوانی ناری نئیلیرم باغچانی باری نئیلیرم
ناز و عتاب یاردان باغیریم اولوبدو قان منیم
سئیری - چمنده یوخ گؤزوم باغ او باهاری نئیلیرم
«سالک» بن آز قالب چیخا جانی فشار دهردن
من بو فشاریلن عمی! میوه فشاری نئیلیرم

گونش ایلینده تبریزده دونیایا گلدی . او، یوخسول بیر
عیله‌ده بویا- باشا چاتسا دا تحصیلینی داوام ائدیپ، آیدین
دوشونجه‌لی بیر شاعر اولمشدور. «خازن» ۱۳۰۴ - جی
گونش ایلینده دایمی یاشادیغی تبریز شهرینده وفات
ائتمیشدیر. او، هم نؤوچه ادبیاتینین قوللوقوندا اولموش
هم‌ده میلی دوشونجه‌لره دایانان شعرلر یازمیشدیر.
همیشه خالق اوچون چالیشان و یازان بیر شاعر اولاراق،
شیخ محمد خیابانی اینقلابیندا «مجاهید» دسته‌لرینه
قاتلمیش و حرکتی آلقیشلاراق میلی دوشونجه‌لرین
اویانیشینا قوللوق ائتمیشدیر. الیمیزه چاتدیقد، اونون
ایجتماعی و لیریک شعرلری مرثیه‌لری و نؤوچه شعرلری
قدر اولماسادا، اوستادلیقلا یازیلان لیریک اثرلری واردیر.
اؤرنکلر اوخویاق :

ایققدان دوشموشم ساقی الیمدن دوت ایاغ ایله،
ایلینده ساغر-ی زررین گؤروم همواره وار اولسون.
قیزیل گول قونجه‌سی تک لخته - لخته قان اولان گؤگولوم،
آچیلماز بیرده عالمده اگر یوزمین باهار اولسون.
نه شه‌دن چاره وار بیز میلته یاران، نه مجلسیدن،
بیزه هر کیمسه یار اولسا اونا الله یار اولسون .
****

هر زمان گؤنلوم قوشو یاد-ی بهاریستان ائدیر
فیکر-ی وصل ائیله ر سیزیلدار ناله و افغان ائدیر
بیر پری سینمیش قوشو گؤردوم دونن گولزاریده
باشلایب شوریه نقل-ی قوصه-ی ایران ائدیر
سسله‌نیردی باغبانه اولما قافیل باغدان
بئیله کی گولچین داراشمیش گولشینی تالان ائدیر
هئیتی کابینه‌دیر اغیار اولوب همراز-ی یار
علم‌سیز میللتدی بیجا دعوی-ی ویجدان ائدیر
اولسا هر بیر قلب ده ناموس و دین، حب-ی وطن
بیر ائله اینسانه «خازن» جانینی قوربان ائدیر
*****

باغلانان زنجیری - بیداده یازیق ایرانلیلار
اولمایان آسوده دونیاده یازیق ایرانلیلار
تیتیره‌یەن بیر مرغ بیسمیل تک کف-ی جلالده
صئید اولان بی رحم صیاده یازیق ایرانلیلار...

سلسله گفتارهای ملی (تورکی) اسلامی

MİLLİ (TÜRK) İSLAMİ DİZİ ÇIXIŞLAR

دکتر عبدالغفار بدیع

Dr. Abdoulgaffar badie

بدون اراده حق، هیچ تأثیری بر زندگی بشر نخواهند داشت.
از این روست که وقتی از تاثیر سخن می گوید به یاد تاثیر
ستاره در سرنوشت آدمی می افتد:

این سخن همچون ستاره است و قمر
لیک بی فرمان حق ندهد اثر

۳

«**ملای روم افلاک را در قید رقیت خداوند قلمداد می
کند و می گوید:

هفت چرخ ازرقی در رق آوست
پیک ماه اندر تب و در دق آوست

۴

«حساب جستجوی خود در آسمان را از حساب منجمان
احکامی جدای کند. نگاه مولانا به افلاک، بیشتر متکی به
آموزه‌های قرآنی است که در آیات متعدد، لزوم شناسایی
آسمانها آمده: «و یتفکرون فی خلق السموات و الارض ربنا
ما خلقت هذا باطلاً سبحانک فقنا عذاب النار» (آل
عمران: ۱۹۱) و نیز «اولم ینظروا فی ملکوت السموات
والارض» (اعراف: ۱۸۵)

۵

«اصطلاحات نجومی در آثار ملای تورک روم حاکی از
آشنایی دقیق وی به این شعبه از دانش بشری است.
دانشی گردش یافته در میان عوام و خواص و منتقل شده
از مفکوره شامانها. لذا نجوم برای ملای روم تنها عرض هنر
و ابزار آفرینش شعر نیست:

آشنایی گیر شبها تا به روز
با چنین ستاره های دیو سوز

۶

«در مثنوی، تحت تاثیر مفکوره تورکان و شمنها درباره
آفتاب، آفتاب نماد نور و گرمای عشق و معرفت و منشأ
حیات به حساب می آید:

قمر

در نجوم، نزدیکترین و مأنوسترین سیاره به زمین و
ساکنان آن است، و بعد از آفتاب، بیش از همه اجرام
آسمانی بر تفکر و زندگی انسان تأثیر گذاشته است. مولانا

عرفان ملی (تورکی اسلامی) ۲۲

میتولوژی تورکان: ستاره (اولدوز) ۴

تنجیم و ستاره در اندیشه ملای روم ۲

۱

فیه ما فیه:

«آدمی اسطرلاب حق است، اما منجمی باید که اسطرلاب
را بداند. همچنان که این اسطرلاب مسین آینه افلاک
است، وجود آدمی که «ولقد کرّمنا بنی آدم» است
اسطرلاب حق است:

علت عاشق ز علت-ها جداست

عشق اسطرلاب اسرار خداست

۲

«اخترشناسی علمی در عصر جدید، موجب شده است که
باور به تأثیر ستارگان در زندگی انسان کاری ناروا به شمار
آید. (کوورجی کویاجی، ۱۳۸۰: ۱۰۰). اما آنچه مسلم
است، زیربنای فکر اخترشناسی اندیشه‌های شمنی دینی
مذهبی و اسطوره ای بوده است. بی تردید نجوم، از شمار
تفنیات علمی ملای روم است، چرا که از نگاه وی، بدون
اذن حضرت حق، افلاک نمی‌توانند تأثیری بر زمین
بگذارند. در بیان اشعری ملای روم تمام عوامل طبیعی در
حکم وسایلی است که تحت تأثیر اراده و خواست خداوند
می‌توانند منشأ وقوع پدیده‌هایی در جهان هستی شوند و

مشتری را «کوکب قضا و علما و اشراف و اصحاب مناصب» شمرده‌اند. (مصفی، ۱۳۸۱: ۷۳۶) مولانا معنای ایهامی مشتری را که با معنای خریدار تناسب دارد، با عهد خداوند با آدمیان: «إن الله اشتری من- المؤمنین انفسهم و اموالهم بِأَن لَّهم- الجنة» (توبه، ۱۱۱)، ترکیب می‌کند و آن را نمادی از بزرگترین سعادت حقیقی که برای بشر از سوی خداوند تضمین شده است، قرار می‌دهد:

عقل کو مغلوب نفس او نفس شد
مشتري مات زحل شد، نحس شد

زحل

زحل را «کوکب پیران و دهقانان و ارباب قلاع و خاندانهای قدیم و غلامان سیاه و مردم سفله و ... دانسته‌اند (مصفی، ۱۳۸۱: ۳۳۷). مولانا شوره‌زاری زمین را نتیجه تأثیر زحل دانسته و این امر را با تأثیر همنشین بد بر آدمی مقایسه نموده:

هر زمینی کان قرین شد با زحل
شوره گشت و کشت را نبود محل

زبان و ادبیات ملی (تورکو) ۱۹

شاهدبازی در تصوف شعوبی مجوسی ۲

دکتر عبدالغفار بدیع

۱

دکتر تصوف شعوبی فارسی مجوسی هندی رایج در اعظم خانقاهها که در برابر مساجد نبوی قدرافراشته بودند کثیری از شیوخ خود مفعول بودند منظور از عله المشایخ همین مفعولیت شیوخ بود. لب لباب تصوف شعوبی فارسی مجوسی هندی متشکل از یک تثلیث بود از:

۱. تحقیر و ذالت نفس با ریاضتهای بیخود از جمله گدایی و کشکول به دست گرفتن، امساکهای طولانی و پرخوریهای افراطی.

۲. حمایت از ظالمان و بی تفاوتی بر احوال مظلومان

۳. به حاشیه راندن علم و عقلانیت زمانه.

تقابل عالم و صوفی تقابل بجایی است.

۲

یکی از مجعولات شعوبیه، انتساب شاهدبازی به غزنویان و داستان عشق ایاز و سلطان محمود و بخشیدن معنای ظاهری به آن است حالیا که عشق ایاز و سلطان را در مثنوی و آن قصه معروف پوستین باید نیک دریافت. ملای

فریاد مخالفان حق و مزاحمتهایی را که برای انسانهای برگزیده ایجاد می‌کنند، به بانگ سگ در برابر تابش نور ماه تشبیه کرده و گفته است:

در شب مهتاب مه را بر سماک
از سگان و عوعوی-ایشان چه باک
سگ وظیفه خود به جا می‌آورد
مه وظیفه خود به رخ می‌گسترد

بارها به رابطه سحر و جادو با ماه اشاره نموده است، از جمله:

دو جوان بودند ساحر مشتهر
سحر ایشان در دل مه مستمر

عطارد

عطارد را «کوکب حکما و طبیبان و منجمان و شعرا و اذکیا و دیوانیان و کاتبان و نقاشان و تجار و اهل بازار و دین و ... دانسته‌اند (مصفی، ۱۳۸۱: ۵۱۲). مولانا عطارد را ستاره عقل و دانش دانسته و بهره‌مندی آدمیان از دانایی را نتیجه تأثیر آن شمرده و بیان کرده است که:

آن عطارد را ورق-ها جان ماست
آن سپیدی و آن سیه میزان ماست

زهره

زهره را خنیاگر فلک و ستاره زنان و امردان و مختثان و اهل زینت و تجمل و لهو و شادی و طرب و عشق و ظرافت و سخریه و .. دانسته‌اند (مصفی، ۱۳۸۱: ۳۴۶). مولانا نیز بیشتر به همین جنبه‌ها در تصویر پردازی زهره نظر داشته است:

سخت می‌رنجی ز خاموشی او
وز نحوس و قبض و کین کوشی او

مریخ

مریخ را، خونریز فلک، نحس اکبر، و نماد دوری دانسته‌اند. مولانا نیز آن را تنها در همین معانی به کار برده، اما در عین حال، آن را به عنوان رمزی از صفات حیوانی انسان نیز شمرده است:

شاه چون از محو شد سوی وجود
چشم مریخیش آن خون کرده بود

مشتري

است. - از شاهزادگان سرزمین فارس، از بزرگ ترین شهرهای آن سامان، اصفهان است.» (همانجا ص ۱۱)

۴

«احمد غزالی در اتاقی پر از گل، با امردی خلوت می کرد و گاه به گل می نگریست و گاه به امرد و نزد سلطان از او سعایت می کردند که:

«شیخ احمد هفته ای در حمام می کند شب و روز، پایی بر کنار غلام و پایی بر کنار پسر رئیس، و مجمره آتش نهاده، کباب می کند، شفتالویی (کنایه از بوسه) از این می ستاند و شفتالویی از آن، دگرچه مانده باشد؟ (محمد رودگر، عرفان جمالی در اندیشه غزالی، نشر ادیان، چاپ اول، ص ۲۹۴)

۵

«فخرالدین عراقی، (عراق عجم) از صوفیان بنام شاهدباز بوده است. اشتها او در این کار تا جایی است که در اوایل جوانی به خاطر شیفتگی اش به بچه ای زیبا رو تا هندوستان مسافرت می کند. (عبدالرحمن جامی، نفحات الانس، مطبعه لیبسی، کلکته، ۱۸۵۸، ص ۷۰۱)

۶

«ابن جوزی در کتاب تلخیص ابلیس که استاد برملا کردن انحرافات شعوبیه در تصوّف است حکایات بسیاری از شاهدبازی سران تصوّف شعوبی فارسی مجوسی هندی نقل می کند: نقل است جمعی از صوفیان به مصر درآمدند و همراهشان پسر ساده ای بود که برایشان آواز می خواند. یکی از آن صوفیه گرفتار آن پسر شده بود و خودداری نمی توانست و نمی دانست از چه راه بدو نزدیک شود، تا روزی (به آن پسر) گفت: بگو لاله الاله. پسر گفت لاله الاله، صوفی برجست و گفت من می بوسم دهانی را که لاله الاله گفت!

و یا

آورده اند در بلاد فارس صوفی بزرگی بود گرفتار نوجوانی شد و خود را نتوانست نگه دارد و نفس به عمل زشت دعوتش می کرد. از ترس خداوند، خود را از بلندی به دریای آب افکند و غرق کرد در حالی که این آیه را می خواند: فتوبوا الی بارئکم فاقتلوا انفسکم (۵۴/۲)

و یا

رم، ایاز را صاحب حکمت و واجد معرفت می داند و در برابر ولیّ نعمت خود تسلیم محض است گوییا خلاق همه ایازی هستند و خالق محمودی و عشق و سئوگی نیز از محمود (الله) می آغازد. اگر نداشت که دست بر خلقت نمی زد.

پوستین و چارق آمد از نیاز

در طریق عشق محراب ایاز

۳

«محبی الدین عربی برای بهره مندی از نوجوانان زیبارو توجیهی مضحک ارائه کرده و می گوید: نوجوان امرد که مویی بر صورتش نرویده، به دلیل آنکه مجرد از ریش است، عارفان را به یاد مقام تجرید می اندازد و از آن جهت که نوپدید است، بیش از دیگران قدیم بودن حق را نشان می دهد!

(الفتوحات المکیه، ابن عربی، تحقیق عثمان یحیی، القاهره، المكتبة العربیة ۱۳۹۲ق، ج ۱۴ ص ۶۵-۶۴ باب ۱۰۸)

عشق ورزی به زنان پریچهره علت تألیف کتاب «ترجمانُ الأشواق» ابن عربی بوده را از زبان ابن عربی بشنوید که در ابتدا با ابیاتی می آغازد که مضمون آن چنین است:

«برای شیخ مکین الدین که استاد بود، دختری بود دوشیزه، لطیف پوست، لاغر شکم، باریک اندام، که نگاه را دربند می کرد و محفل محفلیان را زینت می بخشید و بیننده را دچار حیرت می کرد، نامش «نظام» اصفهانی بود و لقبش «عین الشمس والبهاء» گوشه چشمش فریبا و اندامش نازک و زیبا بود، چون سخن بسیاری گفت سخن را درمانده می کرد، و چون کوتاه می گفت ناتوان می کرد... که اگر روانهای ناتوان و بدسگال و بیمار نبود، همانا من در شرح زیبایی خُلق و خوی وی داد سخن می دادم.» مگر زوایای پنهانی از این بانوی اصفهانی باقی ماند؟ (ابن عربی، ذخائر الاعلاق شرح ترجمان الاشواق، دارالکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، بیروت، بی تا، ص ۸)

شیخ اکبر در نهایت عطش عشق خود را نسبت به دختر مکین الدین در این بیت به نمایش می گذارد:

«- بیماری من از عشق آن زیبای خُمار چشم است. من را با یاد وی درمان کنید - عشق من به آن زیبای نازپرورده نازک بدن به درازا انجامید، که صاحب نثر و نظام و منبر

نگاه چرچی مابانه و دیگرپرستانه بازار تبریز و ادای روشنفکران قلبی خودباخته آذربایجان فرش قرمز را برای هر نوع اغیار متجاوز پهن می کند .
چقدر راه دشواری در شکل گیری میلی دوشونجه در پیش داریم؟! ۲

با تاستف تورکان پس از مشروطه ماسونی صلیبی فارسی مجوسی دچار الیناسیون شدند تورکان افشار در کرمان، تورکان بیات در خراسان و تورکان چگینی در زنجان و لرستان و تورکان هزاره در افغانستان در زبان دری (فارسی) مضمحل شدند سوال اینست که اینان که آسیملاسیون را پذیرفته و با طیب خاطر هم الینه شدند آیا از تبعیض و بی عدالتی توانستند رهایی یابند؟ پاسخ منفی است. زیرا همچنان نگاه و عملکرد درجه چندم بر ایشان جاری و ساری است. الیناسیون یعنی، اؤزگه لیشمه، از خودبیگانگی. یک پروسه و عملیات روانی است که جسارت را از آدمی می ستاند آدمی بمثابه زندانی ای که عاشق زندانبان و شکنجه گرش می شود از رنج خویش به بهانه تقدیر تاریخی خرسندمی شود. چون قهرمان رمان چنگیز آیتماتوف تیر بر قلب مادر خویش می نشاند. استعمارشده و استثمارشده ای که شیفته و شیدای سکنات استعمارگر و استثمارگر می شود. پس درمان آسیملاسیون و الیناسیون در چیست؟ در آگاهی بخشی. انسانها چون ذاتا طمعکارند خوش دارند از امکانات گروه غالب بهره ببرند لذا الینه می شوند و منابع اقتصادی را در اختیار و در خدمت حاکمیت قوه غالب درمی آورند. پروژه آگاهی بخشی در تمام ساحتهای معرفتی اعم از دقتی و حیرتی، فلسفی، حکمی، دینی، مذهبی، تاریخی، اخلاقی و ... لازم است. آگاه سازی (بیلگین لشمک) در حوزه زبان یک ضرورت است ما باید توانمندیهای زبانی خود را به میان و به میدان آوریم. کسانیکه در معرض رسانه های آسیمیله گر واقع شدند بیشتر دچار الینه شدند نمونه بارزش در میان تحصیل کردگان است. زیرا آموزش یک صنعت است کاری است که یک صانع با مصنوع می کند محیطهای روستایی ما از حیث واژگان و گفتار و ادب و ... خیلی تمیزتر و خالصتر مانده اند.

چنانکه شنیدیم یکی از صوفیان با پسری همخانه بود، آن قدر زشتگویی کردند که جدایشان ساختند. آنگاه صوفی با کاردی سراغ آن پسر رفت و به قتلش رسانید و برکشته اش می گریست.

فلسفه ملی (تورکی اسلامی) ۵۵ نسبت مدینه تغلبیه فیلسوف تورک مسلمان، ابونصر فارابی با آسیمیلایون والیناسیون ۴

دکتر عبدالغفار بدیع

۱

آذربایجان با این دست فرمان برود طولی نکشد یکایک شهرهایش را کردها فتح گردانند و آذربایجان نیز ناک اوت و مغلوبه گردد. فتح نرم افزاری (فکری فرهنگی) آذربایجان توسط شعوبیه در یکصدسال اخیر به یک اهرم سخت افزاری تمام کننده (نفر) حاجت داشت. مقرر بود و است کردها-کولیان مهاجر هندی بی زمین و بی وطن و صادراتی از عراق و سوریه-در فتح شهر به شهر آذربایجان با کثرت فزاینده جمعیت و برنامه منظم و فرصت طلبی چنین نقشی را مزدورانه ایفانمایند. پدران ما می گفتند: آغاجدان ماشا کرد دن پاشا اولماز یعنی از چوب، گیره ذغال بردار و از کرد شاه ساخته نمی شود ولی گویا دارد ساخته و پرداخته می شود. قاچاق، اسلحه، زیستن در کوه، گوسفند و شبکه هایی ماهواره ای در دل شعوبیه غربی، حمایت ایرانشهریها، آذریها، فاذریها کردها را بسی مصمم تر نموده است. داش ماکی و اورمو و سولدوز و ... در چنبره تغلبیه درمی آیند و شعوبیه پسامدرن هم این فرایند را تسریع می کند. طمع فزاینده صندلیهای پارلمان نه چندان کارا چشم وطن بین، خاک بین و غیرت بین نامزدان تورک مسلمان را بر این واقعیت برمی بندد شرمندان بادا. علی (ع) می فرمودند: «فَیَا عَجَبًا عَجَبًا وَاللَّهِ یُمِیتُ الْقَلْبَ وَ یَجْلِبُ الْهَمَّ مِنْ اجْتِمَاعِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ عَلَی بَاطِلِهِمْ وَ تَفَرُّقِکُمْ عَنْ حَقِّکُمْ فَفُجَبًا لَکُمْ وَ تَرَحًّا» (شگفتنا، شگفتنا! به خدا سوگند قلب را می میراند و اندوه را به روح انسان سرازیر می کند که آنها در مسیر باطل خود، چنین متحند و شما، در طریق حقتان، اینگونه متفرق! رویتان زشت بادا! و همواره غم قرینتان بادا!

پایتخت زندیه به مدد ایجاد امنیت توسط قاجار در خلیج بصره توانست به احیای تجارت بپردازد یزد و کرمان و مشهد و قزوین در کانونهای مرکزی ممالک محروسه قاجار نیز حیات اقتصادی خود را توانستند به مدد امنیت و مولتی کولتورالیسم حاکم توسط قاجار دیگر باره احیا کنند. بنادر تجاری چون محمّره، بوشهر و بندر شاه عباس کبیر در کرانه خلیج بصره به دلیل تجارت با هند و مسقط نیز رونقی دوباره یافتند. بارفروشان رشتی نیز از بحر خزر با روسیه و قفقاز داد و ستد را آغازیدند. روستای طاهران(طهران) که آقامحمدخان سال ۱۲۰۱ ه. ق. به پایتختی برگزید پس از نیم قرن از سلطنت وی یعنی، در دوران ناصری به ۸۰۰۰۰ نفر نمی رسید.

۲

نظام سلطنت در مفکوره تورکان مسلمان عموماً برای آشتی قدرت دنیوی با بنیانهای معرفتی اسلامی بکار گرفته می شد حالیا که نظام سلطنت در مفکوره شعوبی فارسی مجوسی در تقابل و مقابله با آن بنیانهای اسلامی بکار گرفته می شد. بکاربردن تعبیر ظلّ الله فی الارض یک ایده انحرافی شعوبی در مفکوره سلطنت تورکی است. زیرا هرگز سلطنت در مفکوره تورکی بار ظلّ اللّهی را بر دوش نمی کشیده است. رسالت سلطنت پل ارتباطی میان قدرت مردم و قدرت اسلام بود. به عبارتی اسلام تولید قدرت معنوی می کرد و توره و قورولتای تولید کوت یا قدرت اجرایی و سلطنت واسطه و میانجی آشتی این دو قدرت بود.

۳

پادشاهی(ناصرالدین شاه قاجار تبریزی) که شهادتش مبدا تاریخ شمرده می شد. یعنی، پیرانی می گفته اند که وقتی شاه شهید شد ما در کوچه گوی بازی می کردیم. هنگامه جنگ و ستیز لقب چنگیز صولت و تیمور سلطوت، هنگامه صلح و آرامش، سلطان صاحب قران و اسلام پناه و شریعت مدار. خاطره او هنوز در کتابها هست. شعوبیه داستانهایی مضحک را درباره وی جعل نموده چون شاه بابای دوست داشتنی صادق هدایت در توپ مرواری. گرچه در منظومه فکری صادق هدایت شاید علاقه باطنی به قاجار را به نیکی بتوان یافت.

۳

اما چرا از تفاوتها حرف می زنیم اولاً اثبات می کنیم که عقلانیت متفاوت داریم ثانياً این تفاوت، استحقاق می آفریند و این استحقاق هم حقوق متفاوت ایجاد می کند . ما دو نوع حق داریم:

۱. حق تمتعی ۲. حق استیفایی .

آسیمیلیسیون، فراموشی مزمن جمعی را ایجاد می کند. فرد داشته های خود را به مرور فراموش می کند: فراموش می کند چرا می بایست در مملکتی فقیرانه و محرومانه و تبعیضانه زندگی کند که دومین منابع گاز جهان، سومین منابع نفت جهان، یک ششم از ذخایر سنگهای قیمتی جهان، واجد ذخایر زیرزمینی، معادن، انواع فلزات و کانیهای معدنی در جهان، رتبه دوم بهترین فرش و خاویار جهان، دارای بهترین پسته جهان، بهترین تولیدکننده زعفران در جهان، یکی از بزرگترین صادر کننده آب و برق منطقه کشوری، ۱۵ درصد از آثار باستانی و تاریخی ثبت شده در یونسکو و یکی از مرغوبترین برنجهها و چایهای جهان را دارد. همه اینها را ملت آسیمیله و الینه به بوته نسیان می سپارد.

حکمداری ملی(تورکی اسلامی) ۱۹

۱. قاجاریه

ناصرالدین شاه قاجار تبریزی، حکیم مدرن اندیش،

چهارمین شاه سلسله تورکی اسلامی قاجاریه ۲

دکتر عبدالغفار بدیع

۱

یکی از خدمات و حسنات حکمداری ملی تورکی اسلامی قاجاریه، پدید آوردن اقتصاد ملی بود که از طریق یک شبکه بازرگانی جابه جایی کالا و جمعیت را بین شهرها ممکن می ساخت. تبریز آبادترین شهر ممالک محروسه در شمال غرب بود. در دهه ۱۸۵۰ م بیش از صد هزار نفر جمعیت داشت. دروازه مملکت به جهان بیرون بود. تجارت با روسها، با امپراتوری تورک عثمانی و اروپا بیشتر از این مسیر بود. اصفهان را با جمعیت تقریباً شصت هزار نفری همین اقتصاد ملی توانست هرج و مرج و فترت به جای مانده از نفوذ شعوبیه نئوکلاسیک در صفویه را بازسازی کنند. شیراز مرکز ایالت اهل الفرس قدیم

وقتی ما دانشجو بودیم محسن مخملباف که باید مهملباف نامید همان کارگردان شعوبی صاحب فیلمهای توبه نصح، بایسیکل ران و دستفروش و نوبت عاشقی و شبهای زاینده رود و ... فیلم ناصرالدین آکتور سینما را می سازد که شاهی مخالف سینما قیچی به دست در بریدن فیلم یکباره عاشق دختر لر می شود و تاج و تخت را رهامی کند و... شاه چگونه می توانست مخالف سینمایی باشد که با جهد افزون و مقاومت سترگ در برابر قشریون و پاره ای از متشرعان خود اقدام به وارد کردنش در عالم هنر ممالک محروسه قاجاریه نموده بود؟! اینک نیز در صدا و سیما که چه تحریفات درباره این مرد بزرگ و چه مجعولات درباره امیرکبیر که نمی رود؟!.

۵

کزندگی و زمانه ناصر الدین شاه قاجار تبریزی (۱۳۱۳ ه.ق - ۱۲۴۷) چهارمین پادشاه سلسله قاجار (۱۲۰۰ ه.ق - ۱۳۴۴) در بستر نظام سیاسی قدیمی و دهقانی توانست چالشهای درونی و بیرونی و بین المللی را تاب بیاورد. حفظ توازن و تعادل میان قدیم و جدید، سنت و تجدد، مقاومت در برابر کانون غربی شعوبیه مدرن و بعضا همنوایی با جهان غرب از بزرگترین دغدغه ها و مشغله های ناصرالدین شاه قاجار تبریزی بود. مفکوره عدالت در حاکمیت که چون توارثی از حاکمیت تاریخی تورکان به وی رسیده بود بعضا با نارضایتی پاره ای شه زادگان جاه طلب، آزادی عمل امیر کبیر و میرزا آقاخان نوری و فرقه بازیها کانون مرکزی عدالت را که حفاظت از آن بر عهده شاه بود تحت فشار می گذاشت. ناصرالدین شاه قاجار تبریزی گاهی قدرتهای رقیب اروپایی را رو به روی هم می نهاد تا بتواند در داخل اصلاحات را پیش ببرد. گاهی گسست از پاره ای بنیانهای حاکمیت تورکی و بومی نکردن شیوه های حکمرانی مدرن همچنان نزاع سلطنت و دولت را چنان شعله ور می کرد که صدسال پس از خیانت امیرکبیر، دکتر محمد مصدق سقوط می کرد.

زبان و ادبیات ملی (تورکی) ۲۰ حافظ مسیحی شاهدباز (اوشاق باز)

دکتر عبدالغفار بدیع

یکی از موضوعات اشعار حافظ مسیحی شاهدباز شیرازی، به بهانه و بهای عشق مجازی، تأکید بر عشق به پسر بچه ها و تمایل به همآغوشی با همجنس است:

تطبیق چرندیات پایین تنه ای یک همجنس گرا، بر حقائق عالم ملکوت و انطباق این تعبیر کثیف بر خداوند سبحان که منظورش از مغیبه، لولی شورانگیز، شیرین پسر نازنین، تُوْرکِ شنگولِ سرمست و مَهوشِ شنگِ کُلّه دار و... ذات اقدس الهی است. «سبحانه و تعالی عما یشرکون» نادانی که چنین تعبیر رجس نجسی می آورد تا به خیالش، لسان الغی را لسان الغیب کند مگر جاهل کور باشد که نبیند مؤدای حکم عقل و صریح آیات قرآن و روایات صحابه و امامان (علیهم السلام) نفی تشبیه خالق و مخلوق است و ردّ تصوّر و مثلّیت؟! (لیس کمثله شیء) این چه عذر بدتر از گناهی است که از فسق لواط به شرک تشبیه پناه بردن:

۱. گر چنین جلوه کند مغیبه باده فروش
خاکروب در میخانه کنم مژگان را (غزل ۴)
مغیبه!

۲. ای نازنین پسر تو چه مذهب گرفته ای
کت خون ما حلالتر از شیر مادر است (غزل ۳۹)
پسری نازنین!

۳. بگشا بند قبا تا بگشاید دل من
که گشادی که مرا بود ز پهلوی تو بود (غزل ۲۰۷)
می دانیم که لباس متداول پسر بچه ها قبا بوده است؛ دعوت به گشودن قبا هم نیاز به توضیح ندارد و ذکر خیر پهلوی پسرک!

۴. دهان یار که درمان درد حافظ داشت
فغان که وقت مروّت چه تنگ حوصله بود (غزل ۲۱۱)
مروّت تعبیر ظریفی است زمان کامجویی از لب و دهان معشوق خود را زمان مروّت معشوق اش نامیده که مفهوم کمک و همکاری معشوق در کام دادن به او را می رساند و

"سیمین بناگوش" همان پسرچه حدوداً ده الی پانزده ساله را منظور می کند از آن رو که بناگوش پسرچه در این سن، کمی رنگ محاسن به خود گرفته و تاحدودی نقره خام می شود پسر در این سن به نسبت کودکان، چابک هم هست و برخلاف دخترچه که در این سن، روسری دارد و حجاب، او کلاه بر سر می گذارد نکته دیگر اینکه پسرچه معشوق به عشق مجازی حافظ، تُوْرک هم بوده است (سپیدرو و خوش اندام) و قبا هم بر تن داشته البته اگر تا پایان مراسم همآغوشی، پاره نشود!

۹. مجمع خوبی و لطف است عذار چو مهش
لیکن اش مهر و وفا نیست خدایا بده اش

چارده ساله بتی چابک و شیرین دارم
که به جان حلقه به گوش است مه چهارده اش

دلبرم شاهد و طفل است و به بازی روزی
بکشد زارم و در شرع نباشد گنه اش (غزل ۲۸۶)
دلبری که چهارده ساله باشد و در عین حال طفل، طبیعتاً
پسر است چرا که دختر چهارده ساله، طفل نیست و بالغ
است مخصوصاً که به قرینه "در شرع نباشد گنه اش"
روشن است که منظور، دختر نیست چرا که پسر چهارده
ساله شرعاً ممکن است مکلف نشده باشد اما دختر چهارده
ساله خیر.

۱۰. سبزپوشان خط ات بر گرد لب
همچو حوران اند گرد سلسبیل

ناوک چشم تو در هر گوشه ای
همچو من افتاده دارد صد قتیل (غزل ۳۰۵)
سبز بودن اطراف لب؟

۱۱. عاشق روی جوانی خوش و نوحاسته ام
وز خدا صحبت او را به دعا خواسته ام (غزل ۳۰۶)

اگر منظور از جوان نوحاسته در این شعر و سایر تعبیر این
اشعار -معاذالله- خود خداوند بوده پس چرا از خداوند،
مصاحبت با آنان، درخواست می شود به دعا؟

۱۲. بگشا بند قبا ای مه خورشید کلاه

نکته لطیفتر اینکه تعبیر مروّت در اصل به معنای مردانگی
است.

۵. ای سروناز حُسن که خوش می روی به ناز عشاق را به
ناز تو هر لحظه صد نیاز
فرخنده باد طلعت خوبت که در ازل
بُربیده اند بر قد سروت قبای ناز (غزل ۲۵۵)
بازهم تعبیر قبا!

۶. دلم رمیده لولی وشی است شورانگیز
دروغ وعده و قتال وضع و رنگ آمیز
فدای پیراهن چاک ماهرویان باد
هزار جامه تقوی و خرقه پرهیز (غزل ۲۶۲)

"پیراهن چاک" یادآور روش عشقبازی متصوّفه شعوبی
مجوسی هندی در حین سماع است که از فرط عشق و بی
قراری، ناگهان پسرکی را جامه دریده و سینه بر سینه
لخت آنان می نهادند.

۷. صبا زان لولی شنگول سرمست
چه داری آگهی چون است حالش

گر آن شیرین پسر خونم بریزد
دلا چون شیر مادر کن حلالش

مکن از خواب بیدارم خدا را
که دارم خلوتی خوش با خیالش (غزل ۲۷۶)

ای عاشق شنگول! حافظ لسان الغیّ چرا شیرین پسر، خون
شما را بریزد؟ مگر این که شما می خواهید او را آزار
جنسی دهید؟

۸. ببرد از من قرار و طاقت و هوش
بت سنگین دل سیمین بناگوش
نگاری چابکی شنگی کُله دار
حریفی مهوشی ترکی قباپوش
ز تاب آتش سودای عشقش
بسان دیگ دائم می زخم جوش
چو پیراهن شوم آسوده خاطر
گرت همچون قبا گیرم در آغوش (غزل ۲۸۴)

و مانع از تحقق فضیلت، حکمت و حکمرانی عادلانه و حکیمانه در ظلّ و ذیل سیاست ورزی رییس و یک مانع جدی در رسیدن به قیزیل آلمان می شود .

چرا فارابی مدینه جماعیه را یکی از اجزاء و اعضای مدینه جاهله نام نهاده است؟! ۳

در متن اصلی کتاب السیاسه المدنیه می خوانیم:
فاما المدینه الجماعیه فهی المدینه التی کلّ واحد من اهلها مطلق مختلّی لنفسه یعمل ما یشاء و اهلها متساوون و تکنون سنتهم ان لا فضل لانسان علی انسان فی شیء اصلا و یكون اهلها احرارا یعملون ما شاؤا و لایكون لاحد علی احد منهم و لا من غیرهم سلطان آلا ان یعمل ما تزول به حریتهم. فتحدث فیهم اخلاق کثیره و همم کثیره و شهوات کثیره و التذاذ باشیاء کثیره لا تحصی کثره و یكون اهلها طوائف کثیره متشابهه و متباینه لا تحصی کثره. فتجمع فی هذه المدینه تلك التی کانت متفرقه فی تلك المدن. کلّها. الخسیس منها و الشریف و تکنون الرئاسات بایّ شیء اتفق من سائر تلك الاشیاء التی ذکرناها. و یكون جمهورها الذین لیست لهم ما للروساء مسلّطین علی اولئک الذین یقال فیهم انهم روساؤهم و یكون من یراسهم آتما یراسهم باراده المرؤسین و یكون رؤساؤهم علی هوی المرؤسین و اذا استقصی امرهم لم یکن فیهم فی الحقیقه لا رییس و لا مرؤس.
ترجمه:

اما مدینه جماعیه مدینه ای است که هر یک اعضای آن رها و آزادند و با خود تنها. هر کاری بخواهند انجام دهند) هیچ مانعی اخلاقی در برابرشان نیست) مردمان مدینه جماعیه برابری یک قانون میانشان حکمفرماست و آن این است که هیچ انسانی بر دیگر انسانها فضیلت ندارد (همه انسانند و برابر) چون در انسان بودن برابر و یکسانند مردمانش، ساکنانش تماما آزادند. هر چه بخواهند انجام دهند. کسی را بر کسی سیطره نیست مگر این که کسی کاری کند که آزادی دیگران را سلب کند. در میان آنان خلق و خویها و اراده ها و همتها و شهوات و خواسته های بسیار وجود دارد. دست یازیدن بر خوشیها و لذت بردن از آنها بسی فراوان است حالیا که این مدینه متشکل از طوایف و اقوام بسیار زیاد مشابه و متباین است به گونه ای قابل شمارش نیست. در این مدینه تمام فرومایگان و

تا چو زلفت سر سودازده در پا فکنم(غزل ۳۴۶)
بگشا بند قبا!

۱۳. دل بدین رود گرامی چه کنم گر ندهم
مادر دهر ندارد پسری بهتر از این(غزل ۴۰۳)
چه پسری!

۱۴. آمد افسوس کنان مغبچه باده فروش
گفت بیدار شو ای رهرو خواب آلوده (غزل ۴۲۱)
بازهم مغبچه!

فلسفه ملّی (تورکی اسلامی) ۵۶ مدینه جماعیه از منظر فیلسوف تورک مسلمان

ابونصر فارابی ۱

دکتر عبدالغفار بدیع

حکم چون در دست رندان اوفتاد
لاجرم ذوالنون به زندان اوفتاد
اوباشین(قول چوماق) اولسا اینده حوکم اگر
هاردا بیر ذوالنون وار زیندان چکر
چون قلم در دست غذاری بود
لاجرم منصور برداری بود
تولونون(حیله لی) اووچوندا چون اولدو قلم
منصورون گزگین قیچین ائیلر قلم

۱

فلسفه را می توان علم شناسایی علّتها هم نامید زیرا همه هستی دارای علّت و علّت اندر علّت است. فلسفه دانی به آدمی توان می دهد که خیلی از پدیده های اجتماعی، سیاسی، انسانی، اقتصادی و... را پیش از شکل گیری یا تحلیل کند و یا مانع پیدایش اش شود. مع الاسف ما فاقد چنین ابزار و افزاری هستیم.

۲

فارابی مدینه جماعیه یا حرّیه را مدینه ای می داند که دل در گرو اکثریت نهاده و چون جمعیت قابل توجهی را پس پشت خویش جمع آورده حقّ و فضیلت را نیز از آن خود دانسته است فارابی آنرا ششمین شعبه از مدینه جاهله ای می داند که در برابر مدینه فاضله صفّ می کشد

اسلام ملّی (تورکی) ۳۰ اسلام محمدی تورکی اسلام شعوبی فارسی

دکتر عبدالغفار بدیع

حلول ماه مبارک رمضان به همه مومنان و مسلمانان
خصوصاً تورکان مسلمان مبارک باد.

۱

«اسلام تورکی، اسلام فریب نیست.

مولانا می گفت :

عشق را عشقی دگر برد مگر

برای زدودن یک عشق باید عشقی دیگر را جایگزین کرد
زیرا تنها مقوله ای که می تواند با عشق مواجه گردد خود
عشق است همچنان این سخن درباره فلسفه، حکمت و
عرفان و ... نیز صادق است برای مقابله و مواجهه با فلسفه،
باید با فلسفه به سراغ آن رفت برای مقابله و مواجهه با یک
نوع عرفان باید با عرفان به سراغ آن رفت. برای مقابله،
مواجهه با اسلام شعوبی فارسی مجوسی باید از آلترناتیو
آن یعنی، اسلام محمدی تورکی یا عربی سخن راند و آنرا
به میان آورد و با مولفه ها، ممیّزه ها، خصلتها و شاکله های
آن آشنا شد زیرا متدولوژی هر کدام جنس خود را می
طلبند نمی توان با اسلام با فلسفه و عرفان و ... مواجه شد
زیرا از جنس هم نیستند تنها یک اسلام می تواند در برابر
اسلامی دیگر عرض اندام کند. آیا سخن گفتن از اسلام
تورکی که با مفکوره و عقلانیت تاریخی متسامح، متساهل،
معرفت اندیش و حقیقت جوی درآمیخته و دیگر دینها و
دیگر زبانها در ظلّ آن با سلم و صلح به حیات ادامه داده
اند شرمناک است؟! آیا طرح حقیقت در برابر مجاز، ننگ
است یا فخر .

راز طرح اسلام تورکی در این نکته ظریفه نهفته است.
نگهداری ایمان برآمده و برخاسته از اسلام که یک قدرت
لابیوسف و اقتدار جانبخش است و چه خونها و جانها که
تورکان برای بسط و صیانت از آن از دست نداده اند آیا
رواست که در دست اغیار و اجنبیان قرارگیرد؟! !

این کدامین غیرت است که شهباز اسلام را در خانه
کمپیرزن شعوبیه به حبس می کشاند قرارگرفتن چنین
اسلامی در دست شعوبیان، شمشیری در دستان زنگیان

فرمایگان دیگر مدن یکجا جمعند. مردمانشان ریسانی
ندارند که بر آنان هژمونی داشته باشد. خواسته مردم اعمّ
از فرومایه و پست و بزرگوار و ارزشمند در فرمانروا یا
فرمانروایانی متجلی خواهد شد آن کس که بر آنان
فرمانروایی کند تن به خواست و هوای همه مردم نهد. با
اندکی تحقیق در احوال مردمان مدینه جماعیه معلوم
گردد در حقیقت میان آنان فرمانروا و فرمانبردار، سرور و
چاکر، رییس و مرئوس وجود ندارد.

۴

شرح:

«فارابی راس فضیلت را حکمت دانی و فلسفه دانی می
داند اگر در میان اعضای بدن قلب فرمانروای بدن باشد
حکمت و فرزاندگی و فرزندگان قلب مدینه هستند در راس
هرم آنان می نشینند یکی از اسرار نقد دموکراسی از منظر
فارابی در همین نکته ظریفه نهفته است که در آنجا با
شعار همه انسانیم پس همه برابریم. شریف و خبیث، اصیل
و ناصیل، بزرگ و کوچک، بزرگوار و حقیر، کبیر و صغیر،
عالم و جاهل، صادق و کاذب، مشفق و نامشفق، مومن و
ملحد، موحد و آتئیست، همه یکسان انگاشته شده و همه
در قدرت سهیم می شوند و قدرت را به دو بعد و دو لایه
منقسم می کنند و قدرت پاک و ناپاک، مقدس
نامقدس، محترم نامحترم .

۵

«در برآیند مدینه جماعیه گروهی فرومایه با صندوق زمام
امور فرزندگان را به دست می گیرند لذا نظریه فارابی یکی
از مهمترین ناقدان دموکراسی غربی می شود پس چگونه
می توان دست به انتخاب زد توره و قورولتای در مفکوره
تورکی دست را بر انتخاب تنها حکمت پیشگان، فرزندگان
و شایستگان بازمی کند نه فرومایگان. فرومایگان و حکمت
ناپیشگان را چه به دست یازیدن بر انتخاب.

برج طغرل

۴

این داستان خود میان تورکان به سبکی از زندگی درآمده است در دوران عثمانی وقفیه هایی برای نگهداری حیوانات گربه و سگ وجود داشت یعنی افراد خیر مکانها و مالهایی وقف می کردند صرفا برای نگهداری حیواناتی چون گربه و سگ .

اخیرا در جمهوری آذربایجان یکی از شبکه هایش به سراغ مردی رفته بود که صدها سگ علیل و معلول را که مشکل حرکتی داشتند نگهداری می کرد تیمارشان می داد. یا در استانبول سگ یا سگان معروفی است در مترو می نشینند مردم و توریستها با وی مهربانند و حیوان هم با آنان انیس است اگر در اسلام محمدی تورکی، سگ یکی از اصحاب کهف و پاک است در اسلام شعوبی، نجس است. وقتی اجتماعی به چنین شعوری برسد نه از عدالت روی گرداند نه از حکمت و نه از عقلانیت لذا حکمرانان وی نیز نمی توانند حیوان کش به تبع انسان کش باشند زیرا حیوان کشی به انسان کشی منجر می شود.

حکمداری ملی (تورکی اسلامی) ۲۰

۱. قاجاریه

ناصرالدین شاه قاجار تبریزی، حکیم مدرن

اندیش، چهارمین شاه سلسله تورکی اسلامی

۳ قاجاریه

قاجار و تقسیم قدرت

دکتر عبدالغفار بدیع

۱

طهران در عهد فتحعلی شاه هم دار السلطنه بود هم دارالخلافه. قاجاریه در تداوم صفویه نه تنها اسما پایتخت خود را عظمت بخشید بلکه رسماً وجهه معماری طهران را نیز رونقی شگفت داد. کاخ گلستان که در زمان فتحعلی شاه گسترش یافته بود در دوران ناصرالدین شاه قاجار تبریزی به طرز زیبا بازسازی شد. ارگ نیز توسعه یافت. قرارگاههای جدیدی را در خود جای داد (یحیی ذکاء، تاریخچه ساختمانهای ارگ سلطنتی و راهنمای کاخ گلستان، تهران ۱۳۴۹) و کاخهای دیگری هم در نزدیکی شهر سر برافراشت. ایسلاملیق در قاجار در مجاورت ارگ مسجد بزرگ (مسجدشاه) با یک میدان مرکزی بناکرد.

مست است. از نگاه ناسیونالیسمی و ملی گرایانه یکی از غیرتهای تورکان رهاکردن و آزاد نمودن ققنوس ایمان از قفس اسلام شعوبیان است. تورکیت و اسلامیت هر دو از اجزای لاینفک هویت ماست.

۲

یکی از ویژگیهای اسلام محمدی تورکی، قرارگرفتن نبی اسلام حضرت محمد ص در مرکز و قطب معارف اسلامی و معنوی است اگر از نبی اسلام نقل شده که الشریعه اقوالی والطریقه احوالی و الحقیقه اعمالی: اگر شریعت، سخن من، طریقت، حالات من و حقیقت، اعمال و افعال من است شریعت در مفکوره تورکان با معجون توره، نرم و عرفی و انسانی می شود پوستی ضخیم و حجیم برای مغز حقیقت نمی شود. حالات نبی نیز در طریقتهای عرفانی پیروانی خاص به خود می گیرد و اعمال وی در مواجهه با محملهای معرفتی چهارگانه (خدا و خود و طبیعت و دیگران) اسوه حسنه برای سبک زندگی می شود یکی از آنان مواجهه آن حضرت با حقوق حیوانات است انسانی که به حیوان رحم کند نمی تواند ساختار حاکمیتی مستبدانه را داشته باشد زیرا شفقت بر حیوان راه را برای رفتار انسانی بماهو انسان باز می کند در ظلم را می بندد. با حکایتی از نبی اسلام در برخورد با حیوانات سخن را ادامه دهیم گفته اند:

۳

مردی پشت بر الاغش، در حالیکه تکه ای علف تازه را با ریسمانی به سر چوبی بسته و آنرا روبروی حیوان آویزان کرده، نشسته بود. حیوان بیچاره همانطور که به طمع خوردن علف، ساعتها پیش می رفت، مرد را نیز جابجا می کرد. مردم با دیدن این صحنه به هوش و درایت مرد احسنت می گفتند که ناگهان پیامبر ص را دیدند که با خشم آنها را نظاره می کند. پیامبر فریاد زد: ای مرد! آیا از خداوند حیانمی کنی که مرکبت را فریب می دهی؟ مرد متعجب و شرمگین گفت: ای رسول خدا! این حیوان است و نمی فهمد. پیامبر پاسخ داد: خداوند بر کسی که از مخلوقاتش با فریب بهره کشی کند، غضب خواهد کرد. حتی اگر آن الاغی باشد. مرد سراسیمه به زیر آمد و گفت: ای پیامبر! چه کنم که خداوند مرا عفو کند؟ رسول مهربان گفت: حیوان را آسوده بگذار، حقی را که بر ذمه تو دارد، با تیمار او اداکن و آنگاه از او بهر مند شو!

۳. کدر کتاب تاریخ بیداری ایرانیان ص ۱۲۷ و ۱۲۸ می خوانیم در سلسله قاجاریه، پادشاهی (ناصرالدین شاه قاجار تبریزی) به این کمال برنخاسته، چهار مسافرت نامه با قلم خود نوشته، غالب در سیر و شکار بود و نیکو تیر می انداخت. خطی شیرین داشت.
- آثار خیریه‌ای که در سلطنت او به شهود رسید: ۱. ایجاد مدرسه دارالفنون در طهران،
۲. نشر علوم عالییه،
۳. ایجاد مریضخانه و دواخانه،
۴. تذهیب گنبد مطهر سرمن رای، ایوان طلای مشهد مقدس،
۵. تذهیب گنبد حضرت عبدالعظیم،
۶. ایجاد تلگرافخانه،
۷. ایجاد ضرابخانه یا چرخ خانه،
۸. ایجاد چراغ گاز،
۹. ایجاد پستخانه،
۱۰. چرخ نجار در قورخانه،
۱۱. کارخانه توپ ریزی،
۱۲. باروت کوب خانه با چرخ نجار،
۱۳. کارخانه فشنگ سازی،
۱۴. کارخانه چاشنی سازی،
۱۵. ایجاد دایره پلیس.
۱۶. بنای مجمع الصنایع،
۱۷. ترقی در نسج حریر،
۱۸. ترقی در شال کرمان،
۱۹. بنای ابنیه متعدده در بلاد و شوارع عام، ۲۰. ساختن راهها در اغلب بلاد،
۲۱. انکشاف بعضی از معادن،
۲۲. ایجاد مجلس شورای دولتی،
۲۳. تعیین وزارتخانه‌های مرتب و دارالطباعه و ایجاد روزنامه...

زبان و ادبیات ملی (تورکی) ۲۱

زبان دری زبان مونتازی

دکتر عبدالغفار بدیع

طهران دیگر پایتخت سیاسی ممالک محروسه قاجار گشته بود ولی تحت الشعاع تبریز. قاجاریه تبریز را از اوائل قرن ۱۹ مقرر ولیعهد نمود دارالسلطنه دیگری شد تبریز. این تسمیه از یک امر قدرتی مهم حکایت داشت و آن این که قاجار با قرار دادن تبریز به عنوان دارالسلطنه ثانی میل به تجمیع قدرت و تراکم سلطه نداشت همین نشان از شکستن و تقسیم قدرت میان سلطنت شاه با ولی عهد بود. بوروکراسی نظامات وقت نیز حکایت از سلسله مراتب قدرت داشت. هر شهری چندین محله داشت. هر محله ای کدخدایی. همگی زیر نظر کلانتر شهر خدمت می کردند. کلانتر نیز پاسخگوی حاکم شهر بود. روستا نشینان و ایلات نیز زیر فرمان روسای خود به نحوی مشابه چنین سازمان یافته بودند. و سران آن نیز در مقابل مقامات ولایتها مسئولیت داشتند. اصناف در شهرها تشکیلات داشتند نماینده و نمایاننده منافع اصناف بودند که دولت آنان را در اخذ مالیات و مقاصدی دیگر کاملا به رسمیت می شناخت

(Cambridge History of Iran, VII

542, 589, M. Ettehadieh, patterns in Urban Development: The Growth of Tehran(1852-1903), Qajar Iran (199-212.)

۲

چگونه شاهی می تواند مستبد باشد حالیا که نهادهای مدنی را که حائل میان تیغ قدرت و گردن رعیت بود به رسمیت می شناخت. شاه قاجار عملا با تسلط غیر رسمی نه رسمی و شخصی و مستقیم بر اعیان شهر و بازار و علما و ایلات و روستاییان حیطة و دامنه قدرت خود را محدود می کرد چنین شکست و تقسیم قدرت و پراکنده نمودن آن در ساختار اداری نسبتا پریشان وقت هم شاه را مشروطه واقعی می نمود هم او را بمثابه ناظم اعلی استحکام می بخشید. شاهان قاجار نه با چکمه پوشی و نه با بهره بردن سوء از اسلام و عقاید عامه بلکه با تسلط اداری و نمایش قدرت همایونی، مجازاتها و جوایز نمایشی و نمادین با کمی شگرد صرفا سیاسی سلطه ملوکانه خود و خمسه حاکمیتی خویش را بر سراسر ممالک محروسه قاجار گسترش می دادند.

همین کتاب با نام عربی نیز در حقیقت، فارسی است که اینک به کمک ترکیبها، نحو و لغت عرب قابل بیان شده است.

متنی از نخستین کتاب فارسی:

«چنین گفت حکیم "ابومنصور موفق بن الهروی" کی من کتاب های حکیمان پیشین و عالمان طبیبان محدث همه بجستم و هرج گفته بودند به تأمل نگه کرده اندر دویه و غذیه مفرد و غیرش نیز و کردار هر داروی و منفعت ها و مضرت هاشان و طبع های ایشان اندر چهار درجه دان - چهار درجه کی پنجم آن نیامد. پس چون بدیدم هر کسی راهی گرفته بود تا قدر غرض خویش. بعضی از ایشان فصل های بیرون کرده بودند موجز و بعضی نه - و نیز آن بعضی شرح تمام نکرده بودند. من خواستم کی کتابی بنا کنم و هرج شناسند اندر او یاد کنم از آن چیزها کی استعمال کند. و بس قوت ها شان پیدا کنم و فعل شان بگویم به شرحی تمام و به وجهی نیکو کی بزرگ تر منفعتی و عظیم تر خطری این راست. تا این روزگار مرا شغل های محدث از این دور همی داشت و اتفاق نیفتاد چنان کی من همی خواستم از قبل کسادی علم و کمی طالبان». (کریم کشاورز، هزار سال نثر فارسی، ص ۵۶)

[در متن بالا کلماتی که با ﴿﴾ علامت زده شده عربی هستند]

کلماتی چون دارو، بیرون، بزرگ، دور هم ریشه تورکی دارند.

۴

نیم بیشتری از واژگان این نخستین متن به اصطلاح فارسی، عربی است و اگر معنایی در این می یابیم، به کمک همان نیمه به لفظ عرب است. پس در قرن اول که هنوز اداری نویسان نبودند و آن اندک که گمان می کنیم کمتر زمان عربی آموخته بوده اند نیز، بی شک اگر معادلی برای عربی می خواسته اند، جز پهلوی نمی دانسته اند، که خواندیم گنجایش بیان معمول را نداشت، چه رسد به ریاضیات و امور حقوق و دیوان. زیرا می دانیم در درون دربارها نیز، از دوره هخامنشیان تا ساسانیان، به علت فقر

زبان دری (فارسی یا تاجیک) پیش از اسلام وجود نداشته است. تورکان سامانی جهت ارتباط با شبه قاره هند و رونق تجارت و روانی فلسفه و حکمت در محدوده جاده ابریشم در کنار زبان عربی به یک زبان میانجی نیز حاجت داشتند لذا دست به مونتاژ و ابداع این زبان زدند این زبان هیچ سابقه پیش از اسلامی و پس از اسلامی تا ۴ قرن نخست را ندارد. دوست فاضلم مروان پاشا پرده از این راز برداشته:

۲

"قدیمیترین آثاری که از فارسی دری مانده است، گذشته از کلمات، عبارتهای کوتاه و بعضی مصراعها و بیتها که در تواریخ عربی و آثار فارسی، از میانه قرن چهارم هجری است. نهضتی که در زمان فرمانروایی شاهان سامانی برای ترویج زبان فارسی به جای تازی آغاز شد با سرعت تمام وسعت یافت تا آنجا که اندکی بعد، در روزگار غزنویان، فارسی دری، زبان ادبی کشور شد و صدها شاعر و نویسنده ایرانی به زبان ملی خود شعر سرودند و کتابها در رشته های گوناگون علمی و ادبی و تاریخی تألیف کردند و سپس در زمان شاهان سلجوقی این زبان در امور اداری و مکاتبات دیوانی هم جای زبان عربی را گرفت". (خانلری، تاریخ زبان فارسی، ص ۳۵۶) آقای خانلری اعتراف دارند که پس از پیدایش فارسی دری و از میانه قرن چهارم بود که «زبان ادبی کشور معلوم شد و صدها شاعر و نویسنده اهل الفرس» امکان یافتند تا به آن زبان شعر بسرایند. به یاد بسپریم که الفبای این فارسی دری، الفبای عربی است، در آغوش زبان عربی پرورش یافته، نیم بیشتر الفاظ آن عربی است، از دستور زبان عربی بهره می برد و هزارسال پس از پیدایش خط و بیان کنونی، هنوز هم بدون کلام و لغت عربی، قادر به نوشتن نامه ای برای عمه خویش نیستیم، زیرا که همین لغت «عمه» نیز عربی است.

۳

بباری، تمام متون موجود بالاتفاق تأکید دارند که فارسی نویسی کنونی از قرن چهارم و ظاهراً با مقدمه شاهنامه ابومنصوری و یا کتاب «الابنیه عن حقایق الادویه» تألیف ابومنصور موفق بن علی الهروی و به خط اسدی طوسی، همان که قدیمترین فرهنگ فارسی را نیز پدید آورده، آغاز شده است، پیش از آن کتابی به فارسی نیافته ایم و

۴. ترسه دوشونجه اینست که فکرکنیم جهان گل و بلبل است همه خیر و صلاح ما را می خواهند و همه صلح طلبند و جهان شعوبی صلیبی ماسونی در خواب است.

۵. ترسه دوشونجه اینست که ما فکرکنیم حذف زبان مادری و ایمان تورکی اسلامی جنایت نیست.

۶. ترسه دوشونجه اینست که ما فکرکنیم از این به بعد بدون هوش مصنوعی می توانیم دوام پیدا کنیم.

۷. ترسه دوشونجه این است که کشور ما با دارابودن حدود ۶۸ نوع ماده معدنی غیرنفتی، ۳۷ بلیون تن ذخایر کشف شده و ۵۷ بلیون تن ذخایر بالقوه جزو ۱۵ کشور ثروتمند جهان از لحاظ معدن باشد! اما ما باید زیر خط فقر زندگی کنیم.

۸. ترسه دوشونجه اینست که ما بمثابه دولت می توانیم مشکلات را بی مشورت و بی تدبیر و باتنازع حل کنیم نفهمیم دولتهای مدرن، عاشق مردمند .

۹. ترسه دوشونجه اینست که باور داشته باشیم نظامیان می توانند اقتصاد و سیاست را مدیریت کنند. هیچ کشور نظامی در جهان، روی خوش ندیده است.

۱۰. ترسه دوشونجه اینست که فکرکنیم آمریکا عددی نیست: تولید ناخالص ملی آمریکا قریب به ۲۷ تریلیون دلار است چین قریب به ۱۸، آلمان و ژاپن قریب به ۵؛ انگلیس و فرانسه قریب به ۴؛ ایتالیا و برزیل و کانادا قریب به ۳؛ روسیه و مکزیک و کره جنوبی و استرالیا و اسپانیا و اندونزی و تورکیه قریب به ۲ تریلیون دلار و ... یعنی از ۲۱۲ کشور جهان اقتصاد آمریکا برابر با ۱۹۹ کشور جهان است.

۱۱. ترسه دوشونجه اینست کهما فکرکنیم عربها همان عربهای ۱۴۰۰ سال پیشند درآمد سرانه مردم قطر

زبان و قلت واژه، نیازهای جدی شان را با زبان دیگران، از تورکی، یونانی، رومی، عیلامی، آرامی و بابلی برآورده اند.

۵ بدین ترتیب آن منشیان، محاسبان و دیوان داران عهد حجاج ابن یوسف هم، دفتر و دستک اعراب را، اگر فارسی بوده، ناگزیر باید به زبان ناتوان دری اداره می کرده اند که نه فقط قدرت اجرایی نداشته، بل می گفتند عرب با آن زبان در حال جنگ نیز بوده است. حتی نمی توان مدعی شد که آن منشیان اهل الفرس دربار حجاج، زبان عرب می دانسته اند، زیرا قرنها پس از حجاج، ابومنصور هنوز از کساد و کمی طالبان علم می نالد، پس این ارتباط محکم دیوانی چگونه پدیدآمده بود و این همه درازگویی درباره کمک فارسیها به سازمان دهی سیاسی و فرهنگی اعراب و اتراک جز در کتابهای شعوبی، از کجا و چگونه و چرا ظهور کرده است؟

فلسفه ملی (تورکی اسلامی) ۵۷

فلسفه ملی و درمان ترسه دوشونجه

دکتر عبدالغفار بدیع

۱

فلسفه ملی باید ما را از ترسه دوشونجه ها (فهمهای نادرست) رها کند ترسه دوشونجه در مناسبات فردی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی به وفور هست اگر ترسه دوشونجه اصلاح نشود راه برای شکل گیری میلی دوشونجه باز نمی شود. مثلا:

۱. ترسه دوشونجه اینست که ما فکرکنیم بدون خودشناسی و کشف هویت و خویشتن خویش می توانیم به خدا برسیم.

۲. ترسه دوشونجه اینست که ما ایدئولوژی ای داشته باشیم که حیات اصیل را بعد مرگ بدانند و برای رفاه و سعادت آدمیان در این جهان پیشیزی ارزش قائل نشود.

۳. ترسه دوشونجه اینست که ما فکرکنیم بدون تولید ثروت و سرمایه گذاری دیگر ملتها در کشور می توانیم استقلال سیاسی داشته باشیم.

توی خیابون آشغال بریزی و از تمیزی خیابونهای اروپا تعریف کنی.

۲۱. ترسه دوشونجه اینست که ماشین چند میلیاردری سوار بشی و قوانین رانندگی رو رعایت نکنی.

۲۲. ترسه دوشونجه اینست که دم از دمکراسی بزنی ولی، در خانه بچه ات جرأت نکند از ترست بهت بگوید که بر حسب اتفاق قاب عکس مورد علاقه ات رو شکسته.

۲۳. ترسه دوشونجه اینست که ورزش نکنی و بجایش برای تناسب اندام از غذا نخوردن و جراحی زیبایی و دارو کمک بگیری.

۲۴. ترسه دوشونجه اینست که در اوقات فراغتت به جای سوزاندن چربی‌های بدن بنزین بسوزانی.

۲۵. ترسه دوشونجه اینست که کتابخانه کوچکتر از یخچال باشد.

۲۶. ترسه دوشونجه اینست که به جای کمک به محتاج موبایلت رو دربیاری و ازش فیلم و عکس بگیری.

۲۷. ترسه دوشونجه این است که فکر کنی همه انسانند و برابر.

۲۸. ترسه دوشونجه اینست که کفش ملی داشته باشی اما فلسفه ملی نه...

اسلام ملی (تورکی) ۳۱ نسبت اسلام تورکی با استقلال اندیشی

دکتر عبدالغفار بدیع

۱

اسلام تورکی، اسلام برخاسته و برآمده از عقلانیت مستقل آزاد تورکان در رهیافت تاریخی این ملت است. اسلام شعوبی فارسی مجوسی برخاسته و برآمده از عقلانیت غیرمستقل وابسته پارسیان در رهیافت تاریخی این قوم است. یکی از وجوه ممیزه دو اسلام در وابستگی و عدم وابستگی آن است.

۸۴۰۰۰ دلار است درآمد سرانه ما کمتر از ۴۰۰۰ دلار شبکه الجزیره یک دهم صدا و سیمای ما کارمند دارد ولی ۱۲ برابر ما مخاطب. ما در میدان گازی مشترک ۷ حلقه فعال داریم قطر ۳۳۰ حلقه فعال بعد بینداریم که می توانیم در فوتبال ببریم و کشور را هم مساوی یوزهای پارس بدانیم.

۱۲. ترسه دوشونجه اینست که تورک باشی نتوانی به تورکی بخوانی و بنویسی، به فرزندان اسمی مجوسی بگذاری و به جای دیوان نسیمی، فضولی، ختایی، نباتی، نعیمی، نوایی، قوسی، صابر و واحد و مشفق؛ حافظ، سعدی و فردوسی بخوانی از داریوش و کوروش افسانه پردازی کنی اما آتیلا و نادرشاه و شاه اسماعیل، امیر تیمور و آلپ اسلان و سلطان محمد فاتح را نشناسی.

۱۳. ترسه دوشونجه اینست که برای بلیط کنسرت بیگانه با هویت خویش سر و دست بشکنی اما کنسرت آشیقها را نروی.

۱۴. ترسه دوشونجه اینست که هزاران کیلومتر برای زیارت تخت جمشید مجعول در دوران رضا پالانی بروی اما ارک علیشاه و گنبد سلطانیه نروی.

۱۵. ترسه دوشونجه اینست که اورمو گولو خشک شود تو به کمپین لوله کشی آب از خلیج به فلات بیبوندی.

۱۶. ترسه دوشونجه اینست که فارس باشی و فلاح و نجات را در شعوبیگری و دوری از تورک و عرب بدانی.

۱۷. ترسه دوشونجه اینست که دو انگو دستمان باشد با دو دندان خراب توی دهانمان.

۱۸. ترسه دوشونجه اینست که روژ لب زودتر از نخ دندان تمام شود.

۱۹. ترسه دوشونجه اینست که ماجرای عروس فخری خانوم و زن صیغه ای پسر سومش رو از حفظ باشی اما فلسفه و سیاست و تاریخ ملی خودت رو ندانی.

۲۰. ترسه دوشونجه اینست که :

تضاد ابوطالب زنجانی و مامقانی روحانیان تورک با روحانیت فارس، این اختلاف کهنه و مخفی را برملا کرد. حتا بهائیت و جریان شیخیه هم به کمک شعوبیه درآمدند. روحانیت تورک به جهت بی خبری از شعوبیه، اختلاف را طبیعی و ساده و غیرسیاسی تفسیر می کردند، اما روحانیت فارس با حاکمیت تورکان در سطوح سیاسی مخالف بودند و برای سرنگونی آن فکرها داشتند. بودند روحانیان تورک آگاه و استثنایی چون خلخالی و حسنی و ... که اهداف شیطانی شعوبیه را می دانستند.

۵

جهان اسلام و جهان تورک اگر با هم متحد نشوند و قدرت اتمی پاکستان نیز به میدان نیاید هرچه قدر بکاریم و بکاویم باید با غربیها و ماسونها تقسیم کنیم. مثلا کره شمالی، آمریکا و چین و تمام خاور دور و ژاپن و کره جنوبی را به مدد بمب هسته ای تهدید می کند همه را به زور اتم مطیع خود کرده است صرفنظر از نظام اقتصادی اش و شیوه حکمرانی اش که شاید قابل نقد باشد. پاکستان اتمی در جهان اسلام تقریبا بی خاصیت است پاکستان با داشتن قدرت اتمی به اندازه تورکیه نه سیاست دارد و نه استقلال هنوز از فرهنگ هندی مجوسی شعوبی خرافی کاملا نبریده است. چون اسلام ظاهری، اسلام غیرفلسفی و غیرمکتبی را یدک می کشد ماسونها و صلیبیها هم می دانند که اسلام غیرفلسفی و غیرمکتبی و غیرهویتتی کبریت بی خطر است. حالیا که اسلام تنها مکتب منادی توحید ذاتا انقلاب و بعث و حشر بود و بدوا انقلابی در خویشتن شناسی و هویت یابی.

۶

اسلام ستیزی حرکت ملی بمثابه آفتی، رخصت و فرصت ورود به شناخت و تحلیل روابط را نمی دهد مثلا رابطه نجم الدین اربکان با معمر قذافی زیرا سقوط هر دو خصوصا قذافی ضربه ای بزرگ به تورکیه و جهان اسلام و تورک بعد از شکست عثمانی بوده است. ملی گرایان غیراسلامی و غیرمکتبی در خدمت غرب هستند. باورکردن اینان نهایت جهالت سیاسی است. اینان با ملی گرایی چند آتش و ناسیونالیسم محض نه تنها با اسلام و هویت و فلسفه و مکتب سر ستیز دارند بلکه شش دانگ به عمد یا سهو در خدمت ماسونها هستند.

۷

اسلام ملی هم صبغه ملیت یک ملت را به تن می کند از منشور زبان آن ملت و مفکوره تاریخی و رهیافت اسطوره ای آن ملت عبور می کند. اسلام تورکی از منظر ابطال پذیر، آزمون تاریخی کامیابی دارد چون سلطان محمدفاتح در مقابل صلیبیون در فتح استامبول. صلاح الدین ایوبی در فتح بیت المقدس. نادرشاه افشار در فتح هند.

۲

اگر وابستگی اسلام شعوبی نبود غزه به ویرانه ای بدل نمی شد. سخنان کاشتیل خاخام صهیونیست شاخه یهودی شعوبیه جای درنگ دارد: «ما باید سرزمین اسرائیل را تا کوههای آمانوس در مرز ترکیه فتح کنیم در کتاب مقدس آمده است که مرز ما در شمال تا کوههای آمانوس امتداد دارد و کوههای آمانوس یا نور، رشته کوههایی به طول ۱۷۵ km هستند که از شهر قهرمانماراش شروع شده و تا استان هاتای امتداد دارند. خواستم به دوستانی که می گفتند مسئله فلسطین به ما ربطی ندارد یادآوری کرده باشم که مسئله اسرائیل هم تنها فلسطین نیست!»

۳

اگر ملی گرایان غیرمکتبی (c.h.p) در انتخابات شهرداریها آخر مارس در تورکیه مخصوصا استانبول پایتخت جهان تورکی اسلامی پیروز شوند فاجعه ای بدتر از غزه در جهان تورکی اسلامی رخ دهد.

۴

در خیزشگاه نبی اسلام اتفاقات مهم در حال رخ دادن است: بن سلمان در قالب یک رفورمیست پراتیک، زمام قدرت را در اختیار دارد همین که توانسته با باروری ابرها در مکه و حجاز باران بباراند و زمینهای لم یزرع را خرم و شادان نماید مدرنیسم را به واقع دریابد و اسلام عربی را رو در روی مدرنیسم قراردهد خجسته و فرخنده است. اما هنوز عدم اعتماد به خویشتن از سخنان بن سلمان می بارد. حالیا که اسلام تورکی، اسلام جسوران است در صحبتهای اردوغان و الهام علیو اعتماد بنفس موج می زند. هنوز ناسیونالیسم عرب مانند تورکیه خود را از چنگال ماسونها رهانکرده است. در میان ما نیز این انحراف به خاطر فقر فلسفه و عدم شناخت از شعوبیه در تاریخ معاصر از زمان محمدشاه قاجار تبریزی شروع به بازکردن نمود؛

۱
 سعدي، صرفنظر از شاهدبازی و همجنسگرایی و هجویت و خبیثاتی که دارد و در کلیاتش شعوبیه سانسور کرده و عموم را از قرائت کامل آن محروم نموده و شخصیتی منزّه و روتوش شده از وی عرضه نموده که پاره هایی از آن را در سلسله مقالاتی در باب سعدي بازخواهیم نمود مع الوصف سعدي شاعری است که بیشترین سرقتهای مضمونی را حتا در قصّه پردازی از ادب عربی نموده است بدون آنکه نامی از شعراء و ادبای عرب آورده باشد ورود به نظامیه بغداد آشنایی با ادب عربی چنین برداشتی را برایش فراهم می نمود. کتاب المتنبی و سعدي اثر دکتر حسین علی محفوظ نکته های قابل تامل در این خصوص دارد ما نیز از آن جرعه ها برمی داریم برخی از شاعران و ادیبان عرب که به صراحت سعدي از آثار این بزرگان سرقات مضمونی کرده است و نمونه هایی از آن را بعدا خواهیم آورد عبارتند از:

ابن ابی خازم، ابن بستم، ابن بشیر الخارچی، ابن البنی، ابن الحاج، ابن الحجاج، ابن الخارجه، ابن الرومی، ابن سکره الهاشمی، ابن الصائغ، ابن الفارض، ابن قلاقس، ابن مقله، ابن هانی، ابن الوردی، ابوتمام، ابودعبل، ابوالعتاهیه، ابوعمر و السفاسقی، ابوالفتح البستی، ابوفراس الحمدانی، ابوالفضل السکری، ابوالقاسم الزاهی، ابومروان الطنبی، ابوالنصر العتبی، ابونواس، الارجانی، اسحاق بن ابراهیم الموصلی، امر و القیس، بشار بن برد، بهاء الدین زهیر، جریر، حاتم الطائی، الحسین بن وهب، الحطیئه، الخلیل بن احمد الفراهیدی، دیک الجن، سرّی السقطی، سعید بن حمید الکاتب، سعید بن الدهان البغدادی، الشافعی، الشریف الرضی، الشریف شکر، الصاحب بن عباد، صالح بن عبدالقدّوس، طرفه بن العبد، ظافر الحداد، العباس بن الاحنف، عبدالله بن معاویه بن عبدالله بن جعفر بن ابی طالب، عبد الحسن الصوری، عبدالوهاب المالکی البغدادی، العرجی، علی بن ابی طالب علیه السلام، عمر بن ابی ربیع، الفرزدق، فضل الله الراوندی، القاضی الفاضل، القطامی و....

۲

اما بیشترین برداشت مفهومی و سرقت مضمونی سعدي از دیوان متنبی شاعر حکیم عرب بوده است همانی که با

جهان تورکی اسلامی در فلسفه، حکمت، عرفان، مکتب، علوم اجتماعی و انسانی، رقیب جهان مسیحیت است. متاسفانه عده ای موج سوار بنام ملیگرایی غیرمکتبی الگوی مبارزه را از مجوسیهای جاسوس، برداشته و با ژست روشنفکری در خدمت صلیبها درآمده و شوربختی تورکان مسلمان آذربایجان را رقم می زنند.

زبان و ادبیات ملی (تورکی) ۲۲

سعدي، اسرق الشعراي پارسی

دکتر عبدالغفار بدیع

Ürəyim

Nüsret Kəsəmənli

Ürəyim geyinib məni,
 Onunam təpədən dırnağadək,
 Ürəyim - zərif bir qız.
 Ürəyim - Koroğlu, Babək...
 Ağaca bənzəyirəm,
 Ürəyim gizlənib məndə
 Yarpaqlar arasında
 alma kimi, Daş atan da olur,
 Dırmaşib dərmək istəyən də,
 Qədrini bilən də var,
 Gərəksiz dəyən də...
 Ürəyim gizlənib məndə
 Ağıllı sərkərdə kimi:
 İtaətkar qulu.
 Yeganə əsgəriyəm,
 Sevincinə ortağ,
 Qəminə şərikəm.
 Elə kiçikdir ürəyim
 Dəryalar axsa dolmaz,
 Elə böyükdür ürəyim
 Bir körpənin
 göz yaşını tutmaz.
 Tutar ağrım, acım,
 Sınəmin üstə qoyub
 sızırım ovcumu.
 Uduram qəzəbimi, səsimi,
 Susuram Qırmızı almaya aldanan
 uşaqkimi...
 Mart, 1973

یا حادیی عیسه‌ها و أحسبنی
 اوجد میتا قبیل افقدها
 قفا قلیلا بها علی فلا
 اقل من نظره ازودها
 (۸. دیوان متنبی ص ۲)
 ای ساریان آهسته ران...
 سعدی :

ای ساریان آهسته رو کارام جانم می رود
 آن دل که با خود داشتیم با دلستانم می رود
 (۹. غزلیات ص ۱۴۳)

المتنبی:

ففی فؤاد الحب نار هوی
 أحر نار الجحیم ابردها
 (۱۰. دیوان المتنبی ص ۲)
 در دل عاشق آتش عشق است
 داغترین آتش جهنم سردترین آن است
 سعدی:

آتشدست باطن سعدی ز سوز عشق
 (۱۱. غزلیات ص ۱۵۷)

المتنبی :

یعطی فلا مطلقه یکدرها
 بها و لا منه ینکده
 (دیوان المتنبی ص ۴)

سعدی:

کرم کنند و نبینند بر کسی منت
 (مواعظ ص ۱۳۰)

فلسفه ملّی (تور کی اسلامی) ۵۷

مدینه جماعیه از منظر فیلسوف تورک مسلمان

ابونصر فارابی ۲

دکتر عبدالغفار بدیع

چون سفیهان راست کار و کیا
 لازم آمد یقتلون الانبیاء
 باشلیا باشلیق اومان یگرده ده لی
 اولاجاقدیر انبیالار اولمه لی

فارابی در دربار حمدانیان دیداری داشته است متنبی کم
 شاعری نبوده است گفته اند تمام شاعران عرب ریزه
 خواران سفره وی بوده اند. ادب عرب ۳ شاعر غول پیکر
 دارد: متنبی، ابوالعلای معری، احمد شوقی. اینک چند
 نمونه را از سرقات وی می آوریم:

المتنبی :

روح تردد فی مثل الخلال اذا
 أطارت الريح عنه الثوب لم یبن
 (۱. دیوان متنبی ص ۱)

ترجمه: روح در بدن من مثل خلال می ماند که وقتی باد
 بر آن وزد با لباس بدن را ببرد.
 سعدی:

ز جور زمان سرو قدش خلال
 (۲. بوستان ص ۲۲۹)

باد اگر بر من اوفتد ببرد

که نماندست زیر جامه تنی
 (۳. غزلیات ص ۳۳۹)

المتنبی:

کفی بجسمی نحولا أننی رجل
 لولا مخاطبتي ایاک لم ترنی
 (۴. دیوان متنبی ص ۲)

ترجمه: اینقدر لاغرم که کسی تا مرا صدا نکند نبیند
 سعدی:

نه دهانیست که درو هم سخندان آید مگر
 اندر سخن آئی و بداند که لبست
 (۵. غزلیات ص ۲۸)

دهانش از چه نبینی مگر بوقت سخن
 چو نیک درنگری چون دلم بتنگی نیست
 (۶. غزلیات ص ۷۰)

گوئی بدن ضعیف سعدی
 نقش‌یست گرفته از میان
 گر واسطه سخن نبودی

در و هم نیامدی دهانت
 (۷. غزلیات ص ۸۲)

۲

المتنبی:

لاری داشتیم اصولاً حیوانات را خیلی دوست داریم با آنها زندگی کرده ام مرغ پیری بود سه تخم گذاشت هر سه تخم بچه جوجه شدند هر سه به خاطر گرما تلف شدند مرغ جلو چشم من دیوانه شد سرش را آنقدر به دیوار زد تا مرد .

۳

من با خانواده، پارسال در ارزینجان تورکیه سگی دیدیم که از چراغ قرمز عبور نمی کرد از برکات و قیامت عثمانی درباره حیوانات بوده که وقفیه نگهداری گربه را داشتند. در خانه های عمارتی لانه پرنده تعبیه می کردند. چند درصد از ما انسانها در چراغهای قرمز زندگی ایست می کنیم؟ اینها تجربه های فردی من است: من گریه اسب، وفای سگ، شعور خر، طنازی گربه، آدمیت گوسفند، فهم بز را دیده ام. از کدامین انسانیت حرف می زنید هیچ حیوانی حریص نیست شیر با آن درندگی وقتی سیر باشد می توان نوازشش کرد ولی انسان وقتی سیر باشد طغیانش بیشتر می شود: ایه کریمه هم تصدیق این مدعاست: لَمَّا رَاهُ اسْتَغْنَى طَغَى. شما از کدامین انسان و کدامین انسانیت حرف می زنید؟

۴

کاش انسانها حیوان بودند یعنی، صفات متعالی حیوانی (دروغ نگفتن، ریاکار نبودن، خیانت نکردن، وفادار بودن، نمک شناسی، فتوت، غیرت و حمیت و ..) را داشتند. راستی شیر خر الان قیمتش چقدر است؟ بچه نوزادی که مادرش در سطل آشغال می گذارد قیمتش چند؟ دست کم خر شیرش اینقدر مفید برای انسان است. انسان چه کار برای بشریت کرده است؟ مگر نمی بینید همین اولیگارش یهودی چگونه عالمی را به خاک و خون می کشد؟ تروریسم کردی صلیبی یهودی چه بر خاک تورکان می آورد؟ شهری را بی اب و بی برق و بی غذا در حصار می کند چون تگرگ بر سرش بمب می ریزد از تجاوز و زمین خوری اش شرم ندارند؟ مگر نمی بینید شعوبیه چه بی مهابا زبان و مدنیت می کشد؟! غبار کالبدش را با تامغای اورخون تخم مرغی بر هوا بیند!

۵

تصور نفرمایید همه مثل حاکمیت ملی اسلامی آذربایجان با آب و میوه و شیرینی، دشمن را از خانکندی بدرقه کنند برای خانکندی فرماندار ارمنی بگذارند و تدریس زبان

قُتِلَ الْإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ (قرآن کریم)
مرگ بر انسان و اومانیسیم (۱)

مدینه جماعیه که از اصناف مدینه جاهله است و در برابر مدینه فاضله قرار دارد دو رکن رکین دارد:

۱. انسان گرایی

۲. جمع گرایی

هر دو را باید نقد کرد چون در برابر مدینه فاضله می نشینند.

به شرحی که خواهیم داد همه ما انسان نیستیم:

۱

انسانی که در متن مقدس مسلمانان، قرآن، یک جمله در تعریف و تمجیدش سخنی نیامده است. حتا گفته است: مرگ بر انسان شما از کدامین انسان و انسانیت حرف می زنید مقایسه انسان با حیوان در حسن غمخوارگی هم قیاس ناصوابی است حاشا که انسان به مقام رفیع حیوان رسد زیرا حیوان دروغ نمی گوید ولی انسان می گوید. حیوان خیانت نمی کند ولی انسان می کند حیوان زیراب هم نوعش را نمی زند ولی انسان هم زیراب را زده هم به زندان حوالتش می کند هم به زن همان دوست سی ساله اش تجاوز می کند. کدامین حیوان، نَمَام است؟ انسان، سخن چین، طماع و جاه طلب است اما حیوان نیست. شما از کدامین انسان حرف می زنید؟ اگر شما از محنت دیگران غمناک هستید در ماجرای نسل کشی خوجالی توسط ارمنیها شما چگونه غمخوارگی کردید؟ در ماجرای زلزله تورکیه و مراکش طرفداران همه ما انسانیم قلما قدما بیانا چگونه غمخوارگی کردید؟ در غزه چه کردید؟ مگر آنها انسان نبودند؟

۲

من خودم در مزرعه سگی داشتیم که وقتی ماده اش به خاطر وضع حمل به دلیل جوان بودن نتوانست بزاید مرد من او را دفن کردم سگ نر یک هفته تمام روی قبر آن سگ ماده که من دفن کرده بودم نشست بود و زارزار گریه می کرد لب به آب و غذا نمی زد کدامین انسان را سراغ دارید که یک هفته بر مزار پدر و مادر مرحومش برود و زار و زار گریه کند؟ الان فرزندان به پدران و مادران می گویند شما کی می میرید تا ما از اموال ارثی سامانی بر زندگی خود سازیم زودتر ثروتمند شویم من بچگیها مرغ

یَعْقِلُونَ؛ بدترین جنبندگان نزد خدا، افراد کر و لالی هستند که اندیشه نمی‌کنند. (انفال/۲۲)

عقلانیت، پدیده ای ایستا و راکد نیست سیال و سیار و تاریخی و جغرافیایی است .

۳

اتحاد جهان اسلام تنها به ید تورکان با تکیه بر مشترکات اهل تسنن و تشیع ایجاد می‌شود نه مفترقات و این نیازمند بینش و جهان بینی فراخ تساهل محور و تسامح گراست که در عقلانیت تاریخی تورکان نهفته است به عبارتی تورکان و عقلانیت تورکی می‌تواند جهان اسلام را یکپارچه نماید. چون رهیافت تاریخی عقلانیت تورکی یک رهیافت اعتدالی تساهلی تسامحی ظلم ستیز است که شما در دیگر ملت‌های اسلامی این خصائص را پیدانمی کنید تورکان در تاریخ هم خلیفه جهان اسلام شده اند هم خلیفه عوض کرده اند تنها ملتی که مغولان را شکست دادند تورکان مملوکی مصر بودند. اگر تورکان، توان اتحاد جهان اسلام را دارند اسلام هم توان اتحاد تورکان را در جهان معاصر دارند. اتحاد تورکان در سازمان کشورهای تورک مقدمه و آغازگر اتحاد اسلام است.

۴

مشترکات ما عبارت است از ۱. الله واحد و احد ۲. نبی اسلام حضرت محمد ص ۳. قرآن و دعوت آن به علم و فکر و عقل ۴. کعبه و پاره ای احکام عبادی چون نماز و روزه و حج و جهاد به تعبیر مولانا:

این نماز و روزه و حج و جهاد هم گواهی دادندست از اعتقاد

هر کجا اختلاف افکنی میان شیعه و سنی و دیگر فرق اسلامی را دیدید بدانید شعوبیه حضور تام دارد رسالت شعوبیه ممانعت از اتحاد و اتفاق است. روحانیان تورک هم متفاوت با روحانیان شعوبی فارسی می‌اندیشیدند در دوران معاصر روحانیان تورکی چون خوبی، زنجانی، خلخالی و حسنی ضد شعوبی بودند حملاتی که خلخالی به ستونهای ارتش شعوبیه مدرن و قبر شاهش و مجسمه فردوسی و تخت مجعول جمشید و ... می‌آورد و حسنی در حملات بر کردهای متجاوز یاغی باغی یهودی تبار تروراندیش می‌آورد همگی از هوش شناسایی کانونهای فتنه در جهان تورکی اسلامی خبر می‌داد. روحانیت تورک بنا به بی خبری و بی اطلاعی از شعوبیه، اختلاف را بطور

ارمنی دشمنش را در مدارسش آزادکنند. این انسانگرایی را شما تنها در مفکوره و عقلانیت متسامح و متساهل تورکی معرفت اندیش حقیقت اندیش پیدامی کنید تمام سلسله های امپراطوری تورکان در تاریخ بشری، عدالت و صلح و مبارزه با ظلم دکترین حاکمیتیشان بوده است و از تخم مرغی نهرا سیده اند.

۶

در خاطرات ویکتور فرانکل هنگام رهایی از زندان گشتاپو می‌خوانیم: کسی هستم که از یک اردوگاه اسیران جان سالم بدر برده است. چشمانم چیزهایی دیده که چشم هیچ انسانی نباید می‌دیده: اتاقهای گازی را دیدم که توسط بهترین و ماهرترین مهندسیین ساختمان ساخته شده بودند! بهترین و متخصصترین پزشکانی را دیدم که کودکان را ماهرانه مسموم می‌کردند!....!

اسلام ملی (تورکی) ۳۲

اسلام تورکی، اسلام معرفت اندیش

اسلام شعوبی، اسلام تکلیف اندیش است

دکتر عبدالغفار بدیع

۱

اسلام تورکی و عربی، اسلام علم گرا، فکرگرا و عقل گرا هستند. اسلام تورکی و عربی، عبادت را طلب علم، دعوت به تفکر و تعقل می‌داند این همه دعوت در قرآن درباره علم و تعلم، فکر و تفکر، عقل و تعقل، سیر در طبیعت در مفکوره و عقلانیت تورکان و اعراب یک رهیافت اصیل است. اسلام شعوبی فارسی مجوسی با وارونه نمودن مفهوم عبادت، تحویل و تقلیل عبادت به پاره ای احکام ظاهری و تکلیف اندیشی، مانع ترقی و انکشاف مسلمانان شدند.

۲

در قرآن ۲۷ مورد اعلموا آمده یعنی بدانید، فکر با مشتقاتش قریب به ۴۸۰ بار عقل با مشتقاتش نزدیک ۵۰ بار علم با مشتقاتش ۷۷۵ بار در قرآن آمده است. کدامین کتاب هدایت را سراغ دارید که این همه بر علم و فکر و عقل تشویق و تهییج نماید .

قرآن بدترین موجودات را کسانی می‌داند که از عقل بهره نمی‌برند: اِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللّٰهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِیْنَ لَا

حکمداری ملی (تورکی اسلامی) ۲۲
ناصرالدین شاه قاجار تبریزی، حکیم مدرن
اندیش، چهارمین شاه سلسله تورکی اسلامی
قاجاریه ۵

ناصرالدین میرزای عقیف

دکتر عبدالغفار بدیع

۱
 در پاییز سال ۱۲۳۴ ه. ق فتحعلی شاه قاجار نوه خود محمد میرزا، پسر ۱۲ ساله ولی عهدش عباس میرزا را به پایتخت فراخواند تا ملک جهان، دختری ۱۴ ساله از تیره قونلوی خاندان حاکم را به عقد نکاحیه وی درآورد محمد میرزا و ملک جهان قرار بود پدر و مادر ناصرالدین شاه قاجار تبریزی مدرن اندیش شوند. این توصیه نخست از جانب آقامحمدخان به برادرزاده پر زاد و ولدش فتحعلی شاه بود: (عضدالدوله، تاریخ عضدی صص ۹۵-۹۴، روضه الصفا ج ۱۰ صص ۱۷۳-۱۷۲، ناسخ التواریخ ج ۱ ص ۳۱۲)

خواب عجیب فتحعلی شاه که در شب عروسی محمد میرزا و ملک جهان، نوه شاه اخته می شود خوابی بود که نگرانی عمیق شاه را در توفیق برنامه ریزی برای آینده تبار خویش و کشاکش قدرت میان ناصرالدین میرزا و دیگر شاهزادگان تعبیر می نمود.

۲
 ناصرالدین میرزا روز ۶ صفر سال ۱۲۴۷ در روستای کهنمیر اطراف تبریز زاده شد خاندان قاجار هنوز دلبستگی به طبیعت را به شمنها رها نکرده بودند. راز نام گذاری وی به ناصرالدین در این بود که وی بتواند ناصر و یاور پدرش در ستیز با ایلات شعوبی سرکش شمال شرقی خراسان باشد. پدر وی محمد میرزا نخستین پسر از ۲۵ پسر عباس میرزا سال ۱۲۲۳ ه. قمری بود که در تبریز به دنیا آمد محمد میرزا پدر ناصرالدین میرزا پسری کم حرف و اهل صمت و سکوت و تأمل بود به خاطر پرورش یافتن در تبریز و تبعیت از توره ذکور، هوس حکمرانی نداشت.

۳
 مکتب تبریز به این شاهزادگان، متون کهن، صرف و نحو پیچیده عربی، قرآن، تیراندازی، زبانهای مختلف، اصول و مبانی کیش تشیع، هنر نویسندگی و خوش نویسی را

طبیعی و ساده غیرسیاسی تفسیر می کردند، اما روحانیت فارس با حاکمیت تورکان در سطوح سیاسی مخالف بودند و برای سرنگونی آن فکرها داشتند.

۵

اسلام تورکی، اسلام لاییک، متسامح و متساهل و تکثرگراست اسلام فارسی مجوسی اسلام تمرکزگرا و قدرتگراست مثلا: در جمهوری آذربایجان که توانستند مساجد را از طویله شدن توسط شعوبیه داشناکی رهاکنند و بانگ حق و اذان را دیگر باره در آنجا به نوا درآورند. تدریس دیگر زبانها در یک کشور ۱۱ میلیونی به شرح ذیل است: تدریس زبان لرگی (۹۸ مدرسه، ۱۲۳۲۵ شاگرد) تدریس زبان تالشی (۲۲۵ مدرسه ۱۹۰۱۰ شاگرد) تدریس زبان آواری (۲۲ مدرسه ۱۴۸۹ شاگرد)، تدریس زبان ساخوری (۵ مدرسه، ۴۹۲ شاگرد)، تدریس زبان اودینی (۳ مدرسه، ۱۸۳ شاگرد)، تدریس زبان کردی (۲ مدرسه، ۴۲ شاگرد)، تدریس زبان خینالیقی (۱ مدرسه، ۷۴ شاگرد)، تدریس زبان ایوریتی (۱ مدرسه، ۷۴ شاگرد) (بیش از ۱۳ شهرستان در جمهوری آذربایجان (لنکران، آستارا، بالاکن، اوغوز، قوبا، قوسار، قبه، زاقاتالا، قاخ، ایسماعیلی، لریک، ماسالی، ساموخ و خاچماز) اقدامات مناسبی برای یادگیری زبان مادری، سنتها و فرهنگ ملی کودکان اقلیتهای ملی انجام شده است. به این ترتیب ۳۳۷۱۹ دانش آموز متعلق به اقلیتهای ملی در ۳۵۷ مدرسه متوسطه در سراسر کشور زبان مادری خود را فرامی گیرند.

چنین رخصتی به فراگیری زبان مادری از یک مفکوره تاریخی عظیم برمی خیزد محصول تأمل یک شب یا یک روز نبوده است و آن برمی گردد به عقلانیت متسامح و متساهل تورکان و قرائت سمحه و سهله بودن اسلام مثل اسلام شعوبی فارسی مجوسی نیست که از دیدن تخم مرغی منقش در تبریز لزان و ترسان می شود زیرا اسلام یعنی، زبان و دین دیگر انسانها از زبان و فعل تو در سلم و صلح و آرامش باشند.

و خاله ها و دختر عمه ها و دختر خاله های او آن را به میل خود از قرمز تیره تا بنفش رنگ می کردند (A.D. . (Soltkov, Voyage en perse Paris, 1851) نقاشی سیاه و سفید سالتیکوف یکی از نخستین تصویرهایی است که از ناصرالدین باقی مانده است شاهزاده ای در میان جمع ملاباشی و چند تن از نوکرانش بر صندلی مزین با قیافه ای موقر در جبه ای رسمی.

ع

کاشکل و شمایل ناصرالدین تازه بالغ در ۱۴ سالگی دل پاره ای از زنان حرم را ربوده بود اما شاهزاده جوان سر به زیرتر و عفیف تر از آنی بود که شوری و حرارتی برای زنان ابراز دارد.

در روضه الصفا ج ۱۰ ص ۲۸۷ می خوانیم :

"زنان پارسا به امید یک نگاهش هنگام سواری از بام تا شام بر لب بام چون نقش بر دیوار محو انتظار بودند و بنات جمیله هر قبیله به صدهزار خدیعت و حیلله چهره آراسته خود را بدو می نمودند ولی از انجا که عفت ذیل آن حضرت یود ابداء به احدی رغیت و میل نمی فرمود. آزرمی یه جلال آمیخته و شرمی از وقار انگیخته داست که جز با محرمان خود تکلم نفرمودی."

اسلام ملّی (تورکی) ۳۳

اسلام تورکی و انکشاف

اسلام شعوبی و قرمطیان

دکتر عبدالغفار بدیع

۱

تورکان مسلمان به دستور قرآن برای جستجوی دانش و خواندن طبیعت خیز برداشتند آنان هم اصحاب السیف بودند که اصحاب القلم در اخترشناسی (عباس وسیم افندی، احمد مختار یاشا، تقی الدین شامی، علی بن محمد سمرقندی) در باستان شناسی (عثمان حمدی بیگ) در جامعه شناسی (احمد جودت پاشا، ضیاگوک آلپ) در جغرافیادانی (پیری رییس، کاتب چلبی، مطراقچی) در ریاضی دانی (لوون آقابابیان، تقی الدین شامی، علی بن محمد سمرقندی، مطراقچی) از مخترعان و مهندسان (تقی الدین شامی)، فیلسوفانی چون (اسماعیل بشیکچی، حلمی

آمخت. جیمز بیلی فریزر سیاح انگلیسی که در سال ۱۸۳۴م/۱۲۵۰ه پیش از انتصاب محمدمیرزا به ولیعهدی با وی ملاقات می کند او را لایقترین خلف فتحعلی شاه می داند او را مودب و مبتسم و دور از زائخواهی و رجزخوانی می داند.

(J.B.Fraser, A Winter Journey (Tatar) From Constantinople to Tehran, 2 vols (London, 1938), 179-181)

۴

محمدمیرزا پرورش یافته مکتب عرفانی تورکی میرزا آقاسی ایروانی بود ملک جهان همسر محمدشاه قاجار تبریزی، مادر ناصر الدین میرزا یکی از بانفوذترین زنان قاجار بود شور و شوقی افزون در تامین ولی عهدی ناصر الدین میرزا داشت استعداد سیاسی اش وقتی بروز کرد که بر دولت موقت در ماههای پس از شهادت محمدشاه قاجار تبریزی در سال ۱۲۶۴ه.ق نظارت جدی داشت و هم در از میان برداشتن میرزا تقی خان امیرکبیر. برای وی سخت نبود با چنین شخصیت باصلابت، اصیل و نسبی نیرومند خود را همتراز و شریک بر حق بخت و اقبال بالنده محمدمیرزا دیدن پس از ۱۲۵۰ ه.ق. انتصاب ناصرالدین میرزا به ولایت عهدی، دست محمدشاه را در مقابل سلطنتی قاجار قوی تر می کرد فرمان نامزدی در تبریز محل اقامت شاهزاده در مجمعی از امرای لشکر و مقامات ایالتی قرائت شد (ناسخ التواریخ ج ۳ ص ۱۴۷) زیور و نشانهای تشریفاتی ولایت عهدی که به خاطر عباس میرزا در زمان پادشاهی فتحعلی شاه احیاشده بود یعنی قبای مکلل به جواهر و خنجر و بازوبند و نشان شیر و خورشید تورکان به شاهزاده خردسال اهداگردید.

(جهانگیرمیرزا، تاریخ نو، ص ص ۲۴۹-۲۴۸ و روضه الصفا ج ۱۰ ص ۱۳۷)

۵

با این که شاهزاده بود و ولیعهد و بعدا حاکم آذربایجان هرگز از تدبیر مقتصدانه و قناعت ورزانه قاجار در امان نبود گاهی در حسرت پوشیدن جورابههای رنگارنگ بود. پرنس سالتیکوف نقاش روسی در ۱۲۵۴ ه. ق در تبریز به دیدار ناصر الدین میرزا می رود می گفت من او را پسری باهوش و خوش سیما با ابروانی عریض سرمه کشیده دیدم او مانند مژگان چشم های درشت او، و گیسوان او که عمه ها

و به پسرش اسماعیل بن جعفر منتقل شد سپس خداوند در کار امامت جعفر و پسرش «بداء» کرد و محمدبن اسماعیل را به امامت برگزید. اینان پندارند که محمدبن اسماعیل نمرده و زنده است و همو قائم و مهدی است. قرمطیان از غالیان شیعه اسماعیلی بودند که رئیسشان حمدان، خود را امام منتظر دانست.

قبله را بیت المقدس شمرد و به جای جمعه روز دوشنبه را تعطیل دانست. بیشتر احکام الهی مانند نماز و روزه را تغییر داد و شراب را حلال شمرد و به جای غسل جنابت وضو را کافی خواند. آنان مخالفانشان را محارب و واجب القتل می‌دانستند. داعیان قرمطی در خراسان سال ۲۶۰ دعوت خود را آغاز کردند، در ری نیز این دعوت را یکی از داعیان این فرقه به نام «خلف» آغاز کرد، پس از آن دعوت قرمطیان به مروالروء، طالقان، اصفهان و یمن هم کشیده شد. هر چند در یمن زیدیان مانع گسترش آنان شدند ابوسعید جنابی که فارس بود پایه های قرمطی را در بحرین و یمامه به سال ۲۸۱ ریخت نزدیک به یک قرن خلافت اسلامی را درگیر فتنه و وحشت نمودند قرمطیان جز بحرین هیچ جا حکومتی تشکیل ندادند. پس از ابوسعید فرزندش، ابوطاهر جنابی، جانشین وی شد. ابوطاهر فارسی پس از تثبیت قدرت و سرکوبی مخالفان، در سال ۳۱۱ ق هجوم به قلمرو عباسیان را آغاز کرد و شماری از شهرهای عراق را غارت نمود تا به نزدیکی بغداد پایتخت عباسیان رسید؛ ولی از آنجا بازگشت.

ابوطاهر سال ۳۱۷ با لشکریان فراوان به مکه حمله برد و تعداد زیادی از حجاج را کشت، پرده های کعبه را به یغما برد و چاه زمزم را از کشتگان انباشت. لشکریان ابوطاهر در حمله به کعبه، حجرالاسود را کردند و با خود به لحساب بردند، این سنگ مقدس تا سال ۳۳۹ ق هج در اختیار آنان بود. در این حمله به دستور ابوطاهر فارسی بسیاری از زنان و فرزندان مسلمانان را به اسارت گرفتند و برده ساختند. صدور اینگونه اعمال ناروا از جانب قرمطیان فارسی، باعث شد تا در سراسر جهان اسلام بویژه در ایران و عراق، مقابله و مبارزه ای جدی درگرفت این سلطان تورک محمود غزنوی فاتح و عاقبت اندیش بود که مهر پایانی بر این فتنه شد و گفت: "من از بهر قدر عباسیان انگشت در کرده ام در همه جهان قرمطی می جویم."

ضیل اولکر، رضا توفیق بلوک باشی، سیلا بن حبیب، لوون زکیان، مونس تکین آلپ) ظهور کردند تورکان به مدد سیف و قلم با عالمان عرب جامعه ای را ایجاد کردند که در قرون وسطی مرکز علمی جهان بود. مورخان می گویند که تزریق این دانش به اروپای غربی بود که به رنسانس و انقلاب علمی دامن زد در واقع اروپا با اندیشه و بذر تورکان و اعراب مسلمان حامله شد.

۲

در قرن نهم، اسلام عربی در بغداد بیت الحکمه را برای ترجمه نسخه های خطی تأسیس کرد. یکی از نخستین آثاری که به عربی ارائه شد، «کار بزرگ» بطلمیوس بود. ابن هیثم، نور و بینایی را آزمایش کرد و پایه های اپتیک مدرن و این تصور را که علم باید مبتنی بر آزمایش و همچنین بر استدلال های فلسفی باشد را پایه ریزی کرد. رشد سریع دانش میان تورکان و اعراب در مفاکوره پیشااسلامی آنان به نجوم نهفته بود. کوپرنیک که در سال ۱۵۳۰م با چرخش سیارات به دور خورشید، جهان بطلمیوسی را واژگون کرد، در نوشته های اولیه خود ایده هایی مشابه منجمان مسلمان را بیان کرد. این امر باعث شد که برخی از مورخان ادعان کنند که قبلاً پیوند ناشناخته ای بین کوپرنیک و منجمان اسلامی وجود دارد.

۳

امپراطوری تورکی اسلامی، انکشاف علم را همچنان پیش می برد که با هجوم صلیبیون توقیف شد. مسیحیان اسپانیا و کتابخانه های باشکوه آن را در کوردوبا و تولدو مملو از دانش عربی تورکی بودند. شعوبیه کلاسیک در دل جهان تورکی عربی اسلامی ساکت نبود یکی از شاخه های مهم آن که در برابر اسلام تورکی عربی صفا کشیدند قرامطه بودند.

۴

قرامطه، شاخه ای از شعوبیان شیعی اسماعیلی بودند که در پی اختلاف با عبیدالله بن مهدی، خلیفه فاطمی، بر سر رهبری اسماعیلیان از آنان جدا شدند. آنان معتقد بودند که پس از امام ششم نوبت امامت به محمدبن اسماعیل بن جعفر رسید و او مهدی و قائم منتظر آل محمد است در روزگار وی همچنان که پیامبری از محمد ص منقطع شد و به علی ع رسید امامت نیز از جعفر بن محمد بیرون رفت

سازی، مشاطه‌گری، طبخ‌ی، خیاطی، گل‌دوزی، رقاصی و آواز خوانی و ... را از مرتبی دوم آموختند
(C.Serena, Souvenirs, personnel, Mon Voyage, Une Européenne en perse, (Paris, 1881)
عباس اقبال، مادام حاجی عباس گل‌ساز، مجله یادگار، سال سوم، شماره ۷-۶، صص ۱۰۹-۱۰۶
مادام گل‌ساز مترجم دربار پس از جلوس ناصرالدین شاه به تخت بود. وی سال ۱۲۹۵ ه. ق ۱۸۷۸ م در تهران درگذشت.

۴

ناصرالدین میرزا به میزان تأثیر آقاسی در محمدشاه قاجار تبریزی از ملاباشی تأثیر نپذیرفت زیرا نه تمایلات صوفیانه را برگرفت نه گرایش شیخیه را. حکمت، او را از تصوف مجوسی هندی و عرفان او را از شیخیت تفرقه افکن ماسونی صلیبی دور می‌کرد. اما دست کم یک تأثیر شگرف ملاباشی در ناصرالدین میرزا پرورش اسلام عمیق و اعتقاد به اصول تشیع و ح. علی ع دوستی در وی بود.

۵

تورکی آذربایجانی زبان نخست ناصرالدین میرزا بود. فارسی وی چندان خوش نبود. سبک نگارش و ذوق ادبی ناصرالدین میرزا، بازتابی از این محیط فرهنگی به ویژه پس از بازگشتش به تبریز در ۱۲۶۴ ه. ق بود. علاقه وافر وی به شعر و نثر نیز قابل درنگ است. از محافل ادبی دوران، سروش اصفهانی بود که بعداً ملک الشعراء ناصرالدین شد و لقب شمس الشعراء گرفت که تأثیر فکری بر ناصرالدین جوان گذاشت. * (هدایت، مجمع الفصحا، ج ۴ ص ۴۰۶*)

اشتهار شاعر نه در ترجمه هزار و یک شب بلکه اشتهار وی در اشعاری در مدح ح. علی ع بود. وی یک شاعر شعوبی مجوسی خطرناک بود که در زمره غلاة بود زیرا رتبه الوهیت برای ح. علی ع قائل بود سروش پسر قصابی در اصفهان از دست پروردگان محمدباقر شفتی مجتهد پر قدرت اوایل قرن نوزدهم بود که نهایتاً در ستیز و نبرد با محمدشاه قاجار تبریزی مغلوبه گردید. ناصرالدین میرزا اهل غلوه نبود اما همه عمر حضرت علی ع را امام حامی و محافظ خویش می‌شمرد. اندکی پس از جلوس ناصرالدین شاه قاجار تبریزی در ۱۲۶۴ ه. ق سروش در شعری شاه جدید را سفارش می‌کند وفادار به روش علی ع باشد:

حکمداری ملی (تورکی اسلامی) ۲۲

۱. قاجاریه:

ناصرالدین شاه قاجار تبریزی، حکیم مدرن اندیش،

چهارمین شاه سلسله تورکی اسلامی قاجاریه ۶

ناصرالدین میرزای علی (ع) دوست و علم دوست

دکتر عبدالغفار بدیع

۱

ناصرالدین میرزا متحد صدر اعظم میرزا آقاسی بود.

جو متغیر سیاسی،

توابع احتضار محمدشاه،

تکیه بر صدر اعظمی کتیس،

مداخله ناخوانده قدرتهای اجنبی،

نزاعهای داخلی و ...

همگی موجب گردید ناصرالدین میرزای جوان واقعیات زندگی شخصی و سیاسی خود را درک کند. دیری نپایید که فهمید برای چیرگی بر مشکلات، همه امکاناتش را به کاراندازد با حریفان و رقیبان موقتاً از در صلح و آشتی درآید و دل فرستادگان رقیب اروپایی را به دست آورد و رفته رفته مبانی برجای ماندن را بیاموزد.

۲

وصایای عباس میرزا در راستای خمسه حاکمیتی تورکان و تداوم و استمرار تاریخی آن در سلسله حاکمیت تورکان (قلینچ، سوز، ساز، حکمت و عرفان) و سنت شگرف تعلیم و تربیت شاهزادگان در پاسداشت عدالت، مرآت، صلح ارحام، رعایت مظلوم و نصرت و حمایت از اسلام، شخصیتی باصلابت از ناصرالدین میرزا می‌ساخت. (عباس میرزا به ملک جهان، مشهد، ۱۲۴۹ ه. ق صص ۳۳۶، ۳۳۵)

۳

ناصرالدین و خواهر کوچکش ملکزاد در طهران و سپس در تبریز در حرمسرای شاهی تحصیلاتی ابتدایی دیدند. یک ملاباشی (ملا محمود نظام‌العلمای متمایل به شیخیه) از ۷ سالگی مراقب تعلیم و تربیت ولیعهد بود. قواعد سخت و صعب عربی و قرآن خوانی و خوش خط نویسی و آداب مجالست و مصاحبت و ... را از وی آموختند. سپس یک پرستار فرانسوی به نام مادام گل‌ساز، زنی باهوش و کارآزموده مرتبی دوم اینان بود. مهارتهای هنری چون گل

رهاکردنش فی المثل آتئیست شوی اما تورک بودن، جبر و ضرورت است نمی توانی از آن رها شوی.

۱

شناخت تورکستان بدون شناخت یسوی ممکن نیست (زندگی، آثار و سنن خواجه احمد یسوی، مجموعه مقالات علمی تاشکند، بنیاد ادبیات اتحادیه نویسندگان اوزبکستان، ۲۰۰۱ص ۳) زاده ۱۰۹۳م در سیرم قزاقستان، وفات ۱۱۶۶م یسی قزاقستان شاعر، عارف و حکیم تورک مسلمان بنیانگذار طریقت یسویه معروف به حضرت سلطان، پیرتورکستان، مرید شیخ یوسف همدانی، واجد و حامل گسترده ترین طریقت در تورکستان که از مشهورترین خلفای این طریقت، منصور آتا، سعید آتا، حکیم آتا است.

۲

اگر ملای تورک روم می گفت:
گفتم: کجایی تو؟ تسخر زد و گفت: ای جان
نیمیم ز ترکستان نیمیم ز فرغانه
و یا
تورکم و سرمستم تورکانه سلح بستم

و یا

رها کن حرف هندو را ببین تورکان معنی را
من آن تورکم که هندو را نمی دانم نمی دانم

هم به تورک بودن خود می بالید هم به تاثیر پذیری از عرفان تورکان:

عطار روح بود و سنایی دو چشم او
ما از پی عطار و سنایی می رویم
هفت شهر عشق را عطار گشت
ما هنوز اندر خم یک کوچه ایم

این اعتراف مولانا از اثرپذیری از عطار و سنایی غزنوی تورک و نیز تاثیرپذیری شدید عطار و سنایی از پیر تورکستان، یک حلقه و هاله ای از تابشها و تشعشعات عرفان تورکی به جغرافیای تورکستان و آنادولو و آذربایجان و خراسان رسم می کند که ریشه در مفاهیم و

دانی که چه چیز است رستگاری
بر حیدر و بر آل او تولا...
ای آن که همه انبیا که و مه
موج اند و بود گوهر تو دریا
بنشسته بر اورنگ و بار داده
بر شادی عید تو شاه برنا
سلطان عجم شاه ناصرالدین
بخشنده و پیروزمند و دانا
(هدایت، مجمع الفصحاء، ج ۴، ص ۴۱۵)

۶

ناصرالدین شاه یکی از پادشاهان مطلع و دانش دوست بوده و اگر روزی بخواهیم درباره پادشاهان دانشمند یا دانش دوست کتابی تألیف کنیم ناچار باید از ناصرالدین شاه نیز نامی به میان آوریم. اسناد و مدارک بازمانده از آن دوران نشان می دهد که شاه از تألیف کتابهای علمی خوشحال می شده است. از جمله در همین کتاب [تاریخ منتظم ناصری] در فصل آخر مربوط به وقایع سال سی و چهارم از سلطنت ناصرالدین شاه ذیل وقایع مهم ماه رجب می نویسد: «میرزا علی اکبر طبیب حضور همایون کتابی در امراض عصبانی ترجمه و تألیف و طبع نمود و چون کمال امتیاز را داشت به اعطای یک حلقه انگشتری الماس سرافراز شد.» [تاریخ منتظم ناصری، محمدحسن خان اعتمادالسلطنه، به تصحیح دکتر محمداسماعیل رضوانی، دنیای کتاب، تهران، ۱۳۶۳]

عرفان ملی (تورکی اسلامی) ۲۴

پیر تورکستان

خواجه احمدیسوی ۱

دکتر عبدالغفار بدیع

Din seçim
Türklük kaderdir

دین، انتخاب است

تورک بودن، تقدیر

از دقیقترین تعبیرها در نسبت تورکلوک و ایسلاملیق تعبیر خواجه است که دین یک انتخاب است می توانی با

«سلطان العارفین»، «پیر ترکستان»، «قبله دعای اهل تورکستان» یادکرده‌اند.

۵

وی در عهد قراخانیان دنیا آمد. عهد قراخانیان دوره ای است تورکستان یا توران سهمی شگرف در رشد تمدن جهانی دارد در این دوره علوم طبیعی از قبیل: نجوم، ریاضیات، شیمی، طب، گیاه شناسی، زمین شناسی، جغرافیا و از علوم اجتماعی و انسانی، زبان و ادبیات، تاریخ و فلسفه، منطق، فقه، کلام رشد یافت. این دوره زمانی بود که علوم مختلف به عنوان رشته‌های مختلف فنون مستقل مورد تعلیم و تدریس قرار گرفته بود. زمانی بود که متفکران تورک مسلمان بزرگی چون موسی خوارزمی (متوفی ۸۵۰ م)، احمد فرغانی (متوفی ۸۶۵ م)، ابومنصور ماتریدی (متوفی ۹۴۴ م)، ابونصر فارابی (متوفی ۹۵۰ م)، ابوعلی ابن سینا (متوفی ۱۰۳۷)، ابوریحان بیرونی (متوفی ۱۰۴۸ م) با خلق آثار علمی خود در رشد علم و ادب و تمدن جهان سهم بی نظیری داشته‌اند.

با یک دعا از خواجه احمد یسوی حلقه نخست این مقال را به پایان می بریم:

الهی حاجتیم نه سن روا قیل
کریم سن لطف ایله دردیم دوا قیل

زبان و ادبیات ملی (تورکی اسلامی) ۲۳

سعدی؛ اسرق الشعرای پارسی ۲

دکتر عبدالغفار بدیع

نام سعدی همه جا رفت به شاهدبازی
وین نه عیب است که
در مذهب ما تحسین است

سعدی دقیق و واضح می گفت در مذهب شعوبی مجوسی هندی هم ازدواج با محارم می توان کرد هم شاهدبازی با مردان و پسرچگان و مغبچگان.

منبثقات شامانیزم داشته، شاخه ها در دامان عارفان سترگی چون یسوی و ترمذی پرورده شده و از انجا به عطار و سنایی و از انجا به مولانا جلال الدین پیوسته است.

از تاثیرپذیری عطار از پیر تورکستان می توان آورد:

داد از خود پیر ترکستان خبر
گفت من دو چیز دارم دوست تر
آن یکی اسبست ابلق گام زن
وین دگر یک نیست جز فرزند من...

۳

تورکستان (آسیای میانه) خیزشگاه عرفانی بوده که بعدها به آن عرفان اسلامی گفته شد به عبارتی یکی از تحفه های معنوی و معرفتی تورکان به اسلام، عرفان بوده است و یکی از آن بزرگ عارفان پیر تورکستان خواجه احمدیسوی است. تورکستان یا توران از قرن ۲ هجری تا قرن ۸ هجری تعلیم و طریقت‌های تورکی چون "حکیمیه" منسوب به حکیم الترمذی، "کبرویه" منسوب به شیخ نجم الدین کبری "خواجهگان" منسوب به خواجه عبدالخالق غجدوانی "یسویه" منسوب به خواجه احمد یسوی و "نقشبندیه" منسوب به خواجه بهاء الدین نقشبندیه را که همگی تورک مسلمان بوده و باعث و بانی بسط معرفتی اسلام گشته است .

۴

خواجه احمدیسوی نزد ارباب معرفت، جایگاهی عظیم دارد عرفان تورکی یسوی در تمام تورکستان مورد استقبال قرارگرفت و از تورکستان به سراسر ماوراءالنهر، از دریای آق ایدل تا ترکستان شرقی و خراسان و عراقین و قفقاز حتی تا روم گسترش پیدا کرد. نخستین خبر تاریخی از وی در آثار محمد دانشمند (قرن ۱۲ م) و تألیفات محیی الدین ابن عربی (متوفی ۶۳۸ ه.ق) به چشم می خورد. از آن به بعد متصوفین، عارفان و شاعران و تاریخ نگاران برجسته‌ای چون خواجه محمد پارسا، امیر علیشیر نوایی، فخرالدین علی صفی، حسن خواجه نثاری، سلطان احمد حزینی، محمد طاهر خوارزمی، غلام سرور لاهوری و حصام الدین سغناقی و چندی دیگر به طریقت و جایگاه خواجه کم و بیش اشاره نموده و از او به عنوان

به که با بیگانگان در بوستان
(گلستان ص ۷۴)
با تو مرا سوختن اندر عذاب
به که شدن با دگری در بهشت
(گلستان ص ۱۴۹)

۴

ابدا اقطع البلاد و نجمی
فی نحوس و همتی فی سعود
(دیوان المتنبی ص ۱۵)
مگر کمینه آحاد بندگان سعدی
که سعیش از همه بیش است و حظش از همه کم
(مواعظ ص ۴۷)

۵

این الاکاسره الجابره الالی
کنزوا الکنوز فما بقین و لابقوا
(دیوان المتنبی ص ۲۱)
بیا بگوی که پرویز از زمانه چه خورد
برو بپرس که خسرو ازین میانه چه برد
گر او گرفت خزاین به دیگران بگذشت
ورین گرفت ممالک به دیگران سپرد
(مواعظ ص ۱۶۲)

۶

اعارنی سقم عینیه و حملنی
من الهوی ثقل ما تحوی مآزره
(دیوان المتنبی ص ۳۶)
حال درویش چنانست که خال تو سیاه
جسم دلربایش چنانست که چشم تو سقیم
(غزلیات ص ۲۳۸)

۷

و کاتم الحبّ یوم البین منتهک
و صاحب الدمع لا تخفی سرائره
(دیوان المتنبی ص ۳۶)
شکسته دل آمد بر خواجه باز
عیان کرده اشکش بدیباچه راز
(بوستان ص ۸۱)

صبر هم سودی ندارد کاب چشم
راز پنهان آشکارا می کند
(غزلیات ص ۱۲۹)

در آثار میرزا آقاخان نوری کرمانی من جمله سه مکتوب و
صدخطابه و ... آمده است که این اعراب بودند که با آوردن
اسلام ما را از نعمت ازدواج با محارم بازداشتند.

از سعدی می گفتیم:

ای پسر جنگه بنه، بوسه بیار
این همه جنگ و درشتی به چه کار

ای پسر نیز مرا سنگدل و تند مخوان
تندی و سنگدلی پیشه توست ای دل و جان

در جایی سعدی اشاره به ریش درآوردن مردان می کند
که بسیار جانگداز است.

آن روز که خط شاهدت بود
صاحب نظر از نظر براندی

وامروز بیامدی به صلحش
کش فتحه و ضمه بر نشاندی

از این براءت استهلال می گذریم اینک به نمونه های
دیگری از سرقتها و دزدیهای افصح المتکلمین، اسرق
الشعراء سعدی پارسی از متنبی شاعر حکیم بزرگ عرب
اشاره می کنیم ﴿﴾ ﴿﴾ ﴿﴾:

۱

شمس النهار ثقل لیلا مظلما (دیوان المتنبی ص ۸)
خورشید زیر سایه زلف چون شام اوست (غزلیات ص ۵۳)

۲

عمرک الله هل رایت بدورا
قبلها فی براقع و عقود (دیوان المتنبی ص ۱۳)

باور که کند که آدمی را
خورشید برآید از گریبان

(غزلیات ص ۲۴۷)

۳

فاطلب العزّ فی لظی و ذرّ الدّل
و لو کان فی جنان الخلود
(دیوان المتنبی ص ۱۵)

پای در زنجیر پیش دوستان

لعل اولدو عیان بدخش ایچینده
هر قطره محیط اعظم اولدو
هر ذره مسیح و مریم اولدو
آدمه تجلی قیلدی الاله
قیل آدمه سجده اولما گمراه

«سید علی عمادالدین نسیمی، فیلسوف حکیم عارف
سترگ تورک مسلمان اذربایجان، بی شک یکی از
ستارگان مشعشع عرفان تورکی و شرقی است. در هر کلمه
کلمه وی، هر مصرع مصرع وی، ایموشنهای عارفانه موج
می زند. دیوانش آکنده و سرشار از درر است. نسیمی
عارف زاده، زیسته و در این مسیر نیز عاشقانه شهید گشته
است. چون بلبل سبک بال قفس تنگ تنگ نظری را
شکسته و به طیران آمده است:

ای بلبل قدسی نه گرفتار قفس سن
سیندیر قفسی تازه گلستان طلب ائيله

از این منظر نسیمی مظلوم گشته زیرا او را یا یک شاعر
اومانیتست صرف معرفی می کنند یا یک مبارز خشک.
حالیا که مبارزه او علیه ظلم ملی زمانه قرائت تمرکزگرایانه
مصطلحات و مفاهیم برخاسته از ذات عرفان تورکی وی
بوده است .

نسیمی نین وجودو فرد مطلق

بو توحیدین احددن دیر اساسی

توحید خود را از احد اخذ نموده است .

توحید ایچینده نقطه اسراری بولموشام

صاحب نظر گرک کی بو حاله خبیر اولا

«عرفان تورکی یک عرفان توحیدی است و این نگرش
موحدانه است که اسرار عالم را بر ذهن و ضمیر عارف
تورک منکشف می کند. در دوگانگی و ثنویت عرفان
تورکی جایی و پایی ندارد.

برای نسیمی باید کتابها نگاشت:

فکر ائده رم کی یازاییم ذره جه عشق سررینی

بحر مداد، آعاج قلم، تاسی فلک دوات اولور

نسیمی عشق خود را محصول معاشقه عالم ذر می داند:

یئر ایله گوئی بنا اولمازدان اول

نسیمی عاشق ایدی اول جماله

همان یحبیههم و یحبونه آیه ۵۴ سوره مائده همان قالوا
بلای قرآنی همانی که مولانا جلال الدین عارف تورک

ماجرای دل نمی گفتم به خلق
آب چشمم ترجمانی می کند
(غزلیات ص ۱۳۱)...

خوش می دارم با اعتذار از خوانندگان و تلطیف ذایقه و
رایحه شوخ طبعشان ختام مقال را مزین کنم با چند
هزلیات از شاعر سعدی مصلح الدین و واعظ و مربی و
تعلیمگر اخلاق شعوبی مجوسی:

۱

بی خویش و غریب و خانمانم، چکنم؟

چون تو ندهی و خرنگایم چکنم؟

۲

آمد به نماز آن صنم کافرکیش ببرید نماز مومنان و
درویش می گفت امام مستمند دل ریش ای کاش من از پس
بدمی، وی از پیش

۳

ای خواجه اگر باخرد و تمکینی جز جلق زدن کار دگر
نگزینی چه خوشتر از آن بود که هنگام جماع تا دسته
فروبری، سرش را بینی.

۴

«گفت: هرکس امشب دو رکعت نماز بگذارد، او را حوری
دهند که بالای او از مشرق تا به مغرب باشد. کسی گفت:
من این نماز نکنم و این حور را نمی خواهم. گفتند: چرا؟
گفت: زیرا که اگر سرش در کنار من باشد و در شیراز و
بغدادش گایند، مرا چه خبر بُوَد؟»!

زبان و ادبیات ملی (تورکی اسلامی) ۲۴

عماد الدین نسیمی

فیلسوف و حکیم و عارف بزرگ تورک مسلمان:

نسیمی و عشق بی ریا ۱

دکتر عبدالغفار بدیع

۱

دریای محیط جوشه گلدی

کون ایله مکان خروشه گلدی

نقاش بولوندو نقش ایچینده

محرم اول اسراره گیر یا مندن اسرار ایسته مه
عاشقین اسرارینی عاشق گرک دیر کیم بیله
اولمایان عاشق نه بیلسین عاشقین اسرارینی
۵

عرفان یعنی شناخت اولا شناخت خویشتن زیرا کسی
خویشتن خویش را نشناسد چگونه می تواند دیگری یا ربّ
خویش را بشناسد یکی از ترسه دوشونجه های شعوبیه
رواج خدانشناسی بدون خودشناسی است:
معرفت دیر خالص آلتون سگه سی فضل و هنر
آلتونو تانی دغلدن آری دینار ایسته مه
هئج کیمسه نسیمی سؤزونو درک ائده بیلمز
بو قوش دیلی دیر بونو سلیمان بیلیر آنجاق
نسیمی چون سلیمان زبان بی زبان عالم را در می یافت و
با کشف خویشتن یک مواجهه صادقانه و خالصانه با
محبوب و معشوق داشت:

اوزونو قاشینی گؤرن قارشی به قارشی، گؤز به گؤز
سانما کی باخا اول گؤیون بدرینه یا هلالینه
آنجاست که برای نسیمی اینما تولوا فئمّ وجه الله معنی
پیدا می کند و در برّ و بحر و خشکی و دریا و تک تک
اجزای طبیعت شمن وار روحی و شعوری می بیند:
گؤزوندن گرچی پنهان دیر نگارین صورتی اما
گؤرونن وجهی دیر آنین نظر قیلدیقجا هر جایه

فلسفه ملّی (تورکی اسلامی) ۵۹

مدینه جماعیه از منظر فیلسوف تورک مسلمان

ابونصر فارابی ۴

همه انسان نیستند

دکتر عبدالغفار بدیع

پس غزا زین فرض شد بر مومنان
تا ستانند از کف مجنون سنان
جان او مجنون، تنش شمشیر او
واستان شمشیر را از آن زشت خو
(ملّای تورک روم)

۱

به انسانهایی که سگها را دوست ندارند نمی توانم اعتماد
کنم اما اگر سگی از انسانی بدش بیاید به حسن آن سگ
اعتماد می کنم. آلبرت انیشتین

مسلمان رومی هم می گفت: که تبریزیان نخستین کسانی
بودند که در عالم الست قالوا بلی گفتند:
در آن روزی که در عالم الست آمد ندا از حقّ
بده تبریز از اول بلی گویان الستش را

۳

عرفان نسیمی در دستگاه عرفانی تورکانه در خانقاه نمی
گنجد اصولا عرفان خانقاهی عرفان تورکی نیست عرفات
تورکی سیر در طبیعت و میان مردم و گفت و گوی
صمیمی با خدا و مردم است آن گونه که در اشعار یونس
امراه می توان شاهد آورد از این نسیمی نسیمی با کسانی
که معیشت خود را به رزق عوام گره می زنند چون فقیهان
و صوفیان میانه ای ندارد:

بری گل صوفیا کی مست اولالیم

مست جام می الست اولالیم

عشق ایچینه دین و دلدن گل کیچ ایندی ای فقیه

شیخ صنعان کیمی اول گل سن داخی ترسای عشق

البته میان عارف و زاهد هر زمان کشاکش عنیفی درگرفته
است مگر مولای روم نمی گفت:

زاهد با ترس می تازد به پا

عاشقان پران تر از برق هوا

لذا نسیمی هم می گفت:

زاهدین محراب ایچینه ذکر و طاعت دیر ایشی

عاشقین محبوب اؤنونده چنگی زیر و بم دورور

عاشقین اوزو همیشه دلبره قارشی دؤنر

عابدی گؤر کیم نجه دیواره دؤندرمیش اوزون

۴

کدر منظومه فکری نسیمی همه چیز عشق است عشقی
پاک و صادقانه و برخاسته از مفکوره شامانها. زبان بی
عشق، خبر؛ چشم بی عشق، بصیرت و بینایی؛ قرآن خوانی
بی عشق، بهره ندارد و نرساند. تنها یک مفهوم به همه آنها
معنا می بخشد و آن عشق است و عشق:

جاندا کی عشق اولمادی دیلده خبر نه فایده

گؤزده کی گؤرمک اولمادی نور بصر نه فایده

هر کیمی کیم ازلده اول بی نصیب اولدو معنیدن

آیت و تفسیر و کلام انا خبر نه فایده

برای هر کاری، قابلیت نیاز است هر کسی را محرم نمی
کنند و نامحرمان را لایق دریافت اسرار نیست:
دگمه نامحرم نه بیلسین عاشقین اسرارینی

یک شاعر عرب پیش از اسلام، شنفری شعری زیبا دارد که شاعر از انسان هم قبیله اش می‌گریزد و به چند حیوان بعنوان یار غمخوارش پناه می‌آورد با چند بیتش را سخن را می‌آغازیم:

أقيموا بني أمي، صدورَ مطيكم
فإني، إلى قومٍ سواكم لأميل!

ای برادران مرکبهای خود را برای سفر آماده کنید چرا که من به قومی غیر شما گرایش دارم. (من دارم از میان شما می‌روم و بدون من در اینجا جایگاهی ندارید)

فقد حمت الحاجات، والليل مقمر
و شدت، لطيات، مطايا و أرحل

نیازها سر بر آورده اند حال آن که شب هنگام است برای رفع نیازها اشتران بارها بر بسته اند و آماده حرکتند.

و في الارض مناي، للكريم عن الاذي
و فيها، لمن خاف عن القلي متعزل

از برای انسان کریم و بزرگوار جای دوری در این زمین هست. در سرزمین فراخ برای کسی که خواهان نرسیدن آزار به خویش است پناهگاهی هست.

لعمرک، مابالارض ضيق على امری
سری راغباً او راهباً، و هو يعقل
(الشنفری، ۱۹۹۱م، ۵۸ - ۵۹)

به جان تو سوگند، برای انسانی که با عشق و حذر و عقل روی زمین راه می‌رود هیچ جای تنگی نیست.

و لی، دونکم، اهلون، سید عملس
و أرقط زهلول و عرفاء جیال

مرا به جای شما خویشاوندانی است: گرگی تیز دو و پلنگی نرم پوست و کفتاری با موهای درهم در ناحیه گردن.

هم الاهل، لامستودع والسر ذائع
لدیهم، و لالجانى، بما جر، مخدول

آنها خانواده واقعی من هستند نزد آنان رازی فاش نمی‌شود انسان مجرم به خاطر یک جرم رسوا نمی‌گردد.

(همان، ۱۹۹۱م، ۵۹)

کفارابی در ترسیم مدینه جماعیه از آزادی ای که عوام از آن به نحو سوء بهره برده و خواسته های خویش را بر طبقه الیت، خاصه و نخبه تحمیل نموده و باعث تغییراتی ساختاری و جمعیتی و تربیتی در جامعه می‌شوند انتقاد می‌کند:

یکون الجمهور مسلطین علی الرووساء و تكون جمیع الهمم و الاغراض الجاهلیة من هذه المدینه علی اتم ما یکون و اکثر و تكون هذه المدینه من مدنهم هی المدینه المعجبه و المدینه السعیده و تكون من ظاهر الامر مثل ثوب الوشی الدی الوان التماثل و الوان الاصباغ. و تكون محبوبه و محبوبه السکنی بها عند کلّ احد لانّ کلّ انسان کان له هوی و شهوه فی شی ما قدر علی نیلها من هذه المدینه. فتنزع الامم الیها فیسکنونها فتعظم عظما بلا تقدیر و يتوالد فیهما الناس من کلّ جبل و بکلّ ضرب من ضروب التزواج و النکاح و یحدث فیها اولاد مختلفی الفطر جدا و مختلفی التریبه و النشوء جدا. (ص ۲۷۵ السیاسه المدینه)

در مدینه جماعیه جمهور(عوام) بر ریسان (نخبگان) تسلط دارند تمام خواسته ها و اهداف مدینه جاهلی در این مدینه به نحو اکمل و اتم محقق می‌شود. این مدینه جماعیه از مدینه های جاهلی است یک مدینه اعجاب آور و سعادت مند به نظر می‌رسد زیرا در ظاهر مانند پیراهن دیبا و ابریشمین با صورتهای رنگ به رنگ است این مدینه محبوب است سکونت و زیستن در آن هم برای هر فردی محبوب می‌شود چرا چون هر شخصی در این مدینه می‌تواند به اهداف امیال و هوی و هوس خویش دست یازد. چون هر خواسته ای در آن قابل تحقق است از هر ملتی به چنین مدینه ای روی آورند و در آن ساکن شوند آن مدینه از حیث جمعیت هم بزرگ شده و مردم آن با سرشتها و زناشویی های گوناگون از یکدیگر بچه دار می‌شوند و تولید مثل می‌نمایند. حقیقتا پدیدآمده های این جامعه در خویها و آموزش و پرورش و تعلیم و تربیت و کاستیها و فزونیها با یکدیگر مختلف خواهند بود.

گفتیم در مدینه جماعیه فارابی اومانیسم به معنای هدف بودن انسان و همه چیز بودن انسان و توجه به همه

در جلد نخست کتاب قوتادغوبیلیک اثر تحقیقی دکتر کریم باغبان ص ۵۵۵ می خوانیم:

(۲۲۰۳) انسانلارین الچاغی ابیرسیز اولاندیر*
ابیر سیزین دیلیندن دوغرو سوژ چیخماز

ترجمه: انسان کم مایه دون مایه، بی آبرو می شود وقتی انسانی بی آبرو گردد دیگر سخن راست نمی تواند بر زبان جاری نماید

توضیح: یک نسبتی عمیق میان کم مایگی آدمیان با بی آبرویی و هتاک آنان وجود دارد انسانهای پرمایه با نسب به دلیل عمق و ژرفایی شخصیت نمی توانند هتاک و بی آبرو باشند. در حکمت تورکانه آمده:

آبیرلی آبریسیندان قورخار آبریسیز دیر هامی مندن قورخار

(۲۲۰۴) آبیرلی خوش خاصیت آدام نه دئیر ائشیت*
او یازینی گلدیگی اوچون سنه نصیحت وئریر:

ترجمه: انسان آبرومند و باحیا ذات پاک و سرشت تمیزی دارد هر چه گوید گوش بده نوشته هایش نیز بمثابه نصیحت و اندرز است.

توضیح:

آبرومندی با گفتار راست مناسبت مستقیم دارد حکیم می گوید اگر دنبال سخن راست و درست هستی که تو را به سرمنزل سعادت رساند دنبال انسانهای آبرومند و باحیا و محبوب باش.

به تعبیر شاعر حکیم عرب سموئل:

إذا المرء لم یدنس من اللوم عرضه

فکل رداء یرتدیه جمیل

وقتی انسان بی آبرو نگردد هر لباسی بپوشد زیباست.

(۲۲۰۵) آبریسیز آدامدان ایراق اول ایراق*

حیاسیز گوردویونو انکار ائده ن گوژدور

ترجمه: از انسان بی آبرو و بی حیا دور باش دور دور.

انسان بی آبرو چیزی که عیان است می تواند انکار کند.

توضیح: میان آبرومندی و حجب و حقیقت گرایی نسبت مستقیم وجود دارد اگر کسی بی آبرو و بی شرم باشد

خواسته های انسانی مورد نقد قرار می گیرد. در دنیای معاصر مکاتبی با تاثیر گرفتن از اومانیسم پدید آمده اند چون کمونیسم که در آن اومانیسم یعنی، بیگانگی انسان از خویش که محصول مالکیت خصوصی و جامعه سرمایه داری است. پراگماتیسم به دلیل دیدگاه انسان محورانه ای مانند نظریه پروتاگوراس، انسان را میزان تمام چیزها می داند. پرسونالیسم و اسپیریچوآلیسم که قابلیت انسان را برای اندیشیدن به حقایق ابدی برای وارد شدن به ارتباطی با واقعیت متعالی تبیین می کند. اگزیستانسیالیسم که تنها برای عالم انسانی اصالت قائل است. لیبرالیسم که انسان آزاد از همه چیز در آن اصالت دارد و اومانیستهای جدید که خوبی بدون حضور خدا را تبلیغ می کنند.
دکتر عبدالغفار بدیع

حکمت ملی (تورکی اسلامی) ۲۲

قوتادغو بیلیک

دکتر عبدالغفار بدیع

۱

اگر شاهد بازی ریشه و شاخه در مفکوره تورکی می داشت می بایست در بزرگترین حکمت نامه تورکان یعنی قوتادغوبیلیک اثر خاص حاجب در میانه ۶۶۴۵ بیت، آدابی و تربیتی بر آن تدوین می شد نشده و نیامده من تمام این اثر را خوانده ام بسان حکمت نامه افراس هندی در قابوس نامه کیقباد جهانگیر وشمگیر آل زیاری که برایش بابی نوشته است نیست. ولنگاری اخلاقی و ناهنجاری اجتماعی موجود ریشه در تعالیم شعوبیه و نگرش مجوسی ثنوی شرکی به عالم و آدم است. حکمتهای تورکی را باید به میان آورد تا بتواند مرهمی بر آن زخمها گردد. لذا خوش دارم پاره هایی از حکم قوتادغوبیلیک را با شما در میان بگذارم:

در بیان وصیت آی دولدو به فرزندش اؤیدولموش

(۱۲۹۳) بؤیوک و خالقا باشچی سی اولماق ایسته سن

دوغرولوق یولونون اؤزونه آچیق ساخلا.

اگر خواستار رهبری و بزرگی بر مردم هستی راه درستی را بر خود نگهدار

۲

(۲۲۱۱) خدمتچی دوغرو و دوزگون اولمالیدیر،
تا بیگلر اونا اینا ناراق ایش تا پشیرسین
ترجمه: دولتمردان نیز راست و درست باید رفتار کنند تا
بیگلر همان مدیران میانه به وی اعتماد کنند (نه این که
دریاچه اورمیه را نزولات جوی و خدا پر آب کند دولت به
نام خود زند)

(۲۲۱۲) گۆزه ل انسانین طبیعتی ده گۆزه ل اولار عملی
ده گۆزه ل، اولسا ائله فایداسی دگر
ترجمه: انسان زیبا سرشتش زیباست اگر کردارش هم زیبا
باشد بسی سودمند است
به تعبیر شاعر عرب:
کن جمیلا تر الحیاه جمیلا
زیبا باش تا زندگی را زیبا ببینی

اسلام ملی (تورکی) ۳۵

شعوبیه کلاسیک و تشیع ۱

دکتر عبدالغفار بدیع

۱
کاغذ یک قرن پس از ظهور اسلام توسط تورکان
مسلمان اویغور به جهان اسلام عرضه می شود بدین دلیل
ادعای ابن ندیم در کتاب سفارشی شعوبی الفهرست، مبنی
بر ماندن کتاب از دوران ساسانیان بی پایه و جعلی است
زیرا در دوران ساسانیان هنوز کاغذ اختراع نگشته بود.

۲
کتب مشهور شعوبیه:
آیین نامه، خداینامه، کتاب تاج، کتاب کاروند، عهد اردشیر،
جاودان نامه و...
شاعران شعوبی:
اسماعیل بن یسار نسایی، بشار بن برد، ابونواس، ابوالعاهیه،
دیک الجن، مهیار دیلمی و...
کاتبان شعوبی:

ابو محمد عبدالله بن مقفع، ابو عبیده ابن مثنی، هیشم بن
عدی، ابو عبیده راویه، ابو عبیده کاتب، عیلان دمشقی.

۳
کدر میانه قرن ۲ تا آغاز قرن ۴ اوج قدرت شعوبیه است
شعرا بی از اهل الفرس به زبان عربی در نقد اسلام عربی
اشعاری می سرایند از جمله

انتظار حق گرای و واقع گرایی و راست گویی از وی
نداشته باش .

۲۲۰۶ حیا سیزین اوزو سانکی اتسیز سومو کدور*
حیا سیرین اوزو ایسه قاپانماز بیر گندیکدیر
ترجمه: صورت بی حیا استخوان بدون گوشت است
صورت بی حیا چون گردنهای بسته نشدنی است
توضیح: صورت به گوشت موزون و زیبا می گردد صورتی
که تنها استخوان باشد نه تنها زیبا نیست که نمی توان با
آن مواجه شد گردن زیبایی اش به حرف شنوی و تبعیث
است گردن کشی در برابر محاسن چه حسنی دارد؟ انسان
بی آبرو و بی شرم هم به صورت بی استخوان و گردن بی
مهاری مانده است

(۲۲۰۷) حیا ایله انسانین شرفی، آرتار

بونا گۆره حیالی نین گۆزو پارلار

ترجمه: شرف و شرافت آدمی به وسیله حیا و شرم افزون
شود به همین سبب چشم انسان با حیا و با شرم تابان و پر
جاذبه باشد.

توضیح: میان شرافت و شرم هم نسبت مستقیم است
یعنی به همان میزان که حیای آدمی بیشتر شود شرافت
وی نیز بیشتر گردد و یک علامت فیزیکی بر وجود شرافت
و شرم در آدمی چشمان تابان آدمی است.

(۲۲۰۸) وزیرین اوزو گۆزه ل جیزگیلری کامل

اوزو ده حاققینی وئرمک اوچون عادل اولمالیدیر

(۲۲۰۹) حرکتی، دوغرو طبیعتی ملایم اولسا

خلقه، آیلا ر ایللر یا خشیلیق ائده ر .

ترجمه: وزیر یک کشور صورتی مکمل باید داشته باشد
برای ایفاء و ادای حقوق مردم باید عادل باشد رفتارش با
مردم طبیعی و ملایم اگر باشد می خواند ماهها و سالها
دروازه خیر و خوبی اش مفتوح باشد.

(۲۲۱۰) خدمتچی لرین باشی اولان وزیر دوز خدمت ائتمه سه

بیگلرین ایشی بوتونلوکله اگری گنده ر

ترجمه: وزیر که رییس دولتمردان است اگر خدمت راست و
درست ننماید بیگلر همان مدیران میانه تماما کژ رفتار
گردند.

رومی و عربان فضیلت و رجحان دارند زیرا اهل الفرس و رومیان از فرزندان اسحاقند و این دو قریش عجم هستند اما تورکان دورترین مردم از اسلام هستند و این اهل الفرس هستند که اگر علم در آسمانها هم باسد بدان دسترسی دارند. از عجایب است هنوز ادب دری پارسی تازیک یک جایزه نوبل نتوانسته اخذ کند.

۵

شعوبیه کلاسیک در دوره حضور امامان، به آنان نزدیک می شد و می کوشید در حلقه و دایره اصحاب آنان جای بگیرند شروع به جعل و تحریف آیات و احادیث مرویه از آن حضرات می کردند و در میان عوام شیعه پخش و توزیع می کردند. گرچه بعضی از آنان توسط امامان دفع می شدند. خط تولید غلو را زرسالاران پارسی در دل شیعه رواج دادند. شیعه تورکی اهل غلو نیست شیعه فارسی اهل غلو است. عقاید مجوسی ثنوی را با ترکیبی از اوهام و خرافه و نسبت آنها به زرتشت در بافت فکری تشیع و رهیافت تاریخی آن اعوجاجاتی آفریدند. از جمله پیوند خونی ساسانیان با خاندان نبوت و عصاره ایرانیّت و اسلامیّت را امام حسین ع معرفی کردند کاری که بعدها دکتر علی شریعتی تمثیلگر شعوبیه نئومدرن در دوران پهلویین با کتاب حسین وارث آدم می کرد. مشابه با کاری که شعوبیه پسامدرن نبی اسلام را گوشت تلخ دانست.

۶

در دوران غیبت امامان اینان، اساطیر باستانی را در درک عامیانه مذهبی شیعی وارد کردند مرثیه سیاوش و حماسه رستم را در قالب تعزیه و نوحه سرایی وارد ادبیات شیعی کردند کاری که شعوبیه مدرن روسی ارتدوکسی در دوران قاجار در ساختن مرثیه برای فرزندان علی مسیو می کرد. همسو کردن تشیع با سلطنت پارسی و وصل ناف ملیت پارسی به بدنه امت شیعی زمانه. حتا گفته اند شاخه یهودی شعوبیه کلاسیک در وارد کردن عالمان یهودی به تشیع جهد بلیغ می کرد گرچه وانمود می کرد اینان مسلمان گشته اند کلینیها به گفته ای همان کلیمیها بودند.

خریمی سغدی، متوکل، بشارین برد (از عرب تا دیالمه ص ۵۷۷) شعوبیه، انوشیروان را در مردم دوستی و رعیت پروری و عدالت گریم کرد حتا حدیثی مجعول ساخت از پیامبر که: آتی ولدت فی زمن الملك العادل یعنی: من در زمان پادشاه عادل زاده شدم. پس از تصویر سازی مجعول از وی به سراغ یزدگرد سوم رفت و او را پدر شهربانو همسر امام حسین ع کرد تا بدانجا که وقتی شهربانو فضایل پدر برای امام علی ع می گفت تحسین و اعجاب وی را بر می انگیزد حالیا که در زمان خلیفه دوم یزدگرد ۱۵ سال داشته و نمی توانسته دختری به این سن و سال را داشته باشد شعوبیه سلمانی را به عنوان صحابه نزد پیامبر جعل کرد که از نظر سنی زمان مسیح را درک کرده بود جای سلمان سامی نزد پیامبر را با سلمان فارسی عوض کرد و آن حدیث مجعول را ساخت که سلمان منا اهل البیت. هجوم بی امان معرفتی بر تاویل قرآن را آغاز کردند چون تاویل ذوالقرنین بر کوروش حالیا که تنها شخصیتی که می توانست با تفسیر آیات مربوط به ذوالقرنین مطابقت نماید اوغوزخان بود نه اسکندر نه کوروش. زیرا اقوام و امکانه مورد نظر در سوره کهف همگی در حوزه جغرافیایی تاریخی آذربایجان قابل تطبیق و شناسایی است در قرآن حرکت ذوالقرنین از شرق به غرب است حالیا که حرکت اسکندر از غرب به شرق و حرکت کوروش طبق تورات و افسانه ها از مرکز به شمال است حتا اگر در صورت صحت تاریخی، جنگ با ماساژتها در شمال خزر اتفاق می افتد حالیا که حرکت اوغوزخان دقیقا از تورکستان شرقی به غرب بوده است.

۴

در فقه از ابوحنیفه فتوای خواندن نماز به فارسی را گرفتند و چه حدیثها که جعل نکردند از جمله زبان بهشتیان فارسی است گویا بهشت مختص مجوسان شعوبی پارسی بوده است. چه رجزها و غلوهها که در برتری کسری و قحطان و ایوانش و کاخ غمدان نسرودند قصیده سینه بحتری با قصیده ایوان مدائن خاقانی در این میان تامل انگیز است هر چند خاقانی ویرانی ایوان مدائن را آینه عبرت می داند. شاخه ضد تورکی شعوبیه هم احادیثی جعل کردند که عجم (اهل الفرس) بر تورکان

محمد امين رسول زاده (١٨٨٤-١٩٥٥) کيم دیر؟ (١٤٠ ایل)

MƏMMƏD ƏMİN RƏSULZADƏ (1884-1955) KİMDİR?(140 İL)

اوچونجو بولوم

پروفیسور قولو مہرملی

Prof.Dr. Qulu Məhərrəmli

برگردان: دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

قولو مہرملی، مؤلف اوزون ایللر آذربایجان تلویزیونوندا پالیسمیش، حاضر دا ایسه باکی دؤولت اونیورسیتتینین تلویزیون و رادیو ژورنالیستیکاسی دانشکده رئیس دی. پروف ق مہرملی تلویزیون، رادیو، مئدییا و آتا دلی مؤوضوسوندا - آ یافین کیتابین مؤلفو دی. مؤلفین ایرلار دا دا ایکی کیتابو آکران و آتا دیلو، همپنین دانیشر تبر، " کیتابلاری ایشیق اوزو گؤرموش دو. (ش)

مساوات حزبینین یارانماسی

منتظم یازیشدیغی عمیسی اوغلو محمد علی دن گلن نوبتی مکتوب رسول زاده نی چوخ سئویندیردی: معلوم اولدو کی، دوستلاری و مسلکداشلاری آرتیق مساوات حزبینی تاسیس ائدیبلر. محمد علی نین یازدیغینا گؤره، اوزون گؤروش و مشورتلردن سونرا، ۱۹۱۱-جی ایلین اکتبریندا چار خفییه لرینین دویوق دوشمه یه جیی شکیلده، اعتبارلی بیر مکاندا عباسقولو کاظم زاده نین ائوینده مساواتین اساسی قویولوب. تاسیسی قیسمینده اونونلا یاناشی تاغی تاغی اوغلو و ائو صاحبی چیخیش ائتمیش، تشکیلاتا ایسه «مسلمان دمکراتیک حزب مساوات» آدی وئرلمیشدی. ایلك توپلانتیدا اشتراک ائدن بیر نچه نفر، او جمله دن ولی میکایل اوغلو، سید حسین صادق، عبدالرحیم بی، یوسف ضیا بی، سید موسوی ائله اورادجا حزبه عضو اولموشدولار .

ایلك دؤورلرده گیزیلی فعالیت گؤسترن مساواتچیلار چاریزم علیه ینه انقلابی مبارزه آپارماقلا یاناشی، تورک و مسلمان همرايیگی ایده لرینی دا یاییردیلار. بو مقصدله گیزیلی انتباه نامهلر چاپ ائدیر و علاقه ده اولدوقلاری سیاسی تشکیلاتلارا چاتدیریدیلار. خصوصیه روسیه علیه ینه یازیلان و عثمانلینی مسلمانلارین کمکینه چاغیران بیان نامهلر چار حکومتینی جدی تشویشه سالدی. مساواتچی یوسف ضیا بئله بیان نامهلردن بیرینی استانبولا چاتدیرمیش و همین سند رسول زاده نین دسته یی ایله

عزیز اوغولولا! بو سایمیزدان باشلایاراق فرافریر " درگه سیر ده آذربایجان قالق جمهوریتینین بانسی، ۱۸ - ۱۴۰ جی ایله ده بو جمهوریتین تاریخ صفة سینه یفماسینی اعلان ائتمیش آذربایجان میلی شوراسینین صدری، مستقیل آذربایجانین ایلك دؤولت باشچی مہم امین رسولزاده نین حیاتی و فعالیتین دن بحث ا ن سیلسیله یازیلار درج ائدیریک. اساس مقصدیمیز سیاسی فعالیتینین بیر ائپیزودو دا ایران مشروطه انقلابی (۱۹۱۱-۱۰۵) ایله باغلی اولموش، ، آورپا تیدلی گوئیک ایران ن قزئتین روزناه) رئاكتورلوق ائتمیش، سونرالار ایران تورککری هاقیندا سیلسیله یازیلارلا ییغیش ائتمیش. رسولزاده نی گئیش اوغولو کوتل سینه تائیتماؤ دیر .

ؤیوک س سی لیر هاقیر، دا یازیلار اونون دوغومونون ۱۴۰ ایلیلی عرفه سیر، ده باکو دا آلتون کیتاب " نشریاتلر، دا چاپ اولونموش (۲۰۲۳) مہم امین رسول زاده " کیتابیر دان گؤتورولموش دور . همین کیتابین مؤلفی آذربایجان علمی و مطبوع دایر لرینده یاشی تائینان نفوزلو قلم صاحبی فیلولوژی علملری دوکتورو، پروفیسور

«سبیل الارشاد» مجموعه مسینین ۳۳-جو ساییندا (۱۹۱۲) چاپ اندیلمیشدی .

بوندان سونرا پلیس مساواتچیلارین ایزینه دوشور: محمد علی نین ائوینده آختاریش آپاریلیر، لاکین هنج نه تاپیلیمیر .

رسول زاده تکجه یئنی یارادیلمیش مساوات حزبی اوچون دئییل، عموماً آذربایجان تورکلری اوچون بیرلشدیریجی ملی مفکوره احتیاج اولدوغونو آیدینجا گؤروردو. بس نه ائتمه‌لی، هاردان باشلامالی، ملی، دینی و سیاسی ماراقلاری بیر آرایا گتیره بیله‌جک هانسی ایدئولوژیه سؤیکنمه‌لی؟ محمد امین یازیردی کی، ۱۹۰۵-۱۹۰۷-جی ایللر حادثه‌لری زامانی «هر طبقه و هر ملت اؤزونون چوخدان بری دوشونوب ده بیر مفکور (ایده‌آل) کیمی بسلیدی شئیلری هامان میدانا قویدو: «اونو، یا دا بونو ایستتیریک» دئدیله. یالنیز بیز نه استه یجیمیزی، اعتراف ائدلیم، بیلمدیک. بونو بیلن تک-تک فردلریمیز وار ایدیه، اونلارین دا او بیلدیکلرینی بیزه بیلدیرمه‌یه واختی یوخ ایدی». رسول زاده آذربایجانلیلارین همین دؤورده کی وضعیتینی «طلاطمه دوشموش و هارا گندجینی، نجات ساحلینین هانسی طرفده اولدوغونو بیلمه‌ین گمییه» بنزدیردی. حقیقتا ده، ۱۹۰۵-۱۹۰۷-جی ایللر انقلابی دؤورونده آذربایجانلیلارین کسین ملی برنامه لری یوخ ایدی و بو استقامتده هر هانسی جدی تجربی فعالیت ده نظره چاریمیردی. ملی کیملیندن خبرسیز اولان آذربایجانلیلاردان «هانسی ملته منسوب اولدوغونو سوروشدوقدا» مسلمانام» جاوابی ائشیدیلیردی. حالبوکی اؤزو تورک، دینی اسلام دینی، دیلی ده تورک دیلی اولان مطلق چوخلوغون عقلینه گلمیردی کی، «مسلمان» آدیندا ملت یوخدور. اونا گؤره ده رسول زاده ه گؤزل آنلایری کی، ملی مفکور محض ملی کیملیک مسئله‌سی ایله سیخ باغلی اولمالیدیر. عثمانلیدا گندن سورجلر ده بونو عیانی شکیلده گؤستریردی: عثمانلی دولتینین ۱۹۱۱-جی ایله ایتالیا ایله، ۱۹۱۲-جی ایله ایسه ۱-جی بالکان محاربه‌سینده اوغرا دیغی مغلوبیت اؤلکه حیاتینا جدی تأثیر گؤستریمیشدی. بیر طرفدن عثمانچیلیق دکتریناسی تام افلاسا گتیریب چیخارمیش، دیگر طرفدن ایسه تورانچیلیق ایده لرینین یاییلماسینی خیلی سرعتلندیرمیشدی. بیر آزا دا دقیقلشدیرسک، حربی

اوغورسوزلوقلار «تورکلرین بوتون دوشونجه طرزینی، اونلارین دولت و ملت حقین ده آنلایشلارینی اساسلی صورتده دییشدیردی. تورکلر، نهایت، آنلادیلار کی، اونلار عثمانلی دئییل، تورکدورلر» آن.ماندل ایشتام، روس دیپلماتی، شرقشناس). نتیجه اعتباریله حاکم «اتحاد و ترقی» حزبی ۱۹۱۱-جی ایله عثمانچیلیقدان بیردفعه‌لیک امتناع ائتدی و ضیا گوی آلیپ باشدا اولماقلا تورانچیلار حاکم حزب ده تدریجا آپاریجی مؤقعلره یوکسلدیلر. بیر قدر ایرلی گندرک دئیک کی، محض بو سورج «اؤلوم آیاغیندا اولان خسته» عثمانلی امپریاسینین اوزینه یئنی دولتین ترکیه جمهوریتینین زمینینی حاضرادی .

بوتون بو یاشانانلار همین واخت استانبولدا اولان محمد امینین ده ملی ایدئولوژی آختاریشلارینی سرعتلندیریردی. او، عینی زاماندا، «یئنی شرق تاریخینده انسانلاری آزادلیغا چاغیران بیرینجی شخص» ساییلان جمال‌الدین افغانینین ملی توسعه دیدگاهیندان دا جدی شکیلده بهره‌لنیردی. نهایت، محمد امین باکییا قاییتماق و یئنی ایده لرلا یئنی حرکاتا باشلاماق اوچون اؤزونده فوق العاده گوج حس ائتمه‌یه باشلادی. ائله همین گونلرده ۱۹۱۳-جو ایلین فورالیندا روسیه ده رومانولار سولاله‌سینین تاختا چیخماسینین ۳۰۰ ایلیلی ایله باغلی چار ۲-جی نیکولای عمومی غفو فرمانی امضالادی. بو

خالیده ٤ یاشیندا، ائوین سونبئشیی اولان آذر ایسه ایکی آیلیق ایدی .

آیدین بالائیوین یازدیغینا گۆره، ١٩٢٩-جو ایله شوروی ده پوچت (پست) سیستمینده سرت سانسور تطبیق اولونانا قدر رسول زاده باکیداکی دوغمالاری و قوهوملاری ایله منظم یازیشیب، اولارین وضعیتیه بارهده دواملی معلوماتلار آلیب، عایلهده باش وئرن هر شئیدن خبر توتوب. عینی زماندا اؤزونون آغیر مادی وضعیتینه باخمایارق، عایلهیه یاردیم دا گؤستریب، اولارین قایغیسینی چکیب. پاریسده یاشایان جیهون حاجیبیلی ایله یازیشمالاریندا محمد امین دایم عایلهسی ایله باغلی ناراحتلیقلارینی دیله گتیریپ .

فرانسه دن ترکیهیه کؤچمک ایستهین ج. حاجیبیلینی دستکلهین محمد امین ١٩٢٤-جو ایل ١٦ یانوار تاریخلی مکتوبوندا اونا یازیردی: «سیزین بورا کؤچمک حقین ده قرارینیز اوشاقلارین تربیهسی باخمیندان خصوصیه چوخ مهم دور. من ده اؤز عائلمی بورا گتیرمک ایستیریم. باخاق گۆرک، ممکن اولاجاقمی؟ بو یاز منیم اوشاقلاریمی مالیاریا خستهلیگی توتوب. حیات یولدایشیمین ایسه اورک آغریلاری وار، اما ایندی بیر آز یاخشیدیر. سیزین اوشاقلارینیز اجنبی اولسالار دا، مدنی تربیه آیرلار. منیم اوشاقلاریمین هانسی تربیه آلمالاری ایسه معلومدور...» رسول زاده نین سونراکی مکتوبلاریندا دا «عائله می یانیم گتیرمک ایستیریم. اولاردا اورادا بیر نئچه دفعه جهد ائدیبلر، آنجاق نتیجهسی یوخدور»، یاخود «تئزلیکله عائله مین بورا گلمهسینه امکان یاراناجاق. باخاق گۆرک نئجه اولور» کیمی فکرلر یئر آلیر .

سندلردن بئله معلوم اولور کی، رسول زاده نین عایلهسی باکیدان تهران گئتمهلی، اورادان ایسه استانبولا کئچمهلی ایمیشلر. آرشیو قاینقلاریندا دا گؤستیر کی، محمد امین ١٩٢٤-جو ایل جولاین ٢١-ده ترکیه خارجی ایشلر ناظرلینین استانبولداکی نمایندهلیینه مراجعتینده آذربایجاندا اولان بیر نئچه مسلکداشینا و اولارلا بیرلیکده عایله عضولرینه ده ویزا وئریلمهسی اوچون بو اولکه نین تهرانداکی سفیرلیینه گؤستریش وئریلمهسی خواهش اولونور. اما باکیدان چیخماق ایستهین عائللین قارشیسینا «چین سددی» چکیلمیشدی .

فرمان تکجه حبسده کی دوستاقلارا دئییل، رسول زاده کیمی سیاسی موتیولره گۆره تعقیب اولونان مهاجرلره ده شامیل ائدیلدی. اولاردان بعضیلری مثلاً، علی بی حسینزاده و احمد بی آغا اوغلو همیشهلیک استابولدا قالماق، طالعلرینی بیردفعهلیک اورا ایله باغلاماق قرارینا گلسهلر ده، محمد امین کیمی مبارزهیه یئنیجه آتیلان گنجلر آذربایجانلا باغلی آلی مقصدلرینی گترچکلشدیرمک اوچون وطنه دؤندولر .

بئلهلیکله، رسول زاده نین ایراندا و عثمانلیدا ٤ ایل سورن آغیر، عذابلی، تهلهکه و ماجرالارلا دولو مهاجرت حیاتی باشا چاتدی. او، ١٩١٣-جو ایلین مارتیندا، نوروز بایرامی گونلرینده آرتیق باکیدا ایدی ...

رسول زاده لر عایلهسینین طالعی

مشهور تاتار سیاستچسی عبدالله تایماسین تعبیرینجه دئسک، «رسول زاده اؤز خلقینین آزادلیغی و استقلالی اوغروندا مبارزهده هر شئینی راحتلیغینی، ساغلاملیغینی، عایلهسینی... نهایت، بوتون حیاتیینی قربان وئردی ...»

تعجبلو دئییل: بؤیوک ایدهآلار اوغروندا آرامسیر ساواشلار بؤیوک فداکارلیقلار و بؤیوک قربانلار طلب ائدیر. محمد امین آذربایجانین استقلالی اوغروندا ساواشینین بدلینی تکجه اؤزو یوخ، هم ده رسول زاده لر اوجاغینا عایید اولانلارین هامیسی اؤددی .

استالینین اداره ائتدی شوروی رژیمی رسول زاده نین ملت دعواسینی، اونون استقلال مجادلهسینی، بو فوندا شورویه قارشو آچیق مبارزهسینی باغیشلامادی. اونون اؤز سیاسی مفکره سینه صادقلیگی بیر مدت سونرا «اهالیلار آتاسی» نین آمانسیر قصاصینا گتیریپ چیخاردی. اؤزونون سورگونه برابر مهاجرت حیاتی آزمیش کیمی دوغمالارینین دا باشینا گلمهین محرومیت قالمادی. عایله عضولرینین، آز قالا، هامیسی ١٩٣٠-جو ایللرده بولشویک قیرغینین قربانی اولدو .

محمد امینین عمیسی قیزی ام البانو ایله نیکاحدان دؤرد اوشاغی ایکی قیزی (لطیفه و خالیده) و ایکی اوغلو (رسول و آذر) دنیا یا گلیمشیدیر. ١٩٢٠-جی ایلین نوامبریندا، استالینله بیرگه مسکویا یولا دوشمزدن اول محمد امینین اؤز دوغمالاری ایله سونونجو گؤروشو زمانی عائللین بؤیوک اوشاغی لطیفه نین ١٠ یاشی واردی. رسول ٦ یاشیندا،

بیر یاندان مادی سیخینتیلار ایچریسینده، دیگر طرفدن جدی نظارت و تضييقلر آلتیندا یاشایان رسول زاده لر عایله سینه قارشى قیرغینلار ۱۹۳۷-جى ایلین یاییندا، اونون بؤیوک اوغلو رسولون حبسیله باشلادی. دوستو ایله دنیز ساحینه گئدرکن ساخالانیلان، نکود زیندانلاریندا آیلا رلا ایشگنجه لر معروض قالان رسول «عکس انقیلابی فعالیتینه» گۆره گوللنمه جزاسینا محکوم ائدیلدی. حکم ۱۹۳۸-جى ایل مارتین ۶-نا کئچن گنجه یئرینه یئتیریلدی. او زمان رسولون ۲۴ یاشی یئنیجه تامام اولموشدو .

رسولون آردینجا ائله همین ایلین نوامبریندا رسولزاد هلر عایله سینین دیگر عضولری محمد امینین حیات یولداشی ام البانو خانم، ۲۱ یاشلی قیزی خالیده، کیچیک اوغلو ۱۷ یاشلی آذر، حتی آنالیغی مارال خانمدا حبس اولوندولار. محمد امین هله اوشاق یاشلاریندا دوغما آناسی زینیت خانمی ایتیرمیش و بوندان سونرا آتاسی ایکینجی دفعه مارال خانملا عایله حیاتی قوروموشدو. کیچیک محمد امینی و اونون باجیسی شهربانونو فاکتیکی اولاراق مارال خانم دوغما آنا شفقتی ایله بؤیودوب بويا-باشا چاتدیرمیشدی .

بیر مدت آذربایجانین مختلف حبس خانالاریندا دؤزولمز شرایطده ساخالاندیقدان سونرا م. رسولزاده نین عایله سی قزاقستانا سورگون اولوندو و چوخ کئچمه دن مارال خانم اورادا آجلیقدان وفات ائتدی. ا البانو خانم ایسه بوتون بو محرومیتلره، خصوصیه ده بؤیوک اوغلو رسولون ایتکسیسینه دؤزمه یرک ۱۹۴۰-جى ایلده گۆزلرینی حیاتا یومدو .

محمد امینین کیچیک قیزی خالیده خانم آناسینی قزاقستان چؤللرینده دفن ائتدیکدن سونرا گیزلی شکیلده باکییا دؤنمه یه قرار وئردی. لاکین بونا نایل اولدوقدان و قوهوملاری ایله گۆروشدوکدن بیر مدت سونرا نامعلوم شرایطده ایتکین دوشدو. خالیده خانمین نفتچالایا یوللاندىغی گمان ائدیلسه ده، بیر داها اونو گۆرن اولمادی . محرومیتلر محمد امینین بؤیوک قیزی لطفه خانمدا دا یان کئچمه ییب: او، عایله لی اولدوغو اوچون ۳۷-جى ایل قیرغینلاریندان قورتولا بیلیم. لاکین بیر مدت سونرا وضعیت دییشیب، رسول زاده لرین بیوگرافیاسینی قلمه آلمیش تدقیقاتچی نجیبه باقرزاده نین یازدیغینا گۆره، ۴

رسول زاده نین جو حاجیبیلیه ۱۹۲۵-جى ایل ۱۹ ژوئن تاریخلی مکتوبونون مضمونوندا گۆرونور کی، حیات یولداشی ام البانو موافق ارگانلارا بیر نئچه دفعه مراجعت ائتمسه ده، اونا مثبت جواب وئریلمه ییب و گۆزلمک مصلحت بیلینیب. شوروی حکومتی غیر انسانی یولا ال آتاراق عایله سیندن رسول زاده هیه سیاسی مبارزه سینی دایاندیرماق اوچون تضييق واسطه سی کیمی استفاده ائتمه یه چالیشیردی. بوتون بونلارا باخمایاراق، محمد امین مختلف واسطه لرله عایله سی ایله علاقه ساخالاییر، اونلاردان خبر توتور، مادی یاردیم ائتمه یه چالیشیردی. لاکین آخیرینجی دفعه ۱۹۳۴-جو ایلده عایله سینه پول گۆندردیکدن سونرا شوروی ارگانلاری رسول زاده هلر عایله سینین خارجی محیطله بوتون علاقه لرینی کسدى .

۱۹۲۷-جى ایلده محمد امینین آتاسی آخوند حاجی علی اکبر وفات ائتدی. ساغلیغیندا گنج بلشویک فعاللاری اونا «دین تبلیغاتچیسى» کیمی بیر نئچه دفعه هجوم چکسه لر ده، حاجی اؤز تمکینینی و ائل آراسیندا اولان نفوذونو ساخالایا بیلیمیشدی. اونا گۆره ده شوروی خصوصی خدمت ارگانلارینین کند ساکینلرینه «دفنده اشتراک ائتمیین، باشساغلیغی وئرمیین» کیمی خبردارلیقلارینا باخمایاراق، نووخانی ساکینلری همکندلیلرینی احتراملا سون منزله یولا سالمیشدی. بیر چوخلاری دفنده اشتراک ائتمک اوچون همین گون اؤز دکانینی باغلامیشدی. حکومت ایسه چوخ ازدحاملی کئچن دفن مراسیمیندن نتیجه چیخاراراق کئنده کیمسه جزالاندیرماقدان چکینمیشدی. بو دفن مراسیمی حقین ده معلومات و نکرولق «یئنی کافکاسیا» درگیسینده (۱۵ مارت ۱۹۲۷-جى ایل) یئر آلیب .

آخوند حاجی علی اکبرین وفاتیندان سونرا رسولزاده لر عایله سینین مادی وضعیتینی داها دا پیسleşدی. صحتی ایله باغلی آلماندا معالجه آلان محمد امین ۱۹۲۸-جى ایل آوگوستون ۱۰-دا جیهون حاجیبیلیه یازیردی: «قیزیمدا مکتوب آلمیشام. وضعیتلرینی چوخ پیس صورتده تصویر ائلییر، پول ایستیر. بوتون واریمی کی، ذاتاً محدود بیر شئی ایدی، اورایا گۆندرمک مجبوریتینده قالدیم. معالجه نین سونونا اون گون قالمیشدیر. بو اون گون عرضینده پول گلمه سه، معالجه خرچلرینی اؤدمک اوچون نه ائدجه بیمی بیلیمیر .»

امینلیکلرینی بیلدیریدیلر کی، آذربایجانین و بوتون قفقازین امپریالیست روسیه نین اسارتیندن قورتولاجاغی و وطن سمالاریندا یئیندن اوچرنگلی بایراغمیزین یوکسلجه یی گون اوزاقدا دئییل. مکتوب آشاغیداکی سؤزلره بیتیردی: «بیز آذربایجان عسگرلری، وطنیمیز آذربایجانین و قفقازین حریتی و استقلاللی اوغروندا یاپدیغینیز ساواشا سون داملا قانیمیزا قدر صادق اولاجاغمیزلا باغلی سیزه سؤز وئیریریک، محترم امین بی»!

مهاجر حیاتینین چتینلیک و محرومیتلری، بیر اؤلکه‌دن باشقا اؤلکه‌یه هیجانلی کئچیدلر، ناراحتلیقلار رسول زاده نین صحتی اوچون تاثیرسیز اؤتوشموردو؛ آنکارادا گون دوشمه یین نیمه طبقه شرایطینده یاشاماسی دا اؤز سؤزونو دئییردی. عمرونون سون ۳۰ ایلینده او، شکرلی دیابتدن (مرض قند) اذیت چکردی.

خسته لیین تظاهرلری گئتدیگجه داها تیز-تیز اؤزونو بوروزه وئیردی و نوبتی کسکینلشمه‌دن سونرا او، ۱۹۵۵- جی ایلین ژانویه ده آنکارا دانشگاهینین کلینیکاسینا یئرلشدیریلدی. لاکین حکیملرین بوتون سعیرینه باخمایاراق، ۱۹۵۵- جی ایل مارتین ۶-۷ ساعت ۲۲،۴۵- ده تکجه آذربایجانین دئییل، بوتون تورک دنیاسینین چوخعصرلیک تاریخینده ان گؤرکملی شخصیتلردن بیری اولان رسول زاده نین اوریی ابدی اولاراق دایاندی. اونون حیاتدان گئتمه‌سیله آذربایجان تاریخینین «۲۸ مای جمهوریتی» ایله علامت دار اولان «قیزیل دؤورو» سایلا بیله‌جک زنگین بیر عصری (اٲپوخاسی) بیتمیش اولدو .

دوز بیر ۲۴ ساعت سونرا مارتین ۷-ده ساعت ۲۲،۴۵-ده آنکارا رادیوسو اونون سابق آذربایجان ملی شوراسینین صدری، بؤیوک سیاستچی رهبر محمد امین رسول زاده نین وفاتی خبرینی بوتون دنیا یا یاددی. خبر ترکیه‌ده و اروپادا یاشایان آذربایجان، عمومیلیکده قفقاز مهاجرلری آراسیندا، ائلجه ده تورک-مسلمان دنیاسیندا بؤیوک اوزونتو ایله قارشیلاندى. یالنیز وطنی آذربایجاندان سس چیخمیردی. بو ممکن ده دئییلدی . چونکی کرملین اونون سسینی الیندن آلمیشدی ...

مارتین ۸-ده آنکاراداکی «حاجی بایرام» مسجدینده رسول زاده ایله وداع مراسیمی تشکیل اولوندو و اونون تابوتو باشیندا فخری قارول دوزولدو. آنکارا شهر والیسی کمال

ایل سونرا لطیفه نین حیات یولداسی داماد مسلم‌زاده مساواتین گنجلر تشکیلاتینین عضو اولدوغوندان ۱۹۴۱- جی ایلین یابیندا «خلق دشمنی» کیمی حبس ائدیلمک گوللنیب. آز سونرا ایسه نکود-نین «قارا ماشین ۱» لطیفه نین اؤزو و اوچ قیزینین آردینجا گلیب. بو زمان قیزلاردان ان کیچیی سونا اوشاق یتیم خاناسیندا ایدی، آنجاق لطیفه خانما اونو اؤزو ایله گؤتورمه‌یه امکان وئرلمه‌ییب. اونا گؤره ده بالاجا سونانین سونراکی طالعیی حقین ده ایندیدک هئچ بیر معلومات یوخدور. لطیفه خانم ایسه دیگر ایکی قیزی فیروزه و عشوه ایله قزاقستانا سورگونه گؤندریلیب. او، ۱۹۴۴- جو ایلین شاختالی ژانویه گئجه‌لریندن بیرینده اورتانجیل قیزی ائوشنه بیریلمکده دوناراق ۳۳ یاشیندا وفات ائدی. بئله‌جه، یالنیز فیروزه ساغ قالیب و اونا اوزون ایللردن سونرا وطنه دؤنمک نصیب اولوب .

محمد امینین یگانه باجیسی شهربانو خانمی ایسه قیرغینلاردان یالنیز عایله‌سینین باشینا گتیریلن مصیبتلره دؤزمه‌یرک واختسیر وفات ائتمه‌سی «خلاص ائدیر .» رسول زاده نین کیچیک اوغلو آدرین طالعیینه قزاقستان چؤلرینین سرت و چتین شرایطینده تک-تنها سورگون حیاتی یاشاماق دوشور. بوتون شعورلو حیاتی نی او، وطندن اوزاقلاردا قزاقستاندا کئچیرملی اولوب .

طبیعی کی، دوغمالاری ایله باغلی آجی خبرلر مختلف یوللارلا محمد امین بیه چاتدیریلیردی. او آلدیغی بو خبرلردن چوخ سارسیلسا دا، هئچ واخت اؤز دردینی، چکدی عذابلاری دیله گتیرمیش، اطرافینداکی سلاحداشلاریندا بدبین احوالی-روحیه یاراتماق ایستمه میشدیر. نه استالین رژیمین قیرغینلارینا و ایشگنجه ماشین، نه ده شوروی خصوصی خدمت ارگانلارینین تعقیب، تضييق و تحدیدلری آذربایجانین مستقللیک ایده سینین گرچکلشمه‌سی اوغروندا مبارزه‌ده رسول زاده نین قطعیت و اینامینی قیرماق گوجونده ایدی ...

استقلال مجاهدینین وفاتی

اوزاق آرژانتیندکی آذربایجان مهاجرلری، کئچمیش لژیونرلر ولی یادگار ایله موسی یوسفزاده نین ۱۹۵۴- جو ایله رسول زاده یه عنوانلادیقلاری مکتوب دا همین قطعیت و اینامین بارز ثبوتودور. رسولزاده نی ۷۰ ایلیک دوغو گونو مناسبتیه تبریک ائدن مکتوب مؤلفلری

رسول زاده نین وفاتیندان سونرا آذربایجان سیاسی مهاجرتی بیر مدت توپارلانا بیلمه‌دی. بو حادثه اونلاردا جدی روح دوشکونلو یو یاراتدی. لاکین تدریجا اؤزلرینده کوچ تاپان وارثلر آذربایجانین استقلاللی ایده سینی یئنیندن گوندمه گتیرمه یی باجاردیلار. آذربایجان کولتور درنیی فعالیتینی جانلاندیردی. محمد امین دوها سینی محصولو اولان چوخسایلی اثرلر استقلال دوشونجه سینی یئنیندن شعله‌لندیردی ...

* * *

شوروی رژیم ۷۰ ایل عرضینده شرقده ایلك دمکراتیک جمهوریتین بایراغینی اوجالتمیش ملت فدایلرینه، او جمله‌دن و داها چوخ رسول زاده‌یه قارشى باریشماز مبارزه آپاردی. مارکسیزم-لنینیزم ایدئولوقلاری محمد امینین ملت و تاریخ قارشیسینداکی خدمت‌لرینی دانماغا، شخصیتینین مقیاسینی کیچیلتمه‌یه چالیشدیلار. لاکین نه خلقین قلبینده یاشایان آزادلیق آتشیینی، نه ده اورکلرده کی رسول زاده سئوگی سینی سؤندوره بیلدیله . معاصر گنجلیک محمد امینی تانیدیقجا داها چوخ سئویر. سئویدیکجه اونو دنیانین بؤیوک تاریخی شخصیتلری سیراسیندا گؤرور. گؤرور کی، ماهاثما قاندى هندوستان اوچون، جورج واشینگتون آمریکا اوچون، قاریبالدی ایتالیا اوچون، شارل دوگل فرانسه اوچون، آتاتورک ترکیه اوچون کیمدیرسه، محمد امین رسول زاده ده آذربایجان اوچون اودور !

گاهشماری

۱۸۸۴ - محمد امین رسول زاده نین دنیا یا گلمه سی
 ۱۹۰۳-۱۹۰۱ - رسول زاده نین اؤنجه س.م.غنی زاده نین
 ۲-جی «مسلمان و روسی»، آردینجا ایسه باکی تکنیکی مکتبینه تحصیل آلماسی
 ۱۹۰۳ - رسول زاده نین مسلمان گنجلر تشکیلاتین یاراتماسی و ایلك مطبوع یازیسینین «شرقی-روس» روزنامه سینده درج اولونماسی
 ۱۹۰۴ - رسول زاده نین فعال اشتراکی ایله باکیدا «همت» تشکیلاتینین قورولماسی
 ۱۹۰۶ - رسول زاده نین «ارشاد» گونده لیبی ایله امکداشلیغا باشلاماسی و فعال عضولریندن بیرى اولدوغو

آیگونون ده اشتراک ائتدی می مراسیمه آذربایجان کولتور درنه یی، یاردیملاشما درنه یی، ملی کتابخانا، تورک کتابخاناچیلار درنه یی و خبرنگارلار و روزنامه‌چیلر جمعیتی کیمی قوروملارین تمثیلچیلری، ایدیل-اورال و کریم تورکلرینین، لهستان تاتار اجماع سینیین نماینده‌لری قاتیلیمیش، عبدالواهاب یوردسئور، احمد جعفر و غلو، میرزه بالا محمدزاده، حمدالله صبحی تانریؤوئر، صدری مقصودی، جعفر سید احمد کریم، عبدالله باتتال، زکی ولیدی توغان و باشقا گؤرکملی شخصیتلر وداع نطقى سؤیلمیشلر .

مراسیمین آردیندان محمد امین پایتخت آنکاراداکی عصری مزارلیغیندا دفن اولوندو .

دنیانین مختلف اؤلکه‌لریندن ترکیه‌یه آذربایجان کولتور مرکزینه اونون اؤلومو ایله باغلی تلگراملار، مکتوبلار آخیشیردی. آیری-آیری مطبوعات ارگانلاریندا باشساغلیغی اعلانلاری و تسلیتلر درج ائدیله‌دی. «آذربایجان» درگیسی ایسه بؤیوک سیاسی مجاهدین خاطره‌سینه خصوصی نمره بوراخمیشدی .

رسول زاده نین بیر زمانلار دوستلوق ائتدی، واختیله ایران مشروطه حرکتینین قهرمانلاریندان بیرى اولموش، سونرالار سیاسی موقعینی دییشرک پهلوی رژیمینه خدمت ائتمیش سید حسن تاغی‌زاده ده محمد امینین اؤلومونه سسسیز قالمامیشدیر. اونون «سخن» درگیسینده چاپ اولونموش یازیسیندا دئییلیردی: «رسول زاده ، بوتون عمروم بویونجا شرق دنیاسیندا تایننا راستلاشمادیغیم، مبالغه‌سیز سؤیله‌یه بیلجیم فوق العاده نادر انسانلاردان بیرى ایدی. محمد امین بی تربیه‌لی، قوتلی و ساغلام منطق صاحبی، تمیز قلبلی، دوغرو سؤزلو، متانتلی، تام معناسیلا دوروست، فکر و یولونا درین بیر اینام بسله‌ین، فداکار مجاهد و اؤرنک بیر انساندی. بئله‌لرینه زمانمیزده، هله بیزیم طرفلرده راست گلمک ممکن دئییلدیر .»

بؤیوک سیاسی رهبرین مزار داشینا «بیر کره یوکسلن بایراق بیر داها ائنمز!» و «انسانلارا حریت، ملتله استقلال!» کلاملاری، همچنین مهاجرلرین تانیمیش شاعرلریندن، بیر زمانلار «چاغداش آذربایجان ادبیاتی» اثرینده یارادیجیلیغینی دیرلندیردی کریم یایجیلینین «باتان گونش» شعریندن آشاغیداکی میصراعلار حک اولونوب :
 یاشاتمازدی قلبلرده امیدسزلیک و ملال،
 اونون مفکره سیدی حاق، مساوات، استقلال .

مرکزیت حزبینین بیرلشکر «تورک ادمی مرکزیت حزبی مساوات» آدی آلتیندا فعالیتته باشلاماسی؛ مساواتین باکی شهر شوراسینا کئچیریلن سئچکیلرده غالب گلمه‌سی «مساوات» حزبینین ۱-جی قورولتاییندا رسول زاده نین حزب صدری سئچیلمه‌سی؛ جنوبی قفقازدا عموم روسیه موسسه لر مجلسینه کئچیریلن سئچکیلرده مساواتین مستقل دمکراتیک گروهلا (توپچوباشوو، خویسکی و ب.)

بیرگه ایکینجی یئری توتماسی

۱۹۱۸ - بلشویکلرین تحریکی و دستیه ی ایله ارنیلرین مارتدا باکیدا قیرغینلار تۆرتمه‌سی. آذربایجان ملی شوراسینین یارادیلماسی و رسول زاده نین شورایا صدر سئچیلمه‌سی؛ آذربایجان جمهوریتینین اعلان اولونماسی؛ باکینین بلشویک-داشناک اشغالیندان آزاد ائدیلمه‌سی؛ آذربایجان مجلسینین آچیلیشی

۱۹۱۹ - باکی دولت اونیورسیتیتینین (دانشگاه) یارادیلماسی

۱۹۲۰ - پاریس صلح کنفرانسیندا آذربایجان جمهوریتینین دنیا بیرلیگی طرفیندن شرطی تانینماسی؛ بلشویک روسیه سینین حربی تجاوزو نتیجه‌سینده آذربایجانین مستقللیینی ایتیرمه‌سی. لاهیج قصبه سینده گیزلن رسول زاده نین بورادا مشهور «عصریمیزین سیاوشو» اثرینی یازماسی، سونرا حبس اولوناراق باپیل دوستاقخاناسینا سالینماسی، استالینین کمکی ایله حبسدن آزاد ائدیلمه‌سی و مسکویا آپاریلماسی، روسیه ملتزر کمیسارلیغیندا مطبوعات موکلی و مسکو شرق دیلیری دانشکده سین ده (کئچمیش لازارئو اینستیتوتو) فارس دیلی معلمی کیمی چالیشماسی

۱۹۲۲ - رسول زاده نین فنلندا قاچماسی، اورادان ترکیه‌یه مهاجرت ائتمه‌سی، استانبولدا «یئنی کافکاسیا» درگیسینین اساسینی قویماسی، «آذربایجان جمهوریتی» و «عصریمیزین سیاوشو» کتابلارینی نشر ائتدیرمه‌سی

۱۹۲۳ - استانبولدا لهستانین گۆرکملی دولت خادمی، عالی باش فرمانده، مارشال یوزئف پیلسودسکییه مکتوب یازاراق بیر گروه آذربایجانلی ضابطین همین اؤلکه اوردوسوندا خدمته قبول ائتمه‌سینه گۆره منتداریق بیلدیرمه‌سی و ازمیر اقتصادی کونقرسینده «آذربایجان جمهوریتی» اثرینه گۆره آتاتورک مکافاتینا لاییق گۆرولمه‌سی

«نجات» مدنی-معارف جمعیتینین تشکیل ائدیلمه‌سی. «آذربایجانلی گنج انقلابچیلار درنی» نین «مسلمان دمکراتیک مساوات جمعیتی» آدی ایله گیزلی فعالیتته باشلاماسی

۱۹۰۷ - «نجات» مدنی-معارف جمعیتینه رسولزادنین صدرلیک ائتمه‌یه باشلاماسی

۱۹۰۸ - رسول زاده نین «ارشاد» گونده لیینین موقتی باش یازاری اولاراق چالیشماغا باشلاماسی و اونون «قارانلیقدا ایشیقلا» آدلی درام اثرینین صحنه لشدیریلمه‌سی

۱۹۰۹ - باکیدا تعقیب اولونماسی سببندن رسولزاده نین ایرانا مهاجرت ائتمه‌سی و اورادا «ایران نو» (روزنامه) گونده لیینی نشر ائتمه‌یه باشلاماسی

۱۹۱۰ - رسول زاده نین ایران دمکرات فرقه‌سینین تاسیس چیلریندن بیری اولماسی

۱۹۱۱ - ایران استبداد رژیمینین و چار روسیه سینین تضییقی ایله رسول زاده نین تهرانی ترک ائتمه‌سی، گیزلیجه باکییا قایتماسی و چوخ کئچمه‌دن استانبولدا مهاجرت ائتمه‌سی؛ باکیدا «مسلمان دمکراتیک مساوات» حزبینین قورولماسی .

۱۹۱۳ - روسیه ده رومانوولار سلاله‌سینین ۳۰۰ ایللی ایله باغلی عمومی عفودن سونرا رسول زاده نین استانبولدا باکییا قایتماسی و مساوات حزبینه رهبرلیک ائتمه‌یه باشلاماسی

۱۹۱۴ - «یئنی اقبال» گونده لیینین باش یازاری اولاراق سانسورون عدالتسیز قرارینا کسکین اعتراض ائدیوی اوچون رسول زاده نین ۲ آی مدتینه حبس ائدیلمه‌سی

۱۹۱۵ - رسول زاده نین تاسیس چیسسی و باش یازاری اولدوغو «آچیق سۆز» گونده لیینین نشره باشلاماسی

۱۹۱۶ - رسول زاده نین واحد ملی ایدولوژیسینین اساسی اولان «ترکلشمک، اسلاملاشماق و معاصرلشمک» فکرینی گئنیش تبلیغ ائتمه‌سی

۱۹۱۷، مای رسول زاده نین مسکودا روسیه مسلمانلارینین ۱-جی قورولتاییندا روسیه نین فدراسیوندا قورولماسی حقیق ده معروضه ائتمه‌سی و اونون بو ایدئیاسینین سس چوخلوغو ایله قبول اولونماسی؛ محمد امینین روسیه دوماسینا آذربایجان و ترکستاندان ملت وکیلی سئچیلمه‌سی. مساوات حزبی ایله تورک ادمی

۱۹۴۱ - رسول زاده نین «آذربایجان شاعری نظامی» آدلی
مشهور اثرینی بیتیرمه‌سی

۱۹۴۲ - آلمانین خارجی ایشلر ناظرلییین تمثیلچیسی
فون شولئنبرقین دعوتی ایله رسول زاده نین برلینه
گئتمه‌سی و اورادا شوروی نین مغلوب اولاجاغی تقدیرده
آذربایجانین استقلالیتی ایله باغلی دانشیقلا آپارماسی

۱۹۴۳ - رسول زاده نین آذربایجان لژیونلری قارشیسیندا
چیخیش ائدرک آلمان حکومتیین یوروتدویو سیاستله
راضیلاشما دیغینی بیلدیرمه‌سی و بو اولکه نی ترک
ائتمه‌سی

۱۹۴۴ - رسول زاده نین اتریشه گلمه‌سی و آلمانین
میتتنوالد بؤلگه‌سینده کی قاجقین دوشرگه‌سینه باش
چکدیکدن سونرا اساس مقصدی آذربایجانلی اسیرلری
خلاص ائتمک اولان «آذربایجان دمکرات بیرلیگی» نی
پاراتماسی

۱۹۴۷ - رسول زاده نین ترکیه‌یه قایداریق پایتاخت
آنکارادا یاشاماغا باشلاماسی

۱۹۴۹ - رسول زاده نین آنکارادا آذربایجان کولتور درنینی
پاراتماسی

۱۹۵۰ - آنکارادا رسول زاده نین «چاغداش آذربایجان
تاریخی» آدلی باشقا بیر مشهور اثرینی نشر ائتدیرمه‌سی

۱۹۵۱ - آمریکانین دسته یی ایله شوروی خلقلرینین
آزادلیغی اوغروندا آمریکا کمیته‌سینین یارادیلماسی و بو
قورومون مونهئنده کئچیریلن کنفرانسیندا رسولزادین
باشچیلیق ائتدی آذربایجان ملی مرکزینین ده تمثیل
اولونماسی

۱۹۵۲ - رسول زاده نین آنکارادا «آذربایجان» درگیسینی
نشر ائتمه‌یه باشلاماسی و اروپادا قفقاز استقلال
کمیته‌سینی قورماسی

۱۹۵۳ - آمریکا کمیته‌سی «نین دعوتی ایله رسولزاده
نین آلمانا گئتمه‌سی و آذربایجان جمهوریتیین ۳۵ ایلییی
مناسبتی ایله «آمریکانین سسی» رادیوسوندا چیخیش
ائتمه‌سی

۱۹۵۴ - رسول زاده نین «بیر ترک ملیتچیسینین
استالینله اختلال خاطرهلری» آدلی مشهور اثرینی نشر
ائتمه‌سی

۱۹۵۵ - رسول زاده نین آنکارادا وفات ائتمه‌سی

۱۹۲۴ - رسول زاده نین استانبولدا آذربایجان ملی
مرکزینین تملینی قویماسی

۱۹۲۵ - رسول زاده نین استانبولدا کی مهاجر گنجلر
قارشیسیندا «استقلال مفکره سی و گنجلیک» موضوعوندا
چیخیش ائتمه‌سی

۱۹۲۶ - استانبولدا رسول زاده نین رامیشویلی، قولوبکو و
لهستانین ترکیه‌ده کی حربی آتاشاسی پولکوونیک
شئتسلله دانشیقلا نتیجه‌سینده قفقاز استقلال
کمیته‌سینی یاراتماسی

۱۹۲۸ - رسول زاده نین «آذری تورک» درگیسینین
نشرینه باشلاماسی، «اختلالچی اجتماعیزمین ایفلاسی و
دمکراسینین گلجه یی»، «ملیت و بلشویزم»، «کافکاسیا
ترکلری» کتابلارینی نشر ائتدیرمه‌سی

۱۹۲۹ - رسول زاده نین «ودلو یورد» درگیسینین
و «بیلدیریش» گونده لیینین نشرینه باشلاماسی

۱۹۳۰ - پاریسده رسول زاده نین فرانسه جه «آذربایجان و
استقلالیتی»، روسجا ایسه «پانتورانیزم حقین ده»
کتابلارینین نشر ائدیلمه‌سی

۱۹۳۱ - شوروی تضيیقی ایله رسول زاده نین دیگر
مهاجرلرله بیرگه ترکیه نی ترک ائدرک لهستانا گئتمه‌سی

۱۹۳۲ - رسول زاده نین برلینده «استقلال» گونده لیینین
نشرینه باشلاماسی

۱۹۳۴ - رسول زاده نین برلینده «قورتولوش» درگیسینین
نشرینه باشلاماسی و پاریسده «کافکاسیا کنفدراسیونو
میثاکی» نی امضالاماسی

۱۹۳۶ - ورشودا رسول زاده نین باشچیلیغی آلتیندا
مساوات حزینین نوبتی قورولتاینین کئچیریلمه‌سی

۱۹۳۷ - رسول زاده نین برلینده کی هومبولت عالی
مکتبیین کلوبوندا «آذربایجان مشکلی» موضوعوندا
چیخیش ائتمه‌سی

۱۹۳۸ - رسول زاده نین برلینده آلمانجا «آذربایجان
مشکلی»، پاریسده روسجا «چاغداش آذربایجان ادبیاتی»،
ورشودا پولیاکجا «آذربایجان حریت ساواشی»
کتابلارینین نشر ائدیلمه‌سی

۱۹۳۹ - لهستانین آلمانلار طرفیندن استلا ائدیلمه سی
سببندن رسول زاده نین رومانینین پایتختی بخارسته
کؤچمه‌سی

جغرافیا سینا عایید یازدیغی "نزهة القلوب" اثرلری لوندوندا ۱۹۱۵ و ۱۹۱۹-جو ایله ترجمه اولوناراق نشر اولونموشدور. اونو دا قئید ائتمک لازیمدیر کی، کیتابلارین ایلك صحیفه سینده واختیله لوندوندا عثمانلی ایمپیریاسی نین سفیری اولاراق چالیشمیش، تورک ادبیاتیندا یئنی مکتبیین قوروجولاریندان بیری حساب اولونان عبدالحق حامید به یین اؤز یاخین دوستو "ای.ژ.و. گیبب" ین اؤلومونه حصر ائتدیگی تورکجه بیر شعر پارچاسی دا یئر آلمیشدیر:

"جمله یارانی وفاسیله اندرکن تادیب،
کندی عؤمرونده وفا گؤرمه دی اول ذات-ی ادیب.
گنج ایکن اولموش ایدی اوؤج-ی کماله واصل،
نه اولوردو یاشامیش اولسا ایدی میستتر گیبب!
"لندن. {۱۴}. ۱۹۱۹

"نزهة القلوب" اثری نین گ. لئ ایسترانگی طرفیندن ترجمه سینین ۱۹۱۹-جو ایله لوندون ای.ژ.بریلل نشرینده نظره چارپان جدی یانلیشلیق- ترجمه چی- مؤلفین "عجم" سؤزونو سهون، یاخود قصدا "فارس" سؤزو کیمی ترجمه ائتمه سی و بو سهوین سونراکی منبع لره یول آچماسی گونوموزه قدر اؤز فسادلارینی وئرمکده دیر. بئله کی، ترجمه چی مستوفی قزوینی اثری نین ایازمالاریندا مؤوجود اولان "عجم عراقی نین ذکرینده" آدلی ایکینجی فصلین آدینی دییشدیره رک، "فارس عراقی نین ذکرینده" آدلاندیرمیش و او دؤورده "عجم" دباری نین مؤوجود گئنیش کونتورلارینی تحریف ائتمیشدیر. ۲- ائله بو سببدن، جنوبی آذربایجان قزوین، همدان، زنجان و باشقا اراضی لری "فارس عراقی" آدی آلتیندا وئریلمیشدیر. تاریخدن معلوم دور کی، سلجوقلار دؤوروندن "عجم عراقی" آدلانان اراضی نین مهم حیصه سی آذربایجانا عاییددیر ۱۲-جی عصرده ایسه بو اراضی بوتؤولوکده آذربایجان آتابئی لری دؤولتی نین ترکیبینه اولموشدور. آذربایجان آتابئی لری دؤولتی نین ترکیبینه اولان "عراق عجم" ده ۴۰ شهر، آذربایجاندا ایسه ۲۷ شهر مؤوجود ایدی. ضیا بونیادوو صدرالدین الحسینی یه ایستیناد ائده رک یازیردی کی: "جاهان پهلووان اولر لری دؤولتی اؤز اوغوللاری آراسیندا بؤلوشدورمک

نظامی گنجوی نین تورک

دیوانی حاقیندا^۱

دکتر زهرا آلاهوردیووا

Dr.Zəhra Allahverdiyeva

آذربایجان نظمینی ۱۳-جو عصره قدرکی آنادییلی نومونه لری الیمیزه گلیب چاتمامیش دیر.

بونون سببی عصرلره آذربایجانین باشی اوزرینده گئدن مرکب تاریخی-اجتماعی حادثه لر، دوşمن

قوه لر طرفیندن تورک لری ن تاریخی، مدنیتی و دیلینه قارشى آپاریلان مکرلی سیاست و بو مقصدله مؤوجود اولان اساس قاینالارین تحریف اولونماسی و تورک دیلی منبع لری ن سیرادان چیخاریلماسی دیر.

آذربایجانا عایید تاریخی، جغرافی، ادبی متنلری ن ترتیب و نشری زامانی ساختالاشدیریلماسی، ماتریاللاردان مؤهوم فاکتورلارین سیلینمه سی، یاخود تحریف اولونماسی و سایر حاللارلا قارشیلان شیریک. دیققتی جوغرافیا و تاریخ کیتابلاریندا، ائله جه ده ادبی متنلرده ائدیلمیش تحریفلره، کونکرئت اولاراق بیر نچه فاکتا یؤنلتمک ایستیریم. بو باخیمدان، ۱۵-نجی عصرین مشهور تاریخیچیسی و جغرافیا شوناس عالیمی حمداله مستوفی قزوینی نین ۱۳۴۰-جی (میلادی) ایله یازدیغی "نزهة القلوب" اثری نین گؤرکملی شرق شوناس "ای.ژ.و. گیبب" ین کاتالوقوندا مؤوجود اولان ۱۵-جی عصرده اوزو کؤچورولموش ایازما نوسخه سی دیققتی جلب ائدیر. معلوم دور کی، "ای.ژ.و. گیبب" ۱۹۰۱-جو ایله دونیاسینی دییشدیرمک سونرا، عالیمین کاتالوقوندا یئر آلان بعضی ایازمالار اونون خاطره سینه اتحاف اولونماقلا، لوندوندا نشر ائدیلمیش دیر. مستوفی قزوینی نین ده هم تاریخ "گزیده"، هم ده یاخین و اورتا شرق اؤلکه لری نین

^۱ . Qaynaq: AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI . NİZAMİ GƏNCƏVİ ADINA ƏDƏBİYYAT İNSTITUTU. Nizami Gəncəvi" almanaxı – IV. Bakı, "Elm və təhsil", 2023, 268 səh.

تورکجه دانیشیب، تورکجه ده یازیردی. "سیاستنامه"، توغرول و آلف آرسلان دؤورونه عایید حیسه^۳ خیلافت، عرب اولمایان خالقلاری "عجم" آدلاندیریردی. "عجم" سؤزونون حرفی معناسی "لال" دئمک دیر. سلجوق حاکمیتی دؤوروندن باشلایاراق، عرب خیلافتی نین سلجوق دؤولتی نین ترکیبینه داخیل اولان حیصه سی "عراق-ی عجم" آدلاندیریلیمیشدیر. سوال اولونور. م.س.اوردوبادی نین نومونه گتیردیگی بو حیصه "سیاستنامه" نین سونراکی نشرلرینده نیه متندن چیخاریلمیشدیر؟ ائله جه ده، هانی نظام الملک ون قئید ائتدیگی تورکجه یازیلان شعرلر؟ کیم اونلاری محو ائتدی؟ باشقا بیر فاکت: تورکیه نین گؤرکملی شرق شوناس عالیمی "آگاه سیرری لوند" اوزون ایلر توپلادیگی و ۱۹۴۱-جی ایلده چاپ ائتدیردیگی "دیوان ادبیاتی" کلمه لر، رمزلر، مضمونلار و مہفوملار" کیتابیندا پوئتیک نؤعلری آیری-آیری شعر نومونه لری اساسیندا ایضاح ائدرکن، خاقانی شیروانی نین تورکجه قلمه آلدیگی ایکی بئیتینی نومونه گتیریمیشدیر. بونلاردان بیر خاقانی نین قرآندان ایقتیباسلا وئردیگی بئیت دیر:

کسمیش آتمیش دیر آنی ائتمه جدال ۳،
تیغ-ی " لا یُسئَلُ عَمَّا یَفْعَلُ " ۴

معناسی: موباحیثه ائتمه، "(الله ین) ائتدیگی سوال اولونماز" قیلینجی اونو کسب آتمیشدیر!

۲-جی میصراعدا - " لا یُسئَلُ عَمَّا یَفْعَلُ " " انبیا" سوره سی نین ۲۳-جو ا یُسئَلُ عَمَّا یَفْعَلُ وَ هُمْ یُسئَلُونَ ۵ (الله) ائتدیگی عمل اوچون سوال اولونماز، (اینسانلار) سوال اولونار" آیه سینی ایقتباس ائدن بو بئیت، سؤز سوز کی، خاقانی نین تورکجه یازیلیمیش هر هانسی بیر ایری حجملی اثریندن گتیریلیمیش نومونه دیر. آ.س. لوندین دینی مۇوضودا خاقانی دن گتیردیگی ۲-نجی نومونه

۳. 10. Məmməd Səid Ordubadi. Qılınç və qələm. I hissə, "Şərq və Qərb" nəşriyyatı,

۱). " آگاه سیرری لوند" دیوان ادبیاتی کلمه لر، رمزلر، مضمونلار و مہفوملار ۴ باسکی، ایستانبول، اندرون کیتاب انوی، ۱۹۸۴، ص ۱۰۳

۲). القرآن الکریم، ترجمه: رسول اسماعیل زاده دوزال، انتشارات بین المللی الهدای، باکو، ۲۰۰۵

ایسته ییردی، آنجاق مقصدینی اولومونه کیمی حیاتا کئچیرمه میشدیر^۲.

مستوفی قزوینی اؤز اثری نین "آذربایجان اولکه سی نین ذکرینده" آدلاندیردیگی اوچونجو بؤلمه سینده "آذربایجانین سرحدلری نین "عراق عجم" دن باشلانیدیگی نی و گئنیشلیکی نین سینا داغینا قدر اوزانیدیگی نی گؤستریر. بعضی عالیملر اؤز مقاله لرینده سینا داغی " آدینی سهون "سیپان داغی" آدی ایله عوض ائتمیشلر. بو شکیلده هم مۇلفین اؤز سؤزونو - "سینا داغی" ایفاده سینی تحریف ائدیر، ائله جه ده، سلجوقلار و آتابی لر دؤورونده "تزهة القلوب" اثری نین یازیلدیگی واخت ایسه ائلخانلرین حاکمیتی دؤورونده آذربایجان دؤولتی نین سرحدلری نین او زمانکی عجم عراقینی دا احاطه ائتدیگی نی نظره آلمیرلار. حتی سلطان ابو سعید باهادر خانین دؤورونده آذربایجان، روم (کیچیک آسیا)، خوراسان، ایکی عراق-عراق عرب و عراق

عجم ین ائلخانلرین حاکمیتینده بیرلشدیریلدیگی تاریخ کیتابلاریندان هامییا معلوم دور. همچنین ادبی متن لر اوزرینده ده اوخشار عملیاتلار آپاریلمیشدیر. مثلا، آذربایجانین گؤرکملی عالیمی و ادیبی محمد سعید اوردوبادی "قیلینج و قلم" اثرینی بازارکن تاریخی فاکتلاری گؤسترمه یی و سالنامه لر دن ایقتیباسلار ائتمه یی اؤزونه بورج بیلمیشدیر و اثرین بیر یئرینده سلجوقلار دؤولتی نین مشهور وزیر ی نظام الملک " ون "سیاستنامه" اثریندن، منبع نین یئرینی گؤسترملکه، بئله بیر "سیتات گتیریمیشدیر:

"سلجوق حؤکمدارلاری نین ساراییندا شرقین مشهور شاعرلری یاشاییردی. اونلار تامامیله فارسجا یازیردی لار. لاکین توغرول و آلف آرسلان یازیلان شعرلرین تورکجه یازیلما سینی مووفق اولدولار. خصوصاً آذربایجاندا کئچیریلن (تدریس اولونان) ایران دیلی نین تامامیله محو ائدیلمه سینه نایل اولدولار. آلف آرسلان

باشقا حؤکمدارلار کیمی اؤزو اوچون فارس و عرب عنوانلارینی و لقبلرینی تاخماق ایستهمه دی. اؤزو دایم

۲. 15. Ziya Bünyadov. Azərbaycan Atabəylər dövləti. Bakı, Elm, 1984.

ممدوحلاری حاقیندا فیکیرلرینین "دیوان" دا عکس اولونماسی دا مؤهوم فاکتارلاردا بیر کیمی علمی-ایجتیماعیاتین دیقتیندن یایینامیشدی. اونو دا خاطرلادیم کی، نظامی گنجوینین تورک دیوانی ایلك دفعه نشر اولونان کیمی دوشمنیمیز اولان اثرمنی لر تشویشه دوشموشدولر. اولار دورمادان ایران مدنیت قوروملارینا و ایجتیماعییتینه چاغیریشلار ائدی، بو نشرلرین قارشیسینی آلماق اوچون مین بیر اویونا ال آتیردیلا. لاکین بیزیم آتالار "حاق اینجه لر - اوزولمز" - دئمشلر. آذربایجانین جنوبوندا صدیار وظیفه-ائل اوغلو، حسین شرقی سوی تورک، حسین محمدزاده صدیق، بارات زنجانی گؤرکملی علم آداملاری طرفیندن باشلانان و باکیدا دا نظامی خودیئو، آزاده روستم اووا، علیار صفرلی، عیسی حبیب بیلی، سنان ایبراهیمی و باشقا عالیملر طرفیندن آپاریلان آختاریشلار بو گون اؤز بهره سینی وئرمدکده دیر. نظامی گنجوینین تورک دیوانیندا یئر آلان شعرلر و اولارین ایچریسینده شاعرین اؤز ممدوحو آتا بی "محمد جاها ن پهلوان" ا عنوانلادیغی "ترگیز" ردیفلی قصیده سی دیقتی جلب ائدی.

اؤنجه خاطرلادیم کی، ۲۰ جی عصرین ۷۰-جی ایلریندن باشلایاراق، نظامی گنجوینین تورک دیوانینین اصلن کونیالی ۱۵-جی عصر شاعری قارامانلی نظامینین آدینا چیخاریلماسی و بونون بعضی مباحیته لر دوغورماسی فاکتی معلومدور. بعضی عالیملر یانلیش اولاراق "ترگیز" قصیده سینین عثمانلی حؤکمداری محمد سلطانا اتحاف اولوندوغونو ائددا اندیرلر. گویا قارامانلی نظامی کونیا دا اولارکن، بو قصیدنی عثمانلی حؤکمدارینا حصر ائتسه ده، خسته لیک سببندن ایستانبول گندیب چاتا بیلمه میش و کونیا دا وفات ائتمیش دیر. مباحیته لره باخمایاراق، تورک دیوانینین صدیار وظیفه (ائل اوغلو) و حسین شرقی سوی تورک طرفیندن تهران و باکی نشرلینده بو قصیده نین "محمد جاها ن پهلوان" ا عنوانناماسی مؤهوم ثبوتلارلا قئید اولونموش دور^۶

^۶ Divani-Nizami [Gəncəli]. Türkçə (Azərbaycanca) [qəsidələr-qəzəllər] (Xədiviyyə nüsxəsi), tərtibçi: Eloğlu, hazırlayan və köçürən: Dr.Hüseyn Şərqı Soytürk, "Nurlar", Bakı, 2006, s. 13-16.

حضرت علی نین اسدالله - (عربجه- الله ين شیری دئمک دیر) لقبینی اؤزوند ائحتیوا ائدن شعر پارچاسی دیر و بئیت بئله دیر:

دئدی اول مظهر-ی انواری جلی،

اسدالله-ی ولی، یعنی علی.

(معناسی: او نور منبعی آیدین دئدی کی، ولی- اسدالله، یعنی علی دیر)

۱۲-جی عصرده عرب و فارس دیلی نین مدرسه لرده تدریس اولوناراق، دیلیمیزه اساسلی شکیلده مداخله ائتدیگی دؤورده خاقانی نین تورکجه سؤیله دیگی بو بئیتلر نه قدر ساده، گؤزل و دیله یاتیملی دیر.

چوخ تأسف کی، آس. لوند بو میصر اعلاری هانسی منبع دن یازدیغینی قئید ائتمه میش دیر. اما "دیوان ادبیاتی" کلمه لر، رمز لر، مضمونلار و مهفوملار" اثرینده چوخ سالیلی منبع لر گؤسترلیمیش دیر کی، بو منبع لرین یئنی دن آراشدیرماغا جلب ائدیلمه سی واجیب دیر. بو فاکتین اؤزو، هر شئی دن اؤنجه، ۱۱-۱۲ جی عصرلرده آذربایجان شاعرلری نین تورکجه موکمل شعرلری نین مؤوجود اولدوغونو ثبوت ائدی و بیزیم حال-حاضر دا وظیفه میز، بو شعرلرین آختاریلماسینا و اوزه چیخاریلماسینا نایل اولماق دیر. نظامی گنجوی نین تورک دیوانی نین دونیا کیتابخانالاریندا مؤوجود اولدوغونو هله ۲۰-جی عصرده بیر سیرا مشهور شرق شوناس عالیملر تصدیقه میش لر. لاکین بو فاکت اوزرینده معین سببلر اوزوند گئنیش آراشدیرمالار آپارماق مومکون اولمامیش دیر. ۲۱-جی عصرین اوللرینده "نظامی گنجوی نین تورک دیوانی" نین الیازما نوسخه سی نین مصرین خدیویه کیتابخاناسیندا شمس واعظی طرفیندن تاپیلاراق صورتی نین اله ائدیلمه سی و "دیوان" نین جنوبی آذربایجاندا اولان تدقیقاتچی-عالیم صدیار وظیفه ائل اوغلونون ترتیبینده و دوکتور حسین شرقی سوی تورک طرفیندن چاپا حاضرلانماسی و ۲۰۰۳-جو ایلدن باشلایاراق، ایراندا و داها سونرا باکی دا نشر اولونماسی علمی ایجتیماعیات طرفیندن جددی ماراقلا قارشیلانمیش دیر. بو نشرلده نظامی گنجوی پوئزیاسیندا سئچیلیمیش تورکجه و فارسجا اوخشار ترکیبلی ایفاده لر توتوشدورولور و شعرلرین اکثریتی نین "نظامی گنجوی" یه مخصوص اولدوغو ثبوت یئتیریلیدیر. همین نشرلده شاعرین اؤز

کیمی ایهام، ایشاره اولاراق ایشله ندیگی ده قئید اولونور. "نرگیز" قصیدهسی نین آتابئی "نصرت الدین محمد جاهان پهلوان" عنوانناماسی شوبهه سیزدیر. یئری گلمیشکن، خاقانی شیروانی ده "جاهان پهلوان" مکتوب شکلینده عنوانلایغی بیر مدحیه - قطعہ سینده، اونا باشینا گلن لری - ظالیم لردن ظلم گوردوگونو عرض ائدیر و آتابئی "اویاق گوزلو" آدلاندیریر:

ششم عروس فلک را امید دامادی

ز بخت بالغ بیدار خواب دیده اوست^۹

(آلتینجی فلک گلینی نین دامادلیق اومیدی،

بختین اوغوروندان اونون گوزو اویاق دیر)

"نرگیز" قصیدهسی نین مضمونونا کئچمزدن اول "جاهان پهلوان" آدی اطرافیندا قیساجا آراشدیرما آپارماق لازیم گلیر. بو آ آتابئی شمس الدین ائلدنیزین بویوک اوغلو نصرت الدین محمدین شوجاعیتینه، قهرمالیغینا و جاوانلیقدان دؤیوشلرده قازاندیغی قالیبتلرینه گؤره اونا وئرلمیش فخری لقب دیر. "جاهان پهلوان" لقبی یالنیز خصوصی قهرمانلیقلار گؤستریمیش ایگیدلره وئرلیردی. نظامی گنجوی "خسرو و شیرین" اثرینده قیزیل آرسلانین دیلیندن قارداشی جاهان پهلوانین آدینی بئله ایضاح ائدیر:

برادر کو شهنشاہ جهان بود

جهان را هم ملک هم پهلوان بود^{۱۰}

(منیم قارداشیم کی، جهانین شاهنشاهی ایدی،

جاهانا هم شاه، هم ده پهلوان ایدی)

معلوم دور کی، تاریخی-دینی شخصیتلرین، او جمله دن حؤکمدارلارین آدلاری اونلارا مخصوص ائپیتتلرله سنخ باغلی ایدی. بو ائپیتتلرین اکثریتی بو شخصیتلره تورکلرین وئردیکلری لقب لردیر و بو سؤزلرین ائتیمولوگیاسی تورک دیل کؤکونه باغلی دیر. بعضی قدیم عرب- فارس لوغتلرینده بو سؤزلرین تورک کؤکو قئید اولونموش، بعضی لرینده ایسه هئج بیر قئید وئرلمه میش دیر. مثلا، محمد پیغمبرین لقبی "بالاوج" - (بالاوج) سؤزونون یالنیز تورکلر طرفیندن ایشله ندیگینی بیر چوخ

همچنین گؤرکملی ایران عالیمی بارات زنجانی "نرگیز" قصیده سینی نظامی گنجوی نین "محمدجاهان پهلوان" یازلمیش مدحیه سی حساب ائتمیش و اؤزونون "نظامی گنجوی دیوانی" نین تهران - هیجری (شمسی) ۱۳۹۱- جی ایل نشرینه بو قصیده نی داخل ائتمیشدیر^۶

معلوم دور کی، قدیم و اورتا عصرلر شرق پوئزیاسیندا "نرگیز" چیچی نین پوئتیک- فلسفی آنلامی گئیش یاییلمیش دیر. نرگیز - شخصلندیریلیمیش مجاز کیمی - "خاص و گوزل آدم" آ تشبیه اولاراق یشلنمیش دیر. عنعنوی شکله نرگیز چیچی نین باشینداکی تاج حؤکمدارلارا مخصوص تاخت- تاجلا موقاییسه اولونموش و نرگیز اوبرازی اوجا تاخت- تاج صاحبینی بیلدیرمکه، جمشید، افراسیاب کیمی حؤکمدارلارین تاجینا بنزدیلیمیش دیر. خاقانی شیروانی نین "منطق الطیر" ("قوشلارین صؤحبتی") قصیده سینده سؤیله دیگی آشاغی داکی بئیت فیکریمیزی تصدیق ائدیر:

هدهد گفت از سمن نرگس بهتر که هست

کرسی جم ملک او و افسر افراسیاب^۸

هودهود دندی: - نرگیز یاسمن دن یاخشی دیر کی،

"جم" تاختی اونون مولکودور و افراسیابین افسری دیر

حؤکمدارین تاجی نین "نرگیز" گولونه بنزدیلیمه سی پوئزیادا عموم ایشله ک بیر اوبراز ایدی. هیند شاعری بیدل دهلوی نین "نرگیز" ردیفلی غزلینه دیققت یئتیره ک:

ابر و بهار اقبال امروز سایه کیست

گل کرد تاج برسر بال همای نرگس

(بختین باهاری و بولود بو گون کیمین کؤلگه سی دیر؟

هومای قانادی اوسته باشینی گول کیمی تاج ائندی نرگیز) ائله جه ده، تصووف فلسفه سینده، "نرگیز" - "چشم-ی بیدار" آ - "اویاق گوزه"، یعنی هوشیار، عقللی آدمالارا تشبیه اولاراق ایشله نیردی. بو مجازین "آچیق گوزلو"، ایشیقی حؤکمدار، علم و غیرفان صاحبی اولان آدمالار حاقیندا ایشلمه سی لوغتلرده یئر آلمیش دیر. همچنین پوئتیکا کیتابلاریندا "نرگیز" اوبرازی نین بدیعی واسطه

۶. دکتر برات زنجانی، دیوان نظامی گنجوی، حکیم الیاس بن یوسف، معروف به نظامی گنجوی، انتشارات

دانشگاه تهران، ۱۳۹۱، ص. ۱۱۵

۸. دیوان خاقانی شروانی، مصحح: علی عبدالرسولی، چاپخانه مروی،

۱۳۵۷، ص. ۵۷۵

۹. گنجوی، خسرو و شیرین، ترتیب دهنده متن علمی: ل. خه

تاقوروف، باکو، ۱۹۶۰

۷. دیوان خاقانی شروانی، مصحح: علی عبدالرسولی، چاپخانه مروی، ۱۳۵۷، ص. ۵۷۵

ایشیقلا ندیرماق و سایر فورمالاردا محمود کاشقاری، ابن محتی، هندوشاه نخجوانی، نعمت اله ابن احمد لوغتلرینده، ائله جه ده، رادلووون مشهور لوغتلرینده یئر آلمیش دیر. بئله لیکله، بو گون ایشلتدیگیمیز "آلوو" سۆزو قدیم لوغتلرده "یالو"، "یالو"، "یالوو"، "یالوو" فورماسیندا قئیده آلینمیش و "یانماق" = "آلوولانماق" کۆکونه باغلانمیش دیر. حتی نعمت اله ابن احمد اؤز لوغتلرینده سمندر قوشونو "یالو

قوشو" - یعنی "یانار قوش" آدلاندیریر.

"جاهان پهلوان" لقبی ده تورک کۆکونه باغلی اولان "یالو" سۆزو ایله سئخ علاقه‌لی دیر. عمومیتله، "جاهان پهلوانی" لقبی - "یالونک" (آلوولو، آتش تک اولان، ایشیق‌لی، پارلاق) قهرمان لارا وئرلیردی. بعضی فارس لوغتلرینده "یالوو" سۆزونون تورک کۆکوندن تۆرمه‌سینه اهمییت وئرمه میشلر و اونو "یالونیک" شکلینده یازمیش، منشعینی گۆسترمه میشلر، لوغوی معناسینی - باهادیر، قهرمان، ایگید - کیمی ایضاح ائتمیش لر. گۆرکملی لوغت شوناس - عالیم علی اکبر دهخدا بو سۆزون یالنیز ایکی لوغتلینده ۱۷-جی عصره عایید ناظم الاطبا و ۱۸-جی عصرده شاعری لوغتلینده یئر آلدیغینی قئید ائدیر. لاکین عالیم ندنسه، بو سۆزون قئیده آلیندیغی هندوشاه نخجوانی و نعمت اله ابن-احمد لوغتلرینین آدلارینی چکمه میشدیر. چونکی هندوشاه نخجوانی "صاح العجم" لوغتلینین (واختیله منه معلوم اولان بیر نوسخه‌سینده) "یالونک" سۆزونو "قیزمیش شیر، ایگید، قهرمان" کیمی ایضاح ائتمیش و آشاغیدا (اتکده) بئله بیر قئید وئرمیش دیر کی "یالونک" - سۆزو جاهان پهلوانا عایید دیر.

اما تأسف کی، هندوشاه نخجوانی نین "صاح العجم" اثری نین غلام حسین بگدیلی طرفیندن حاضیرلانمیش متنی نین تهران نشری زامانی بو سۆز ایختیصار اولوناراق "یال" کیمی ساخلانمیش و معناسی "ایگید" اولاراق ایضاح اولونموشدور. نه یاخشی کی، الیمیزده اولان نعمت اله ابن احمد لوغتلینده همن سۆز "یالولیک" و "یالونک" فورماسیندا وئرلمیش و ایضاح اولونموشدور کی، بو سۆزون معناسی "جاهان پهلوانی" دئمک دیر.^{۱۳}

قدیم منبع لر، او جمله دن محمود کاشقاری نین "دیوان الغات الترتک" و خاص حاجیبین "کوتادقو- بیلک" اثرینده کی معلومات تصدیق ائدیر. "یالاوچ" سۆزونون معناسی "خبر گتیرن"، ائلچی، پیغمبر، بعضی منبع لرده ایسه "ایشیق گتیرن"، "ایشیق

ساچان" و سایر شکیلده ایضاح اولونموشدور. یاخود، ابو- بکرین لقبی عرب- فارس لوغتلرینده ("یار-ی غار- یارغار") کیمی - "ماغارا یولداشی" معناسیندا ایضاح اولونور لاکین تورک منبع لری ابو بکرین بو لقبینی "یارغان" - (یارغان) کیمی ایضاح ائدیر. رادلووا گۆره، بو تورک سۆزودور و خصوصی آد و لیاقتی بیلدیریر، معناسی "اصیل دوست" دئمک دیر.^{۱۱} همچنین بو سۆزون کۆکونه "یانماق" فعلی دایانیر.

رادلوو "یانار" سۆزونو شخص آدی کیمی ایضاح ائدرک یازیردی تصادفی دئییل دیر کی، دونیانی ایکینجی دفعه سو باسارکن، الله اینسانلاری خلاص ائتمک اوچون یاناری ائلچی گؤندردی. اینسانلار یاناری ائشیتیمک ایستمه ینده، الله اولناری دین و دیل لری آیری خالقا بۆلدو "یال" و "یار" تورک سۆز کۆکلری لوغتلرده "یانماق" فعلی ایله باغلانیر و بو سۆزون یالانماق (معناسی: آتش و آلوولانماق)، "یاناروس" (یانار) و سایر فورمالاری دا فلکین آلتینجی گلینی- گۆیون مشتری اولدوزو نظرده توتولور. مشتری پارلاق ایشیق ساچان اولدوزدور مثلا، محمود کاشقاری دیوانیندا یالتوردی "سۆزو قئیده آلینمیش دیر آلوولانماق" معناسیندا ایشلنمیش دیر^{۱۲} یانماق "سۆزوندن یارانان" یالیبس (یالیبس) - اود، آلوو؛ یالقون (یالقون) - اود؛

یالینلاماق (یالینلامق) - اودلانماق، آلوولانماق؛ حتی اویغورجا: یاروق- یاروغ لیق، یاروس، یارون، یارکین، یارکینان (یاروغ، یاروق، یاروقلوق، یاروس، یارون، یارکن، یارکنان) - شۆله ساچماق، ایشیق لیق، مشعل یاندیرماق،

۱۰. Радлов В.В. Опыт словаря тюркских наречий. Том III, часть I, С.-Петербург, 1905.

۱۲. Mahmud Kaşqari. Divanü lüğät-it-türk. IV cildde, III cild, tərçümə və nəşrə hazırlayan: Ramiz Əskər. "Bakı, "Ozan", 2006, s.109.

۱۳. Əlyazması: ۴۱۷, س. ۱۰۹۱, لغت نعمت الله،

واردید. تصادفی دئییل دیر کی، او دؤورون مشهور شاعرلریندن اولان جمالدین عبدالرزاق آتابئی نصرت الدین جاهان پهلوانین مدحینده یازدیغی:

زهی بنفحه عدل تو زنده جان جهان
بدست حکم تو داده فلک عنان جهان

(جاهانین جانی سنین عدالت نفه سینله دیری دیر،

فلک جاهانین یوینینی سنین حؤکومه وئرمیش دیر.)

-متعلی قصیده سینده اونون حاقیندا:

"سنین ایشیقلی رایین فلک ین گونشیندن ده اوستون دور،

قیلینجی نین شوعاسی گونشین شوعاسینا چاتیر" کیمی ایفاده لر ایشلتمیشدیر

نظامی گنجوی ده "نرگیز" قصیده سینده محمد جاهان پهلوانین اؤز دؤورونون علم و پوئزیا نماینده لرینه گؤستردیگی قایغیا ایشاره ائتمیشدیر

کیم دیر اول، خسرو-ی آفاق محمد خان کیم؟،

گردی-راهین دن ائدر دیده منور نرگیز!

معناسی: (او کیم دیر، دنیا شاهی محمد خان کی، گلشیندن یولونون توزون دان گؤز ایشیققلانار.)

نظامی قصیده سینده خصوصی دیققت پرندهمتی اولراق، آتابئی شمس الدین ائلدنیزین اولوموندن سونرا باش وئرن حادثه لر - چوخ گرگین بیر شرایطده اونون بؤیوک اوغلو جاهان پهلوانین حاکمیتی اله آلماسینا ایشاره لر واردیر. دؤورون جانلی، تاریخی اولایلاری طبیعت حادثه لرینه کؤچوروله رک شرح اولونور

قالدیریب باشینی باخمادی حسدن یوخاری،

سروین اوستونده گؤرندن بری ابهر نرگیز.

سارالیب بنزی، عصایه نه سبیدن دایانیر،

خسته اولمادی گؤزون مکری ایله گر نرگیز.

بو بئیت لری شرح ائتمک اوچون تاریخه نظر سالماق لازیم گلیر. معلوم دور کی، قصیده نین یازیلدیغی دؤورده عجم عراقی آتابئی لر دؤولتی نین ترکیبینه داخل ایدی و بؤیوک آتابئی ائلدنیزین اولوم خبری جاهان پهلوانا یئتیشن کیمی، او، درحال " همدان دان نخجوانا یولا دوشدو، دؤولت خزینه سینین و تاخت-تاجین املاکینی اؤز نظارتی آلتینا آلدی. آتابئی بوتون قوشونلاری بیر یئره توپلایراق، حادثه لرین سونراکی گئدیشینی، سلطان آرسلان شاهین

آراشدیرمالار گؤستریر کی، نظامی گنجوی آذربایجان تورکجه سینده یازدیغی "نرگیز" قصیده سی نین ایلك بئیتینده محمد جاهان پهلوانین هم لقبی نین معناسینا، هم ده آذربایجانا گلشیننه ایشاره ائتمکله، بو قصیده یه اؤز مؤهورونو وورموشدور. قصیده نین ایلك بئیتی بئله دیر:

سئحر ایله شعبه ده علمینده کمالی یوخ ایسه،

بس نه حیله ایله آلیر اووجونا آذر نرگیز؟

"ووجونا آذر آلماق"، یعنی "اووجونا اود آلماق" - ایفاده سی نین بیرینجی معنا قاتی جاهان پهلوانین اود، آلولو باغلی لقبی نین ائپیتئتینه ایشاره دیر. شاعر بئیتین ایکینجی معنا قاتیندا ایسه محمد جاهان پهلوانین آذربایجاندا حاکمیتته گلشیننه ایشاره ائتمیشدیر. "آذر (اود)" سؤزونون (آذر) شکلینده یازیلیشی دا فیکریمیزی تصدیق ائدیر. بوتون تاریخی معجزلر گؤستریر کی، "نصرت الدین محمد جاهان پهلوان" آتاسی نین اولوموندن سونرا قیسا بیر مدته آرسلان شاهین اوغلو سلطان اوچونجو "طغرل" و ولیعد اعلان ائتمکله، آذربایجاندا حاکمیتی الینه آلدی. آتابئی جاهان پهلوان آذربایجانین حقیقی حؤکمداری اولماقلا یاناشی، هم ده عیراق سلجوقلارینا دا باشچیلیق ائدیردی. قصیده نین متلع بئیتینده یئر آلان "سئحر و شعبه ده" سؤزلری ده نظامی نین پوئزیا لئکسیکونونا خاص ایفاده لر دیر. "سئحر، افسون، شعبه ده" نظامی گنجوی نین چوخ سئوددیگی فراژئملردیر و چوخ نفیس شکیلده بو اوپرازلاری اؤز لیریک شعرلرینده ده ایشلتمیشدیر. "ائی دوست" غزلیندن بیر نومونه:

غزلهای نظامی بر تو خواندم

نگیرد در تو هیچ افسونم ای دوست^{۱۴}

(نه نظامی غزلرینی اوخودوم،

هئج اثر ائیله میر افسونوم، ائی دوست!)

"نرگیز" قصیده سی نین سونراکی بیر نئچه بئیتی اوزرینده ده دایانماغی واجیب حساب ائدیرم. آتابئی محمد جاهان پهلوانین قهرمانلیغی ایله یاناشی، اونون ایشیقلی بیر شخصیت اولدوغونو، اؤلکه ده علم و مدنیتی یوکسک سوییه یه قالدیرماسی حاقیندا تاریخی منبع لرده و پوئزیا نومونه لرینده کیفایت قدر ثبوت لار

۱۳. دیوان قساید و غزلیات نظامی گنجوی، بکوشش: استاد سعید

نفیسی، انتشارات فروغی، ۱۳۶۲، ص. ۲۷۱

قاندا گول گئیہ زیرئہ، یا توتا خنجر، نرگیز نظامی صنعتی اؤزونو چوخ قاتلی معناسی، اوبرازلارین دقیق سئچیلیمهسی و اوسلوبو ایله تانی دیر. اونون تورکجه ائله شعرلری واردیر کی، اوخویان کیمی نظامی قلمینه مخصوص اولدوغونو آنلاماق مومکوندور ۲۰۲۱ - جی ایله شیخ نظامی نین تورکجه دیوانی نین یئنی بیر الیازما نوسخهسی اوزون ایللر بو ساحهده چالیشمیش، فداکار عالیم صدیار وظیفه ائل اوغلو طرفیندن ایراندا تاپیلدی و نوسخه حاقیندا مؤلفین گنجیش مقالهسی "خداآفرین" درگی سینده نشر اولوندو. بو نوسخه نین نظامی گنجوی نین تورکجه دیوانی نین خدیویه کیتابخاناسیندا اولان نوسخه سیندن بیر قدر فرقلی و زنگین، همچنین «شیخ نظامی دیوانی» آدی ایله تاپیلماسی نظامی شوناسلیغین سون نایلیتلریندیر. خاطیرلادیم کی، واختیله گؤرکملی متن شوناس-عالیم، اوستاد علیار صفرلی کیشوری نین "دیوان" ینی نشر اندرکن، اونون تخمیس لری ایچریسنده نظامی غزلینه یازدیغی بیر تخمیس دقتی جلب ائتمیشدی. بو تخمیسده نظامی گنجوی نین دست-خطینی، مشهور پوتتیک اوبرازلارینی گؤروب اونا مخصوص اولان بئیت لری سئزمه مک مومکون دئییلدی اما تأسف کی، بو غزل قارامانلی نظامی نین دیوانیندا چاپ اولونموشدو و هامی سوسماغا مجبور اولدو.

اما صدیار وظیفه (ئل اوغلو) طرفیندن یئنی تاپیلان شیخ نظامی دیوانیندا دا همین شعر واردیر و هر بئیتی، نظامی نین اؤزو سؤیله دیگی

کیمی، "من بوردا یام"، - دئییر:

اول پری پئیکر کی دیل زولفی پریشانیندادیر
آیت حسن و ملاححت اول پری شانیندادیر
سلسبیلین لوظفی و آبی حیاتین لذتی
کوثرین خاصیتی لعلی دور افشانیندادیر
عنبرین خالین لبی لعلینده ائی سیمین بدن
داغ-ی حسرتدیر کی، من دیلخسته نین جانیندادیر
گؤوهری ائیلر خجیل، یاقوتی ائیلر شرمسار
اول لطافت کیم لب-ی لعلیله دندانیندادیر
زولفونون چووغانینا باشینی توپ ائتمک گرهک
هر کشی کاول شهسوارین عشق مئیدانیندادیر
جنته گیرمزسه کافیرلر نیگارا زولفونون
بس نه یئردن مسکنی، حوسنون گولوستانیندادیر
یئی دی بی دین طورره نه، یئی، کیم **نظامی** خسته نین

جانینی زولم ایله آلدی، قصدی ایمانیندادیر

Yazan : **Zəhra Allahverdiyeva** Filologiya
üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu

اونا قارشى مونا سيبىتىنى و مقصدىنى گؤزلمه يه باشلادى^{۱۵}
تارىخدن معلوم دور كى، بئله بير گرگين دؤورده اؤز
اوزرلرينده آذربايجان آتابئى لرى نين آغاليجىنى ايستمه ين
بعضى ايراق اميرلرى جاھان پهلوانين نجوانا
گئتمه سيندن ايستيفاده ائدهرك، سلطان آرسلان شاھى
آذربايجان اوزرينه يوروش ائتمه يه تحريك ائتدى لر. لاکين
سلطان زنجاندا خسته نره ك " همدان" آ قاييتدى و
آتابئى جاھان پهلوانى اؤز يانينا دعوت ائديب دؤولتین
ايداره اولونماسىنى اونا تاپشیردی. جاھان پهلوانين
حاکمیتە گلدیگی عرفه ده باش وئرن حادثه لر - آذربايجان
آتابئى لرى نين واسالى، خوزيستان حاکمی آيدوغدو
شيملانين اعتبارئندان سوء- ايستيفاده ائديب نهوانده
سوخولماسى، ۳- جو سلطان توغرو لون عمیسی شاهزاده
محمدین ايراق توغرو لون عمیسی شاهزاده محمدین ايراق
سلطان ليغینی اله كئچيرمک نييتی ایله اصفهانا هوجومو و
سایر اولایلارین جاھان پهلوان طرفیندن قهرمالیقلادف
اولونماسى، آذربايجان تورپاقلاری نین قورونماسى، نهايت،
آتابئى جاھان پهلوانين "ايسلامين پادشاهی"، "عجمين
خاقانی" اعلان اولونماسى حاقیندا ضیا بونیادوو منبع لر
اساسیندا گنجیش آراشدیرمالار آپارمیش دیر. مؤوضوموزا
اویغون اولراق، عالیمین جاھان پهلوانین
جسورلوغو - همدانلا اصفهان آراسینداکی مسافنی بئش
گونه قطع ائدهرك دوشمن دسته سینى محو ائتمه سی
حاقیندا الحسینی دن گتیردیگی بیر سیتاتی خاتیرلاتماق
ایستیرم: "بو، غیرتی اؤزونه دوست و مسلکدش سئچن،
اوغورسوزلوق فیکرینی کنارا آتان، متین لیک و قطعیتی
سایه سینده موفقیت قازانان بیر آدامین حرکتی ایدی"^{۱۶}
نظامی گنجوی نین قصیده سینده آتابئین بیر حؤکمدار
اولراق پارلاق اوبرازی اؤزونه مخصوص ایفاده لرله عکس
اولونموش دور:

بیر خداوند-ی جهان بخش-ی سماقدر کی، اونون،

باغی قدرینده مه او مئهر اولاکمتر، نرگیز

یاخود:

باغی حوسنون کیمی بیر باغ بو عالمده هانی؟

^{۱۵} Ziya Bünyadov. Azərbaycan Atabəylər dövləti. Bakı, Elm, 1984.s.66

^{۱۶} Ziya Bünyadov. Azərbaycan Atabəylər dövləti. Bakı, Elm, 1984.s.68

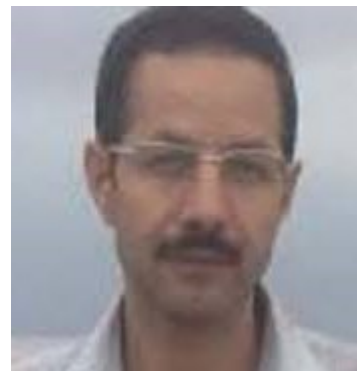
دسترس داشته، به جستجوی نام خانوادگی های ساغالان در سایر جاهای این منطقه ترک نشین اقدام نموده است و قریب به اتفاق نام خانوادگی های آنجا را در سایر مکانها نیز یافته است. جهت نشان دادن نتیجه، نمونه ای از نام های خانوادگی های یافته شده را داخل پراتنز جلوی مشابه ساغالانی آن، در ادامه مطلب قید گشته اند. بدین ترتیب، می توان ادعا کرد، هویت زدایی مشابه در سایر جاهای آذربایجان هم اتفاق افتاده است.

جهت بررسی هویت نام های خانوادگی ساغالان، دو منبع در دسترس هستند: نسخه پی دی اف کتاب ساغالان (یا چاپ شده همان اثر با نام سهلان) اثر نگارنده و شجره طوایف ساغالانی. در ضمیمه کتاب ساغالان، نام های خانوادگی طوایف مختلف روستای مورد بحث به تفکیک آورده شده اند. شجره طوایف هم در دسترس هستند. مراجعه به این منابع منعکس میکند، تعداد کل نام های خانوادگی ثبت شده این روستا ۱۳۸ مورد میباشد. از این تعداد، ۵۷ مورد (حدود ۴۱ درصد) کاملاً فارسی هستند که به اتفاق به هویت خاصی اشاره نمیکند، مثلاً دادجوی سهلان (دادجوی متنی)، بهنام سهلان (بهنام بنه کهل)، ارزنگی سهلان (ارزنگی کلوانق) و غیره. تعداد ۷۶ مورد (حدود ۵۵ درصد) کلمه عربی با پسوند فارسی است. از کلمات عربی، ۶۱ مورد (۴۴ درصد) به هویت خاصی اشاره نمیکند، مثلاً نورخواه سهلان (نورخواه خلجان)، محمدی سهلان (محمدی آچاچی)، رزقی سهلان (رزقی مهترلو) و غیره. ۱۵ مورد (۱۱ درصد) میباشد که به یکی از اجداد شخص مربوط اشاره میکنند و به نوعی هویت دار میباشند. از تعداد کل، تنها ۵ مورد (حدود ۴ درصد) باقی میمانند. در ۳ مورد باقیمانده ها کلمات ترکی دیده میشوند: بلوکی سهلان (بلوکی امند)، کوچی سهلان (یافت نشد) و بیرقی سهلان (بیرقی افشرد). آنها هم به هیچ هویت مشخصی اشاره ای ندارند. ۱ مورد از باقیمانده ها، فتحی رشید، دو کلمه عربی دارد که به احتمال زیاد

هویت زدایی در نامهای خانوادگی اهالی روستای ساغالان

قدرت ابوالحسنی سهلان

شناسنامه اولین بار سال ۱۳۰۹ هجری شمسی در روستای ساغالان (سهلان) صادر گردیده است. در اردیبهشتمه آن سال ماموران ثبت احوال از

تبریز به ساغالان آمده، چند روزی در آنجا مانده و برای اهالی شناسنامه صادر نموده اند. شناسنامه شماره ۱ هم برای شخصی بنام نقی زاده سهلان مکتوب شده است. همچنین در شناسنامه پدر بزرگ نگارنده، قربان که صدورش مربوط به همان اولین سال است، نام روستا و پسوند نام خانوادگی هر دو سهلان هستند. علیرغم این، نگارنده از بهروز خاماچی نویسنده تبریزی شنیده است، در ریشه شناسنامه های نخستین صاحبان شناسنامه روستای مذکور، پسوند نام های خانوادگی ساغالان قید شده که به دلایل یکسان سازی اسامی آنها را مانند نام روستا به سهلان تغییر داده اند! البته، جهت بررسی این موضوع به ثبت احوال مراجعه ای نشده است. در هر حال، برخی نام خانوادگی های اهالی آن روستا در ادامه همین مطالب آورده شده اند که در آنها نشانه های هویت زدایی عیان هستند.

قابل ذکر است، شناسنامه ها به زبان فارسی بوده اند و بنابراین میتوان گفت، نام خانوادگی هایی که در آنها به یکی از اجداد شخص اشاره شده یا بدرستی به یک چیز متعلق به شخص منتسب گردیده اند، در آن زبان دارای هویت میباشند. در ادامه خواهیم دید که تعداد اینها اندک است. نیز، معمولاً نام خانوادگی های مشابه با پسوند روستای متفاوت در آذربایجان زیاد مشاهده میگردند. نگارنده، برای بررسی این موضوع، از راههای که در

مشهور سینیق دارد که این نام ترکی از تابلوها غائب است. در ساغالان ولی، به راه روستاییشان راه سینیق (سینیق یولو) میگویند و روستا بیشتر در دو طرف همین مسیر توسعه یافته است و مناسبترین نام برای این محله جدید نیز همان سینیق میباشد نه نام دیگر! نام اصلی خود روستای مورد بحث، ساغالان است که بجای آن در تابلو سهلان مشاهده میگردد. همچنین، اثر ثبت ملی شده تپه دوران پیش از تاریخ و اشکانی پیرموسی نیز به امامزاده میرموسی تحریف و تغییر هویت داده شده است! علاوه بر نام روستا و تپه باستانی، توپونیمهای مهم زیر نیز در جهت هویت زدایی از آنها در تابلوها با اسامی دیگری جایگزین یا غائب گشته اند:

۱. میدان قالاقایسی، در خیابان اصلی ساغالان واقع بوده، مرکز روستای فعلی محسوب میگردد. مسجد جامع ساغالان نیز در آن میدان احداث گشته است. قابل ذکر است، زمانی که روستا کوچکتر بوده و حصار (قالا) داشته، دربش در این محل بوده است.

۲. میدان سووزولوق، در خیابان اصلی روستا و کنار خط راه آهن تبریز- جلفا که از داخل روستا میگذرد، قرار دارد. نام قدیمی سووزولوق به نام جعلی میدان پروین اعتصامی تغییر داده شده، فارسزیه گشته است.

۳. میدان آشای کوچه، مانند قالاقایسی و سووزولوق در خیابان اصلی واقع بوده و جزو میادین مهم روستاست. قبرستان روستا در نزدیکی این میدان است. نام آنجا، در تابلو نام میدان کشاورز یافته است.

۴. کول تپه ساغالان، یک محوطه باستانی به شعاع تقریبی ۵۰ متر در آن روستاست. این تپه، بر اثر انباشته شدن خاکسترهای فراوان بوجود آمده است و در موقع حفاریها از آن و نزدیکیهایش وسایل سفالی و اسباب دیگر بدست آمده، خانه های ویران گشته پدیدار گشته است. استخوانهای انسانی نیز از تپه و نیز در مکانهای نزدیک آن پیدا شده است. یافته شدن شئی با قدمت قبل از اسلام نیز، از تپه شنیده شده است. در هر حال، روی این تپه مطالعات باستانشناسی انجام نشده، نام آن مکان مهم نیز از تابلوها غائب است.

۵. دربند دورسون آلی (دورسون علی دربندی)، دورسون آلی = دورسون علی، نام یکی از دو کوچه قدیمی روستای

چیزی را بازگو نمیکند. ۱ مورد نیز، نام عربی+پسوند ترکی+پسوند فارسی میباشد: حاتملوی سهلان (حاتملوی سعیدآباد). با اینحال در شجره مربوط به حاتملوی ها، حاتمی دیده نمیشود! پس نتیجه گرفته میشود فقط حدود ۱۱ درصد نام خانوادگی دارای هویت بوده و حدود ۸۹ درصد دارای هویت نیستند!

هر چند طایفه گرایی در دنیای امروز جایی ندارد، ولی ماندن اثر آن بر روی نام های خانوادگی میتواندست متجلی هویت اصلی صاحبان آنها باشد. مثلا گروه نام خانوادگی های طایفه جاوادلی عبارتند از: مسعودی سهلان (مسعودی یولقونلو)، غربی سهلان (غربی الوارعلیا)، عمیدی سهلان (عمیدی بخشایش)، نیکقدم سهلان (نیکقدم ليقوان)، سیری سهلان (سیری لاهیجان)، رنجبرزاده سهلان (رنجبرزاده شیرین کند)، پژوهی سهلان (پژوهی بارنجی) و پروینی سهلان (پروینی کویچ). مناسبترین نام خانوادگی برای افراد این طایفه، همان جاوادلی بوده است و سایر طوایف هم به همین منوال. در هر حال، دولت با نامهای خانوادگی های اغلب جعلی و بی هویت برای فارسزیه نمودن اهالی ترک ساغالان اقدامات پایه ای انجام داده است.

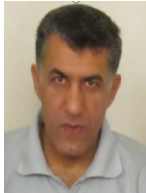
هویت زدایی از توپونیمهای اصیل ساغالان با اسامی جعلی و فارسزیه در تابلوها

قدرت ابوالحسنی سهلان

تیرماه سال ۱۳۹۵، در ویژه نامه ساغالان (سهلان) ماهنامه ائل بیلیمی چاپ تبریز به توپونیمهای آن روستا پرداخته شده است. در این مطلب ما، به هویت زدایی از توپونیمهای اصیل ساغالان با اسامی جعلی و فارسزیه در تابلوهایی خواهیم پرداخت که در یکی دو دهه اخیر در آن روستا نصب شده اند. با نصب این تابلوهای رسمی، تلاش گشته است، اسامی جدید جعلی و فارسزیه را کم کم بین مردمان رواج داده، اسامی اصیل و بومی کهن ترکی آنجا را به نسیان بسپارند.

برای نشان موضوع به شکل تصویری، برای نمونه، به عکسی از منطقه راه روستایی ساغالان منشعب گشته از جاده تبریز-صوفیان دقت گردد. این منطقه، نام تاریخی و

اوشاق حکایه سی

کیچیک یوخو

ماحمود دالغا

بالاجا بیر رنگلری قفسده ایکی جینقلی «فنج» قوشوم وارایدی. گۆزل، یاراشیقلی و قورولوشلو. خوش - خوش اوخویوب، آداما لذت وئردیلر. بیر ایکی دفعه ایسته‌میشدیم اونلاری آزاد ائله-ییم اما اولمامیشدیر .

عادت ائله-مک چوخ پیس درددیر. اما بوسبب اولمامیشدیر قوشلاریمی آزاد ائله-مه‌ییم، قوشچولاردان سوروشموشدوم، من بونلاری آزاد ائله‌سم نه‌اولار؟

-اونلارین یاشاییش یئرلری بورا دئییل، اؤلرلر، قوشچولاردئمیشدیلر.

تئزلیکده دام - دوواردا بیر قره قارقا تاپلمیشدی. گلیردی بیزیم دووار اوستونده اوتوروب، منیم جینقلی «فنج» لریمه باخاردی .

اوشاق-لار بو قارقادان موغاییت اولون، بونون بوردا اولماسی- سبب‌سیز دئییل، من دئمیشدیم.

«فنج» لریم اؤز دیلرینده دانیشیب، اوخویاردیلار، اونلارین اوخوماغی نین، دانیشماغی نین قاباغینی آلان یوخودور. اونلارین قایدالارینی پوزان یوخودور، اونلارین حاققینا توخونان یوخودور.

گونلر کلیب، گئدیردیلر، من اؤز دیلیمده، فنج‌لریمده اؤزدیل-لرینده بیر- بیریمیز ایله دانیشیب، چوخدا یاخشی آنلاشاردیق! باشقالیق بیزیم آرامیزدا یوخودور.

آمان گئجه‌لرین الیندن، قارانلیقلارین الیندن، هر بلایا دوشموشک بو گئجه‌لردندیر، قارانلیقداندیر.

بیر گون صوبح یوخودان قالخیب، گۆردوم گونده‌کی-لر کیمین فنج‌لریم اوخومورلار، قفسین دئمیرلرینه‌ده بیر‌آز قان یاخلمیشدیر، هؤله-سک دانیشماغان باشلادیم، قوشلاریمدان جاواب اولمادی. دیقتلشدیم، قوشلاریمین دیلی آغزیندا یوخودور، قره قارقا اؤزایشینی گۆرموشدور.

داملا دامیر،

دامیر، دامیر هی دامیر

ایگیدلر وورولاندا،

گونش باتاندا،

سویوق گلیب،

منیم یوخولاریمدان

سنی اوغورلاپاندا

یانلیز قالیرام،

یانلیز قالیر سؤزلریم،

سوسورام،

گۆزلریمدن داملا دامیر،

هی دامیر... قایناق: (۱۸ حکایه کیتاب)

ساغالان و به نظر قدیم ترین کوچه آنروستا میباشد که از اسم جد طایفه ایی به همین نام در روستا اخذ شده است. نام دورسون در ترکیه زیاد دیده میشود. مثلا، دورسون فقیه عالم مشهور زمان عثمانی میباشد. دورسون قیلیچ از عاشق های شهر قارص ترکیه بوده است. دورسون علی ارزینجانلی نیز از شاعران و مدیحه سرایان ترکیه است. همچنین، منطقه دورسون خوجا منطقه ای در اطراف کوه ساوالان آذربایجان میباشد و ... دورسون، از مصدر دورماق گرفته شده، هم معنی یاشاسین در ترکی و جاوید در زبان فارسی میباشد. اسم این قدیم ترین دربند روستا نیز به نام جدیدی تغییر یافته است.

۶ (کوچه صفرلی (صفرلی کوچه سی)، با دربند دورسون آلی قدیمی ترین کوچه های ساغالان هستند. نام این کوچه از نام صفربابا جد طایفه صفرلی گرفته شده است. صفربابا، بانی احداث قدیمی ترین مسجد روستا بنام تپه مچیدی هم بوده است. به این کوچه قدیمی به اسم جدیدی داده شده است.

۷. دربند ماللا ملیک (موللا ملک)، غالبا ماللا دربندی صدا میشود و در تابلوها به نام دیگری تغییر یافته است. در صورتیکه، ماللا ملیک جد طایفه مشهور ماللالی بوده، از افراد سرشناس گذشته ساغالان و جزوی از تاریخچه ساغالان میباشد و اسمش شایسته ماندگاری است.

۸. دربند رحیملی (رحیملی دربندی)، از خیابان اصلی روستا منشعب میگردد و رحیم جد طایفه رحیملی در این دربند زندگی میکرده، ساکنان آنجا نیز اغلب رحیملی ها بوده اند. این نام قدیمی به اسم جدید دیگر تغییر نام داده شده است.

۹ (دربند ستارلی (ستارلی دربندی)، از کوچه صفرلی منشعب میگردد و ستار جد طایفه ستارلی در این دربند زندگی میکرده، ساکنان آنجا نیز اغلب ستارلی ها بوده اند. این نام قدیمی به نام جدید دیگر تغییر نام داده شده است.

در این مبحث نشان داده شد، توپونیمهای اصیل ترکی روستای ترک نشین ساغالان تبریز، از قبیل دربندها، کوچه ها و میادین جهت هویت زدایی و فارسیزاسیون آنجا، در یکی دو دهه اخیر به اسامی جعلی و جدید تبدیل گشته اند.

سالاطین احمدلی "توران" قادینلار مرکزینین، "بورا وپندیر" و قادینلار شوراسی اداره هئیتینین عضو دور. ۲۰۰۷-جی ایلهده حسین جاویدین ۱۲۵ ایلیلی ایله علاقه دار "توران" قادینلار مرکزینین خطی و "کاظم قارا بکیر پاشا" وقفینین جمهور باشقانی تمثال خانیمین دعوتی ایله تورکیه جمهوریتینده کئچیریلن تدبیرلرده اولموشدور .

عائله لیدیر. باکی متروسونون سابق رئیسسی تاغی (تقی) احمداون حیات یولداشیدیر، ایکی اوولادی و بئش نوهسی واردیر . یارادیجیلیغی

س.احمدلینین ۲۰۰۸-جی ایلهده "خالق شاعری نریمان حسن زادهیه پویلو بئشیمدن مکتوب" ۱-۲ (نشر)، "سفرنامه"، "عمرونو قازاخدا یاشایان شاعر"، "حج زیارتی"، "حسین جاویدین ائو موزه یی"، "سنسیز" (ترتیجی)، "آذربایجان پوئزییا چلنگی" (ایکی مؤلفله)، "مهستی" ائنسیکلوپئدیک توپلو (ایکی مؤلفله)، "۱۹ عصر آذربایجان ادبیاتی" ۱-جی جلد، "پوئزییا" (ایکی مؤلفله)، "شاعرلر وطنی بیزیم طرفلر" (آنتولوژی، ایکی مؤلفله) کتابلاری و "حیدر علی افین دیل سیاستی" منوگرافیسی ایشیق اوزو گورموشدور .

"حیدر علی افین دیل سیاسی" کتابی تورکیهده چاپ اولونموشدور. خیلی ساید علمی وعمومی مقاله لری خارجهده و اولکه نین مطبوعاتیندا چاپ ائدیلمیشدیر .

علمی فعالیتی
۲۰۱۰-جو ایلهده "حیدر علی افین دیل سیاستی" مؤوضوسوندا پایانامه دفاع ائدرک فیلولوژی اوزره فلسفه دکترو علمی آدینی آلمیشدیر.

یارادیجیلیق خدمتترینه گوره اجتماعی تشکیلاتلارین "قیزیل قلم" و "جعفر جبارلی" جایزه سینه لاییق گورولموشدور .

اثرلری

حکابه لر – اویکولر HEKAYELƏR- ÖYKÜLƏR

سالاطین عالی قیزی احمدلی

کیمدیر؟

Salatın Əhmədli kimdir?

به کوشش : دکتر حسین شرقی دره جک

سالاطین عالی قیزی احمدلی (۱۸ اکتبر ۱۹۵۶-جی ایل، پویلو، قازاخ) - ادبیاتشوناس، فیلولوژی اوزره فلسفه دکترو، آذربایجان یازیچیلار بیرلینین عضو .

یاشامی

سالاطین احمدلی ۱۸ اکتبر ۱۹۵۶-جی ایلهده آغستافا استانینین پویلو قصبه سینده آنادان اولموشدور. ۱۹۸۰-جی ایلهده آذربایجان دولت دانشگاهینی بیتیرمیشدیر .

حاضرده آذربایجان معمارلیق و انشات دانشگاهی و آذربایجان دیلدر دانشگاهی آذربایجان دیلی و ادبیات معلمیدیر. "کتاب ائوی" اجتماعی بیرلینین صدریدیر. عینی زاماندا "مهستی" شاعرلر مجلسینین "مهستی" درگیسینین باش رئاکتورونون معاوینیدیر.

تورپاق حسرتلیدیرلر. ائوده دۇرد اوشاغییدیق. بۇیوک قارداشیم حربچی اولماق ایستیمیشدی، ائودن اجازە وئرمیشدیلر. چونکی زنگیلاندان چیخارکن عمیم و داییم کئددن چیخمامیشدیلار. اونلارین بو گونه قدر اؤلوسو، دیرسی بارهده بئله معلومات آلا بیلیمیشدیک. بو ایللر عرضینده اونلاری گۇردوم دئین اولمامیشدی. اونلار دا حربچی اولموشدولار. او زامان جماعتی کئددن چیخاریب علی سلاح توتان کیشیلر اونلارین کماندانلیغی آلتیندا گونلرله کندی قورویوب ساخلایا بیلیمیشدیلر. سونرا آرخادان کمک گلمدیندن دشمن قوهلری هجوما کئچرکن آنجاق بیر نچه آدم ساغ قاییتیمیشدی. سون دفعه اونلاری ایسلاخلی کئنده دۇیوشن گۇرموشدولر. سونرالار بیر داها داییم و عمیمله یاناشی کئدین اوندان چوخ آدامی گئری دۇنمهدی. اونلارین طالعی قارانلیق اولسا دا آتام همیشه دئییردی کی، دشمن اونلاری هئچ واخت ساغ قویمازدی، چونکی اونلار کنده گیرمک ایستهین خیلی ارمی دیغاسینی محو ائلمیشدیلر .

ننه مین اورک داغلايان باياتيلارینی دوداغینین آلتیندا زومزومه ائده-ائده، گیزلین-گیزلین تۇکدوبو گۇز یاشلارینی گۇرموشدوم. آنام دا بونو گۇروردو، «دیمین، آغلا سین، ایچینی بوشالت سین، یونگوللش سین»-دئیردی، بیزی یانیندان اوزاقلادیراردی .

یاشا دولدوقجا بیلدیک کی، قاچقینیق، یوردسوزوق، کندریمیز، گلستان ائللریمیز دشمن تاپداغی آلتیندادیر. تاختادان سلاخلار دوزلدردیک، بو جهتدن قارداشیم داها باجاریقلى ایدی، اوینایاندا دا ائله محاربه اویونو اوینایاردیق، اوزوموزه بایراق دوزلتمیشدیک، محاربهده «غالب» گلیردیک، بایراغمیزی سانجیردیق... ناغیل دولو عمرون ایچینده نجه بیر حقیقت یاشانمیش اولدوغونو اوشاق تفکروموز سونرالار درک ائتمهیه باشلادی. قارداشیم مطلق حربچی اولاجاغینی دئییردی: کنده بیرینجی من گیرهجهیم، اونلارین گۇزلرینی اوواجام،

"خالق شاعری نریمان حسن زادهیه پویلو بئشیمدن مکتوب (۱، ۲-جی نشر) باکی، مېم، ۲۰۰۸؛ ۲۰۰۹، ۱۲۴ ص .

"سفرنامه" باکی، مېم، ۲۰۰۸، ۲۵۶ ص .

"عمرونو قازاخدا یاشایان شاعر"، باکی، قانون، ۲۰۰۸، ۴۰۸ ص .

"حسین جاویدین ائو موزه یی"، باکی، شیروان نشر، ۲۰۰۹، ۱۶۸ ص .

"حج زیارتی" باکی، شیروان شر، ۲۰۰۹، ۶۴ ص .

"حیدر علی افین دیل سیاستی"، باکی، مېم، ۲۰۰۸، ۹۶ سه .

"حیدر علی افین دیل سیاستی" (رسمی سندلر)، باکی، شیروان نشر، ۲۰۰۹، ۱۳ ص.

مصیب ممد اف "سنسیز" (ترتیباتچی)، باکی، شیروان نشر، ۲۰۰۹، ۹۴ ص.

"آذربایجان پونزییا چلنگی" (ایکی مؤلفله)، باکی، قانون، ۲۰۰۸، ۲۹۱ ص .

"مهستی". ائسیکلویپئدیك توپلو (ایکی مؤلفله،) باکی، مېم، ۲۰۰۸، ۲۹۸ ص .

"۱۹ عصر آذربایجان ادبیاتی" ۱-جی جید. پونزییا (ایکی مؤلفله) باکی، "نورلار"، ۲۰۰۹، ۷۰۴ ص.

"حیدر علی افین دیل سیاستی" (مونوقرافییا)، باکی، "اینجه" نشریات ائوی، ۲۰۱۰، ۲۱۲ ص .

"حایداری علی افین دیل سیاستی"، ترکیه، اسکیشهر، ۲۰۱۰، ۸۳ ص .

öykü حکایه

قارداشیمین آرزوسو

QARDAŞIMIN ARZUSU

SALATIN ƏHMƏDLİ

سلاطین احمدلی

من آنامین قوجاغیندا اوشاق اولارکن یوردوندان دیدرگین دوشن قاچقین عائله لریندن بیرینده دوغولوب بۇیوموشم. آتام، آنام گۇزومو آچاندان، دونیانی درک ائندنن حس ائتدیم کی، یارالیدیملار،

باشلادی. من آنجاق بازار گونلری قارداشیمی گۆره بیلیردیم، تپه دن دیرناغا اود توتوب یانیردی :
-حیف، حیف منی قویمادیلار. ایندی عالی حربی مکتبده آرتیق اوچونجو ترم ده اولاردیم ...
حاصلنیب اونلارین آرخاسینجا دانیشیردی. من اونا تسکینلیک وئرسم ده نتیجه سی اولموردو. قارداشیم ائله بیل دوغولاندان بو حسله دوغولموشدو ...
نفت آکادمیاسینی بیتیرن کیمی صمد حربی خدمته یوللاندی... سونرا قاییتمادی، عمرونو حربه باغلادی. خصوصی کلاسلا گئتدی .

من تحصیلیمی باشا ووروب خصوصی تعیناتلیلارا قبول اولوندوم. انسان دوغرودان دا بؤیودوکجه تورپاقلارین دشمن تاپداغی آلتیندا قالدیغینی گۆروب غیرت حسی ایچینی یئییرمیش... گئجه-گوندوز فکریمیز-ذکریمیز قاراباغی، عموماً اشغال آلتیندا اولان تورپاقلاریمیزی اؤز گوجوموزله قایتارماق ایدی... ۱۵ آوریل حادثه لرینده دئمک اولار کی، قوه لریمیز قان-قان دئییردی. رهبر حربی کماندانلیق بیزی ایپه-سپا

کندیمیز، ائویمیز یادیمدایر. هله بیر گئدیم، گۆروم، اوردا ارمنی یاشامیش اولسا، اونون دونوز اییی وئرن نفسینی او ائوده حس ائتمس، یئرلی-دییلی سؤکوب، سوپوروب، عینا ائلسینی یئیندن تیکدیره جهیم. هله بیر گئدیم حربچی اولوم ...
قارداشیم دوققوزونجو کلاس دا اوخویوردو. نجوانسکی حربی مکتبه گئتمک ایستدینی بیلدیرنده آتام قویمادی :

-اوتور یئرینده، یارالاریمیز ساغالمامیش سن ده باشیمیزا بلا آچما .

-اونسوز دا گئده جم، بئله قویمازسینیز، حربی خدمتدن سونرا قالاچام اوردا .

-سن جیلیزسان، اوشاقلیقدان دا روماتیزمان وار، قالان ساغلاملیغینی دا او سویوق سنگرلرده، آغیر تعلیملرده ایتیررسن .

دوغرودان دا قارداشیمی همیشه معالجه ائتدیریردیله. آتام اونا گۆره ناراحتلیغینی گیزلتمه دی :

-ائله اولماسایدین، نه دئییردیم کی، او تورپاقلار نه قدر قالاچاق دونوزلارین آیاغینین آلتیندا؟ یاخشی بیر اوردو اولمالیدیر کی، آلاق ...
قارداشیم تسلیم اولموردو :

-من یاخشییام، هئچ یئریم ده آغریمیر .
قارداشیم نه قدر تاکید ائتسه ده، اونو حربی مکتبه گؤندرمه دیله. ورزش معلمیمیز یاشار بیزی یاریشلارا حاضرلا بیردی، جلد، چئویک اوشاقلاری، اؤزو دئدی کیمی، «گؤزالتی» ائلمیشدی :

-فرقلنلری گله جکده خصوصی یئتیشدیریلن حربی مکتبه گؤندره بیلریک .

اونلارین آراسیندا منیم ده آدیمی چکدی .

۹-جو صنیفی بیتیرنده یاشار معلم مکتبدن بئش شاگیردین سندلرینی نجوانسکی حربی مکتبه گؤندردی. من ده اونلارین آراسیندا ایدیم... اوندا قارداشیم نفت آکادمیاسیندا ۲-جی ترم ده اوخویوردو. باکییا گلیردی. سپتامبردا درسلا

گیرمەلی، آرخادان گلن قوشونون تهلوكسىزلىنى تامين ائتمەلى، اونلارین ایرلی یئرىمسی اوچون شرایط یاراتمالییدیق .

وئریلن امرلری هجوم عملیاتی ایله خصوصی تعیناتلیریمیز چوخ گۆزل، اوغورلو شکیلده یئرینه یئتیریدی. سلاحلی قوه لرین گیزیریدیم. بیز غلبه لری افسانوی ایگیدلیکلری ایله دؤبوش تاپشیریقلا رینی یئرینه یئترین عسگرلریمیزله الهه ائدیردیک. محاربه باشلايان گون سحر ۸-۹ قالمیش جامیشداغ زیروهسی اوغروندا دؤبوشه آتیلدیق. بیز او زیرونی آلمالییدیق. موروداغین

یوکسکلییندن ارمنی پستلارینا دوغرو ائندیک . دومانلی، چیسکینلی هاوادا هر شئیدن خبرسیز دوشمن پستلارینی الهه کئچیرمک اوچون مؤقعلریمیزی قوردوق... دشمنین هجومونون قارشیسینی آماق اوچون هر شئییه حاضر ایدیک، قوه لریمیز ارمنی پستلارینی داغیتسا دا اونلار مقاومت گؤستریردیلر، گوجلوه عکس-هجوم کئچمیشدیلر .

بیز جامیشداغ یوکسکلیگی اوغروندا دؤبوشرکن قوردوغوموز مؤقعلر ارمنیلرین تانکلاریندان آتیلان توپ آتشریله توز-دومانا بورونموشدو. بیز طرفدن دومان، چیسکین، او بیر طرفدن تانکلاردان آرامسیز آتیلان توپ مرمیلرینین یاغیشی آلتیندا ووروشوردوق. دشمن گلدییمیز استقامتدن خبر توتموشدو، اونا گۆزه ده جامیشداغ استقامتینده او دوماندا، چیسکینده یئریمیزی تام بیلمه سه لر ده گولوه، توپ، تانک، مرمی آتشینه توتموشدولار، توتدوغوموز مؤقعلردن بیز آددیم بئله کنارا آیاق باسماغا امکان وئریردیلر. جامیشداغ استقامتینده دشمن مؤقعلرینی الینده ساخلاماق اوچون سانکی

یاتیردا بیلیمردی... سونرا ژنرالیمیزیمیز پولاد هشیموون اؤلدورولمه سی... او گئجه بوتون تابورلار قالمیشدی، عالی باش فرمانده دن دؤبوشه گیرمک اوچون امر طلب ائدیردیک ...

بیزی دلیقانلی، دوشونجه سیز حرکتلره یول وئرممک اوچون لازیم گلنده تنبه ده ائلدیلر. بیلیردیک کی، اؤزوموزه قالسا، بیز هفته یه بوتون قاراباغی او شرفسیزلردن تمیزلنمه یه بیلیریک. اما ارمنیپرست بین الملل قوه لر واردی... بو واقعیتلری دا بیلیردیک .

دولت باشچیسی هر شئییه نظارت ائدیر. بیزیم آرتیق گوجلوه، واحد قدرتلی اوردوموز وار و هر بیریمیز ژنرالیمیزدان توتموش عادی عسکریندک بو دؤبوشه حاضریق. اما زامان یئتیشمه ییب، گۆزلملیک، صبرلی اولون، - فرمانده بونو دئییردی .

***

محاربه باشلايان گون صبح تئزدن امر آلدیق. بیزیم بؤیوک بیز گروه حربچیمیز - من ده اونلارین آراسیندا دیدیم - کلبجر-ترتر استقامتینده کی مؤقعلرده یئرلشدیریلیمیشدیک. بیز جامیشداغ زیروه سینی توتمالییدیق. بورادا بیرینجی بیز حربی عملیاتلارا

گولهلری، توپ، آتش ایچینده بیز او یوکسکلیگی آشدیق ...

بو ایشین نه قدر آغیر، نه قدر تهلوکهلی اولدوغونو بیلسک ده، بیز شعورلو شکیلده نؤبتی یوکسکلیک اوغروندا دا دؤیوشدوک، او یوکسکلیگی ده آلدیق... وئردیمیز شهیدلر، یارالیلاریمیزی دؤیوش میدانیندا قویماماق دا بورجوموز ایدی و بیز بو ایشین عهده سیندن ده گلیردیک و گلملیدیک. بو دؤیوشده میکایل کیمی اوغلو ایتیردیک .

نوبتی عملیاتی اوغورلا یئرینه یئتیریب ایرلیمک امری آلان زامان مرملیرین داغلاردا وئردیی عکس-صدا داغلاردان، داشلاردان قویان قلیپهلر، مرمی آتشلری ایچینده امره اساساً ماشینلارا مینیب اورادان اوزاقلاشماغا چالیشدیق. ایکی کامیونلا یارالی و دیگر دؤیوشچولریمیزی اورادان چیخاردیق، شهید وئرمه دن، ایتکیمیز اولمادان چیخدیق. یئرده قالان خصوصی تعیناتلیلاریمیز پیاده، بیر سوتکا سونرا مؤقیعه گلیب چاتدی. بیز ایستیمیزه نایل اولموشدوق، او یوکسکلیکلری آلیب، ارمنی پستلرینی محو ائدرک بیلقان - فضولی استقامتینده یولا دوشدوک .

آخشام ائومیزله علاقه ساخلاماق ایسته سم ده، نسه بیر قوه امکان وئرمیردی. نهایت، قونشوموز حسن دایبیا زنگ ائلدیم. آنامی سوروشماق، سلیمدن خبر توتماق ایسته ییردیم. حسن دایبی سلیمین شهید اولدوغونو دئینده سارسیلدیم. تلفوندا دونوب قالمیشدیم. حسن دایبی ایسه سلیمین قهرمانلیقلا شهید اولدوغونو دئییردی .

-سلیم قیرخدان چوخ ارمنینی تکباشینا محو ائدیپ، اسیر دوشمک اوچون سونونجو نارنجکی اونو احاطه یه آلانلارین اوستونه آتیپ، اؤزو ده شهید اولوب. نعشینی دؤیوش میدانیندا چیخارا بیلمه ییلر. چادیرلار قورولوب... گؤزله ییریک ...

باشیم دومانلانمیشدی، قولقلاریم اوغولدا ییردی، سلیمین اوشاقلیغی، حربه اولان سئوگیسی، شهیدلیگی - هر شئی ائله بیر-بیرینه قاریشمیشدی

بوتون تجهیزاتلا هجوم کئچمیشدیلر. اونلارین ایسه خبری یوخویدو کی، بیز آرتیق اونلارین پستلرینین ۴۰۰-۵۰۰ مترلیندیک. اونلار بیزدن یوخارینی گلوله بارانا توتموشدولار. آتیلان توپلاردان داغیلان داش، قایا پارچالاری باشیمیزا دوشمه سین دئییه اؤزوموزو قوروماغا چالیشیردیق. بیز پستا یئتیشمه یه نایل اولوردوق، او طرفلرده یئرلشن قوه لریمیز ده حرکت کئچدیندن تمیزلنمیش پستلاردا یئرلشمیشدیلر. سلاح، توپ و تانک آتشیندن داغلار لرزه گلمیشدی. بیزیم گئندیمیز استقامتده دشمن معلومات آلدیغیندان ضربه ائدیرمکده داوام ائدیردی. او قدر توپ، مرمی یاغیشی آلتیندا جامیشداغ زیروه سینه گلیب چاتدیق، او یوکسکلیگی آلدیق و زیرونی آشدیق، اورادان دا ماشینلارا مینمیدیک. اما دهشتلی محاربه اود-آلوو ایچینده اطرافیمیز گوله بارانا توتولا-توتولا اوزریمیزه دوشن و-ظیفه نی یئرینه یئتیردیک ...

دشمنین چاقیراغی اراضیلرده باسدیردیقلاری مین لردن خبرسیز اولان شخصی هئیتیمیزین دیگر گروهلاری آراسیندا شهیدلریمیزین، یارالیلاریمیزین اولدوغونو گؤروب اونلارین دا کمکینه گئندیک. دؤیوشده دئییل، دشمنین باسدیردیقلاری مین لردن هلاک اولان دوستلاریمیزین ایتکیسی بیزی داها دا غضبلندیریردی، انتقام حسی، ارمنی وحشیلرینه قارشى کینیمیز جوشوب-داشیردی .

***

دشمن هر واسطه ایله ایتیردی پستلاری گئری قایتارماق اوچون علاوه قوه لر چاغیریردی... منیم ده اولدوغوم پستلار ارمنیلردن تمیزلندیکدن سونرا حرکت استقامتیمیز معینلشدی. آرخادان گلن قوه لری پستلاردا یئرلشدیریب یولا چیخدیق. گئندیمیز یول آچیق یول دئییلدی، اورادان راحت چیخا بیلمزدیک، چونکی اطراف مینالانمیشدی. بیر آددیم گؤسترلین استقامتدن کنارا چیخماق اؤلومه برابر ایدی. بیر یاندان اوستوموزده کی یوک، دیگر طرفدن دشمن

دا مئشه‌لیک باشلاپیر - اونلاری گۆرمک اولمور. اونا
گۆره ده احتیاطلا حرکت ائتملیک .

-فرمانده، اجازه وئرین کشفیات آپاراق، - دئدیم .

فرمانده :

-ایتکیمیز اولا بیلر .

-فرمانده، من تک گئدیم .

-من ده اونولا گئدیم. - علی اف رستم فرماندهه
یاخینلاشدی .

فرمانده :

-باشقا چارمیز ده یوخدور. دشمنین پلانینی
بیللملیک. چالیشین اطرافلی معلومات گتیرین .

-اولدو، فرمانده .

رستمه من اونلاردان آیریلدیق. سورونه-سورونه
ایرلیلیردیک. دشمنلر اورادا محکم یئرلشمیشدیلر،
سنگرلر قازمیشدیلر، مئشه‌لیک اولدوغوندان
تکنیکالارینی دا یاخشی گیزلتمیشدیلر. بیز
یوکسکلین آرخاسیندا اولدوغوموزدان اونلارین
مئشه‌ده گیزلندیکلری اراضینی تخمین ائتمک چتین
ایدی. یاخشی کی، گلدیک. بیردن اونلارین «اورال»
ماشینلاریندان بیرینی گۆردوم. رستم بیر آز دا ایرلی
سورونوب گئری دؤندو :

-دره نین دیبینده تانکلاری، خمپاره لری ده وار ...

-بونلار اؤزلری هانی بس؟

-یقین بورالاردا هاراداسا یئرالتی مکانلاری وار .

-هامیسی بورادا گیزلنه بیلمز. منجه، بونلاری بورادا
احتیاط قویوبلار. هاراداسا مئشنین ایچینددیلر .

-سن بورادا گۆزله. من ایرلی گئده‌جه‌یم. بیر شئی
اولسا آرخامجا گلمه، گئری دؤن و خبر وئر .

-فکرین ندر؟ بیر یئرده گلیمشیک، بیر یئرده
دؤنه‌جیک .

اطرافلی یاخشیجا یوخلادیم. یاخیندا کیمسه یوخ
ایدی. احتیاطلا، سورونه-سورونه گۆردویوم «اورال»
ماشینلاریندان بیرینه یاخینلاشدیم. فکریمدن
کئچیردی کی، دشمن الینده قویماقدانسا اونلاری
غنیمت کیمی ده گۆتورمک اولار. یاخشیجا یوخلادیم،

کی، آخان گۆز یاشاریمی سیلن دوستلاریمین
تسلیمینی بله درک ائده بیلیمدیم ...

***

من سلیمین یاس مراسیمینه گئده بیلمدیم .

فضولی استقامتینه گئدرکن بیزیم دسته نین بیر
حصه سی له له تپه نین پستلارینی ارمیلردن
تمیزلمک اوچون یولا دوشمه‌لی اولدو. ایکی دسته‌یه
بؤلوندوک. امره اساساً بیزیم دسته میز قارشیداک
بیرینجی پستو گۆتوروب جبراییل استقامتینه
ایرلیلمیدی .

ارمنیلرین حربی تکنیکا و جانلی قوه ایله یاخشی
تجهیز اولونموش ۱-جی پست اوغروندا دؤیوشلر
گئدیردی. ۱-جی پستو دشمندن آزاد ائتمک چوخ
چتین، آغیر ایدی، اوردا دوشمن مۆقلری چوخ محکم
ایدی، هر جور سلاحلارلا تامين اولونموشدولار .

بیز دسته‌لره آیریلیب، اوستوموزده‌کی ساده
سلاحلارلا، دشمنین گۆزلمدی یئرلردن کئچرک
ایرلیلیردیک. نهایت کی، پستا چاتدیق. او پست
اوغروندا دؤیوشلرده شهیدلر وئردیک، یارالیلاریمیز
اولدو، بونولا بله، پستو آلدیق، اونلارین ۳۰ ایل
بوندان اول اشغال ائدیقلری اراضیسینه گئردیک .

صبح تئزدن گلن قوه‌لره پستو تحویل وئریب، اونلاری
گتیرن ماشینلارلا اورادان آیریلدیق .

ماشینلاریمیز قارانیقدا ایرلیلیردی. دشمن بیزی
گۆرمه‌سین دئییه ایشیقلا رین سؤندورموشدوک. چوخ
چتین شرایطده، قارانیقدا یئرین ماشینلاری اداره
ائدن سوروجولریمیزین ده شجاعتی بؤیوک ایدی .

بیز اوزو جبراییل استقامتینه اولان پستلاری گۆتورور،
فضولینین کندلریندن کئچیب جبراییلا دوغرو
گئدیردیک. آئیدن دشمن هجومونا معروض قالدیق،
وورولانلاریمیز اولدو. موسی اف کامیل شهید اولدو .

قارشیدا سولدا دشمنین خیلی جانلی قوه‌سی و
تخنیکاسی اولدوغو حقدان معلومات آلدیق. فرمانده
حیدر اف امری بیزه چاتدیردی :

-دشمنین جانلی قوه‌سی ده، تکنیکاسی دا
چوخدور. بیز یئریدییمیز دره استقامتینددیلر - اورادا

حربی حصه نین قاباغیندا چای یاتاغی واردی، انونو کئچدیک، گروهلارا آیریلدیق. بیز حربی حصه یه دو مانلی صبح چاغیندا گیردیک. پستدا محکم لندیک. کشفیاتا گئدن جعفراف صابر خبر وئردی کی، علاوه قوه لرله هجوما کئچیلر، تانکلار، توپلار، ۴۰۰-۳۰۰ نفر لیک جانلی قوه وار .

بوتون پستو آلمیشدیق. علاوه قوووبله یئیندن هجوما کئچن ارمنی دسته سیله باغلی آرخایا - مرکز ه خبر وئرمک ایستسک ده، بی سیمین انرژیمی قورتاردیغی اوچون علاقه ساخلایا بیلیمیردیم .

دشمن هجوما کئچمیشدی. بیزیم کیچیک حصه میز ایرلیدیدی، اساس قوه آرخادایدی، اونلارا معلومات وئره بیلیمیردیم. دهشت ایچیندیدی، دسته نی قویوب گنده ده بیلیمیردیم، هر طرفدن اود یاغیردی. باشیمی ایتیرمیشدیم، وئردیم ایتکیلر ده منی دهشته گتیرمیشدی، هنج کیمه یاردیم انده بیلیمیردیم. دره یاتاغیلا آرخایا خبر وئرمیلدیم، وئره بیلیمیردیم. دشمن اؤنوموزده موقعینی قورموشدو، بیزی بیچمه یه باشلامیشدی .

او داغی آشیب معلومات وئرمه لی اولدوغومو آرتیق قارشیمما مقصد قویوب داغ یوخاری گلوله یاغیشی آلتیندا، اوستومده کی یوکلر بیرلیکده قالدیردیم. بیر طرفدن دهشتلی درجه ده یورغونلوق، داغ یوخاری سورونه-سورونه ایرلیمیم، بیر یاندان بیر الیمله یئره دیرنه رک، او بیر الیمله گلوله آتا-آتا، «یا الله»- دئییب ایرلی گئدیردیم. آتیلان خمپاره قاباغیمما دوشه رک درین چوخور یاراتدی. خمپاره نین یاراتدیغی داغا منی یاراتدیغی چؤکه یه سالدی. من اورادا بیر آز مؤقعلنه بیلدیم. کاظم اف کامران وورولدو. آرتیق هر شئی بیتیمیشدی، اطرافیمدا، آشاغیدا گۆردویوم شهیدلریمیز، یارالیلاریمیز دا منی روحدان سالیردی، یئنه ده قوه توپلادیم، یئردیم، گوج-بلا ایله اؤزومو یوکسکلیمه سالیب اوردان - یوخاریدان اؤزومو بوراخدیم، داشا-قایایا دیه-دییه یووارلاندیم. دیزیم یارالی حالدا، بوتون گوجومو

مین-زاد تهلوکه سی اولماماسی اوچون دقتله حرکت ائدیردیک. علی اف رستم - استحکام چی یانیمدایدی، ماشینین بیرینه قالدیم، یوخلادیم، رولون آرخاسینا اوتوردوم، او دا یانیمدا، هر جور چاشقینلیق، هر جور گرگینلیک ایچینده ماشینی دوشونمدن ایرلی سوردم، پستوموزا گتیردیم... فرمانده حرصلنمیش اولسا دا، گتیردیمیز غنیمت لر حربی جهتن چوخ دیرلی ایدی. ماشیندا خیلی قیمتلی اشیالار وارمیش، گئجه گۆرمه جهازلاری، کووردینات جهازلاری، آرخاسیندا نارجک، خمپاره، خیلی ساید سلاح- مهمات واردی. بونولا بئله فرمانده ناراحت ایدی :

-ماشینین یوخا چیخماسیندان آنلایاجاقلار کی، یاخیندا ییق. احتیاطی دن وئرمیین .

***

بیزه ایرلیمک امری وئریلمیشدی، عملیات آپاردیمیز اراضیلر ده ۴۰۰-۳۰۰ جانلی قوه و حربی تکنیکاسی اولان پستلار واردی. بیزیم ایسه سلاحیمیز ساده، سوپوق سلاخلارییدی .

جبرایلین ایچینه گیرنده دایروی بیر یئر گۆردوک. اورادا بیر حربی حصه تیکمیشدیلر، شهر ایسه یوخویدو، دارماداغین ائتمیشدیلر. بیز همین حربی حصه نی آلمالییدیق، گیزلندییمیز یئردن دشمن خبرسیزیدی. عقلینه ده گتیرمیردیلر کی، بیز تام پستون قاباغیندا ییق، گئجه نی ده اورادا قالدیق. دشمن گۆز تچیمی او داغین اوستوندن گلیب بئش- آلتی گلوله آتیردی، گلوله لر گلیب باشیمیزین اوستوندن کئچیردی، اورا-بورا دیردی. اطرافیمیز گلوله یاغیشینا معروض قالسا دا، یئریمیز بللی اولمامالییدی. اودور کی، هنج کس جینقیرینی بئله چیخارمیردی. دشمن عسگری ائله-بئله آتیردی کی، بیردن کیمسه اولما بیلر... دشمن ساده جه اولاراق بیلیردی کی، گلیریک. اونا گۆره ائله ایرلییه آتیردیلار... داغین اوستوندن آتیردیلار، قایدیب دوشوردولر پستا. موروداکی کیمی گلمه استقامتیمیزدن خبردار ایدیلر و آتیردیلار ...

***

پارتلايش منى گۆتوروب دره نين ديگر استقامتينه اتاندا هنج ندىن خبريم اولمادى. تصادفا گيزير سفراف منى گۆرور - اؤلوم آياغيندايميشام. من ده جان وئيردويم، گۆزليم گۆرموردو، قلهپه (ترکش) پارچا- پارچا ائلميشدى، اياقلاريمى حس ائلميرديم. على اف قسمت منه كمك ائديب قورتارماغا چاليشيردى... دؤيوشون اورتاسيىدى، كمك گۆزلميرديك. جعفرلى صابرين اوز-گۆزو داغيلميشدى. منيم بير آز يارالاريمى ساريديلار، ساغ يئريم يوخويدو. آرتيق بورادا شهيد اولاجاغيمى فكرلشيرديم .

قسمته دئديم :

-قوى منى، گئت، - يالواريرديم اونا .

اؤزومو دشمنه ساغ وئرهجك دئيلدويم. هوشومو ايتيردويم. اما قسمت و دؤيوش دوستلاريم منى اورادان چيخارارق ايلكين يارديم ائديبلر، اورادان كاميونا قويوب احمدبيليده كى حربى خسته خانايا چاتديريرلار .

من حربى خسته خانادا اوزون مدت ياتدويم، معالجه اولوندوم. قارداشيم دا سن دئمه محاربهده اؤلميبميش، آغير يارالانيميش. حربى خسته خانادا يانيمدا گلنده منيم وضعيتيم آغير اولدوغوندان ركاوريه بوراخما-ميشديلار .

بير مدت سونرا دليقلانلى قارداشيمى ياتاغيمين بؤيرونده گۆروب گوج-بلا ايله گولومسديم، اوز-گۆزوم يارا ايچينده ايدى. باشيمى سيغاللادى، قولومدان اؤپوب قولاغيمدا پيچيلدادى :

-سن دئمك، سامان آلتدان سو يئيريديرسنميش، جناب فرمانده. آ كيشى، من هر گون «حربچى اولاجام» دئييب باغيريرديم. سن دئمك ائله اناميزين قوجاغيندا اولاركن حربچى كيمي دوغولوب، حربچى كيمي بؤيويوب، گئرى دؤنوب، دشمنه قان اوددوروب، يوردوموزا دا باش چكيب گليسنميش... آى سنين گۆزونه دؤنوم ...

قارداشيمين ساغ اولدوغونو گۆروب ايتيردويم بير گۆزومو بئله اونتموشدوم ...

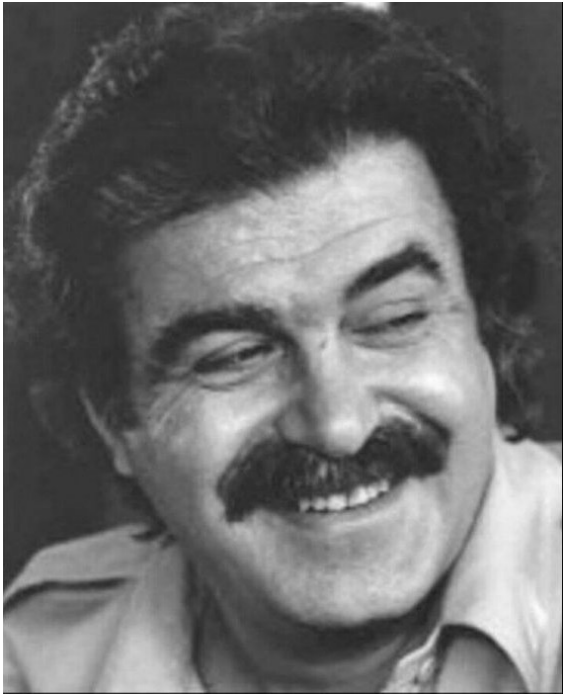
توپلاياراق، ايكى كيلومتره قدر يولو قاچا-قاچا اؤزومو اساس منطقهيه ساليب محاصرهيه دوشدويموزو خبر ائلديم .

دؤيوش امرى وئريلدى. بيز يئنيدين هجومدا كئچديك. اوچ يوز-دؤرد يوز عسگرلى، حربى تئكنيكالى ارمنى جينايتمكارلارينين كولونونو محو ائلديك، بير نفرينه قدر بيچديك، شهيدلريميزين انتقامين آلدق ...

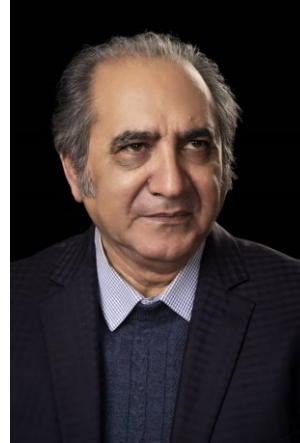
او دؤيوشده بيز جبراييل اراضيسينده اولان ديگر ارمنى حربى قوهلرينى ده دارماداغين ائديك. محاصرهيه دوشركن مختليف گروهلار آراسيندان سئچيلميش شخسى هئيتيميزين شهيد اوغوللارينين انتقاميني آلدق. او قانلى دؤيوشلرده برابر اولمايان قوهلرله مبارزهده اؤلومون گۆزونه ديك باخاراق خصوصى تعليم گۆرموش وطن اوغوللاريميزين گؤسترديى مردليك، شجاعت يادداشيم ابدى يازيلدى. فيلملرده گۆردويوم دهشتلى دؤيوش صحنهلريندن ده دهشتلى مبارزه ميدانيندا اولدوق... باشقا زامان اولسايدى، منه ناغيل كيمي گلردى؛ دشمنين زرهلى تئكنيكالاريني ايگيدلريميز دشمنين ييندن آليب، حربى غنيمت كيمي نئجه صاحب چيخديغيميزا، اون-اون بئش نفرليك دستهلرله دشمنين ايكى يوز-اوچ يوز نفرليك دستهلرينى نئجه محو ائتديموزه، دشمنين آينماز بيلديى ان هوندور يوكسكليكلى نئجه اله كئچيردييموزه... بو دؤيوشون ايچينده اولماسايديم اينانمازديم .

بيزيم شخسى هئيت اوندان سونرا دا دفعهلرله پستلارى آلاركن محاصرهيه دوشدو، محاصرني ياريب دشمنى مغلوب ائتدى، ان تهلوكلهلى استحكاملارى داغيتدى، اله كئچيردييميز حربى غنيمتلر وطنين مدافعهسى اوچون لازيملى اولدو ...

من او دؤيوشلرده قاضى اولدوم، چيخديغيميز قانلى دؤيوشلرين بيرينده توپ ضربهسى منى گۆتوروب باشقا يئره آتدى. رابطهچى صاحبين اوستونه دوشن مرمى اونو پارچا-پارچا ائلميشدى.

حکایه لر
ترجمه: علیرضا ذیحق
غلامحسین ساعدی
سعادت نامه

هر واخت داکی قادین، کیشی نین گونده کی تکرار سۆزلریندن یورولوردی گرامافوناساری گئدیپ موسیقی سسی ایله اتاقی دولدوروردو. آما سحرلرکی کیشی، اؤز مولک املاکینا باش چکمه یه گئدیپدی، گنج آرواد گلیردی و ایوندا دورارکن ساعات لارلا اورمانا گۆز تیکیردی و آنلاشیلماز و تانینماز سسلره قولاق آسیردی. سحرلر بوغونتولو و توتقون بیر ایشیق، اورماندان گۆزه ویریردی و آنلاما سیغمایان باشقا بیر گونش، بوداغ لار و یاریق لار آراسیندان بویلا نیب اؤزونو آراجیق گؤستره رکن، اومود وثریجی تانینماز بیر گولوش سسی، یئنی بیر گون چیخمانین موشتولوغونو مئشه اهلی نین قولاق لارینا چاتدیریردی .

آرواد، آری ائوده اولمایان چاغلاری اورمانا باخماقدان هئچ قورخموردی. بئله لیک له آر- آروادین یاشایشی بیر- بیر لریندن آیری، چوخ دینچ لیک و آرامش له کئچیردی. کیشی چوخ دیللی باشلی، گولش قباق، آزدانیشان و دیری باش بیر قوجا ایدی.

همیشه گون چیخماقدان یوخودان قالخیب چوخ سئوینج و راضی لیک لا ائوده او آل بو آله گنده رکن سماوری یاندری ماقلا سفره نی حاضر لاییردی. سو قیزدیریردی و اوز به اوز پنجره نین پرده لرینی قیراغا

(۱)

ائو چایین اوزبه اوزونده ایدی. بالاجا و ساده بیر تاختا کۆرپو، چایین او آل بو آیینی بیر- بیرینه پایشدیریردی چایین او آئینده قارائلیق و تانینماز بیر بؤیوک مئشه وارایدی. هر گون آخشام چاغلاری، قوجا کیشی گلیب ایوانداکی راحت صندله ایله شرکن پیپینی آیشدیریب اورمانا گۆز تیکیردی. گنج آروادی ایسه دالینی اونا چئویره رکن اتاقدا خیاطلیق چرخینی دالیندا اوتوروب باشینی دوموک ائدیردی. گاهدان بیرزاد تیکیردی و گاهدان دا اؤزونده اولوب توموردی .

آخشام لارکی اولوردی، آرواد مئشه یه باخماقدان قورخوردی و دالداکی بالاجا پنجره دن دیشاری باخیردی. کیشی ده فیکر ائدیردی کی آروادی خیاط لیک و یاباشقا ائو ایشی لری ایله چالیشیری و اونا گۆزه ده اونو راحت بوراخیب تکجه هر دن بیر اوجا سسله آروادینی سسله ییب دئییردی: «زادجان، بوسسی ائشیدیرسن؟ نم نه جور دی اصلاً، چوخ عجیب دی! بیه یوخ؟»

هر واخت دا کی دعاسینی اندیب قورتولوردی
 مئشه‌نین آن آل چاتماز بیر یئریندن، بیر جانلوارین
 سسینی ائشیدیردی کی «آمین» دئیهرکن برک دن
 اونا گولوردی. گنج آرواد یالقیز، یورقون، حیرصالی و
 سوسموش کیمین ایدی. کیشی‌نین باشینا دؤنوم
 قادانی آلیم سؤزلری اونا بیر اثر قویموردی. کیشی‌نین
 آل دن آیاقدان دوشمه‌سی اونودا خسته‌لن
 دیرمیشیدی. دالینی کی آرینه چئویریب چۆله ساری
 باخیردی، اوگونو دوشونوردی کی اؤلۆ آپاران بیر
 ماشین اوفوق دان تاپیلیر و دالیسیجادا نئچه ماشین
 قوهوم- تانیس دان و قارا کیراواتلی و آنلی کوره‌ک
 لی جوان لاردان یئتیریلر و باشلارینی ترپه‌درکن
 اوناکي قارا پالتارلار آراسیندان شمعدانی گولو کیمی
 ایشیلدا ییر، باشین ساغ اولسون دئییب گولومسه ییرلر.
 سونرا اوره‌کدن بیر آه چکیب «آمان تانیریم» دئییردی.
 (۲)

اؤده و اورمان‌دا اولان بو سکوت، بو انتظاری داها
 آرتیق قیزیشدیریردی. یازیق کیشی آروادی‌نین اوره
 ییندن نهلر کئچدیگینی هئچ بیلمیردی. آخیرلاردا
 خانیمی نین یالوار یاخارینا گۆره و بوتک لیک‌دن
 چیخماغا خاطر، کیشی راضی اولدوکی ائوین آشاغی
 مرتبه سینی اجاره وئرسین. بونا گۆره ایسه گون لرین
 بیر گونی، کیشی‌نین موباشیری قارا کیراواتلی و آنلی
 کوره‌ک بیر جوان کیشی ایله، اونلارا گلدیلر. قاپی نین
 زنگینی چالاندا، آر- آرواد یوخاری داکی پنجره‌دن
 بویلانیب باخدیلار. آرواد چوخ سئوینج ایله دئدی:

«آه، مستأجر!»

آروادین اوزونو گولوش بورویه‌رکن آری قایدیب
 اونا‌باخدی. آرواد اؤز سئوینجینی گیزلتمک ایچون، تئز
 اؤزونو بیغیشدیردی، آما آری اونون گولوش و
 سئوینجینی گۆرموش سه ده، اوزونه گلمه‌ییب بیرزاد
 دئمه‌میشدی. آما ندنسه او گئجه ایلك دفعه اولاراق
 آلینه بیر کتاب آلدی کی آروادلارین مکریندن سوز
 آچمیشدی .

وئرهرکن اوتوروب گۆزله‌یردی کی گونش، مئشه
 آغاجلاری‌نین باشلارینا دوشوب اونلاری اؤز بویاسی
 ایله قیزیل لاندیرسین. سونرا یاتاق اُتاقینا گئده‌رکن
 خانیمی ناساری آیلیب اونو سسله‌یردی: «بالاجا
 خانیم! منیم جیققلی میققیلی عزیز جانیم! دور داها،
 قوشلار آیلیب، گونش چیخیب، سن به آیلماق
 اسیته‌میرسن؟» آرواد گۆزونو آچیب چیگین‌لرینی
 آوووردی و کیشی ائودن چیخیب گئتمه‌یه نه جان،
 اوزاناق حالدا سقفه باخیردی و سونرا دوروب
 اوتورارکن قول- بیله‌گینی تومارلا ییب فیکره
 جوموردی .

ناهارکی اولوردی کیشی چوخ یوروقون حالدا، مولک
 املاکینا باش چکمک دن قایدیردی و ایکی سی
 بیرلیکده آیله‌شیب خۆره‌ک یئیه‌ندن سونرا، اوزو
 چۆله‌ساری آچیلان پنجره‌نین اؤننده اوتورارکن
 کیشی باشلاییردی گولمه‌لی سؤزلر تاپیب دئمه‌گه و
 کئچمیش دن سؤز آچماقا و او واخت دا کی آروادین
 سیماسیندا، کسالت و حوصله سیزلیک دویوردی،
 ایوانا گئدیردی و اورمانا باخارکن اونوتک بوراخیردی .
 باجاردیقجا چالیشییردی کی جوان آروادی نین
 نازینی چکیب اونون هر زادینا دۆزه و اؤزوده ایسته
 ییردی کی گنج‌لر کیمی یاشاییب دولاناکي ائده
 بیلمیردی .

همیشه اؤزتک لیگینده ، غصه‌له نیردی و بوجوره تئز
 آیاقدان دوشوب بالا- بالا آرادان گئتمه سینه تأسف
 له‌نیردی. دوشونوردی کی جوان آروادی دول قالاندان
 سونرا، گۆزهل و گنج ایگیت لر بیر به بیر اوناساری
 گلیب اوایسه اونلارا خوش اوز گۆستریب یئنی بیر
 حیات باشلایاجاق .

بوناهوره ایسه، گونده نئچه یول اورمانا ساری اوز دؤنده
 ریب دئیهردی:

«منه یاردیم گۆسترین کی بو تئزلیک ده آرادان
 گئتمه‌ییب اوقدر یاشاییم کی خانیمیم دا اؤزوم کیمی
 قوجالیب بوکولسون. اوندا لاپ او پیس اؤلوم لره ده
 راضی یام.»

یوخدور. نئچه یول چالیشدی کی اورمانین سیرلاریندان و اورانین عجیب- غریب جاناوارلاریندان سوز آچسین. آما مستأجر ایله گنج آرواد بو سوزلری دینله مک ایچون چوخ کؤنولسوز ایدیلر.

چوان کیشی اوولادیقی کپه نک لری اونلارا گؤستیریدی کی جانسیز حالدا ویتیرین دالینداکی آغ مخمل اوستونده قاناد آچمیشدیلار. ها بئله قوروتدوغو بیتگی لرین آلبومونو نشان وئیریدی کی قوجا کیشی بئله نک یی زادلارا هئچ واخت اؤزونده بیر علاقه دویمامیشدی. گنج قادین بو آل الوان کپه نک لری گؤرمک ایچون چوخ سئوینجک اولموشدی. جوان کیشی ده باشلامیشیدی گوندوزون دردلی و غملی کپه نک لریندن و گئجه نین سئوینجک کپه نک لریندن سؤز آچیب دانیشماقا .

نئچه گوندن سونرا نوبت قوجا کیشی یه یئتمیشیدی کی جوان کیشی نی شاما دعوت ائتسین. هله گون باتمامیشدی کی گنج کیشی، پیلله لردن یوخاری چیخدی. قوجا کیشی ایله گنج کیشی اوز به اوز اوتوردولار. اونلار بالا- بؤیوک شهرلردن و باشدان ساودیقلاری واقعه لردن سوز آچدیلار. قوجا کیشی نین اوره یینده آما بیر نیگران چیلیق وارایدی. پیرتلاشیق قافا ایله نئچه یول یئریندن قالخدی، ایوانا گئتدی و اورمانا ساری اوز دؤنده ریب دعا ائتدی: «منی اؤزون قورو آی تانری!»

آرواد مطبخدن ائشیگه چیخارکن میزین دالیندا اوتوروب باشلادی جوان لا صحبتبه قوجا کیشی ائشیتدی کی مستأجر، اونون آلدیقی تحصیلاتدان سوروشور و اودا واخت سیز اره گئتدیگیندن و اوخودوغو درسی قوهوم قارداشین ائتدیگی اصرارلارا گؤره یاریمچیلیق بوراخماغیندان سؤز آچیر. گنج کیشی دئدی: «هله بئاخت اولماییب یئنه ده ائله یه بیلرسیز باشلاییب درس اوخویاسیز!» قادین آه چکدی و قوجا ظن ائتدی کی جوان کیشی ایندی اوره گینده اونا گولور .

مستأجرین او منطقه ده مأمور اولدوغونا باخمایارق، گونده ایکی ساعاتدان چوخ ائشیگه چیخمیردی. آتاقین بؤیوک پنجره سینی آچیردی و اورمانین قالابالیغینی و چؤلون سس سیزلیغینی سایمادان فیشقا چالیردی و اوزونی قیرخیردی. سویونوردی و آتاقدا ورزش ائدیردی. قوجا کیشی ائوه گلرکن، جوان کیشی نین سس- کویونه قولاق آسیردی و سونرا یوخاری قالخیب آروادینی گؤروردی کی چوخ سئوینج و راضی لیک لا، یئمک پیشیرمک ده دی. مستأجر گلن دن، پیشمیش لرین ده رنگی دادی دگیشیلیمیش دی. آخشام چاغلاری گنج کیشی، کپه نک اوولماق ایچون چؤله چیخیردی و ایوانین آلتیندان کئچرکن، چینی اوسته قویدوغو اوو تورونی گؤتورردی و چوخ احتراملا ائو ییبه سی اولان آغا و خانیم سلام وئیریدی. قوجا کیشی آزجا یئریندن قالخارکن، سلامین جوابینی آلیردی و ایچری ده کی کین و حیرصینی گیزلتمک ایچون، یالانچی بیر گولوش له اونو قارشیلاییردی. آما ندنسه اؤزونی پوزقون لوقدان و جانینی سیخان پیرتلاشیق فیکیرلر جایناغیندان قورتارا بیلیمیردی .

گئجه لردن بیر، جوان کیشی فیشقا چالا- چالا پیلله لردن یوخاری قالخدی و بیر نئچه آن قاپی دالیندا دایانارکن اهمالجا قاپینی چالیدی. آر- آرواد دوردولار و قاپی یا یاخین لاشاندا، نئچه آن بیر- بیر لرینه باخدیلار. قوجا کیشی قاپینی آچدی. جوان کیشی ایذین آلیب ایچری گیردی و آر آروادی اؤز اتاقینا شاما دعوت ائتدی. بو چاغیریش او قدر گؤزله نیلمز ایدی کی قوجا کیشی «گلن مهربک» دئیهن مه دی. جوان کیشی اونلارا تانینماز و عجیب بیر قوش اوولامیشدی و عطیرلی بیر چاخیرمیز اوستونده ایدی. شامدان سونرا اوتورب هر بیر یئردن سؤز آچدیلار. بالاجا و بؤیوک شهرلرده یاشاماقدان توتدو اؤز شخصی احوالاتارینا جان بیر- بیرلرینه دانیشدیلار. جوان قادین چوخ اوجا سسله گولوردو و قوجا کیشی بیلیردی کی بو گولمکلرین آچیق- آیدین بیر علتی

پېيىنى ئالېشىدىرىدى و چوخ چكەمدن يئره بوشالدى. اود توتوموش نارين توتونلر قيزيل پيلهك لر كيمي يئره ساوريلدى. قوجاكيشى چايين قيراغينا دوشن ايشيلتى دا، قوشا بنزەر بير بۇيوك جاناوار گۇردوكى اوزون اياقلارى ورايدى و بيرجه دانا تئلك ده اونون لوت بدنينده گۇرسنميردى. قوش دايمانميشدى و اونا باخيردى. امما چوخ دۇزمەدى. نئچه آن سونرا باشيني اهمالجا ترپەدرکن چاياسارى گئتى و بير بوداغا مينەرکن سودان كئچيب اورمانچاتدى. قوجاچوخ قورخدى. اتاقا قايتىدى و دئدى: «هئچ بيلدينيز نه اولدى؟ عجيبه بير قوش ايوانين آشاغىسيندا دايايىب منه باخيردى. اوزون اياقلارى و لوت بدنى ورايدى. سودان كئچدى و اورمانا گئتى.»

مستأجر دئدى: «حتماً كى تولكى ايدى.» آرواد دا دۇنوب آرينه دئدى: «قولاغ آس گۇر نه دئيرهم، من قارار گلديم كى صباح گئجهدن باشلايم، بو آغادا منه يارديم گۇسترهجكدير»، قوجانين جانينا اوشوتمه دوشدى و دئدى: -«نه يى باشلاياجاقسان؟» قادين دئدى: - «ايسته بيرهم يئنىدن باشلايام درس اوخويام.»

قوجانين اوره يىنى قورخونج بوردودى و او گئجهنى سحره جان، ياتاقيندا تيرهيپ اسدى و ايللر بويو تانرى يا اينامسىز اولورسادا، بوتون گئجهنى تانرى- تانرى دئيب دعا اوخودى .

(۳)

درس باشلانميشدى، قوجا بيلميردى هاردان باشلايىبلار. جوان آروادين آلينده هميشه كتاب اولورسادا، كتابدان چوخ اۇز رۇيالارى له چاليشيردى. داها موسيقىيه آز قولاق آسيردى وجور به جور پيشميشلر دوزهلديردى. اورمانا باخان پنجره نين پردەلرينى چكەرکن اوتوروب ديشارى يا باخيردى. خياطلىق چرخينى بوراخارکن ائو ايشلرى ايله چوخ چاليشيردى. قوجا كى ايشدن قايديردى، آرواد آياغا قالخيب چوخ مهربان حالدا اونو قارشيلارکن سۇزلرينه

اورمان، سس سيز و قارانلىق ايدى و قوجا كيشى ايندى يه جان گۇرمه ميشدى كى كيمسه كۇرپودن كئچميش اولال. هميشه بو كۇرپونون نه ايچون چاي اوزهرينه قويولماسيندان تعجب له نيردى. امما او گئجه اۇز- اۇزونه دئدى: «كۇرپوده بير حكمت وار. شهبه سيزكى اونو بير آل قايريب و بو ايشدن ده بير منظور ورايميش! كيمسه اونون اوستوندن كئچمه لى اولاجاق كۇرپونون گۇزويولدارير. نم كيمي گۇزلەبير، امما اونون كيم اولدوغو بللى دئيب.»

قايتىدى و اتاقا گلدى. آرواد تئز اۇزونو ييغيشديرب دويغولاريني گيزلدى. جوان كيشى ده اۇزديرناقلارينا باخيب تومدى. قوجا كيشى دئدى: «مئشه نين هاواسى چوغ آغير، نملى و سويوق دى و هله ده كۇرپودن ...»

گنج قادين و مستأجر باشلاريني چئويريب باشقا پنجره دن چۇله باخديلار. يولدان بير ماشين كئچيردى و اونون دال چراغى نين ايشيقى گاهدان گۇرسه نيرسه ده چوخ واخت دا گۇزدن ايتيردى. شام كى باليق آتى ايدى يئديلر و قوجاكيشى باليق آتينى چوخ سئوره سه ده، دندسه هئچ يئنه نه دى و تكجه بير پيالا قاتيق يئمه يه كفايت لندى مستأجر شامدان سونرا بير دسته ورق ائشيگه چيخاريب ميزين اوستونه سپهله ركن انلارى اويونا دعوت ائتى. قوجا كيشى دئدى: «چوخ بئواخت دى. گئجه نين بو واختى اويونا گيريشمك اولماز.»

گنج كيشى، ورقلرى ييغيشديرب دئدى: «دوغرودان دا ائله بئواخت دى. قالسين گلن گئجه لره!» آرواد اونون سۇزونى قبول ائتمك ايچون باشيني ترپه درکن، قوجانين كۇنلونه اضطراب چۇكوب اوره گى نين باشينا بيرزاد آغيرلىق ائتى. «گلن گئجه لرنديرمى؟ داها قورتولمادى مگر؟» دئيه چوخ پوزقون حالدا ايوانا گئديب اورمانا گۇز تيكدى كى عجيبه بير حالدا بۇيويوب شيشه ركن دووار كيمي اوجالميشدى .

اهمالجا اۇز- اۇزونه دئدى: «بوجاناوار لار آليندن هارايا گئتمك اولار؟ نه ايش گۇرمك اولار؟» سونرا

دسته گول ایله، پیل له لری اهما لجا یوخاری چیخیب یاتاق اتاقینا گیره رکن گول لری میز اوسته قویوردی و یاواش- یاواش قاییدیردی. قاپینی کی اورتوردی، گنج قادین گۆزلرینی آجیب او گول لره کی باشلارینی اهما لجا ترپتمک له اونا سحرین خیر اولسون دئییردیله، گولوردی .

(۴)

بیر گون کی قوجا کیشی، عجیب غریب بیر دعانی اسگی بیر کتاب دان اوخودو، لوت قوش تاپیلدی. گون باتانا یاخین ایدی کی اوقوش بالا جا فانوس لا، بیر بوداغا مینه رکن چایدان کئچدی. ایوانین آلتینا گلدی و قوجا کیشی یه کی راحت سندله ای له شیب پیپ چکیردی، علامت وئردی. قوجا ایلیب باخارکن قوشو تانیدی آما اوزونو سایمازلیقا ویردی. قوش، فانوسی تر پتمک ایله اونو آشاغی یا سسله دی. قوجا کیشی دوردی آیاغا و اتاقدان کئچرکن گنج قادین لا مستأجر اونا باخدیله. آرواد سوروشدی: «هه ارا؟» قوجا دئدی: - «قاییدیرام». آرواد اونون نگران سیماسینا باخدی و مستأجر کیشی، راحتلیق دویوب گولدی. قوجا آشاغی یا گئتدی. قوش فانوسی بیر داش اوسته قویوب و قوجانان اوز به اوز اوتوروب سوروشدی: «نه ایسته بیرسن؟ منله نه ایشین وار؟»

قوجا دئدی: منه یاردیم ائله !

قوش دئدی: چوخ ناراحت سان؟

قوجا دئدی: آز قالیر دلی اولام .

قوش دئدی: یورقون لوغون و آل آیاقدان دوشمه یین قیافه دن بللی دیر .

قوجا دئدی: سؤزون دوز دور، چوخ یورقونام. شیهه منی یازیق ائله ییب .

قوش دئدی: نییه داریخیرسان؟

قوجا دئدی: داریخما ییم نیله ییم به؟

قوش دئدی: سنه بیر موشتولوق گتیرمیشم. سن

ائندیگین دعالاری اورماندا ائشیدیلر!

قوجا دئدی: ایندی نیله مه لی ییم؟

جاواب وئیردی. آما قوجا داها قاباکی لارکیمی، اونون نازینی چکمیردی و ایوانداکی سندله راحت اوتورانمیردی. اونون نظرینه هرزاد داغیناق و پیرتلاشیق گۆرسه نیردی. نئچه ایل لر اینامسیزلیق دان سونرا، یئنه دعا کتابلارینی ورق لیردی. ایلک دفعه اولراق قارانلیق و نابلد بیر ماغارا یا گیره انسانلارکیمی، حس ائدیردی کی اونا قارشی اولان توطئه لردن قورتولماق ایچون غیب عالمیندن یاردیم آلمالیدی. نییه کی اونون توتقون بویالی اورماندان باشقا و او چیپلاق قوشون گتیردیگی خبرلردن علاوه، آیری دایاق یوخ ایدی .

یئنی دن ناماز و عبادته باشلامیشدی. و اومود ائدیردی کی بئله لیکله حیاتیندا دینجلیک و آرام لیقا آل تاپاجاقدیر. نئچه گنجه دوشوندی و نهایتده تصمیم توتدو کی درس ساعتلاری اونلارین یانیندا اولما. گنجه لریکی مستأجر اونلارین اتاقینا گلیردی، قوجا کیشی اورمانا باخماقدان گۆز اورتوردی و اونلار ایله اوز به اوز اوتوروبدی. آرواد دیل- دوداغینی چئینه رکن اوزونو سایمازلیقا ویریردی و جوان کیشی ده دیرناقلارینی تاماشا ائدیردی. قوجا گۆزونو اونلاردان گۆتوره رکن مرتب دوشونوردی کی هاجاناجان بو ایشه دوام وئره جک لر. گۆره سن اونلارین آراسیندا باشقا بیر ایلگی ده وارمی؟ گۆره سن سحرلر ائودن دیشاری چیخدیقیندا، بیر پارا ایش لر ائوده اوز وئیرمی؟ آما جوان قادین گوندن گونه گۆزل له شیردی و مستأجرین آه نینده هر گون یئنی بیر پالتار گۆرسه نیردی. گۆره سن او دۆره برده باشقا بیر کیسه وارکی مستأجر، جور به جور پالتارلاری اونا خاطر گنیمیش اولسون؟ قوجا کیشی گنجه لری چوخ گئز یاتیردی و سحرلر چوخ تنز یوخودان قالخیب و آروادینی آیلتمامیش چۆله چیخیردی. فیکر ائدیردی کی او دیشاری چیخدیقا آرواد یوخودا اولسا یاخشی دیر. هم ده مستأجرین اوزونو سحرلر گۆرمه یه هئچ گۆزو یوخ ایدی. آما قوجا کیشی کی ائودن آرا آچیردی، جوان کیشی چۆلدن دردیگی بیر

اولان جانوارلار، من کیمی خبرسیز بیر لوت دن نه ایسته ییر سینیز؟»
(۵)

قوجا کیشی اطرافیندا نه لر کئچدی یی گۆرمه دن، هر گنجه او دعانی تکرار ائدیردی. بولور گولدا نا قویولان گول لری سایمادان، آروادین بوسبوتون دگیشلمه سینه باخمادان و مستأجرین اوزلولویونو اؤزونه آلمادان، گون چیخمامیش ائودن چیخیردی و جوان بیر سئرحه یه کی تلگراف سیم لری اوسته قونوردی دئییردی: «سلام عزیز دوست. بوگون ییرمی دؤردونجی گوندی. اونون آلتی گوندن سونرا منه عیان اولاجقدی.» و جوان سئرحه قاناد آچیب اورمانا ساری گۆتورله نیردی. قوجا کیشی آخشام باشلاری باشقا بیر سئوینج ایله ائوه قاییدیردی و خؤره ک یئیه دن سونرا اوتوروب او لوت قوشی گۆزله ییردی. اولوت قش هر گنجه گلیردی و فانوسون ترپه نیشی له، قوجانی آشاغا چکیب صحبتته توتوردی کی مستأجر ایله گنج قادین، داها آرتیق بیر-بیر لینه یئتیره بیلسین لر. قوش اوقدر خوش صحبت و شیرین دانیشیق ایدی کی قوجا اونون صحبتیندن آل اوزه نمیردی. زامانین کئچمه سینیه بیلمه دن گاهدان ساعاتلارلا بیرلیکده اوتوروب دانیشیردی لار. اوقوش یئر اوزونون آن سیرلی و صمیمی وارلیقی دئمک ایدی . قوش سوروشدی: «سن ائله بیل اونلارین بیر یئرده اوتوماق لاریندان ناراحت سان؟» قوجا دئدی: البت کی ناراحتام ! قوش دئدی: نییه آخی، نه ایچون؟ قوجا دئدی: اگر بیله م کی درس دن باشقا آیری بیر شیئی ده اونلارین آراسیندا وار، منیم ایچون بیر بؤیوک توهین اولوب . قوش دئدی: سن اؤزون، عؤمرونده بو توهین لردن ائله مه ییب سن؟ قوجا دئدی: یوخ، هئچ واخت . قوش دئدی: دوزونو دئه، حقیقتدن بوتون اورمانین خبری وار !

قوش دئدی: ائندیگین دعالارا دوام وئر. قیرخ گنجه تامام. قیرخینجی گون سنه عیان اولاجاق دیر قوجا دئدی: قیرخ گون تامام؟ قوش دئدی: بلی، دوز قیرخ گون تامام. دؤزومون اولسون و اومودنو اوزمه؟ قوجا دئدی: قوجالیق منی اینجیدیر و اؤلوم دن قورخورام . قوش دئدی: قورخودان فایدا یوخدور. عاقیللی و دوشونجه لی اول . قوجا دئدی: من عاقیللی و دوشونجه لی ایدیم. آما ایندی داها ناخوش و یازیقام . قوش دئدی: ائله بونا گۆره ده، سنه یاردیم گؤستره جک لرکی راحت اولاسان ! قوجا دئدی: سنین سؤزلرین منی سئویندیره رکن اومودومو آرتیریر . قوش دئدی: اومودون اولسون، صباح گنجه یئنه ده گله جه یم . بیر-بیرلریندن آیریلدی لار. جوان قادین مستأجر دن آرا آچدی و کتابا ساری آگیلیدی. آما قوجا کیشی اونلاری سایمادان اتاقدان کئچیب ایوانا گئتدی و چایا گؤزتیکدی . قوش آلدی فانوس، بیر بوداغا مینه رکن سودان کئچدی و او آله یئتیره نده، قوجا آللرینی ترپه در کن سسلندی: «لوداع اولسون لوت قوش!» و قوش جاواب وئردی: «هله لیک آی لوت!» آرواد ، مستأجره باخدی. مستأجر سوروشدی: «نه خبر اولوب؟» آرواد دئدی: «هئچ نه آنلامیرام.» آما قوجا کیشی اونلارین سسینی ائشیتمیردی. فیکری ذکری اورماندا ایدی و او آندان کی قوش فانوسینی سؤندورموشدی. اروماندان آنلاشیلماز بیر های-کویون سسی، قولغا چاتیردی. اونا بنزه ییردی کی اورمانین بوتون جانوارلاری قوشی دؤوره له ییب هی سورغو-سؤال ایدی کی اوندان ائدی لرلر. شیرین بیر هالای-کوی ایدی. قوجا باشینی آل لری آراسیندا توتوب اؤزو ایله دئدی: «ای منیم بئینیمین ارومانیندا

آدیملا بیری و آلرینی ایوانین نرده سینه قوبارکن، اورمانا و کۆرپوبه گۆز تیکیردی و چایا باخیب توموردی. قادین ایله کیشی اونون احوالینا باخیب قاش- گۆزایله بیر- بیرلرینه اشاره ائدیردیلر. قوجا دوشونوردی کی اگر او وعده سینه عمل ائتمه یه، نه قاباغا گلمه لی دیر. ائله او آنجا بیردن، اؤلۆ آپاران بیر ماشینین قیژیلتی سینی ائشیتدی و گنج قادین لا مستأجرین اوجادان هیریلداییب گولمکلرین و جنازه ماشینی اوزاقلادیقجا اونلاریندا یاخین لاشماق لارین و کتابلارین جیریلما سینی. آما هاوا قارانلیق اولمادان اول، اورمانین سیخ و بویلانان آغا جلاری آراسیندان، بیر کیشی کی دینچی لیک تورباسی چینگینده و اوزون چلیک آئینده ایدی، گۆزه گۆرسندی و کۆرپودن کئچرکن ایوانین آلتیندا دایاندی. قوجا تیترهک آیاغلاری ایله آیاغا قالخدی و اتاقدان کئچرکن آشاغی یئندی. قوجا قورخوب تیتره رکن اونا یاخین لاشدی و «او» کی اوجا بویلو بیر کیشی ایدی آئینی قوجانین باشینا قویوب دئدی: «ای یازیق انسان، من سنه عیان اولدوم ایندی کی سنه ظاهر اولموشام، نه چتین لیگین وارسا منه دئه ! اوره یین نه ایسته بیرسه منه دئه .»

قوجا «او» نون آزیش- بوروش و پیرتلاشیق قباسیندان یاپیشارکن دئدی: «اوزون عؤمور ایسته بیرهم !»

او دئدی: اوزون عؤموری نه ایچون ایسته بیرسن؟ قوجا دئدی: ایسته بیرهم اومندن سونرا بئله نکی جاناوارلار آئینه دوشمه یه؟

او دئدی: سنین گئتمه گین له کی حیات قورتولما ییر. سندن سونرا هر شی ممکن دی اول، سن گئنده ندن سونرا هر نه اولور اولسون، سنه نه فرق ائده جک؟

قوجا دئدی: تکجه بو قادین لا کیمسه نین ایشی اولماسین.

او دئدی: نییه؟

قوجا دئدی: پاخیل لیق، پاخیل لیق منی اؤلدورور .

او گولوب دئدی: چوخ یاخشی، ایندی منله گل!

قوجا دئدی: ... نییه .. بیر دفعه ....

قوش دئدی: تعریف له گؤروم ...

قوجا دئدی: جوان چاغلاریمدا، قونشولوغوموزدا آلدن آیاقدان دوشموش یازیق بیر قوجا وارایدی و اونون بیر گنج خانیمی ....

قوش گولوب و دئدی: سونراسی بللی دیر... چوخ یاخشی ... دونن گئجه هانسی دعانی اوخودون؟

قوجا دئدی: اوتوز اوچونجو دعانی !

قوش گولوب و دئدی: چوخ قالما ییب. یئددی گوندن سورا سنه عیان اولاجاق دی ...

او آنلاردا کی کۆرپونون اؤنونه او ایکی سی بیرلیکده آدیملا ییب دانیشیردی لار مستأجر، آروادین آلرینی آئینه آلیب سوروشدی: «بو قوجانان یاشاماقدان یورولما ییب سان؟»

آرواد جواب وئردی: چاره م یوخدور، نئیه یه بیللم؟

کیشی دئدی: نییه اونو بوراخمیرسان؟

آرواد دئدی: گونا ه دی آخی، بيله سینه اوره ییم یانیر!

کیشی دئدی: اوره یین اؤزونه یانسن، اوره یین بو گۆزهل لیگه یانسن کی گونو گوندن سولغون لاشیر .

آرواد دئدی: قسمت بوا ییمیش !

کیشی دئدی: آیریل گینا، باشقا بیر یول تاپ !

آرواد دئدی: قورخورام .

کیشی دئدی: ندن قورخوسان؟ بیر واخت دا کی بوتون دونیا سنی سئوه بیلر، بیر واخت داکی من همیشه لیک سنین فیکرینده ییم ....

قوجا کیشی قوش دان آیریلیب پیپینی پیل له لرده اودلایارکن، اتاقا گیردی. آرواد لا کیشی بیر- بیر لریندن آرا آچدی لار. قوجا دئدی: «وضع- اوضاع نه حال دادی؟ درس لر هئچ قاباغا گئدیرمی؟

مستأجر چوخ اوزلولوک له دئدی: «برک عالی دی !»

(۶)

قیرخینجی گونده، گون باتان چاغی ایدی کی قوجا کیشی چوخ توتقون و نگران حالدا، ایواندا اوتورموشدو و قادین ایله مستأجرده، اونون نگران و قرارسیز اولدوغونو آنلامیشدی لار. قوجاهی دوروب

یارپاقلاردا و بوداغلاردا گۆروردو. بویوک بیر گنجه ایدی و اونلار یئل کیمی اوزاقلاشیردیلا. قوجا کی جاندا دوشموشدی یالواریجی حالدا سوروشدو: «سن اول تانری دنه گوروم منی هارا آپاریرسان؟ چرخچی، بیر سسله کی ائله بیل میس شیپوردان چیخیردی، دندی: «ورا» و لاپ اوزون بارماقی له درین بیر باتلاقی گؤستریدی کی نچه آددیم لیک دا، عیان اولدی .

(۷)

قادین ایله گنج کیشی، نچه ساعات دان سونرا قوجانین غیب اولماسینی آنلاییب ایوانا چیخدیلا. دیلنجی بیر کیشی نی گوردولر کی کورپو اوستونده اوتوروب و بیرزاد یئیر. جوان آرواد اونو سسله ییب سوروشدی: «قوجا بیر کیشینی بو طرفلرده هنج گوروسن؟»

دیلنجی دندی: گوردوم، او بیر اوزون یولون یولچوسو اولدی. اوزاق بیر سفره چیخدی .

آرواد چوخ نگران چیلیق لا سوروشدی: سفره چیخدی؟ نه سفرینه؟

دیلنجی دندی: اوره بی نیزی اونا خاطر سیخمایین. او هله بو تغزلیک لده گلن دئیل .

آروادین جانینا اضطراب دوشدی. آما اوندکی جوان کیشی نین آلری اونون وجودونا حلقه لندی، یعنی بیر دینج لیک و آرام لیک حس ائتدی. و او آنداکی لوت قوش بیر بوداغا مینه رکن کورپویه یاخین لاشیردی، مستأجر کیشی گنج آروادی یاتاقا آپاردی. آما آرواد اوزونو اونون آلیندن قورتاردی و بیر اویون هاواسی سئچه رکن گرامافونا ساری گئتدی. نچه مدت دن سونرا، موسیقی سسی یئنه قادینین اتاقینی دولدورموشدو .

ترجمه تاریخی خوی- ۲۵/۱/۷۳

قوجانین آلیندن یاپیشیب کورپودن کئچه رکن و اورمانا گیردیلا. قوجا اورمانین هاواسیندا، غریبه بیر آغیرلیق، سویوق لوق و نملیک دویودو. آغاجلار آراسیندا کئچرکن قوجانین اوره گینده آمانسیر بیرنگران چیلیق یووا سالمیشدی و تانیش بیر زادین دالسیجا گزیردی. قورخوب تیتره رکن سوروشدو: «او هاردادی؟» جواب ائشیتدی: «لوت قوش باشقا بیر تاپشیریق دالی سیجا گندیب!»

بو خبر کیشی نین قورخوسونو قات با قات آرتیردی. قاییتدی و اورمانین پیرتلاشیق بوداغ لاری آردیندان، اوز ائوینی گوردوکی اتاقین ایشیقی چراغی، ایوانی و اونون بوش صندلینی ایشیلدادر. قاییتماق ایسته دی آما، او برک دن اونون قولوندان یاپیشمیشدی .

اورمانین توتقون و قالا بالیق یئرلینه کی چاتدیلا، آریق جیلار و اوجا بویلو بیر کیشی نی گوردولر کی دالینی اونلارا چئویره رکن، چوخ بویوک بیر بای سی کئل چرخینی آغاجلارین بیرینه دایامیشدی. آباق سسی ائشیده رکن آلینی اوزالتدی و قوجانین بیله گیندن توتارکن، اوزونه ساری چکدی و اونو چرخه میندیریب باشلادی یئل کیمی سوروب آغاجلار آراسیندا کئچمه یه. ایره لی گئتدی کجه اونون اوزون آلری قوجانین جانینی باجاردیقجا سیخیردی. قوجا دالی یا دؤنوب اونون اوزونه باخماقا اوره ک ائله میردی. چرخچی نین سویوق و دؤندرایجی نفس لری بوینونون کؤکونه توخوندوقجا، اونو حالسیر و حرکت سیز ائدیردی. قوجا نچه یول اینیلده دی و چرخچی دن سوروشدو: «هاری گئدیریک؟» آما چرخچی نین کؤکسونده کی سویوق دان باشقا بیرزاد یوخ ایدی، جواب وئرنه دی. گنجه دن چوخلی کئچیردی و گئتدی کجه ده بالا- بالا اورمان ایشیقلا نیردی. گنجه اولدوغونا باخمایاراق، قوجا لاپ بالا جا بوئوجک لرین یئری مه سینه

توسط ترکیه عثمانی در سال ۱۹۱۵ تکیه بزنند. این در حالی است که محققان پایبند به حقایق علمی، و از جمله دانشمندان اروپایی عدم وقوع هیچ گونه نسل کشی در حق ارمنی ها را از دیر وقت به اثبات رسانده اند. نسل کشی ساختگی ارمنی محصول اوهام مریض بوده و بر پایه اسناد جعلی استوار است. اینکه در این اواخر امکان دستیابی خاص و عام به اسناد مربوط به عهد عثمانی در ترکیه محیی و از هر کس و از جمله دانشمندان و سیاسیون ارمنی دعوت شده تا با اسناد مربوط به اوایل قرن بیستم آشنایی پیدا کنند ولی خودداری طرف ارمنی از ورود به مباحثات علمی سالم سیمای واقعی کسانی را که در صدد دامن زدن به مطالب واهی در باره نسل کشی ارمنی هستند را بار دیگر به نمایش گذاشت.

در اصل ملی گرایان تندروی ارمنی با بهره مندی از حمایت های نهان و آشکار روسیه تزاری از اواخر سده نوزدهم دست به اقدامات تروریستی و کشتارهای وسیع در خاک دولت کنونی ترکیه و قفقاز جنوبی زده و صدها هزار آذربایجانی و ترک بیگناه را بطرز وحشیانه ای به قتل رسانده اند. آبدیهای بیشماری را ویران، آثار باستانی فرهنگی و گورستانها را با خاک یکسان و تلاش کرده اند تا تمامی آثار موجودیت ترک ها در این مرز و بوم را از بین ببرند.

در سالهای ۱۹۰۵-۱۹۰۷، ۱۹۱۸-۱۹۲۰ در ایروان و زنگزور (در اراضی جمهوری ارمنستان کنونی)، در تفلیس و باکو بعنوان پایتخت و سایر شهرهای آذربایجان از قبیل نخجوان گنجه، شماخی و قوبا، لنکران و نیز قره باغ و مغان و غیره و همچنین در سالهای جنگ جهانی اول در آناتولی شرقی- ارزروم، قارس، اردهان، آدانا غیر نظامیان به طور بیرحمانه ای به خاک و خون کشیده شده اند. اواخر ماه مارس سال ۱۹۱۸ فقط در شهر باکو بیش از ۳۰ هزار آذربایجانی قربانی این قتل عام ها شده اند. لازم به ذکر است در جریان حوادث خونین سال ۱۹۱۸ تعداد ۳ هزار یهودی نیز در کنار آذربایجانی ها در گنجه، اغوز، قوبا و سایر مناطق آذربایجان بدست دسته های قلدور ارمنی بطرز وحشیانه ای کشته شده اند.

عدم مجازات عاملین جنایات نسل کشی شونیستهای ارمنی، فقدان هر گونه ارزیابی حقوقی و سیاسی نسبت به این نسل کشی باعث شده تا در سالهای حاکمیت شوروی

سوسیال مئدیادان در لمة لر SOSIAL MEDIADAN DƏRLƏMƏLƏR

۳۱ مارس روز گرامیداشت خاطره قربانیان نسل

کشی ارمنی ها علیه آذربایجانی ها

فرازی از بیانیه مصوب مجلس آذربایجان در مورد

نسل کشی آذربایجانیها

...بیش از صد سال است که ملت های ترک از ترور فیزیکی و معنوی ملی گرایان افراطی ارمنی و سیاستهای اشغالگری و نسل کشی آنها رنج میبرند. ناسیونالیستهای افراطی ارمنی برای توجیه ادعاهای ارضی خود نسبت به ملت های همسایه و سیاستهای پاکسازی قومی که بعنوان وسیله ای برای تحقق این ادعاها به آن متوسل شده اند، تلاش میکنند تا به مطالب جعلی در باره قتل عام آنها

آن عده از غیر نظامیانی که محاصره را شکسته و تلاش کرده اند تا جان سالم بدر ببرند بدست نظامیان ارمنی که کنار جاده ها و جنگل ها در کمین نشسته بودند با بی رحمی خاصی به قتل رسیده اند. نظامیان ارمنی انسانهایی را که بطرز وحشیانه یی به قتل رسانده بودند پوست سرشان را کنده، قطع اندام کرده، چشمان کودکان خردسال را از حلقه هایشان در آورده و شکم زنان باردار را دریده و انسانها را زنده بگور کرده و یا در آتش سوزانده اند.

ماهیت و مقیاس جنایات خونینی که علیه اهالی غیر نظامی در خوجالی و سایر مناطق مسکونی آذربایجانی نشین اعمال شده، درواقع گواهی بر انطباق کاملی با تعریف مندرج در کنوانسیون در خصوص جلوگیری از جنایات نسل کشی و مجازات عوامل آن دارد که طی قطعنامه شماره ۲۶۰ (سه) مورخ ۹ دسامبر سال ۱۹۴۸ به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل متحد رسیده است. این کشتارهای بی رحمانه و گسترده یی که از قبل برنامه ریزی شده بود با هدف نابودی کامل ساکنین آن منطقه صرفا بخاطر آذربایجانی بودن آنها صورت گرفته است. ساکنین سایر شهرها و روستاهای مناطق اشغالی آذربایجان در سایه این امر از مرگ حتمی نجات یافته بودند که در آستانه حمله واحدهای نظامی ارمنی خانه های خود را ترک کرده بودند.

آذربایجان آماج حملات تروریسم ارمنی قرار گرفته است. از بدو شروع تجاوز ارمنستان علیه کشورمان سازمانهای تروریستی ارمنی دست به ۳۲ اقدام تروریستی علیه آذربایجان زده اند. بعنوان نتیجه مستقیم این اقدامات تروریستی، بیش از ۲ هزار شهروند آذربایجانی جان باخته و دهها هزار انسان زخمی شده اند.

در حال حاضر روز ۳۱ مارس بعنوان نشانه احترام و یاد خاطره انسانهای بی گناهی که قربانیان وحشیگریهای بیش از صد سال اخیر ملی گرایان افراطی ارمنی علیه آذربایجانی ها بوده اند، روز گرامیداشت خاطره قربانیان نسل کشی ارمنی ها علیه آذربایجانی ها اعلام شده است. مجلس ملی آذربایجان بارها با ارسال مراجعه ها و بیانیه های ویژه یی برای مجالس و حکومتهای کشورهای خارجی خواستار به رسمیت شناخته شدن جنایات نسل کشی قرنهای نوزدهم و بیستم ملی گرایان ارمنی و

نیز سیاستهای خصمانه ای در حق ملت ما دنبال گرفته شود. در سایه حمایتهای سران اتحاد جماهیر سوسیالیستی شوروی محافل حاکمه ارمنستان شوروی موفق شده اند تا بین سالهای ۱۹۴۸-۱۹۵۳ و ۱۹۸۸-۱۹۸۹ برنامه خود مبنی بر تبعید و یا طرد حدود نیم میلیون آذربایجانی از اراضی ارمنستان را عملی کنند. صدها آذربایجانی را در جریان خشونتها صرفا بخاطر تعلق ملی آنها کشته اند.

در نتیجه جنگ اشغالگرانه و سیاستهای پاکسازی قومی که با هدف الحاق قره باغ کوهستانی، بخش جدایی ناپذیر جمهوری آذربایجان، به ارمنستان از سال ۱۹۸۸ شروع شده ۲۰ درصد از خاک آذربایجان اشغال گردیده، افزون بر یک میلیون آذربایجانی از زادگاه خود بیرون رانده و بیش از ۱۸ هزار آذربایجانی به قتل رسیده، بالغ بر ۲۰ هزار فرد غیر نظامی مجروح گردیده و بیش از ۵۰ هزار نفر انسان معلول شده و افزون بر ۴ هزار نفر مفقود الاثرو به گروگان گرفته و یا اسیر شده، ۸۷۷ شهر، روستا و قصبه ویران شده، به یغما رفته و یا به آتش کشیده شده است.

در جریان این جنگ اشغالگرانه، ملی گرایان افراطی ارمنی دست به جنایات هولناک نسل کشی علیه اهالی آذربایجانی زده اند. حین اشغال ۱۵ روستا از مناطق آذربایجانی نشین قره باغ کوهستانی بخشی از ساکنین آن آبادیها با برنامه از قبل طراحی شده، و با بی رحمی خاصی به قتل رسیده اند.

بامداد روز ۲۶ فوریه سال ۱۹۹۲ واحدهای نظامی جمهوری ارمنستان و دستجات تروریستی ارمنی موجود در قره باغ کوهستانی با کمک هنگ موتوریزه پیاده نظام شماره ۳۶۶ اتحاد شوروی که بخش اصلی پرسنل نظامی آنرا ارامنه تشکیل میداده، دست به حمله یی علیه شهر آذربایجانی نشین خوجالی زده و مرتکب نسل کشی هولناکی شده اند که یکی از فجیع ترین مصیبتهای تاریخ بشریت میباشد. بدون هیچ ضرورت نظامی شهر خوجالی بطور کامل نابود شده و طعمه حریق گردیده و ۶۱۳ ساکن غیر نظامی آذربایجانی و از جمله ۶۳ کودک، ۱۰۶ زن بطرز وحشیانه ای به قتل رسیده، ۴۸۷ نفر معلول گشته و ۱۲۷۵ نفر از ساکنین آن اعم از سالخوردگان، کودکان، زنان به گروگان گرفته شده و در معرض تحقیرات، شکنجه ها و حقارتهایی قرار گرفته اند که در عقل نمیگنجد.

- به جز پادشاه و دایره کوچک وفادارانیش - بر دربار و کل دولت ممالک محروسه حاکم شوند .

این نوحاکمان که قرن‌ها تحت حاکمیت تورک‌ها زیسته بودند ، در آغاز به سبب عدم اعتماد به نفس به ستیز علنی با زبان و هویت ملی ملت تورک در سطح دولتی و به طور رسمی نپرداختند ویا به آن جسارت نکردند .

اما مقامات عالی رتبه (تاجیک) و فارس‌گرا پس از تثبیت موقعیت برترشان در دولت و جامعه پس از مشروطه ، در اولین حمله تدریس زبان فارسی در مدارس را اجباری و تحصیل به زبان تورکی را ممنوع کردند. این حرکت فارسی - تاجیکی ، با مقاومت مظفرالدین شاه، پادشاه تورک‌گرا و دموکرات قاجار روبرو شد .

فارس‌گرایان همچنین مایل بودند اصل رسمیت زبان فارسی را در قانون اساسی مشروطه و متمم آن بگنجانند. اما بیمناک از مخالفت قطعی مظفرالدین شاه و در نتیجه امضا نشدن آن ، پیگیر جدی این امر نشدند. به عبارت دیگر، در سایه مظفرالدین شاه، قانون اساسی مشروطه و متمم آن بی‌طرفی زبانی را مراعات نمود .

حمله دیگر فارس‌گرایان با خیانت انجمن ایالتی آذربایجان صورت گرفت. این انجمن با گذاردن شرط دانستن زبان فارسی و سواد فارسی برای انتخاب شدن در قانون ایالتی پیشنهادی خویش، برای نخستین بار در تاریخ ایران - کشوری با پادشاهی تورک و اکثریت جمعیتی تورک؛ به زبان فارسی موقعیت زبان رسمی قانونی (دو ژور) و انحصاری اعطا کرد و بدین‌ترتیب مقدمه‌ی سیاست آسیمیلاسیون اجباری، روند زبان‌کشی و تورک‌زدایی دولتی - رسمی در ایران را آغاز نمود .

با این‌همه، علی‌رغم اجباری بودن ظاهری تدریس به زبان فارسی پس از مشروطه، عملاً اکثر نخبگان و متمولین تورک و مطلق توده مردم تورک در آذربایجان هیچ علاقه‌ای به زبان و فرهنگ فارسی " تاجیکی " ، یادگیری آن و تحصیل به زبان فارسی " تاجیکی " از خود نشان نمی‌دادند .

پس از کودتای سوم حوت (اسفند) ۱۲۹۹، دولت جدید ایران که به جز احمدشاه و اطرافیان از صدر تا ذیل در تسلط مطلق فارس‌گرایان و آریاپرستان در آمده

جانبداران آنها علیه آذربایجانی‌ها، تکمیل هر چه سریع‌تر روند ایجاد راهکارهای مؤثر بین‌المللی برای جلوگیری از تکرار عدم مجازات دست‌اندرکاران این قبیل جنایات در آینده و مساعدت سازمانهای بین‌المللی در حل و فصل مسالمت‌آمیز مناقشه ارمنستان- آذربایجان قره‌باغ کوهستانی در راستای جلوگیری از وقوع جنایات جدید علیه آذربایجانی‌ها شده است. <https://fa.axar.az>

تاریخچه چگونگی تلاش جهت منسوخ کردن زبان تورکی و تحمیل اجباری زبان فارسی در ایران

تا دوره محمدشاه قاجار ، در کشمکش قومی - ملی بین درباریان تورک و فارس (تاجیک) معمولاً جناح تورک بر دربار حاکم بود ، اما با شروع پادشاهی ناصرالدین شاه ، جناح فارس (تاجیک) و فارس‌گرا دست بالا را در دربار قاجار کسب کرد تا جایی که توانست امیرکبیر تورک‌گرا را با دسیسه‌های مهدعلیای فارس‌گرا و توطئه‌های انگلستان به قتل رسانده و جناح تورک را از دربار قاجاری تصفیه کند .

با ظهور جنبش مشروطه ، فارس‌ها و فارس‌گرایان علاوه بر دربار ، دیگر ارکان و بدنه دولت قاجاری را نیز به قبضه خود در آوردند و برای اولین بار در تاریخ ، توانستند

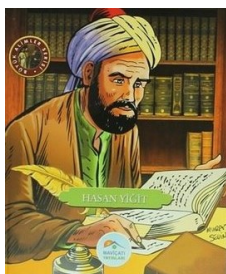
سرما و گرما به سیارگان وابسته بوده‌اند: بنابر روایات تورکان یا کوت، زمانی هوا بسیار سرد بوده و یک شامان به آسمان رفته و پیوند سیارگان با یک درخت را که متصل بدان بوده‌اند قطع می‌کند؛ پس سیارگان سریع‌تر حرکت کرده و هوا گرم‌تر می‌شود. شامان شئی‌های موجود در دست خویش را به آسمان پرتاب کرده و ستارگان از آنها پدید آمدند؛ پس در باور تُرکان سیارات قبل از ستارگان موجود بوده‌اند.

سیارات مختلف در میتولوژی تُرکان:

* زهل (ساتورن): تورکان سیاره زهل را به خوبی می‌شناخته‌اند؛ به طوری که در کتاب قوتادغو بیلک نیز نام آن آورده شده است. نام زهل در تورکی #سکندیر است.

مشتری (ژوپیتِر): نام مشتری نیز در قوتادغو بیلک آمده و تورکان پیش از اسلام نام #اثرن_تۆز را به مشتری اطلاق می‌کرده‌اند. تورکان در پس از اسلام اون‌گای یا اؤن‌گئی گفته می‌شد. (همانطور که در کتاب قوتادغو بیلک یوسف خاص حاجب بالاساغونی در دولت قراخانی گفته شده است)

* مریخ (مارس): مریخ در تورکی باکیر_سوکوم نام داشته است که مرتبط با رنگ سرخ مانند و مسین آن است. در تورکان آناتولی به مریخ یال‌دیراک یعنی ترسناک و آتشین و در قوتادغو بیلک ک_ؤرؤد ذکر گردیده است. عطارد (مرکور): در تورکان به عطارد تیلک یعنی آرزو گفته می‌شد.

ملاصدرا کیست؟

یک عارف؟

یک روشنفکر دینی؟

او ۴۴۰ سال پیش قد علم کرد.

در زمان صفویه ظهور کرد.

شاگرد میرداماد و شیخ بهایی بود

او را مرتد اعلام کردند و کمر به قتلش بستند.

بود، تصمیم به " منسوخ کردن زبان تورکی، تغییر دادن زبان تورک‌ها از تورکی به فارسی و تبدیل زبان فارسی به زبان حقیقی آذربایجان در مدت اندک " گرفت و مشخصاً از سال ۱۳۰۲ شروع به اتخاذ تدابیر و انجام اقدامات عملی در این راستا کرد .

"مهم‌ترین اقدامات و تدابیر دولت کودتا (کودتا علیه آخرین پادشاه قاجار و تاسیس پهلوی توسط انگلیس با مزدوری به نام رضاخان) برای نیل به هدف " منسوخ ساختن زبان تورکی در مدت اندک " ، عبارت بود از :

۱ .تأسیس و گسترش شبکه مدارس فارسی‌زبان در مناطق ملی تورک بخصوص آذربایجان

۲ .اجباری نمودن تعلیم و تدریس به زبان فارسی

۳ .تبعید معلمین و مأموران تورک و تغییر آنها با معلمین و مأموران فارس

۴ .قدغن نمودن تحصیل و جلوگیری از تدریس به زبان تورکی

۵ .ممانعت از نشر و چاپ کتب تورکی

۶ .جلوگیری از ورود نشریات و مکتوبات تورکی از ترکیه و آذربایجان.

سیارات و ستارگان در

میتولوژی تورکان.....

اؤلکر که در تورکی معاصر معنی خوشه پروین می‌دهد، در گذشته به جای سیاره اطلاق می‌شده است. تورکان یا کوت به سوراخ موجود در لایه اوزون اؤلگئر می‌گفتند که معتقد بودند در ابتدا سرمای شدیدی از آنجا به زمین می‌رسیده است؛ که پهلوانی با پوست سی جفت گرگ که شکار کرده بود سوراخ را مسدود و باعث گرم‌تر شدن هوا می‌شود .

در دکان شما، کفه های ترازویتان را میزان میکند
و در کوچه های خلوت شب با شما آواز میخواند.
مگر از زندگی چه میخواهید که در خدایی خدا یافت
نمیشود که به شیطان پناه میبرید؟
که در عشق یافت نمیشود
که به نفرت پناه میبرید؟
که در حقیقت یافت نمیشود که به دروغ پناه میبرید؟
که در سلامت یافت نمیشود که به خلاف پناه میبرید؟
مگر حکمت زیستن را از یاد برده اید که انسانیت را پاس
نمی دارید؟!

▲ غلام التُّرک

ابراهیم رشیدی ساوالان،

لغت غُلام در زبان عربی به معنی فرزند و پسر است. این
لغت بیش از ده بار در سوره های آل عمران، یوسف، مریم،
الکَهِف، الصافات، الذاریات آمده است که همگی آنها همراه
با مژده و بشارت است .

بدین معنی که داشتن چنان پسرانی، چنان مایه مباحثات
است که خداوند خبر تولدشان را به والدین آنها بشارت
می دهد. این آیات مربوط به زمانی است که قاصد خداوند
به ابراهیم، زکریا و مریم مژده می دهد که صاحب غلامی
(فرزندِ پسری) خواهند شد که در آیات بعدی از آنها با
صفات غلاماً زکّیاً، نفساً زکّیه، غلامِ حلیم و غلامِ علیم یاد
شده است. جمع مکسر این لغت نیز در سوره الطور به
صورت غِلَمان آمده که به معنی جوانان بهشتی است. پس
غُلام در ادبیات عرب به معنی پسر جوان، پاکیزه، بردبار و
دانا است و این لغت با این مفهوم وارد زبان فارسی نشده
است.

لغت قول در زبان تورکی به معنی بنده و برده است. از این
اسم، لغات قُلدر (قولدور) به معنی صاحب بنده و برده،
قوللوق به معنی بندگی و خدمت و قوللوقچو به معنی
خدمتکار و خادم در دست است. این لغت بصورت غول به
معنی برده ای افسانه ای، قوی هیکل و گوش به فرمان
ارباب، وارد زبان فارسی شده است. عبارت غولام که به
معنی من غول هستم، من نوکر هستم به صورت غُلام و به

چون نتوانستند عقایدش را با استدلال محکوم
کنند، تبعیدش کردند تا فوت کرد.
از ایرانی ها صدها نفر (از جمله مرحوم علامه طباطبایی) و
از خارجی ها ده ها نفر (از جمله هانری کورین) او را به
شدت ستوده اند.

■ یکی از مطالبش را بخوانیم:

خداوند بی نهایت است و لامکان و بی زمان؛ اما بقدر فهم
تو کوچک میشود،
بقدر نیاز تو فرود می آید
بقدر آرزوی تو گسترده میشود
و بقدر ایمان تو کارگشا میشود.
به قدر نخ پیر زنان دوزنده باریک میشود،
و به قدر دل امیدواران گرم میشود.
یتیمان را پدر می شود و مادر
بی برادران را برادر میشود

بی همسران را همسر میشود
عقیمان را فرزند میشود
ناامیدان را امید میشود
گمگشتگان را راه میشود

در تاریکی ماندگان را نور میشود
رزمندگان را شمشیر میشود
پیران را عصا می شود
و محتاجان به عشق را عشق می شود.

خداوند همه چیز می شود و همه کس را کس، به شرط
اعتقاد، به شرط پاکی دل، به شرط طهارت روح، به شرط
پرهیز از معامله با ابلیس.

بشوید قلب هایتان را از هر احساس ناروا و مغز هایتان را
از هر اندیشه خلاف و زبان هایتان را از هر گفتار ناپاک و
دست هایتان را از هر آلودگی در بازار.
و بیرهیزید از ناجوانمردیها، ناراستی ها
نامردمی ها!

چنین کنید تا ببینید که خداوند چگونه بر سر سفره شما،
با کاسه بی خوراک و تکه ای نان می نشیند،
بر بند تاب، با کود کانتان تاب می خورد،

فراگیری علوم جدید به مدارس باکو فرستاد. در حقیقت رسولزاده در جو سیاسی و اجتماعی آشفته زمان که ناشی از انقلابات اجتماعی سیاسی روسیه، بیداری ملت‌های شرق، ضعف حکومت تزاریسم و سقوط خاندان ۳۰۰ ساله رومانف‌ها بود پرورش یافت و وارد تشکیلات و دسته‌بندی‌های سیاسی گردید. او سپس حزب مساوات را که پایه و اندیشه تورکی داشت پایه‌ریزی کرد که بعدها شعبه این حزب در ایران تاسیس شد و در انقلاب مشروطیت دارای نقش بود؛ او همچنین به همراه سیدحسین تقی‌زاده و دیگران حزب دموکرات ایران را پایه‌ریزی کرد و سردبیری روزنامه «ایران نو» را که ارگان رسمی و تریبون حزب بود به عهده گرفت که این روزنامه اولین پدیده جدید روزنامه‌نگاری به شکل امروز در ایران است. محمدامین در این هنگام به درخواست و فشار ماموران امپراطوری روسیه که مقاله‌هایی در انتقاد از تزاریسم روسیه می‌نوشت از ایران اخراج و به ناچار راهی استانبول گردید و فعالیت خود را در میان جمعیت سیاسی (تورک‌های جوان) ادامه داد. رسولزاده در پاییز سال ۱۹۱۷ به باکو برگشت و بعنوان نماینده مجلس روسیه از آذربایجان و قفقاز انتخاب شد و در ۲۸ ماه مه سال ۱۹۱۸ با استفاده از آشوب‌های موجود در روسیه استقلال آذربایجان را اعلام و خود به ریاست مجلس برگزیده شد. متأسفانه کودتای روسی ۲۷ آوریل سال ۱۹۲۰ به عمر استقلال جمهوری نوپای آذربایجان خاتمه داد که سران آن مقتول یا زندانی و فراری و تبعید شدند و قشون سرخ آنجا را تصرف کرد که تا سال ۱۹۸۸ پشت‌پرده آهنین بود. رسولزاده هم دستگیر شد ولی شخص استالین از زندان

معنی نوکر و خدمتکار وارد زبان فارسی شده بکلی با لغت غلام عربی فوق‌الذکر متفاوت است و نباید آنها را بجای یکدیگر بکار برد.

کتاب تاریخی عربی مملو از عبارت غلام التُّرک است که براساس مفهوم لغت غلام در قرآن اشاره به سرداران شجاع و پاکیزه تورکی دارد که در راه اسلام و خلیفه دست به فتوحات زده‌اند. ولی مترجمان بیمار و شوونیستی که این کتاب‌های عربی را به زبان فارسی ترجمه کرده‌اند بجای ترجمه صحیح این عبارات، غلام التُّرک عربی را به صورت غلامان تورک نوشته‌اند. با توجه به حضور لغت تورکی غلام به معنی نوکر و برده در زبان فارسی تصویری که از این سرداران در اذهان خوانندگان نقش بسته نوکر‌مآبی و بردگی تورک‌ها بوده است. این تغییر مفهوم خوشایند کسانی قرار گرفت که هزار سال رعیتی همان تورک‌ها را کرده بودند و خواستند با چسباندن صفت غلام به تورک‌ها دق دل خود را خالی کرده باشند.

با این تحریف عباراتی مانند غلامان و کنیزکان تورک، غلامان و بردگان تورک، مزدوران تورک، استفاده از غلامان تورک، سنت بکار گرفتن غلامان تورک، استعداد جنگی و نوکربابی غلامان تورک به موضوع کتاب‌ها و پایان‌نامه‌هایی تبدیل شده است که نیتی جز تحقیر کردن حاکمان هزار ساله خودشان نداشتند.

@yekansasi98

۱۴۰-مین سالگرد تولد محمدامین رسولزاده:

گاندی آذربایجان

«دکتر توحید ملک زاده»

محمدامین رسولزاده نویسنده، ژورنالیست، شاعر، ادیب، سیاستمدار و مبارزی آشتی ناپذیر بود که نوشته‌هایش در بیداری ملل شرق مؤثر بوده و افکار و اندیشه‌های او زیربنای استقلال جمهوری آذربایجان در گذشته و حال قرار گرفته است. محمدامین در ۳۱ ژانویه

سال ۱۸۸۴ میلادی در روستای نوخانی از روستاهای اطراف باکو (پایتخت جمهوری آذربایجان) به دنیا آمد. پدرش ملا علی اکبر روحانی همان ده بود ولی او را برای

دگرگونی های سیاسی در پایتخت، آذربایجان به سبب اشغال روس نتوانست آنطور که باید و شاید در شکل گیری «ایران نو» سهمی داشته باشد و جریان ایرانی شهری آنروزگار نتوانست عنصر ترک را تماما از معادلات سیاسی ایران حذف کند .

دقیقا از فتح تهران و خلع محمدعلیشاه قاجار، یعنی از سال سال ۱۲۸۸ شمسی، علنا حذف ترکان آذربایجان به عنوان برگزیدگان سیاسی اجتماعی و فرهنگی سایر ترکان آغاز گردید و به تدریج روند حذف با تغییر حاکمیت از قاجاریه به پهلوی با کودتای رضاخان از سال ۱۳۰۰ شمسی رسمیت دولتی یافت .

داستان همکاری تعدادی از نخبگان سیاسی- فرهنگی آذربایجان در این تحویل قدرت، با انتشار نشریه «ایران نو» و همکاری احزابی چون اجتماعيون عاميون و سایر گروههای آزادیخواه ولی در باطن ضد ترکی، بسیار جانگداز ولی عبرت آموز می باشد. در روند تبدیل ساختار سیاسی ایران از «ممالک محروسه» به ایران «نو» چه شد؟

در دوران «ممالک محروسه ایران»:»

-آذربایجان به عنوان یک ایالت مهم، اولین و آخرین حرف مملکت را می زد.

-اکثر نخبه های سیاسی، علمی، فرهنگی و اقتصادی ایران را آذربایجانیان تشکیل می دادند.

-جریان انتقال نخبگان آذربایجان از تبریز به تهران به صورت طبیعی انجام می گرفت و با وفات شاه قاجار در تهران مینی-دربار ولیعهد در تبریز که از نخبگان شهرهای مختلف آذربایجان تشکیل شده بود در عرض یک ماه به تهران منتقل و کار کشور را با همکاری سایر نخبگان مقیم در تهران روبراه می کردند..

-ترکان آذربایجان مستقیما عشایر کرد آذربایجان را از نظر سیاسی، فرهنگی و اقتصادی ساپورت می کرد بطوریکه زبان ترکی آذربایجانی زبان دوم افراد کوچرو و حتی یکجانشین آذربایجان بود. همین امر باعث می شد در عثمانی به راحتی با ترکهای آنجا ارتباط برقرار نمایند -تاریخ حقیقی ایران حداقل هفت هزار سال نوشته می شد و....

با تشکیل ایران «نو»:»

آزاد و نجات داد و همراه خود به مسکو برد تا حداقل جبران خدمات او در مبارزات علیه تزاریسیم را جبران کند. رسولزاده مدتی بعد به کمک اعضای مخفی حزب مساوات به خارج از روسیه گریخت و فعالیت خود را علیه استعمار سرخ و آذربایجان در بند شروع کرد که تا آخر عمر ادامه داشت؛ رسولزاده از این به بعد مدت ۳۵ سال به صورت تبعید و فراری زندگی زیرزمینی خود را ادامه داد و هرگز نتوانست به باکو برگردد یا موفق به دیدار خانواده خود باشد. او سرانجام در ۶ مارس سال ۱۹۵۵ در بیمارستان آنکارا درگذشت و در گورستان عصری همان شهر مدفون گردید.نوه پسری وی: رئیس رسول زاده از نقاشان به نام آذربایجان می باشد.از رسول زاده حدود ۶۰ اثر و رساله و کتاب بر جای مانده که بعضی از آنها هنوز هم چاپ نشده اند و اکثر نوشته های او پیرامون مسایل تورکها و آذربایجان است. رسولزاده را در ردیف یکی از بزرگترین شخصیت های سیاسی و ادبی قرن بیستم میلادی و همتای گاندی، جمال عبدالناصر- دکتر سوکارنو برای آذربایجان می دانند اما بعللی متعدد نام وی در ایران معروفیت چندانی ندارد. ۹ بهمن ۱۴۰۲

چگونه و کی «ممالک محروسه

ایران» تبدیل به ایران «نو» شد؟

دکتر توحید ملک زاده

جریاناتی که امروزه آنها را ایرانی شهری می نامند از اواسط قاجار سعی در سرنگون کردن عنصر ترک از حاکمیت ایران بودند و این موضوع در دوره محمدشاه قاجار همزمان با فوت غازی محمدشاه که عده ای منصوب به جریان ایرانی شهری آنروزگار قصد جان حاجی میرزا آقاسی صدراعظم محمدشاه را کردند، علنی گردید. پس از محمدشاه، در دوره ناصرالدینشاه به سبب اقتدار این شاه جوان کمتر جریان براندازی جرات نفس کشیدن داشت ولی جریانات برانداز ایرانی شهری پس از فوت « شاه شهید» با حملات همه جانبه علیه مظفردالدینشاه توانستند حملات کاری علیه اقتدار ترکان در اداره ایران انجام دهند و در نهایت ضربات کمرشکن را در دوره محمدعلیشاه با فتح تهران انجام دادند که در این

شبهانه می دزدد و همسرش را از مرگ نجات می دهد. پلیس شهر او را دستگیر می کند .

کلبرگ، روانشناس و نظریه پرداز بزرگ قرن بیستم، با طرح این داستان از مردم خواست به دو سوال جواب دهند:

۱- آیا کار آن مرد درست بود؟

۲- آیا برای این دزدی، مرد باید مجازات شود؟ چرا؟ داستان معروف کلبرگ تمام بزرگان دنیا را به چالش کشید .

وی پس از طرح آن گفت از روی جوابی که می توانید به این سوال بدهید من می توانم میزان هوش و شعور اجتماعی شما را تشخیص دهم و مهمترین قسمت این سنجش، پاسخ به سوال "چرا" در سوال دوم بود .

هر کس جواب متفاوتی می داد. حتی سیاستمداران بزرگ دنیا به این سوال پاسخ دادند: -آری، باید مجازات شود، دزدی به هر حال دزدی است. - زیر پا گذاشتن مقررات، به هر حال گناه است .

فارغ از بیماری همسرش. - کار آن مرد درست نبود اما مجازات هم نشود. زیرا فقیر است و راهی نداشته.

اما هنگامی که از گاندی این سوال را پرسیدند، پاسخ عجیبی داد. گاندی گفت کار آن مرد درست بوده است و آن مرد نباید مجازات شود. چرا؟ زیرا قانون از آسمان نیامده است .

ما انسان ها قانون را وضع می کنیم تا راحت تر زندگی کنیم .

تا بتوانیم در زندگی اجتماعی کنار هم تاب بیاوریم. اما هنگامی که قانون منافی جان یک انسان بی گناه باشد، دیگر قانون نیست .

جان انسان ها در اولویت است. آن قانون باید عوض شود. گاندی گفت انسان بر قانون مقدم است .

کلبرگ پس از شنیدن سخنان گاندی گفت بالاترین نمره ای که می توان به یک مغز داد همین است.

گاندی: "مغز ششم"

@yekansasi98

تلنگر

چیزهایی مثل زلزله، نه تنها محتویات زمین را بالا میآورد

-آذربایجان از حد ایالت به استان و سپس استانهای مغضوب تنزل یافت.

-فقر اقتصادی دامنگیر اهالی شد و تجار مقیم ورشکسته گردانده شدند و هوشیاران اقتصادی آذربایجانی برای حفظ ثروت مجبور به ترک آذربایجان و مهاجرت به تهران شدند.

-اکثر نخبه های سیاسی، علمی، فرهنگی و اقتصادی ایران را غیر آذربایجانیان تشکیل دادند.

-زبان ترکی از رسمیت در آذربایجان افتاد.

-تاریخ ایران جعل و سر و کله فردی به نام کوروش متعلق به ۲۵۰۰ سال در تاریخ ایران در اثر تبلیغ ایرانشهری ها پیدا شد. هخامنشیان مبدا تاریخ ایران اعلام شدند و هر آنچه که قبل از هخامنشیان بود چون در تضاد با توهمات آریایی ایرانشهری بود مورد بی اعتنایی قرار گرفت و حتی تخریب شد. کاخها و ساختمانهای شهرهای بزرگ آذربایجان به دستور رضاخان تخریب شد. آثار فاخر فرهنگی سه چهار هزار ساله اکتشافی از سراسر آذربایجان نظیر شهرها، قلاع باستانی، کتیبه ها، جامها، مجسمه ها، ابزارآلات سنگی و طلایی و نقره ای بدون اشاره به ملت سازنده آنها تحت زیرمجموعه ایران باستان به نمایش گذاشته شد....

تلنگر

سطح شعور اجتماعی

تصور کنید، مردی که همسرش به شدت بیمار است و چیزی به مرگش نمانده. تنها راه نجات یک داروی بسیار گران قیمت است که در شهر فقط یک نفر هست که آن را می فروشد .

مرد فقیر داستان ما، هیچ پولی ندارد، هیچ آشنایی هم برای قرض گرفتن ندارد. به سراغ دارو فروش می رود و التماس می کند. به دست و پایش می افتد و عاجزانه خواهش می کند آن دارو را برای همسر بیمارش به عنوان وام یا قرض به او بدهد. دارو فروش به هیچ وجه راضی نمی شود. به هیچ وجه. حالا مرد ما دو راه دارد. یا دارو را بدزدد و یا نظاره گر مرگ همسرش باشد. مرد دارو را

مهمترین اتفاق زندگی است، غذایی که برای پختنش از صبح زحمت کشیده بودند... را از یاد بردند و گریختند. میلیون ها نفر حتی یادشان رفت کی هستند؟ تا دقیقی پدر و مادر و همسر و فرزند و معشوقه از یادشان رفت. همه آن چیزهایی که یک روز با اطمینان می گفتند امکان نداره یه ثانیه از یادم بره!

هیچکس به فکر این نبود که فلان لباس مارک، فلان کفش گران قیمتش را با خودش بردارد. یا حتی مدرک تحصیلی و حکم انتصاب به عنوان مدیر فلان جای مهم که برایش زیرآب صدها نفر را زده بود، بدون وضو رفته بود صف اول نماز جماعت اداره، حاجی فلانی سفارشش کرده بود.

میلیون ها نفر فقط فرار کردند، از ترس فرو ریختن سقفی که برای خریدنش، برای اجاره کردنش، برای پرداخت قسط هایش روزها و شب ها زحمت کشیده بودند... از ترس سقفی که بخشی از عمر و سلامتی شان را برای داشتنش حراج کرده بودند.

آن چند دقیقه محشر بود. میزان شجاعت آدم ها، میزان عشق و وفاداری شان به خانواده، میزان ادعایشان حداقل به خودشان و اطرافیان شان ثابت شد.

تلخ بود اما آن چند ثانیه را دوست دارم. برای اینکه هزاران بار در ذهنم با آن مواجه شده ام، اینکه تا دقیقه دیگر هیچکدام مان ممکن است نباشیم. اینکه مرگ به اندازه زندگی واقعیت دارد.

درس عبرتی بود برای ما که عبرت نمی گیریم. مایی که بعد از آرام شدن نسبی اوضاع دوباره همان موجودی شدیم که بودیم!

احسان محمدی

قایناق: "یتکن سسی" کانالی

@yekansasi98

بیجار گروس، قروه و ادعای

ارضی و هویتی مهاجمان دیروز

امیرافشار افشاری

ایلات کورد مندَمی (مَه نَمی) و جاف و گُلباخی منجمله ایلات یاغی و اشراری بودند " که بین سالهای ۱۲۸۰ ه.ق.

بلکه، محتویات آدمها و جوامع و حکومتها را هم که لابلای ادعاها و لایه های مختلف ظاهری پنهان شده، عریان می کند.

زلزله یکجور آیه است؛ اما آیه و نشانه ای از محتویات درونی آدمها و جوامع و حکومتها.

ازینکه در حوزه ی اخلاق و فرهنگ و مذهب و علم و مدیریت و نظم و قدرت و انسانیت واقعا چه در چنته دارند.

زلزله، نشانه و هشدار در همه ی ابعاد است. مثلا زلزله شدید چندسال پیش ژاپن نشان داد مردمشان در بدترین شرایط نیز اهل دزدی و تجاوز و بی نظمی نیستند.

و طوفان ۲۰۰۵ نیواورلئان امریکا نشان داد اگر شرایط یک ذره عوض شود حتی پلیسها هم دزدی میکنند.

حالا اینکه زلزله ی تهران چه محتوای پنهانی را نشان می داد بماند برای جامعه شناسان و مدیران. اما لاقلمش معلوم کرد ما به هیچوجه آمادگی بحران نداریم؛ چه حکومت و چه ملت. حالا هرچقدر هم ادعاهای شیک و دهان پرکن داشته باشیم.

به این چیزها کاری ندارم؛ راستش با اینکه خودم وقت زلزله تخت گرفتم خوابیدم و مثل همیشه حال حرکات اضافی و انرژی بر را نداشتم و خودم را با این گول زدم که هر چه خدا بخواهد همان میشود، ولی صبحش که رفتار مردم را از رسانه ها دیدم یاد قیامتی افتادم که ادیان ابراهیمی میگویند.

زلزله تقریبا " ده ثانیه احساس شد.

اما میلیون ها نفر به خیابان ریختند. نیمه برهنه، با دست خالی، بدون سوئیچ ماشین، سند خانه، دسته چک و حتی مدارک شناسایی...

میلیون ها نفر همه آن چیزهایی که یک عمر برای داشتن شان جنگیدند، عرق ریختند یا خون دیگران را در شیشه کردند را بدون لحظه ای درنگ رها کردند و فقط جان ناقابل را برداشتند و به خیابان زدند.

میلیون ها زن طلاهای عزیزشان، چکمه هایی که روزها پاساژها را برای خریدن شان وجب کرده بودند، یخچالی که دوستش داشتند، دکوری که ده بار برای چه جور چیدنش با همسرشان جوری بحث کرده بودند انگار

قاجاریان و پهلویان توسط انگلیسی ها در برخی از مناطق ایران مخصوصا و و مخصوصا در شهرهای غرب آذربایجان اسکان داده شدند که بیجار گروس و قروه نیز از جمله ی این مناطق هستند.

مساله ادعای کذب و بی اساس اکراد مهاجر و مهاجم در غرب آذربایجان منجمله بیجار گروس، قروه، سونقور، ساوجبلاغ، تیکان تپه، اوشنویه و اورمیه و... طی چند دهه اخیر از یک طرف و بی توجهی و بی تفاوتی ساکنان بومی و اصیل گروس و قروه نسبت به تاریخ و فرهنگ و هویت واقعی و اصیل خود از طرف دیگر فضا را به نفع اکراد مهاجر مدعی تغییر داده و این تغییر فضا موجبات تغییرات در فضاهای مذهبی، فرهنگی_اجتماعی و سیاسی و اقتصادی و تغییر ترکیب جمعیت شهرها و مناطق مورد تهاجم شده که این امر در بحث انتخابات مجلس و شوراها شهر و روستاها بعینه مشهود و محسوس هست و اگر ما دیر متوجه این چالش ها و تغییرات هویتی پیرامون خود نشویم قطعا در آینده باید متحمل خسارات جبران ناپذیری بشویم.

منابع:

- ۱- بهاروند، اسکندر، کوچ نشینی در ایران، تهران، انتشارات آگاه، ۱۳۶۷
- ۲- سجادی، حیرت، ایل ها و عشایر کردستان، سنندج، ۱۳۸۱
- ۳- مریوانی، محمد، تحولات گروس در جریان جنگ جهانی اول، انتشارات دانشگاه کردستان، ۱۳۹۵

@yekansasi98

رقاصان اشغالگر

دکتر ع. مرادی

زبانیکه امروزه در ایران بدان «فارسی» گفته میشود قرن های قبل به زبان #تاجیک معروف بود این زبان شاخه ای از زبان سانسکریت است و با زبان «پارسی» باستان فرق میکند. به ادعای فردوسی طوسی، «کاولی» ها یا همان «کابلی» ها، طوایف هندی الاصل هستند. زبان آنها هم شاخه ای از سانسکریت (هندی باستان) است.

در این مقال و مجال اندک اثبات میکنیم قومیکه در ایران امروزه بزبان فارسی (کاولی) صحبت میکند، هندی تبار

لغایت ۱۲۸۵ ه.ق از حسام السلطنه قاجار سند گرفتند تا به خاک گروس وارد شوند (سجادی، ایل ها و عشایر کردستان، ۱۳۸۱: ۱۱۶-۱۱۵)؛ ایلات مذکور طی سالهای بعدی و در اثنای جنگ های جهانی اول و دوم به کرات و به شدت، شروع به غارتگری و چپاول روستاها و روستائیان کهن دیار گروس نموده " و با قتل و غارت اهالی گروس در بسیاری از روستاهای خالی از سکنه ی گروس ساکن شدند " (مریوانی، تحولات گروس در جریان جنگ های جهانی اول، ۱۳۹۵)؛ امروزه می بینیم علیرغم اینکه نام برخی از روستاها و مناطق گروس و حتی شهر بیجار گروس به تُرکی هستند ولی ساکنان فعلی این روستاها و مناطق از اخلاف همان غارتگران و اشرار کوردی هستند که در اواخر قاجار و عصر پهلویان وارد گروس شده اند.

ایل مندمی و گلباخی به دلیل قتل و غارت گروس یکبار در سال ۱۲۸۴ توسط فرهاد میرزا سرکوب شدند (سجادی، ۱۳۸۱: ۱۱۶-۱۱۵) ولی به علت وجود مشکلات در اواخر قاجاریه که آنهم ناشی از توطئه های انگلیسی ها و روس ها بود ایلات کورد از ضعف قاجاریه به نحو احسن سوءاستفاده نموده و شروع به غارت و کشتار اهالی گروس نمودند. البته استعمارگران انگلیس و روس از ایلات کورد بعنوان ابزاری علیه مردمان غرب آذربایجان استفاده می کردند که شهرهای بیجار و قروه و سونقور بعنوان یکی از کانون های اصلی چپاولگری های ایلات کورد در مناطق تُرکی محسوب می شد.

بهاروند در کتاب " کوچ نشینی در ایران " می نویسد: " برخی از ایلات کورد مانند گلباخی ها از دیونداره و سنندج به همدان و اصفهان و [گروس] و حتی تا دورترین نقطه ی ایران مانند یزد کوچ داده اند " (بهاروند، کوچ نشینی در ایران، ۱۳۶۷: ۲۳۸)؛ نکته جالب اینجاست که همین اکراد اسکان داده شده در برخی از مناطق ایران، امروزه ادعای ارضی و هویتی بر مناطق و خاک هایی را دارند که در حدود ۱۵۰ سال قبل به این مناطق هجوم آورده و با قتل و یا فراری دادن اهالی بوم در این مناطق ساکن شده اند.

طبق مکتوبات مردوخ در کتاب " تاریخ کرد و کردستان، صفی زاده در کتاب " کرد و کردستان"، ایرج افشار در کتاب " ایل ها، چادرنشینان و طوایف عشایری ایران " و... بسیاری از طوایف کورد در عصر صفویان و

عباس را متقاعد کنند که اگر «ایران شیعه» می‌خواهد از «عثمانی سنی» فاصله بگیرد باید از زبانهای «تورکی و عربی» که منابع اسلام سنی هستند، فاصله بگیرد. و با این ترفند، زبان سانسکریت کاولی و یا تاجیکی را ترویج کردند تا تورکان ایرانی از دسترسی به منابع اسلامی سنی که بزبانهای عربی و تورکی نگاشته شده بود، دور بمانند. کار تا آنجا پیش رفت که رابرت شرلی برای آنکه زبان کاولی های هندی الاصل را مقدس جلوه دهد، لباس عجیب و غریبی که آمیزه ای از لباس صفویه و هندی بود بر تن کرد که در متن لباسش، سمبلهای هندی مانند عکس طاووس و تصاویر کودکان هندی در لباس هندی نقش بسته بود. و مردم ساده لوح ایران با دیدن چند ثروتمند بریتانیایی ملبس به لباس و آرایش هندی، در صدد برآمدند تا از آنها تقلید کنند.

البته در زمان صفویه نامی از زبان فارسی در میان نبود و تاجیکی نامیده می شد که منسوب به تیره ای از کاولی ها بود. در دوره افشار نیز نامی از زبان فارسی در میان نیست. در دوره قاجار و با مد شدن اندک باستانگرایی میان تاجیکها و با اتکا با نام پرسیا که در غرب استفاده می شد و نام مملکت فارس نام فارسی کم کم رایج شد و به زبان کاولی و یا تاجیکی فارسی اطلاق شد.

@yekansasi98

علت براندازی دولت قاجار و به قدرت رساندن رضاخان در ایران توسط انگلیس

اتحاد مخفی و غیر مستقیم احمدشاه قاجار با تورکان عثمانی در جنگ جهانی اول و شکست دول متحد از جمله تورکان عثمانی و پیروزی متفقین در این نبرد، موجب یکه‌تاز شدن انگلیس در خاورمیانه و ایران گردید. عدم پیروی احمدشاه قاجار از سیاست‌های دیکته شده‌ی انگلیس از جمله طفره رفتن از امضا «قرارداد ۱۹۱۹» باعث شد تا سیاست انگلیس مبنی بر از کار انداختن قاجارها و به قدرت رساندن رضاخان در ایران عملی شود.

هستند و هیچ ارتباطی با قوم «پارس» باستان ندارند و می‌خواهند تمدن «پارس» باستان را بسود خودشان صادره کنند!

در زبان سانسکریت به انسان شریف، «آریا» می‌گویند. فارسیها و کردها هم خودشان را از نژاد «آریایی» معرفی میکنند. علی اکبر دهخدا، در معنی کلمه «آریا» چنین مینویسد: «آریا عنوانی است که اجداد مشترک ملل هند و ایرانی خود را بدان معرفی میکردند و آنرا لغتاً از نظر لغوی نه محتوایی [بمعنی شریف دانسته اند».

کتیبه‌هایی که از زبان پارسی باستان بدست رسیده اند اثبات میکند که آن زبان شباهتهایی با زبان اسلاویک (روسی) داشته و با فارسی کنونی متفاوت است.

در زمان ساسانیان که کاولی ها و یا کولی ها را دسته دسته از هندوستان به قصد رقاصی و رامشگری به شمال عراق می بردند، دسته‌هایی هم در طی مسیر حرکت، در ایران ساکن شدند. چون نیمه جنوبی و نواحی شرق ایران بسیار کم جمعیت بود، بنابراین کاولی ها براحتی توانستند بدون هیچ مشکلی در آنجاها ساکن شوند.

زبان کاولی ها (کابلی)، شاخه ای از سانسکریت بود، و شغل آنها رقاصی و خوانندگی. زبان کاولی (کابلی) مدتها زبان شعر و موسیقی در ایران بود. در حالیکه زبان علمی در ایران زبان عربی و لسان تُرکی نیز زبان دربار و سیاست و اقتصاد و نظامیگری بود.

در زمان حکومت سامانیان تاجیک، که دسته ای از کاولی (کابلی) بودند بر افغانستان و شرق ایران حاکم شدند، زبان کاولی (کابلی) در افغانستان و شرق ایران رایج و بتدریج با زبان عربی مخلوط شد. بعدها سیاستمداران بریتانیایی بخاطر ترس از جمعیت زیاد تورکان در جهان، سعی کردند تا بطرق مختلف با ترغیب و حتی اجبار، زبانهای رقیب در منطقه را جایگزین زبان تورکی کنند تا شاید جمعیت بسیار زیاد تورکان کم شود. در مناطق تحت اشغال روسیه و شرق اروپا از زبانهای اسلاویک (روسی) استفاده کردند، در ایران و افغانستان از زبان کاولی (تاجیکی) و در کشورهای عراق، سوریه و لبنان از زبان عربی بعنوان ابزار تورک ستیزی استفاده کردند.

در زمان شاه عباس صفوی با نیرنگ بریتانیایی زبان کاولی که تاجیکی نام گرفته بود جایگاه ویژه ای یافت. «برادران شرلی» جاسوسان بریتانیایی در اصفهان توانستند شاه

کشته شدن جهانگشای ترک، نادرشاه باعث سقوط دولت افشاریه گردید و در گوشه و کنار این امپراطوری وسیع، سرداران سلحشور در اراضی متصرفی خود حکومتیایی بوجود آوردند که در تاریخ، آذربایجان خانلیقلاری / خانات آذربایجان نامیده می شود. خان نشین اورمی، خوی، باکو، تبریز، اردبیل، قوبا، گنجه، قره باغ، مراغه و دیگر خانات هر کدام در مناطق خود به اداره منطقه خود می پرداختند. قدرت گیری افغانها، لرها و حتی ترکان قاجار باعث نزدیکی این خانات به هم می شد بطوریکه با ابتکار خان اورمی، اتحادیه خانات کل آذربایجان به ریاست « محمدقلی خان افشار» تشکیل شد. قوی شدن قوای مهاجم به آذربایجان باعث شد تا برای مقابله با این تهاجمات، هر یک از خانات به دول روس یا عثمانی متمایل گردند. بعضی از خانات آذربایجان، پرداخت خراج به روس یا عثمانی را به تسلط قوای دیگری ولو قاجار ترجیح می دادند. موضوع تنها مقابله با اشغال سرزمینی بود و بسیاری از این خانات معتقد بودند که با تحت الحمایگی به روس یا عثمانی تنها مجبور به پرداخت باج و خراج سالیانه به دولتهای فوق خواهند شد نه تسلط سرزمینی.

قدرتمند شدن آغامحمدخان قاجار و نیت وی برای تصرف آذربایجان سران خانات آذربایجان را متوحش نمود. ابراهیم خان جوانشیر، خان قره باغ به مقابله با وی پرداخت و توانست قشون قاجار را به گرجستان سوق دهد. آغامحمدخان دوباره به قره باغ متوجه شد و به محاصره قلعه شوشا پرداخت که در این حین توسط افرادش کشته شد. لشکر قاجار با شنیدن کشته شدن آغامحمدخان منهدم شد و مدعیان تاج و تخت سربرافراشتند که قرعه سلطنت به نام برادرزاده آغامحمدخان، باباخان ملقب به فتحعلیشاه افتاد. تلاش روسیه این بار معطوف به تصرف ارضی خانات آذربایجان بود که با مقابله عباس میرزا این تلاشها با مانعی جدی روبرو شد. ولی قوای عباس میرزا متوجه ضعف خود در این جنگهای ده ساله بودند. فتحعلیشاه برای استفاده از توازن سعی کرد به انگلیس و فرانسه نزدیک شود. ولی این ناپلئون بود که به همراهی با فتحعلیشاه علیه روسیه رضا داد. قصد وی رسیدن به هندوستان بود ولی با پیمان صلح فرانسه با روسیه، ناپلئون هم فتحعلیشاه و عباس میرزا را تنها گذاشت. انگلیس برای

از کودتای اسفند ۱۲۹۹ تا ظهور رضاخان در سال ۱۳۰۴ انگلیسها زمینههای داخلی تغییر قدرت را آرام آرام توسط عناصر متجدد غرب گرا آماده کردند.

به سلطنت رسیدن رضاخان در ایران به یاری ائتلافی از چهار حزب سیاسی شکل گرفت...

یکی از این چهار گروه، حزب اصلاح طلبان «تجدد» بود. از افراد شاخص این حزب محمدعلی فروغی و ملک الشعرا بهار بودند...

در برنامه این حزب گسترش زبان فارسی به جای زبان سایر ملیت ها در سراسر ایران، یکی از خواستههای اساسی نام برده شده بود.

با ظهور رضاخان در سال ۱۳۰۴ شرایط اجتماعی و سیاسی حاکم دچار تغییر و تحولات عمدهای شد. وی به منظور یکپارچه سازی و به نظم در آوردن دولت، دست به #تمرکزگرایی شدید زد و تحت لوای ایدئولوژی مدرنسیسم، به مبارزه علیه سنت و مذهب پرداخت و از طرفی با برجسته کردن هویت فارسی در صدد حذف و نابودی سایر هویتهای قومی برآمد.

سیاستهای راجع به ملیتها با آرزوی دیرینه، یعنی تبدیل امپراطوری چند قومی به دولتی واحد با مردم و زبان واحد تحت عنوان «یک ملت، یک زبان، یک فرهنگ» و یک قدرت سیاسی کاملاً مرتبط بود.

همزمان با گسترش مدارس عمومی و ارتباطات عمومی، شمار باسوادان فارسی زبان نیز افزایش یافت.

از سوی دیگر با تعطیل شدن اندک مدارس و انتشاراتیهای متعلق به جمعیتهای غیرفارس به ویژه تورک، عرب و ارمنی؛ شمار باسوادان و اندیشمندان غیرفارسی در جغرافیای آن دوران کاهش یافت. همراه با این اقدامات و پیشبرد سیاست یکسانسازی فرهنگی، دستگاه مانقوردسازی نیز شتاب و سرعتی دو چندان گرفت.

منع: کتاب «علل و شاخصههای تغییر زبان تورکهای تهران»، صفحات ۱۶ - ۱۵.

@yekansasi98

۱۹۶ مین سالگرد امضای عهدنامه

تورکمنچای

دکتر توحید ملک زاده

<https://t.me/melikzadeh>

-تاریخ ایران جعل و سر و کله فردی به نام کوروش متعلق به ۲۵۰۰ سال در تاریخ ایران در اثر تبلیغ ایرانشهری ها پیدا شد. هخامنشیان مبدا تاریخ ایران اعلام شدند و هر آنچه که قبل از هخامنشیان بود چون در تضاد با توهمات آریایی ایرانشهری بود مورد بی اعتنایی قرار گرفت و حتی تخریب شد. کاخها و ساختمانهای شهرهای بزرگ آذربایجان به دستور رضاخان تخریب شد. آثار فاخر فرهنگی سه چهار هزار ساله اکتشافی از سراسر آذربایجان نظیر شهرها، قلاع باستانی، کتیبه ها، جامها، مجسمه ها، ابزارآلات سنگی و طلائی و نقره ای بدون اشاره به ملت سازنده آنها تحت زیرمجموعه ایران باستان به نمایش گذاشته شد....

@yekansasi98

آذربایجانین ایلک اوشاق شعری

«افشین پا آهوئی»

آذربایجان ادبیاتیندا ایلک اوشاق شعر کیتابینی ۱۰-جی عصرده اؤلمز شاعیر «حکیم ملا محمد فضولی» یازیب دیر. اونون بو حاقدا یازدیغی کیتابی نین آدی «صحبت الاثمار» (مئیه لرین دانیشیغی) دیر.

بو کیتاب تخمینا ۲۰۰ بیئت دن عبارت اولان بیر مثنوی دیر. کیتاب، ۱۹۵۸-جی ایلده باکی دا «حمید آراسلی» طرفیندن یاییلیب. بو کیتابی «کامیل میرباقیروف» اوشاقلار اوچون نثره چئوریب، «مئیه لرین دانیشیغی» ۱۳۷۶ دا تبریزده «اسمر» نشریاتی طرفیندن یاییملانمیشدیر. اثرین اؤزونو بؤبوک لر اوچون یازیلما سینی دویوروق؛ آنجاق درین فیکیرلشدیکده، یئنی چاغدا «جیزگی فیلم لری» (فیلم های کارتونی)، تمثیلی بیچیمده اوشاقلار اوچون حاضرلانما سینی گؤرنده، «صحبت الاثمار» نین دا اوشاقلار اوچون تمثیلی بیر دیل ایله یازیلدیغینی دویورسان. بونا گؤره آذربایجانین ایلک اوشاق شعری (بلکه ده من دئیردیم شرق ده) فضولی یه عاید دیر.

شاعیر بو کیتابدا مئیه لرین دیلی ایله، اؤز نصیحت آمیز سؤزلرینی دئیر و هر بیر مئیه اؤزونون خاصیتیندن دانیشیر. شعرده مئیه لرین خارا کتتری واردیر. فضولی مئیه لرین خاصیت لرینه اویغون سؤزلردن فایدالانیر. شاعیرین بو توصیف لرینده بوتون مئیه لر اؤزو اؤزلویونده تاییسیز دیر. هنج بیر مئیه، باشقا مئیه لرین یاخشی لیغینی گؤرمک ایسته میر و هر بیر اؤزونو یاخشی لارین

قاجاریه به پهلوی با کودتای رضاخان از سال ۱۳۰۰ شمسی رسمیت دولتی یافت .

داستان همکاری تعدادی از نخبگان سیاسی- فرهنگی آذربایجان در این تحویل قدرت، با انتشار نشریه « ایران نو» و همکاری احزابی چون اجتماعيون عاميون و سایر گروههای آزادیخواه ولی در باطن ضد ترکی، بسیار جانگداز ولی عبرت آموز می باشد. در روند تبدیل ساختار سیاسی ایران از « ممالک محروسه » به ایران « نو» چه شد؟

در دوران « ممالک محروسه ایران: »

-آذربایجان به عنوان یک ایالت مهم، اولین و آخرین حرف مملکت را می زد.

-اکثر نخبه های سیاسی، علمی، فرهنگی و اقتصادی

ایران را آذربایجانین تشکیل می دادند.

-جریان انتقال نخبگان آذربایجان از تبریز به تهران به صورت طبیعی انجام می گرفت و با وفات شاه قاجار در تهران مینی-دربار ولیعهد در تبریز که از نخبگان شهرهای مختلف آذربایجان تشکیل شده بود در عرض یک ماه به تهران منتقل و کار کشور را با همکاری سایر نخبگان مقیم در تهران روبراه می کردند..

-ترکان آذربایجان مستقیما عشایر کرد آذربایجان را از نظر سیاسی، فرهنگی و اقتصادی ساپورت می کرد بطوریکه زبان ترکی آذربایجانی زبان دوم اکراد کوچرو و حتی یکجانشین آذربایجان بود. همین امر باعث می شد در عثمانی به راحتی با ترکهای آنجا ارتباط برقرار نمایند -تاریخ حقیقی ایران حداقل هفت هزار سال نوشته می شد و....

با تشکیل ایران « نو: »

-آذربایجان از حد ایالت به استان و سپس استانهای مغضوب تنزل یافت.

-فقر اقتصادی دامنگیر اهالی شد و تجار مقیم ورشکسته گردانده شدند و هوشیاران اقتصادی آذربایجانی برای حفظ ثروت مجبور به ترک آذربایجان و مهاجرت به تهران شدند.

-اکثر نخبه های سیاسی، علمی، فرهنگی و اقتصادی

ایران را غیر آذربایجانین تشکیل دادند.

-زبان ترکی از رسمیت در آذربایجان افتاد.

تورک ها علاوه بر جسارت بیکران خود صاحب نبوغ اراده شکنی می باشند. تورک ها با این نبوغ فتوحات خود را انجام داده، مدنیت ها تشکیل داده و به تاریخ بشریت خدمت نموده اند. در اصل بدون چنین نبوغی حکمرانی بر نصف اروپا برای قرن ها امکانپذیر نبود.

🕍 ژنرال پروس-آلمان Helmuth Karl Bernhard von Moltke:

تورک ها نمونه بارز یک ملت جنگجو می باشند. تورک ها چنان با سلاح آشنا هستند که یک کشاورز با داس و یک کاتب با قلم. ترک ها چنان می نشینند که انگار بر روی اسب هستند و چنان قدم بر می دارند که انگار در حال شناسایی دشمن هستند.

🕍 فرمانده آلمانی: Mulman:

هیچ سربازی مثل سرباز تورک با خنده از مرگ استقبال نمی کند. کافیسست فرماندهی لایق داشته باشند تا دنیا را تسخیر کنند.

🕍 فیلسوف آلمانی: Kayzerling:

تورک ها بی تردید اربابان واقعی تاریخ اروپا و آسیا بوده اند.

🕍 Donaldson:

تورک ها ۲۰۰۰ سال است که سرباز حرفه ای می باشند شغل واقعی تورک ها سربازی می باشد. شغل اصلی تمامی تورک ها سربازی می باشد. از هر ارتشی در دنیا بپرسد جواب خواهند داد که مقاومت در برابر تورک ها به هیچ عنوان کار ساده ای نیست.

🕍 نویسنده و همسر سفیر بریتانیا در دربار عثمانی

Mary Wortley Montagu:

بهترین آرایش زنان تورک، تورک بودنشان می باشد. زنان تورک با جواهرات زیبا نشده بلکه جواهرات را زیباتر نشان می دهند چرا که هر زن تورک خود یک جواهر بسیار زیبا می باشد.

🕍 فرمانده اطریشی: M. Montecuccoli:

تورک ها شجاعانه مردن را به خوبی یاد گرفته اند و من نیز آنقدر تجربه دارم که بدانم که چنین ملتی تسلیم را هرگز بر نمی تابد من می توانم لشکرهای بیشمار را تشکیل داده و به جبهه ها ببرم ولی در برابر تورک ها ناتوان می مانم. تورک ها با تاسی و افتخار به نیاکان خود شکست ناپذیر می گردند. برای شکست دادن تورکها بایستی ابتدا تاریخ آنها را شکست دهیم.

آن یاخشسی سی بیلیر. سوندا باغا سیاحتی چیخان آدام دا ائله اونلارین یاراندیغی بو اویموسوز دونیالاریندان قاچماق فیکرینه دوشور. بو مئیوهرلر آراسیندا هتچ بیر فیکیر و دویمو بیرلشمه سی یوخدور. اونلار ین هر بیر سی نین داورانیشی «بوردا منم باغداد دا کور خلیفه» ضرب المثلینی یادا سالییر .

اندیشمندان دیگر ملتها راجع

به ترکان میگویند

مورخ فرانسوی: Albert Sorel:

در دنیا دو مجهول وجود دارد.

یکی قطب ها و دیگری تورک ها.

فیلسوف چک: COMENIUS:

تورک ها ملت قهرمانی هستند که هیچ وقت به دوستان خود زبانی نمی رسانند. تورک دستی را که فشرده است ول نکرده، قول خود را فراموش نکرده و در روزهای سخت دوستان خویش را تنها نمیگذارد. دست دوستی دادن به چنین ملتی باعث می شود تا از پس هر سختی در دنیا برآیید.

🕍 شاعر و رمان نویس ایتالیایی

Edmondo De AMICIS :

صفات انسانی تورکها غیرقابل انکار می باشد. از جمله این صفات قدردانی تورکان در برابر حتی یک کار عادی و پیش پا افتاده است. مهمان نوازی حیوان دوستی و احترام به درگذشتگان از دیگر صفات مثبت تورکها می باشد.

🕍 فیلسوف فرانسوی: Gelland:

یادگیری زبان تورکی برای من سعادت می محسوب می گردد. چرا که برای ارتباط واقعی با یک تورک بایستی به زبان تورکی مسلط باشی. مترجم همانند پرده ای است که نور را می پوشاند.

🕍 مورخ آلمانی: Hammer:

تاریخ از تورک ها چیزهای زیادی یاد گرفته است. آثار زیادی از تورک ها به جای مانده است که هر کدام زینت مدنیت انسانی محسوب میگردند.

🕍 فرمانده روس: Charnayev:

اینسان حقوققلاری عموم

دونیوی دیر می؟

روبرت لاوند و ائمیلی شولتز

اینگلیسیجه دن چئویرن: اسماعیل زینالی
کؤچورن: میلاد بالسنی

قلوبالاشما اینسان حقوققلاری باره سینده اولان موذاکیره لره تکان وئردی. بو حقوققلارا هر کسه صیرف اینسان اولدوغو اوچون برابر شکیلده وئرین گوج، پرئستیژ و ماددی قاینقلار عاییدیر. سورعتله دؤور ائتمکده اولان کاپیتال، تصویرلر، اینسانلار، اشیالار و ایدئولوگیالار اینسان اولماق نه دئمکدیر و اینسانلارا هانسی حقوققلار وئرلمیشدیر سوالارینا موختلیف یاناشمالار اورتایا قویورلار. اینسان حقوققلاری دیسکورسونون اوغون اولدوغو مضمون ایسه تئز-تئز مولتیکولتورالیزم اولراق تصویر اولونور. مولتیکولتورالیزم کولتور باخیمیندان سندن فرقلی اینسانلارلا احاطه اولونوموش موخیطده دایمی شکیلده یاشاماق و اولارلا تعریف اولونماق اوچون دهاا گئنیش جمعیتین فرقلی قروپلارین اینانج و عنعنه لرینه حؤرمهت گؤستریب قبول ائدهنه قدر موباریزه ائتمکدیر. آیدین دیر کی، قلوبالاشمیش دونیانین هر بیر یئرینده تاپیلان مولتی کولتورال ایستروکتورلاردا حقوققلار مسئلهسی قاباریق قالیر و اینسان اولماغین نه اولماسی و اینسانلارا هانسی حقوققلارین وئرلمهسی ایله باغلی موختلیف کولتور قاوراملاری موباحیثه لرین اساس فوکوسودور.

اینسان-حقوققلار دیسکورسو سوسیال عدالتین قلوبال
دیلی کیمی

نپلئون بناپارت: Napoleon Bonaparte

عظمت انسان ها از دو عامل نشات میگیرد: جسارت مردان و نجابت زنان. در کنار این دو عامل عنصر دیگری است که انسان را به عظمت واقعی می رساند و آن عشق به وطن و عدم تردید در فدا نمودن جان در راه وطن می باشد. تورک ها دارای تمامی این عناصر بوده و به همین دلیل است که شما می توانید یک تورک را بکشید ولی هرگز نمی توانید وی را شکست دهید.

نویسنده فرانسوی: Pierre Loti

یک تورک هیچ نوع رفتار تصنعی نداشته و اصالت ذاتی دارد. این هدیه ای است ذاتی که طبیعت به تورک ها داده است.

شاعر ایتالیایی: Tasso

از تورکان می گویم، از آنها که هنگام هجوم به دشمن به گردباد می مانند و به دریا و رعد. از آنانکه در برابر دوست و در برابر دشمن بی سلاح به نسیم می مانند و برکه ای زلال. تبدیل این برکه به دریا و نسیم به گردباد، نیست کار انسان عاقل.

روزنامه نگار، مورخ و سیاستمدار
فرانسوی: THIERS

حتی اگر دولت تورکی در تاریخ وجود نداشت باید ایجاد می گردید.

نویسنده انگلیسی: William Martin

بی تردید تورک ها بهترین ملت ها برای دوستی می باشند. اگر می خواهید طعم واقعی مهمان نوازی را حس کنید به روستاهای اصیل تورک که هنوز تحت تاثیر بیگانگان قرار نگرفتند بروید .

نقاش فرانسوی Decamps میگوید:

با قلم می توان چهره زیبای تورک، اندام قدرتمند او، لباس پرزرق و برقش، رفتار ظریف او، خنده پر وقارش و نیز غرش همچون شیر وی را ترسیم نمود. ولی ترسیم اصالت یک تورک غیر ممکن می باشد. این اصالت مانند نور ماه قابل دیدن است ولی قابل ترسیم نیست.

۲۰۰۱، ۳۸). جئن کوآن، ماری بئنڈیکت دئمبور و ریچارد ویلسون (۲۰۰۱) یازیردیلار کی، "هئج واخت اینسان حوقوقلاری باره سینده دویمایان "پریمیٹیو" قبیلہلری بئله تصور ائتمه یین... یئرلی اولماغین معناسی دا اینسان حوقوقلاری اینستیتوتلاری ایله علاقه لر سایه سینده ده ییشمیشدیر" (۵). بو دییشیک لیکلره گؤره آنتروپولوقلار مطلق اینسان حوقوقلارینین فرقلی مسئلهلره موهوم تاثیر حاقدا اؤز تدقیقاتلاری زامانی قئید گؤتورمه لی دیرلر". اینسان حوقوقلاری" ساییلان ده ییرلر زامانلا ده ییشمیشدیر. بونون تک سببی بیرلشمیش میللتلر تشکیلاتی کیمی بین الخالق قوروملار دئییل، هم ده بو مسله اوزره دونیانین فرقلی اؤلکه لرینده اینسان یاشاییشینی اینکیشاف ائتدیرمک و اینسان حوقوقلاری قوروماق اوچون ایش گؤرن غیری-حؤکومت تشکیلاتلارین سایجا آرتیمی دیر. مئری (۲۰۰۱) دئدی کیمی، بو ده ییشیک لیکلر "یعنی حوقوقی نیظام یاراتمیشدیر" و بو اینسان حوقوقلارینا دایر یعنی موذاکیره لر و تحقیق اوچون یعنی ایمکانلار یاراتمیشدیر. علاوه اولاراق "اینسان حوقوقلاری کولتورو" نون گئت-گنده بو و یا دیگر شکیلده "قوباللاشما کولتورو" کیمی قبول اندیلمه سی آنتروپولوژی آراشدیرمایا اویغون اولایبیله جک بیر قونودور. بو بیزیم ده گؤره جه ییمیز کیمی اینسان حوقوقلاری دیسکورسونون بسیط اولماماسیندان قاینالانیر. اوزده گؤرون اودور کی، هر کسین اینسان حوقوقلارینین مودافیعه ائتمک پروبلئم سیز بیر مسئله دیر. کولونیال ایستیمارین داغینتیلاریندان خبردار اولان آز سایدا اینسان تلقین ائتمک ایسته یه جک کی، بو ایستیمارین قوربانلارینین هر احتمالدا قورونماسی لازیم اولان حوقوقلاری بئله یوخ ایدی. هله ده اینسان حوقوقلاری ایله باغلی فرقلی موباحیته لره باخدیغیمیزدا بو آنلایشین آرتیق ساده اولمادیغی گؤرولور. اینسان حوقوقلارینین کولتوره قارشى قویان آرقومنتلر "کولتورلرین" هو موگئن، سرحدلی، ده ییشمه یین ایدئیا و تجروبه لر اولماسی و هر جمعیتین عضولرینین مطلق ایزله مه لی اولدوغو یالیز بیر کولتوره صاحب اولماسی فرضیه لرینه دایانیر. کوآن و امکداشلاری قئید ائدیرلر کی، ایکی اساس آرقومنت اینسان حوقوقلاری و کولتور آراسیندا کی علاقه لر باره سینده اولان دانیشیقلاری اینکیشاف ائتدیرمیشدیر.

۱۹۴۸-جی ایله ده کی بیرلشمیش میللتلر تشکیلاتی نین عوموم دونیا اینسان حوقوقلاری بیاننامه سی و اونون آردینجا چوخ سایدا سونراکی بیاننامه لر سون اون ایلیکلرده اینسان حوقوقلاری باره سینده اولان دیسکورسلارین چوخالماسینا تکان وئردی. میثال اوچون، ۱۹۹۲-جی ایله قادینلار قارشى آیری سئچکی لییین لغوی کومیتته سی (The Committee for the Elimination of Discrimination Against Women - CEDAW) قادینلار قارشى اولان زوراکیلیغی قادینلارین اینسان حوقوقلارینین پوزولماسی ساریاق اونو گئندر آیری سئچکی لییین بیر نؤوع اولدوغونو بیان ائتدی. بو بیاننامه ۱۹۹۳-جو ایله بیرلشمیش میللتلر تشکیلاتی باش مجلسی طرفیندن قبول ائدیلدی و ۱۹۹۵-جی ایله چینین پئکین شهرینده کئچیریلن دؤرد عوموم دونیا قادین کونفرانسیندا حوقوقلار پلاتفورماسینین بیر حیصه سینه چئوریلدی. آنتروپولوک ساللی مئری نین مو شاهده لرینه گؤره بو بیاننامه "دراماتیک شکیلده یعنی حوقوقلارین-دؤولتین آکتیو شکیلده پوزدوغو و اونون قادینلاری مودافیعه ائتمه سینده اولان اوغورسوزلوغوندان آسیلی اولان حوقوقلارین نوماییشی ایدی" و همچین "قادینلار قارشى زوراکیلیغین اینسان حوقوقلاری پوزونتوسونون آیریجا نؤوع کیمی شرحی عایله آنلایشینین حوقوقو اینجه له مه دن قورونمایان یعنی تعریفیندن آسیلی دیر." هر چند قادینلار قارشى آیری سئچکی لییین لغوی کومیتته سی موباحیته نی قیسمن آیدینلاشدیرا بیلدی، دیگر اینسان حوقوقلارینا دایر سندلر بیر چوخ یئرلی حاکیمیتلر طرفیندن موباحیته سیز ایضالاندى. اینسان حوقوقلاری بیاننامه سی نین ایضالانماسی مؤوجود حاکیمیتلری بیر-بیرینه باغلا ییر کی، اولار بیاننامه ده کی اینسان حوقوقلارینین یوزا بیله جک یئرلی تجروبه لر باره سینده رسمی اؤلچو گؤتورسونلر. اینسان حوقوقلاری دیسکورسو بوتون جمعیتلر اوچون هر سو یه ده اورتاق تداوولدور. اینسان حوقوقلاری دیسکورسونون بوتون دونیادا گئنیش شکیلده قبول ائدیلمه سی سببیندن بعضی اینسانلار اورتایا چیخمیش "اینسان حوقوقلاری کولتورو" حاقیندا دانیشماغا باشلامیشدیر. بو مسئله آرتیق "سوسیال عدالتین اؤنملی قلوبال دیلینه "چئوریلیمیشدی (مئری

بعض غئیری-قربلی میل-دؤولترین نوایندهلری حوقوقلار بارهده اولان دانیشیق لاری فیکیرلرین آرزوولونماز و کولونیا یئریدیلیمهسی کیمی راحتجا رد اندیرلر. بو فیکیرلری عموم دونیوی اولماقدان علاوه اتتیک مرکزی أوروبا دوشونجهسی سایبرلار. آنجاق اینسان حوقوقلاری دیسکورسونون بئله اینکاری یاخیندان آراشدیریلمالی دیر. قادینلارین زوراکلیقدان مودافیعهسی حوقوقو مسئله سینده میثال اچون، مئری قئید اندیر کی، قادینلار قارشى زوراکلیغین بعضی نؤوعلرینین کولتور اولاراق او یغون گؤرولمه سینه باخما یارق، حتی بعضی جمعیتلرده عئینی درجهده کولتورل دسته یی آلمایان بیر چوخ زوراکلیقلارین دا قادینا قارشى ائدیلمه سینه راست گلینیر. مثلا، قادین سوننتی کیمی عنعنهلر کئچمیشده بعضی وضعیتلرده او یغون کولتورل فعالیت کیمی اساسلاندیریلما بیلردی، آنجاق ایندی بو سوال دوغورور و بونون عنعنهوی اولدوغو بعضی جمعیتلرده غئیری-قانونی حساب ائدیلمیشدیر. بو اونو گؤستریر کی، “کولتورل دهیرلر” اینسانلارین ایسته نیلن جمعیتده ائدییکلری هر بیر شئی اوچون مسئول سایبلا بیلمز و عئینی جمعیتین عوضولری بو مسئلهلرده راضیلاشما یا بیلر و بعضی ایسه فیکیرلرینی ده ییشرلر.

سون اون ایلیکلرده اینسان حوقوقلاری بارهده دانیشیق لار یئرلی کولتورل موداکیره لره قاریشمیشدیر. بونا گؤره ده آرتیق آنتروپولوقلار آنلایشدا اونون اینسانلار طرفیندن نه معنایا گلدیگینی اؤز یئرلی مضمونلاریندا آنلاماغا چالیشارکن یارانان ده ییشیک لیکلری کشف ائدرکن تعجبولنمیرلر. اینسانلاری کولتور و حوقوقلار آراسیندا سئچیم ائتمه یه مجبور ائتمک قلوباللاشان مولتیکولتورال دونیادا ایشلک گؤرونمور. کوان لا

بیرینجی سینه گؤره اینسان حوقوقلاری کولتوره قارشیدیر و بو ایکسینی باریشدیرماق اولماز. ایکینجی سی ایسه عموم دونیوی اینسان حوقوقونون دقیق لیکله بیرینین کولتور حوقوقو اولدوغو ایدنیاسینی احاطه ائدیر. بیز نؤوبه ایله هر بیرینی نظره آلاجاغیق.

حوقوقلار کولتوره قارشى؟

اینسان حوقوقلارینی کولتوره قارشى قویان آرقومنتلر “کولتورلرین” هوموگن، سرحدلی، ده ییشمه یین ایدنیا و تجروبه لر اولماسی و هر جمعیتین عضولرینین مطلق ایزلمه لی اولدوغو یالنیز بیر کولتوره صاحب اولماسی فرضیه لرینه دایانیر. کولتوره بئله باخیش کولتور آنتروپولوقلاری طرفیندن جیدی شکیلده تنقید ائدیلمیشدیر. آنجاق کولتوره بئله باخیش اینسان حوقوقلاری آنلاشمازلیقلاریندا چوخ دیری قالمیشدیر، چونکی اینسانلارین کولتورون قایدالارینی ایزلمه مکدن آیری سئچیملری اولماسا، اینسان حوقوقلارینی پوزدوغو سؤیله نیلن قانونلار ببن الخالق موداخیله نیلن اؤزو بئله اینسان حوقوقلارینین پوزولماسی کیمی گؤرونه جک. کنرادکی لار بو هارمونییالی اولماسی احتمال اولونان حیاتی پوزاجاقلار و بو جور حیات طرزینه صاحب اولانلاری اؤز لرینین خصوصی کولتورل قاوراماسی ایله حوقوقلاری موشاهیده ائتمه لرینه مانعه اولاجاقلار. خولاصه، بئله سونلاندیریلیر کی، کولتورل کنرادکی موداخیله لردن مطلق و توخونولماز قورونمادان یارارلانما لیدیرلار. بو قادینلار قارشى زوراکلیغی قادینلارین اینسان حوقوقلارینین پوزولماسی کیمی دهیرلندیرن قادینلار قارشى آیری سئچکی لییین لغوی کومیته سی بیاننامه سینی ایضالانماقدان ایمتیناع ائدن بعضی میلی حؤکومتلرین میثالیندا قبول ائدیلمیش بیر مؤوقع دیر. “بیر چوخ دؤولت لر اینسان حوقوقلارینین بو آنلایشینا کولتورل و دینی زمینلره قارشى چیخمیشدی لار و مقاویله نی راتیفیکاسییا (تصدیق) ائتمکدن ایمتیناع ائتمیشدی لر”. بونا باخما یارق، ۲۰۰۹-جو ایله قدر قادینلار قارشى آیری سئچکی لییین لغوی کومیته سی نین بیاننامه سینی ۱۸۶ اؤلکه راتیفیکاسییا ائتمیشدیر.

بوتون اینسانلارین اؤز لرینه مخصوص کولتورلری قوروماق حوقوقلاری وار. کولتور حوقوقلاری بیر چوخ اینسان حوقوقلاری سندلرینده آچیق-آیدین وئریلمیشدیر.

بو آرقومنتین مارقلی طرفی اودور کی، عموم دونیوی اینسان حوقوقلاری کیمی شئی لرین هر شئییه باخمایارق مؤوجودلوقونو قبول ائدیر. اینسان حوقوقلاری سیاهی سی ساده جه اولارق هرهنین کولتور حوقوقلارینی علاوه ائتمه سی اوچون دوزلدیلیمیشدیر. بو اؤز گوجونو کولتورل موختلیفلییین طبیعی اولارق دهرلی لیبی و اینسانلارین اؤز کولتورلرینی خاریجی تاثیردن قیراق ایزله یه بیلمه لی اولدوقلاری فیکیرلریندن آلیر. آنجاق بو اینسانلارین اؤز کولتورلرینین سرحدلریندن آزاد اولمادان اینسان حوقوقلاریندان فایدالانا بیلمه یه جکلری باره ده عمومی آنالییشی دا قاباردیر. بئله لیکله، کولتور حوقوقو گؤستریر کی، کولتور و حوقوقلار قلوباللاشمانین تاثیری ایله ده بییشیر و یاریشیر.

کولتور حوقوقلارینین مودافیعه سی اوچون اولان موباریزه ده بیر مسئله اینسان حوقوقلارینا ایسته نیلین ادعا طرفیندن پایلاشیلیر. بو مودافیعه یه امین اولماق اوچون لازیم اولان حوقوقی مئکانیزملرله قایغیلانیر. بیرلشمیش میللتلر تشکیلاتی اینسان حوقوقلاری بیاننامه سی کیمی بیر چوخ بین الخالق سندلردن گؤزنتی بو ایدی کی، اینسانلار آرتیق کومپئنساسییا(عوض) اوچون اینسان حوقوقلاری پوزونتولاری ادعالارینی بین الخالق فوروملارا گتیرمکده مستقیل اولاجاقلار. آنجاق اصلینده مسئله بو دئییل. اینسان حوقوقلاری آکتیویستلرینین آشکار ائدییینه گؤره بو حوقوقلار قانونی اولارق فردی حوقوقلار کیمی شرح اولونور، قروپ حوقوقلاری کیمی دئییل. بو او دئمکدیر کی، اینسانلار وطنداشلاری اولدوقلاری میل-دؤولتترین حؤکومتلریندن بین الخالق سندلرده مودافیعه ائدیلن

امکداشلاری بو مسئله لر باغلی اولان آنتروپولوژی ایشینده حوقوقلار-کولتور دئباتینین کولتورل فرقلری شیشیرتدییی قناعتینه گلیرلر. بوگونکو بیر چوخ کولتورل آنتروپولوقلار کیمی اولار دا “کولتورون یارادیجی یئر ده ییشمه و یاریشما اولارق گؤرولمه سینین داها آچیقلائیجی اولماسینی” بللندیریرلر. کولتوره بئله باخیش بعضی اینسان حوقوقلاری و بعضی کولتورل ده برلرین مودافیعه لرینده اولان علاقه نی تاپماغی مومکون ائدیر. کولتور حوقوقلاری داخیل اولماقلا بوتون اینسان حوقوقلارینین مودافیعه سی میلی حؤکومتلرین سیاستلریندن آسلی دیر.

سون اولارق حؤکومتلرین بللی سببلردن اؤز وطنداشلارینا بعضی حوقوقلاری وئرمه یرکن کولتورون بعضن گونا ه کئچیسسی کیمی ماسکالانمادا ایستیفاده ائدیلمه سی ده آراشدیریلمالیدی. حؤکومتین وطنداشلاری بو حوقوقلاردان محروم ائتمه سببلرینین کولتورله هئج بیر علاقه سی یوخدور. کوآن لا امکداشلاری سینقاپور و ایندونئزیا کیمی “آسیا دهرلری” نین ان ساغلام مودافیعه چی سی اولان اؤلکه لرین غرب صنایع کاپیتالیزمین ده خوش قارشیلاماسینی موشاهیده ائتمیشدیلر. اینسان حوقوقلاری دیسکورسونو “آسیا دهرلری” نه ضید بیر شئی کیمی اینکار ائتمک ان آزیندان “غربلشمه یه توتارسیز مونسابیتی” گؤستره جک. بو دا اؤز نؤوبه سینده “آسیا دهرلری” نین “سووئرئلییی مؤحکم لندیرمک، داخیلی باسقیلارا بین الخالق قیناقلارا و سیاسی فیکیر آیریلیغینا قارشى موقاویمت گؤسترتمک” مقصدیله ترتیب ائدیلن سیاسی تاکتیکا اولماسی شوبهه لرینی بسله ییر.

کولتور حوقوقلاری

کولتور و حوقوقلار آراسیندا علاقه باره ده ایکینجی مشهور آرقومنت تام فرقلی اساسلاردان باشلا ییر. بو باخیش عموم دونیوی “اینسان حوقوقلاری” نی یاد و “کولتورل” ه قارشى گؤرمور. عوضینده دئییر کی،

بو حقوققلاری تانیماغا اینانديرماق آسیلی ایدی. آمریکا اؤز اینانديرما گوجونو دهییشیک لیک لر اوچون ایستیفاده ائده بیلردی، آنجاق اونون بیرلشمیش میللت لر تشکیلاتی و هانسیسا میلیلی حؤکومت اوزرینده گوزشته گئتمه سی اوچون ایستیفاده ائده جه یی زوراکی گوجو یوخ ایدی.

آساد قئید ائدير کی، مارتین لوتئر کینگ فرقلی تاکتیکا سئچدی. او دینی پئیغمبرانه و آمئریکان لیبرال دیسکورسدان آرقومئنتلر چیخاریردی. اونون حرکاتی “آمئریکان ایجتیماعی فیکرینی دهییشیک لیک اوچون سفیر ائتمک” مقصدینی گودوردو و بیرلشمیش میللت لر تشکیلاتی نین عموم دونیوی اینسان حقوققلاری بیاننامه سینین اؤنه چکدی ای امک بؤلگوسو ایله او یغولوق تشکیل ائدن پروقرئسیو سوسیال دهییشیک لیک ده ائتکی لی اول بیلدی. قلوباللاشان دونیادا اینسان حقوققلاری امه یینین بؤلگوسو – بین الخالق قوروملار تکلیف، میت-دؤولتلر ایجرا ائدير – موباحیثه ائدیلمیر. میثال اوچون، سرحدلر آراسی (Transborder) وطنداشلیق اؤزلرینین استاتوس و ایستکلرینین لئگیتیم شکیلده آهنگ تشکیل ائتدییی فورومدان محرومدور. کولتور حقوققلاری حرکاتی سون ایللرده بو آنورماللیغی قبارتماقدا و میت-دؤولتلرین وطنداشلارینا او یغون حقوققلاری بللندیرمک حاقینین آزالدیلماسیندا او غورلو اولموشدور. حاق-یوخسا-کولتور مسئله سینده کی آرقومئنت کیمی، بونونلا بئله، کولتور-حاقی آرقومئنتی “مورتجع پرویئکتی پروقرئسیو بیر پرویئکت کیمی لئگیتیملشدیرمه یی طلب ائتمک کیمی اول بیلر... گؤرونور کی، کولتور مسئله سی بیر چوخ فورمادا حاقلا علاقه لی شکیلده اورتایا قویولا بیلر.”

آنتروپولوگیانین قاریشماسی آنتروپولوقلارا کولتور و حقوققلار دئباتلارینا یاناشما یوللاری ایله یئنی بیر قاتقی وئرمک ایمکانی یاراتدی. بو آنتروپولوژی قاتقی لار ایکی جور گؤروله بیلر. بیرینجیسی

اینسان حقوققلارینی تانیماغی و حیاتا کئچیرمه یی طلب ائتمه لی دیرلر. بیرلشمیش میللت لر تشکیلاتی کیمی بین الخالق اینستیتوتلار ایسه آیری-آیری میت-دؤولتلرین سووئرئیلیی مئیدان اوخوماق ایقتیداریندا دئیل.

کولتور حقوققلاری داخل اولماقلا بوتون اینسان حقوققلارینین مودافیعه سی میلیلی حؤکومتلرین سیاست لریندن آسیلی دیر. بعضی آکتیویستلر بونون اینسان حقوققلاری دیسکورسوندا جیدی بیر ضیدیت کیمی تاثیرلی لیی سارسیداجاغینی دوشونورلر. تالال آساد دئییردی کی، مالکوم ایکس ۱۹۶۰-جی ایللرده اینسانلار حقوققلاری پوزونتوسونا گؤره کومپئناسییا ایسته یین آفریقا منشالی آمريکالی لارین بیرباشا بیرلشمیش میللت لر تشکیلاتینا گئتمه لرینی و اؤز مسئله لرینی آمریکا حؤکومتینه قارشى قالدیرمالی اولدوقلارینا قئید ائتمیشدی: “اگر سن سیویل حقوققلار موباریزه سینى اینسان حقوققلاری سوییه سینه قالدیرا بیلسن، بو اؤلکه ده کی قارادریلی اینسانین مسئله سینى بیرلشمیش میللت لر تشکیلاتی-ده دؤولتلرین قارشیسینا چیخارا بیلرسن.” اصلینده بو سیستمین ایشله مه سی اوچون نظرده توتولان یول دئییلدی. آساد بیزه خاطرلادیر:

عموم دونیوی اینسان حقوققلاری بیاننامه سی “اؤزونه مخصوص لیاقت” و “اینسان عایله سی نین بوتون اوزلرینین برابر و آزاد حقوققلاری” ادعالاری ایله باشلا ییر و داها سونرا قفیلدن دؤولته یؤنه لیر. بونونلا حقوق داشی بیجی سی اینسانین عموم دونیوی کاراکترینی دؤولتین مسئولیتی ائتمک فاکتی دولایى اولراق قبول ائدیلمیر.

بو حقوقی کایناتدا، آفریقا منشالی آمريکالیلار (و باشقا میت-دؤولتلرده کی اوخشار وضعیتده اولان قروپلار) آنورمال بیر مؤوقع توتورلار؛ “اونلار نه میلیلی حقوققلارین، نه ده اینسان حقوققلارینین داشی بیجی سی دیرلار”. آفریقا منشالی آمريکالی لارین اینسان حقوققلارینین تانیماسی آمریکا حؤکومتینی

قایناقلاندىغىنى گۆستىرىر. بئىلىك، او فردلرین حوقوقلارینا فوکوسلانیر، اینسان عذابلارینی یونگوللشدىرمه یین یولونو ائتیک یوخ، تکنیکی یوللاردا گۆرور و حوقوقلاری وظیفه لر و احتیياجلاردان داها چوخ وورغولاییر.

بو آرادا اکثر آنتروپولوقلار، چوخ گومان کی، آنتروپولوگیانین "اینسان حوقوقلارینین کولتورون" آچیقلا یا بیلجه یی ایله راضیلاشاجاقلار. کولتورون آچیق، هئتتروگن و ائلاستیک اولراق قاوارانیلماسی اینسان حوقوقلارینین نئجه ایشله مه سینى آنلاماغیمیزدا تاثیرلی اولاییر.

حوقوقلار باره سینده دوشونمه یه کولتور نئجه کؤمک ائده ییلر؟

کولتور قاوارامینی اینسان حوقوقلاری پروسئسلرینی آنالیز ائتمک اوچون بیر واسیطه اولراق ایستیفاده ائتمک "سوسیال حیاتین فرقلی ساحه لرینده معنالار و عنعنه لر آراسیندا اولان اولگو و علاقه لر" آختارماقدیر. بونلار اینسان حوقوقلاری کولتورونون خاراكتئرلریدیر (کوان و امکداشلاری. ۲۰۰۱، ۱۳)

اینسان حوقوقلاری لئقال سندلرده ایفاده و محکمه لرده قانونی لشدییدن اینسان حوقوقلاری کولتورونده کی ان واجیب نومونه لردن بیرى اونلارین قانونلارلا او یغونلوق تشکیل ائده جکلری فورمایا سالینمالاری دیر. اینسان حوقوقلارینین پوزولدوغونو دوشن قروپلار و فردلر بیر قایدا اولراق اؤز مسئله لرینی محکمه ده قالدیریرلار. آنجاق بو او دئمکدیر کی، محکمه لرین اونلاری جیدی قبول ائتمه لری اوچون قانونلارین نئجه ایشله دییینی قاوارامالی دیرلار. بو قاوارامانین اساس خصوصیتی قانونون فیکیر وئردییی و رد ائتدییی اساس ادعالاردان رئال شکیلده خبردار اولماقدیر.

آنتروپولوقلار اینسان حوقوقلاری دیسکورسونون اؤزونون بیر کولتور اولراق گۆروله بیلمه سی یوللارینا موراجیعت ائتدییر. ایکینجیسی اونلارین "کولتور" آنلایشینین اؤزو ایله اولان مباریزه لر بو آنلایشین اینسان حوقوقلاری موداکیره لرینده سفربر ائدیلمه سی یوللارینی تنقید ائتمه یه ایجازه وئردی.

حوقوقلار کولتورون ترکیب حصه سیدیر؟

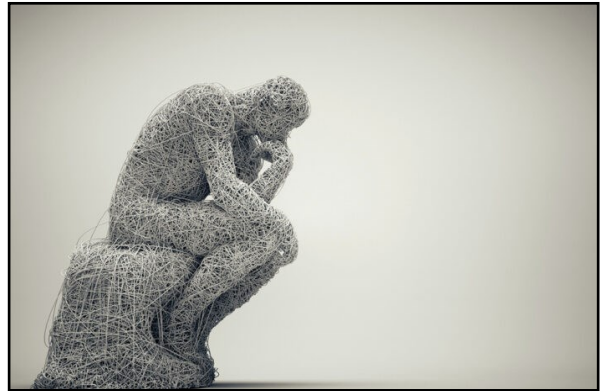
آنتروپولوژی یاناشمالار سون ایلرده اورتایا چیخان اینسان حوقوقلاری کولتورونو آراشدیرماق اوچون چوخ او یغوندور. عنعنه وی اولراق آنتروپولوقلار طرفیندن آراشدیریلان کولتورلرده اولدوغو کیمی اینسان حوقوقلاری کولتور ده اینسان، اونون احتیياجلاری، اونون هانسیسا فعالیتی گۆسترمک باجاریغی حاقیندا اولان فیکیرلره دایانیر. بورا همچنین اینسانلار آراسیندا لئگیتیم اولان و اولمایان سوسیال علاقه نؤوع لری ده عایددیر. اینسان حوقوقلاری دیسکورسوندا بوتون "لئگیتیملیک" باره ده اولان سواللار قانونلارین اوینادیغی اساس رولا دیقت چکیر. بورا هم قانونلاردا اینسان حوقوقلارینین ایفاده سی یوللاری، هم ده بو حوقوقلاری قوروما واسیطه لری عایددیر. کوان لا امکداش لاری اوللر قانون سیستم لرینی کولتورل سیستم کیمی آنالیز ائدن آنتروپولوژی آراشدیرما ائتمیشدییر.

دیگر اؤنملی قایناق آنتروپولوقلار کلیفورد گیرتز، لاورا نادر، لاورنس روز و آنتروپولوگ اولمایان بوونتور دئ ساوس سانتوس "قانون و کولتور" چرچیوه سینى یاراتمیشدییرلار. بو چرچیوه ده "قانون دونیا گۆروشو و یا ستروکتورلاشدیریلیمیش دیسکورس کیمی قبول ائدیلمیشدیر... فاکتار... ثوبوت قانونلاری، حوقوقی کونونسییالار و حوقوقی ایشتیراکچی لارین نیطق لریندن سوسیال اینشادیر". "اینسان حوقوقلاری کولتورونه" قلوباللاشان دونیانین یئنی کولتورو کیمی باخان آنالیتیک لر قئید ائدییرلر کی، اینسان حوقوقلاری دونیا گۆروشونون اساس خصوصیتلری اونون غرب سئکولار دیسکورسلاریندان

فلسفه بیزه خوشبختلیک اینډنگسی حاقیندا نه دئیر

کلر کارلایل

کی قبول ائتدی: مثلاً او دوشونوردو کی اوپنرایا قولاق آسماق و یا (انگلیس شاعیری) میلتنو اوخوماق، یاخشی یئمکدن آیینان حظدن داها لذتلیدیر. دوغرودان دا او اؤز اوتیلیتارلیغینی «ممنون بیر دونوز اولماقدانسا، ناراضی سقراط اولماق داها یاخشیدیر» جملهسی ایله معین ائتدی. بوراداکی دوشونجه بئله گؤرونور کی اینسان حیاتی نین اخلاقی دیرینین بیر حیصهسی - لیاقتلیلیگی اولاراق آدلاندیرا بیلهجه ییمیز شئی - اونون چوخ نؤعو و درین تجروبه لردن تأثیر آلماق قابیلیتینده گیزله نیب. بونا عذاب چکمک قابیلیتیمیز ده داخیلیدیر.

بنتام و میل طرفیندن مودافیعه اولونان اخلاق نظریهسی نین تنقیدچی لری تئز-تئز خوشبختلیگین اؤلچولمهسی نین پراکتیکی چتینلیک لریندن دانیشیرلار کی، بو دا اینسان لارا دوشونمه فرصتی یارادا بیلر. اصلینده، بو چتینلیک لرین بعضی لری اوتیلیتاریزمین یوکسلیشیندن چوخ اول قئید ائدیلب. مثلاً ارسطو دوشونوردو کی هر بیر اینسان حیاتی نین مقصدی «یودامونیا(شادمانی)» دیر، یعنی کئچیجی حظدن چوخ اوزون موددتلی چیچکلنمه کیمی درین بیر خوشبختلیک. بونو «دونن اؤزونو نه قدر خوشبخت حیس ائتدینیز؟» کیمی سوال لارلا قئید ائتمک چتین، حتی غیرمومکون اولار.

ارسطو دا فلسفی آراشدیرمانین بعضی دیگر ساحه لریندن فرقلی اولاراق اعتراف ائدیردی کی ائتیقا تام بیر علم دئییل. ۱۸-جی عصرده ایمانوئل کانت بو فیکری داها دا کسکین شکیلده ایفاده ائتدی: کانتا گؤره البته کی هامیمیز خوشبختلیگی آرزولاییریق، اما بونون نه اولدوغونو و یا نجه الدهه ائدیلهجه یینی بیلیمیریک. اونو خوشبخت ائدهجه یی اومیدی ایله بیر شئین آرخاسینجا گئدن - ایستر کاریئرا یولو، ایستر بیر مونا سبت، ایستر ده تعطیل اولسون - ، یالنیز اونو خیال قیریقلیغی، حتی استرس و ناراحتلیق منبعی اولدوغونو اؤیره نن هر کس کانتین نه دئدیگینی بیله جک.

بونونلا بئله، حکومتین خوشبختلیگی اؤلچمک پلانی داها ایره لی و بلکه ده داها درین فلسفی سوالی اورتایا قویور: عملده ممکن اولوب-اولماماسیندان آسیلی اولمایاراق، یاخشی بیر انسان حیاتی یاشاماغین نه اولدوغو حاقیندا، پرنسپجه بئله اولسا، ان یاخشی دوشونمه یولو بودورمو؟

بو مقاله لندن-ین کینگز کالجینده فلسفه پروفیسورو **The** **Guardian** **ولان کلر کارلایل طرفیندن ۲۰۱۰-جو ایله** **سایتینا درج ائدیلب و اتک یازی** **ترجمه قروبو اونو آذربایجان تورکجه سینه ترجمه** **گؤرونور، حکومت عالی تحصیلدن داها یوکسک ائدیپ** **حیس لریمیزه کئچیب: او، بیزیم خوشبختلیگیمیزی** **اؤلچمه یی تکلیف ائدیر. لاکین، عصرلر بویو داوام ائدن** **فلسفی مباحیثه لرین گؤستردیگی کیمی، خوشبختلیک نه** **ساده، نه ده مباحیثه سیز دئییل - و البته کی،** **غرب فلسفی عنعنه سینده، ان اؤلچولمه سی آسان دئییل** **یاخشی حیات نؤعونون نه اولای بیلهجه یینه دایر** **دوشونجه لر، خوشبختلیگین هامیمیزین آرزولادیغی بیر** **شئی اولدوغونو دئمک اولار کی همیشه اعتراف ائدیپ.** **فیلسوفلار چوخ واخت اینسان خوشبختلیگینی، نه یین** **یاخشی و نه یین دوغرو اولدوغونو معین ائتمک اوچون مهم** **معیار، بعضا ده اساس معیار کیمی قبول ائدیرلر. بو سون** **گؤروشون ان ساده ایفاده سی ۱۹-جو عصرده انگلیس-ده** **جرمی بنتام و جان استوارت میل طرفیندن ایره لی** **سورولن «اوتیلیتار(فایده گرا)» اخلاق نظریه سینده تاپیلیر** **اوتیلیتارلارین فیکرنجه، هر هانسی بیر حرکتین معنوی** **دیری اوندان یارانان خوشبختلیگین میقداری ایله اؤلچولور.** **حتی بو متفکرلر اوچون خوشبختلیک سوال لاری ساده جه** **بونون (خوشبختلیگین) نه قدر اولماسی ایله باغلی دئییل.** **میل، خوشبختلیگین موختلیف کئیفیت لرینی شوبهه سیز**

بو او دئمک دئیل کی، بیز اؤز حرکت لریمیزه و همچنین اؤز چیچکلنمه ییمیزه گۆره مسؤلیت داشیمیریق. مسؤلیتیمیزی اینکار ائتمک اؤز اخلاقی و معنوی جهندن اولدوغو قدر سیاسی باخیمدان دا تهلوکه لی اولاردی و بو، شوبهه سیز کی هایدیگرین تکنولوژی فلسفه سی نین و یا عنعنوی خریستیان تئولوگیاسی نین مدافعه ائتدیگی شئی دئیل. حکومتیمیز، دئیسه سن فردی و کوللکتیو مسؤلیت آراسیندا دوزگون تارالیق یاراتماقدا چتینلیک چکیر و بعضا هم شخصی مسؤلیته، هم ده «بؤیوک جمعیه» تاکید ائتمه نین اجتماعی مسؤلیتی اؤرت-باسدیر و اینکار ائتمه یه ایمکان وئردیگینه دایر شوبهه لردن قاچماق چتیندیر.

قلم لریمیز یعنی ائودارلیق سورغوسوندا «کیفایت قدر دبدبه لی» و «چوخ ناراضی» سئچیم آراسیندا گزرکن، خوشبختلیک و مسؤلیته باغلی بو سوال لار اوزرینده دوشونمک اوچون فاصیله وئره بیله ریک. بلکه ده ان مودریک اینسان لار خوشبختلیک شرط لرینی قورماق و ساخلاماق اوچون هر جور سعی گؤسترلر دیر: ساغلاملیق، وار-دؤولت، دوستلوق، تمیز بیر و بجدان و بلی، بلکه ده کمدا یاخشی بیر پیوه (بو شراییطدن ان آزی بعضی لری شخص لر طرفیندن اولدوغو قدر دؤولت طرفیندن ده دستکلنه بیله ر و دستکلنمه لیدیر.) بونولا بئله، اونلار آنلاییرلار کی خوشبختلیک دوزلدیله جک بیر شئی دئیل، چونکی خوشبختلیک ایستحصال ائدیله جک بیر مال اولماقدان چوخ وئرلین بیر هدیه کی گلیر و گندیر. بئله اینسان لار بختین تلاطوم لریندن قورونماق اوچون ال لریندن گلنی ائدرلر آنجاق حئیرتلندیکلری آن لارا دا آچیق قالارلار. بلکه کدرین، سرطانی یا دا ایشسیزلیگین اورتاسیندا اسکی دوستون گؤزلنیلیمز زنگی کی می و یا باغچادا گرن بیر کیرپینی گورمک و یا پارلاق بیر نوپار گونو کی می آنلار

/ <https://www.etekyazi.com>

تعدادی از کشورها با چند زبان رسمی

تعدادی از کشورها با چند زبان رسمی (سعی شده تا از هر گونه کشور بمسلمان، غیرمسلمان، آسیایی، اروپایی، آفریقایی، کوچک، بزرگ، جنگزده، کشور کاملاً آرام، فدرالی، غیر فدرالی، فقیر، ثروتمند و.... مثال باشد تا جایی برای سفسطه مغرضان

بو فیکره بیر ایپوجو، «اوتیلیتار» کی می بیر ترمینین بعضا تحقیر آمیز بیر شکیلده ایستیفاده ائدیلمه سینده گؤرونه بیله ر. مثلاً، بیر حرکت طرز «ساده جه اوتیلیتار» کی می تصویر ائدیله یکه ده، بو واجیب بیر شئین نظرندن قاچیریلدیغینی گؤستریر. اما بو نه اولای بیله ر؟

آلمان فیلسوفو مارتین هایدیگر بو سوالا جاواب تاپماقدا بیزه کؤمک ائده بیله ر. ایکینجی دنیا موخاریبه سیندن اول و سونراکی ایش لرینده او، معاصر تکنولوژی مسئله سینه گئتدیگجه داها چوخ دقت یئتیرمه یه باشلادی. ماشین لار و قورغولار کی می تکنولوژیک جبهه لارین عصرلر بویو غرب مدنیتینده ایزله نیله بیله ن داها درین بیر فنومنین علامت لری اولدوغونو مودافیه ائدیله ر. درین معنادا «تکنولوژی»، بو و یا دیگر آوادانلیق تهیزاتینا دئیل، ائتدیگیمیز هر شئی فورمالاشدیران اساس دوشونجه طرزینه و وارلیغا ایشاره ائدر.

هایدیگرین فیکرینجه، تکنولوژی نین ماهیتی حیاتین ایداره ائدیله جک و حؤکم وئرله جک بیر شئی اولماسی یؤنده دیر. اولچمه و حسابلاما آلت لری - مثلاً آنکتلر - بو لایحه نین آیریلماز بیر ترکیب حیصه سی دیر. هایدیگر ۲۰-جی عصرده تکنولوژی نین گئتدیگجه آرتان حؤکمرانلیغی نین معاصر بشریتین معنوی بؤحرانلا اوزلشمه سی فیکری ایله علاقه لندیریب. بو فیکره گۆره، عمومیتله ائتیکیا اوتیلیتار یاناشمالار، خصوصیه ده خوشبختلیگی اولچمک و تنظیمله مک جه دلری بو بؤحرانین حلی یول لاری اولماقدان چوخ اونون علامت لری دیر.

هایدیگرین تکنولوژی تحلیلی، عصرلر بویو دینی عنعنه لر واسیطه سیله تکرارلانان فیکرلری دنیوی ترمین لرله ایفاده ائدیر. بو عنعنه لر حؤکمرانلیق و نظارت ایده آل لاریندان سربست دئیل: اینجیل اینسانین طبیعت اوزرینده حؤکمرانلیق ائتدیگینی اؤیره دیر و قدیم هند مودریک لرینین اؤیرتدیگی «معنوی» مشق لر، معاصر درمان لاردان او قدر ده فرقلی اولمایان روح و بدن حال لارینی دیشدیرمک و تنظیمله مک اصول لاری ایدی. لاکین تکنولوژی نین بو دینی فورمالاری اینسان گوجونون و نظارتی نین محدودیت لرینی تانیماق و اؤزوموزدن کنار بیر شئی قبول ائتمک احتیاجینی قبول ائتدیگیمیز موددته مؤوجود اولور.

8. هندوستان: در قانون اساسی هند، زبان هندی زبان رسمی سراسر کشور اعلام شده است. در سال ۲۰۰۵ زبان‌هایی که به عنوان زبان‌های رسمی در ایالت‌های هند شناخته شده‌اند به ۲۲ زبان رسید که عبارتند از: هندی، زبان اردو، زبان آسامی، زبان اورییا، زبان بنگالی، بودو، زبان پنجابی، زبان تلگو، زبان تامیلی، زبان دوگری، زبان سانتالی، زبان سانسکریت، زبان سندھی، زبان گجراتی، زبان کنکانی، زبان کشمیری، زبان کانارا، زبان مالایالم، زبان میتی، مایتیلی، مرآتی و نیپالی نیز به رسمیت شناخته شده‌اند.

9. افغانستان: بر اساس قانون اساسی، زبان‌های دری و پشتو زبان‌های رسمی می‌باشند. در ولایت‌هایی که اکثریت مردم آن از زبان‌های ازبکی، تورکمنی، پشه‌ای، نورستانی، بلوچی یا پامیری باشند، آن زبان به عنوان زبان رسمی سوم تلقی می‌شود.

10. اسرائیل: عبری و عربی دو زبان رسمی و اصلی کشور اسرائیل است. زبان‌های رایج دیگر در اسرائیل عبارت‌اند از: انگلیسی، روسی، ییدیش (زبان رایج میان یهودیان روسیه، لهستان و آلمان که مخلوطی از آلمانی و عبری است). وزارت آموزش و پرورش اسرائیل یادگیری زبان عربی را در تمامی مدارس دولتی الزامی کرده است.

11. جمعیت بولیوی ۱۰ میلیون نفر و زبان‌های رسمی آن اسپانیایی، کچوآ، آیمارا و ۳۴ زبان دیگر بومی است.

نباشد. در ضمن مغرضان می‌توانند در ویکی‌پدیای فارسی خودشان هم جستجو کنند.

1. بلژیک سه زبان رسمی: فرانسوی، هلندی، آلمانی. در ۶۰٪ از مناطق بلژیک، زبان هلندی (گویش فلاندری) صحبت می‌شود و فرانسوی در ۴۰٪ مناطق جنوبی مثل والونی صحبت می‌شود و در منطقه پایتخت (بروکسل) هر دو زبان در نهادهای دولتی رایج است. کمتر از ۱٪ مردم بلژیک آلمانی‌زبان هستند و در شرق کشور زندگی می‌کنند.

2. آفریقای جنوبی ۱۱ زبان رسمی دارد: زبان آفریکانس، انگلیسی، زبان فاناگالو، زبان خوئی، زبان لوبدو، زبان خوسا، زبان ناما زبان دبل شمالی، زبان فوتی زبان نس و زبان اشاره‌ای آفریقای جنوبی.

3. سنگاپور ۴ زبان رسمی: در سنگاپور چهار زبان انگلیسی، مالایی، چینی و تامیل به عنوان زبان‌های رسمی شناخته می‌شوند.

4. سوئیس ۴ زبان رسمی: سوئیس کشوری چندزبانه است و در آن چهار زبان آلمانی، فرانسوی، ایتالیایی و رومانش به رسمیت شناخته می‌شوند.

5. عراق دوزبان رسمی: عربی و کردی زبان‌های رسمی عراق هستند. علاوه بر این دو زبان‌های دیگری نیز (چندین میلیون تورکمن یا تورک آذربایجانی) در این کشور وجود دارند.

6. پاراگوئه دوزبان رسمی: زبان‌های رسمی آن اسپانیایی و زبان گوارانی است. حدود ۹۲٪ از جمعیت توان صحبت به اسپانیایی و ۹۸٪ نیز توان تکلم به گوارانی را دارند.

7. روسیه: زبان رسمی روسیه، زبان روسی است؛ ولی ۲۷ زبان رسمی دیگر نیز در جمهوری‌ها و مناطق خودگردان این کشور وجود دارد.

گونش اودلو اولسون صفاسی دنیز،
يامان گونده انسان دوستون آتماسین

هوشنگ رضایان

چوخ زاماندير سندن اوزاق دوشموشم
ایندی بو کؤنلومو بیرقوش ایسترم.
آرزولارام گلم سیزین ائلره،
ماوی گؤیلرینده اوچوش ایسترم،

کؤنول گؤروشمگه هر آن تله سیر،
ماوی خزریمدن سحریتل اسیر،
گؤزل عطیر ساچیر، باشدا تئل اسیر،
تل تۆکولن اوزده گولوش ایسترم.

باهار گلیر گول _ چیچکلر آچیرلار،
چیچکلر وطنه عطیر ساچیرلار،
قارا قیش سئولر ایندی قاچیرلار،
نور تک قارانلیقلا دؤیوش ایسترم.

ئیلیم عزیزمی گوره بیلرم،
قولومو بوینونا هوره بیلرم،
وطن سنسبز عؤمور سوره بیلیرم،
تورپاغینی قیزیل _ گوموش ایسترم.

مقدس سن منه آی آنا توپراق،
وطنین چیراغی داغلیق قارا باغ،
آیریلیق سیننه مه چکیبدی مین داغ،
حسرت دوداغیندان اؤپوش ایسترم.

هئج بیلیرم دلی کؤنلوم هاردادیر،
یالقیزام بورادا، یاریم اوردادیر؛
یوز ایلیک نشانیم هله یاردادیر،
وصالین آختاریب گؤروش ایسترم.

شعیریمیز – شاغیریمیز

یئریمیز – یوردوموز

ŞEİRİMİZ- ŞAİRİMİZ

بو شعیر بولوموزو علی طالبی قایا باشی خدافرین درگیسینین ادبی خبرنگاری حاضر لایب.

هوشنگ رضایان

آی حضرات بودور سیزدن دیلگیم،
انسان اولان دوزه یلان قاتماسین.
قونشودا کۆرپه نی آج _ سوسوز گۆرب،
گۆز یوموب ائوبنده، راحت یاتماسین.

سؤزلر دوزگون اولسا، دیلر دولاشماز،
اورک لره داشدان اولماق یاراشماز،
وجدان رهبر اولسا، هئج کیم ساواشماز،
وجدان شمعی بو دیاردا باتماسین.

اورکلر دونماسین قیشدا بوز کیمی،
اود وئرسین هر یانا یانار کۆز کیمی،
انسانلار ساخلاسین حقی گۆز کیمی،
وجدانی _ غیرتی پولا ساتماسین.

اورکلر سئودالی قالسا گۆزلدیر،
سئودا اودون جانا سالسا گۆزلدیر،
یاشاییش نغمه سین چالسا گۆزلدیر،
عاشیقلر دؤورانی سونا چاتماسین.

دوست – دوستون ساخلاسین قارداشدان عزیز،
آلنی آچیق اولسون، اورگی تمیز،

يعقوب نيكزاد

بايق دلى قانلى، كدرلى اوزله
قارشيندا دورارديم، دورماديم آما
قايى، پنجرهنى بير قورو سؤزله
داش آتيب، قيرارديم، قيرماديم آما

اوتوروب، كئچينديم دمير قفسله
دئييب، دانيشماديم قورو هوسله
من ده بير قىي چكيب زهرلى سسله
مين قورقو قورارديم، قورماديم آما

بيليرديم حياتين آجى دير سونو،
اودور قيناماديم من اونو، بونو
بلكه او گوردوگو شيرين يوخونو
ترسينه يورارديم، يورماديم آما

آرزومدا بيتمه ين شكيل لر سولدو
آدين چكمه ديييم يوللار يورولدو
بوتون دلى ليكلر جاننما دولدو
اوستومو جيرارديم، جيرماديم آما

ات آجى اولسايديم گزرديم سنى
تاييب، دؤنه - دؤنه ازرديم سنى
اوره ييني سيخيپ، اوزرديم سنى
قانىنى سورارديم، سورماديم آما

من او دئييلم كى گلدير اؤزونه
باخمير اكله لر ين قيزيل سؤزونه
كوچه دن آسيليب، آدام اوزونه
بوينومو بورارديم، بورماديم آما

***

آه... نه داغيق؟ كى آلدى بير الچيم بولود بيزى
تام هاى، هارا يلا بوغدو مين آهلى سو كوت بيزى

زيتون آداق لى گؤزلى تيكديكسه گؤى لره،
آج - آج آسيب قارانليغا سالخيم سؤيود بيزى

اورمان گئنيش لييينده فاغير مين بنووشه ييك
هر آن دوروب، باسيب باشيميزدان پاليت بيزى
بيز دوغرو سئوگيدن چكينه بيلمه ديك، نه سه
تورپاق دا اولسا، دوغماليجا چكدى سوت بيزى

چوخدان سولان ايشيق ساچينا باغلى قالميشيق
الدىن، آياقدان ائيله دى بوش - بوش قونوت بيزى

ايللر عؤمور سوروردوك آرين، آرخاين ماغيل
دير چلدى، دوردو، خيلخالادى توت هاتوت بيزى

آغرى قونوب قفيل جه، ديرى گؤزلو جان آليز
لاپ آصلا نيق سا قويمادى گؤزدن كور ايت بيزى

سئوگى يولوندا قالما گؤزو كؤلگه لى كؤنول!
ديلدن، داماقدان ائيله دى يئرسيز اؤيود بيزى

آرزو قبير قوروب گؤزوموزده، سحر چاغى
تئز دور، دولاندير! آه كى توتوبدور مئيت بيزى

اؤزگه يئر اوسته چوخ قانيميز باتماسين دئيه؛
ايشگين بير اؤلكه يه كؤچورور هئى تابيت بيزى

***

دوروم بو شهرين هاراسين گزيم؟

اوياق كوچه لرى سولنميشم داا

او گوندن اؤزومو آلميشام اله...

نه قايى، باجا وار ديلنميشم داا

ائله لله گيريان آختارميشام كى

بوغولان خاطيره قارشىما چيخيپ

قايى دالدا سينا ائله دوشموشم،

تنهاليق قورخوسو جانيمى سيخيپ

يئر، گؤيو گزمك له اوره ييم قيزمير

داشين آلتينى دا گؤزدن قويمورام

عۆمروموز خزان اولدو -
 يالقيز جاسينا دايانميش بير آغاج من -
 سن، يارپاق - يارپاق توکولموسن مندن!!

حسرتيم دنيز اولدو -
 دالغا - دالغا بؤيويوب ده ايچيمده
 مني بوغدو درين لييينده اؤزونون.

دئمک، دورنا - دورنا کؤچن ده، سن اولدون!
 ناغيل - ناغيل باشلانمادان بيتن ده!
 يارپاق دا، سن اولدون!!
 پاييز دا، قيش دا...

من ايسه، بو ناغيلدا
 اؤز تنهاليغيندا
 اياق اوستونده قالان
 يالقيز آغاج اولدوم
 خزل لي پاييزدا
 کولکلي قيشدا...

***

کئشگه بوتون داريخان لارين يئرینه من داريخايديم -
 داريخان اورک اولمايادي!
 کئشگه بوتون آغلایان گؤزلرين يئرینه من آغلایايديم
 هئچ بير گؤز دولمايادي!
 کئشگه بوتون قيريلان قلبلرين يئرینه قيريلايدي قلبيم -
 هئچ بير قلب داها قيريليب دا، سولمايادي...

کئشگه گؤزو يول چکن بوتون انسان لارين يئرینه
 گؤزله ييرديم،
 کيمسه نين گؤزو يول لاردا قالمايادي،
 کئشگه اؤله بديم
 بوسبوتون يئرسيز کؤچوب ده گئندن لرين يئرینه
 بيتردی بوتون دونيانين،
 کدری، غمی...
 گؤزل لشردی حیات!
 داريخمازدی يالقيز اورکلر...
 ياشالمازدی آغلایان گؤزلر...

سنسيز بير شهّر يوخ، مين شهّر اول
 کيمسه ني اؤزومه، تانيش سايميرام

ديل اولوب ديللله نيپ منه دام، دووار
 کيمسه سوراغيني وئرن اولماييب
 بير سورو جماعات دوشوب بازارا
 قورو کؤلگه ني ده گؤرن اولماييب

بوتون اوتانماغي قويوب قيراغا،
 ديلي سؤز توتانا، آغيز آچميشام
 باغلانيب اوزومه قايي لار، يئنه
 بير اؤگئي سسه ده چؤله قاچميشام

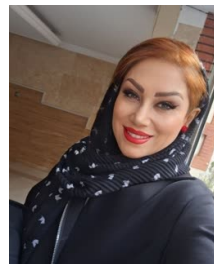
من له ايکي گيله کلمه کسمه دين
 هارائين داشيني باشيما ساليم؟
 جانيني گؤتوروب، چيخدين آرادان
 من هانسي بوجاقدا قيسيلي قاليم؟

گؤزلرين هاياندا ايچدی قارائليق؟
 شهر بير، بيرينين جانينا دوشدو
 شيرين يوخوما دا گله بيلمه دين
 ديبشدي آلنيمدا يازي، ديبشدي

يانديم يامان کؤکده پاييز اودونا
 يئني دن قول آچيب، يارپاقلاما يام
 تووبا کله ييني قوردوم، کی بير ده
 قوندارما سئوگی يه بئل باغلاما يام

مريم صفوی (ياز - باهار)

اوچ سربست شعر

سئوگيميز ناغيل اولدو

بيري واريميش، بيري يوخايميش!
 بير من واريميشام،
 بير سن يوخايميشسن.

الھوئردی گل محمدی (اوج شعیر)

بو گئجه

بیر لحظه قایتدیم کئچن گونلره
 کدرلر کونلومو دئشدی بو گئجه
 آناسیز کورپه تک ائله دارخدیم
 بیر آنیم بیر عومور کئچدی بو گئجه

تاپلاماز کی او گونلرین تایی هئچ
 گوتورمه یم آنام وئرن پاییی هئچ
 سایا گلمز دردلربیمین ساییی هئچ
 قصصه لر پاییم دوشدو بو گئجه

آنم چاغیراردی باخمازدیم سوزه
 باتاردیم تورپاقا باتاردیم توزه
 دئییر آلھوئردی اینان بوسوزه
 روحوم بودنیادان کوچدو بو گئجه

داغلار

کونلوم پرواز اندیر هر دم هر ساعات
 اوجالیب کسمیسن آراننی داغلار
 وطن یئنه دوشوب اوزاق یوللارا
 نیشان وئر گئتمه یه هاراننی داغلار

اؤره ک ها دؤیونور بیر دار قفسده
 بیل منی اندیدی بیزاری خسته
 حکیمی - دوکتورو باخار تخت اوسته
 آختارا بیر تاپا یاراننی داغلار

اوزاق یاخین اؤلا ، اوجالار یاتا
 آنام بیر جان دئییب الیمدن توتا
 بلکه آلاھ وئردی مرهمه چاتا
 بیرده مولام وئره شفاننی داغلار

دده عدالت

وئردی بو خبری بیر *شیرین* دوستوم

سویله دی منه کی ، اولدو عدالت

قیریلمازدی سئون قلبلر...

انتظار چکن قالمزدی او زامان

کؤچوب گئدن اولمازدی بو دونیادان

بیر تک من سیناردیم!

بیر تک من سولاردیم!

بیر تک من اولردیم!

بیر تک من یوخ اولاردیم!

بوسبوتون انسانلارین یئرینه ...

***

مندن منیم حالیمی سوروشما بیر داها

من ده بیلیمیرم هئچ منیم اؤز حالیمی!!

منده،

چوخ من لر ایتیب دیر چوخدان دیر

آرتیق خاطرلایانمیرام هیچ بیر من-ی

هئچ بیر داها!!

چرچی کیمی،

دوشوب کوشه- کوشه

گزیبده دولانیرام او ایتیمیش من لریمی...

تاپانمیرام اون لاری!!

بو ایچیمده کی، ایتیکلر

بو بئیینیمده کی، تۆر- توکونتولر قالاغی اولان

سهمان سیز جاسینا دیکلمیش اولان بو بیتیکلر

یوروب منی چوخدان دیر بو آختاریش!

یوروب منی بو ایتیکلرین آراسینداکی،

آرا- سیرا بو آلدانیش

سوروشما مندن منی اولارمی؟

ماراقلانما هئچ، منی مندن آراماقدان

ماراقلانما

(من)ی منده دوشونمه هئچ

چؤزمه یه ده چالیشما منی!!

بونلاری اونوت،

منی اونوت -

من لری اونوت...

دئی گؤروم سن اؤزون نئجه سن ؟

دیسکینمه سین، کوسمه سین
شووه دن، یورغان آلاق

گل او توراق چایلاشاق
گولوشلری پایلاشاق
بیرجه سن اول بیرده من
قاققیلدا یاق هایلاشاق

گل سنه تئل داراییم
هوروک_هوروک آراییم
گل بوی چای دان کئچمیه ک
آی ساریشین ساراییم

گل سون قویاق بو سوزه
خیال گزن قاش گوزه
تیلیف لردن قورخورام
دوشه فینجان دا اوزه

گل بو چای دان کئچمیه ک
گولوشلری بیچمیه ک
هم چای قالسین،همده چای
بال دا اولسا ایچمیه ک

وحید بنده امیر
قیزیل گوئل له له منی
ایپله سن هله منی
چیچه یم اله بینده
مخمله بله منی

نغمه یم اوخو منی
سسینه توخو منی
نازینام آزینا یوخ
ایسته سن چوخو منی

نارین گل سسله منی
نفسده بسله منی

آغریلی - آجیلی یاشادی عومرو
حیات باغچاسیندا سولدو عدالت

صنعت دونیاسیندا دولو عدالت
بیلیردی هر اینجه یولو عدالت
گئندی کی تاپیلماز اولو عدالت
یئنی نسیل لره رولدو عدالت

بو خبر بیزلری دوزو ، یاندیردی
آغلادیق گوز یاشی ، گوزو یاندیردی
یوزون الهوئردین کوزو یاندیردی
هئج زامان سولمایان گولدو عدالت

وحید بنده امیر

گل سنه، بیرچای سوزوم
قند قابینا، داد دوزوم
پوفله منی ،چابیندا
دوداق بوزوم، قاش بوزوم

گل، قندلری بولوشک
بیر آز دئییب، گولوشک
سئیر ائده ک، یارپیز لیغی
فینجانلاردا، اوپوشک

گل، چای اوستو گوزله شک
بوخورلاردا، اوزله شک
سوزولک، فینجانلاردان
نعلبکی ده، سوزله شک

گل، او توراق باغچادا
شکیل لرده، تاخچادا
بیرچیمن ده، دولاناق
سوغات گئده ک، بوخچادا

گل خیالا، یئر سالاق
بئشیک ده، لای_ لای چالاق

عمومروم دولدو آهیل یاشا
 آرزولاریم دیدی داشا
 گوزومو غرق ائتدی یاشا
 دیلی یاساق لالام داغلار.

کیمسه گورمز جفا سنده
 چوخ لار سوروب صفا سنده
 گلدییم تاپام شفا سنده
 دئینه گلیب بالام داغلار.

”داغ اوغلو یام” یالقیز اوزوم
 کسردن دوشمه سین سوزوم
 آیریلیقا یوخدو دوزوم
 داها قدی دالام داغلار.

آییرسا زمان دن دن
 سن یئتیر وصله منی

گوءزلردن قورو منی
 گوءرمه سین کورو منی
 اوزاق گز قوی توتما سین
 شئیطانین تورو منی

سازینا میندیر منی
 تئلینده دیندیر منی
 هاواسی اوجا چیخسا
 کوکون توت ائندیر منی

**امیر علی امیرپور قایاباشی (داغ اوغلو)
 آنا**

محمد علی محرمی (محبوس) قایاباشی

عزیزیم

او سنلی گونلرین، سنسیز آنلارین
 هر بیرینین اوز یئری وار عزیزیم
 یئرسیز ایسنمه لر نه ایمه لازیم
 کوزونده اوز کوز یئری وار عزیزیم
 آی گونشله پاریلدایار عزیزیم.

سینه گریب قاتلاشدیم هر طولومه
 دوشونمه دن امضا آتدیم اولومه
 تانییانلار داش آتمادی گولومه
 کونلوم سویو دورو قالدی عزیزیم
 محبت سیز قورو قالدی عزیزیم.

خوشبخت لیبی خیالمدای عزیزیم
 حیاتیمی نه محو ائدیپ ازیریم
 واخت اولورکی اوز دونیامدان بئزیریم
 اولان_ اولوب منی عفو ائت عزیزیم
 قویما اولوم امدادا یئت عزیزیم.

گلمیشم، قوینونو آج مندن اوترو،
 اوشیرین لای_ لانا یاتا دیدیم آنا.
 قوینون منه سانکی جنت باغیدیر،
 کوک سونده گوللره باتا دیدیم آنا.

آتش هیجراندا آغاران باشین
 حسرتدن_ غصه دن چاتیلان قاشین
 او گول یاناغینا سوزولن باشین
 آخان گوز یاشیما قاتا دیدیم آنا.

نه زاماندی دوشدوم سندن آرالی
 نه غم بیتدی، نه من اولدوم چارالی
 ”داغ اوغلونون” ساچلارینی دن آلی
 او گئدن کاروانا چاتا دیدیم آنا.

داغلار

بیرده دوشه گوذار سنه
 بورج، بیر عمومور آلام داغلار
 بیر کیمسه سیز کورپه کیمی
 قول بوینونا سالام داغلار.

گلیب منه مجنون لارین قاداسی
اولموشام سئوگینین ایستی یوواسی
سن گوردویون او گونلرین آغاسی
ایندی یامان داردا قالبب عزیزیم
بولبول اولوب خاردا قالبب عزیزیم.

”محبوسام” بیر سنین سوراغیندایام
هله ده دونیانین قیناغیندا یام
قارا کیتابلارین واراغیندایام
بوسطیر لر سنه قوربان عزیزیم
بو قیناقلار سنه حئیران عزیزیم.

محمد علی محرمی (محبوس) قایاباشی

قارا باختیم

یارا حسرت قویوب منی
قارا باختیم، قارا باختیم
ساچلاریما سالیب دنی
قارا باختیم، قارا باختیم

سحریم غم، آخشامیم غم
گنجه_ گوندوز گوزلریم نم
نه ایستیر مندن بیلیم
قارا باختیم، قارا باختیم

حسرت قالدیم شن حیاتا
ائل او بایا جاما آتا
سالیب منی قازاماتا
قارا باختیم، قارا باختیم

گونوم کئچیر داش قفسده
گوزوم یولدا قولاق سسده
آغی دئیر سئگاه اوسته
قارا باختیم، قارا باختیم

سولدو منیم واوصال گولوم
یانیر جانیم قالیر کولوم

یامان یئرده قوردومنه تور فلک
منی ظولمه توشلادی بو کور فلک
ازل گوندن منه باخدی خور فلک
محکومویدوم دینه نمیردیم عزیزیم
بونه سیردی بیلنمیردیم عزیزیم.

سئوگیمی داشلارا چالان بو عومور
وفاسیزلیق بئهین آلان بو عومور
یالان بو دونیادا یالان بو عومور
آلدی اللریمدن سنی عزیزیم
سالدی ساچلاریما دنی عزیزیم.

وفاسیزا همدم اولدوم، یار اولدوم
محبت سیز بونبوز اولدوم قار اولدوم
دوست یانیندا گوزدن دوشدوم خار اولدوم
سنده منی خار ائتمه گل عزیزیم
کوسر کونلوم اوزات بیر ال عزیزیم.

امیدین یول لاردان اوزمه ین گوزلر
قملی گوز یاشینی سوزمه ین گوزلر
بیر آن هیجرانینا دوزمه ین گوزلر
ایندی کور اولوبدور گورمور عزیزیم
سئوگیمیزه چلنگ هورمور عزیزیم.

سن ایسته سن گونش باتار، آی چیخار
ایستی گندر، توسدو گندر، یای چیخار
بئله گئتسه بو سئوگیمیز ضای چیخار
سئوگی سئون اولماز بئله عزیزیم
اینصافلی اول، بیر رحم ائله عزیزیم.

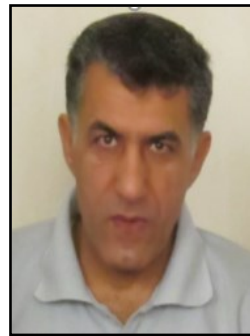
سئوگیمیزی داستانلارا یازمیشام
هر اثرین اوز الیم له قازمیشام
دوشونمه کی حاخ یولونو آزمیشام
حق_ عدالت هله واردیر عزیزیم
کونلوم سنه دایم یاردیر عزیزیم.

آغ دونلاری اللرینده.
 سن آغلادین!
 منیم سینمه قان دامدی
 کیمنه بیزی تانیمادی،
 بیز یانلیز کؤیرچینلر کیمن
 بوینوموز چینیمیزده قالدی.
 یانلیز گلدیک،
 ایکیمیز، سن - من
 گنجه-نین گؤزوندن ابراق
 بادام آغاجی-نین دیبینده آرزولاریمیزی اکدیگ
 سن آغلادین،
 نه اولاجاق گوره سن؟_ دئدین
 منیم اوره-ییمه قان دامدی
 ال-اله وئردیک،
 بیزیم آغ گونلریمیز
 بختور گونلریمیز
 گؤبه-ره-جکلر باغچانین ایچینده،
 سن-سیز، من-سیز.
 قارقالار مئشه-دن، باغدان گنده-جکلر
 قارا دونوزلاردا.
 بادام آغاجی گینه-ده گول آچاجاق
 بیر جوت کؤیرچین قانادلاریندا
 بیزیم آدیمیزی یازاجاق
 گینه ده آنام سنه - منه
 آغ دون توخویاجاق
 بادام آغاجی باغیمیزدا باهار گونو
 چیچک لرینی پایلاشاجاق.
 بیرسی «ساعات قاباغیندا» دار آغاجیندان آچیلجاق
 باغلی قول لاریمیزی آچاجاق!
 بارماق-لاریمیز بیر - بیر قیزاراجاق
 «مامیه» باشیندا بیرسی باغیراجاق:
 -بیز قور خوروق...! اولسون،
 یولا دوشسک هامی قور خولاریمیز بیته-جک.
 سئویرم سنی، باهار گونو
 پاییز گونو، قیش گونو.

طولوم وئیر منه طولوم
 قارا باختیم، قارا باختیم
 عومروم غملی بیر تاماشا
 آرزولاریم دیدی داشا
 گوزومو غرق ائتدی یاشا
 قارا باختیم، قارا باختیم
 کاش درلر_ داغ اولایدی
 صحرالاردا باغ اولایدی
 نه اول دونوب آغ اولایدی
 قارا باختیم، قارا باختیم
 من "محبوسام" سینم داغلی
 الیم باغلی_ قولوم باغلی
 باشدان_ باشا قم ناغلی
 قارا باختیم، قارا باختیم.

محمود بنی آدم

dalgha48@gmail.com

بادام آغاجی

۲۱ آذر

سئویدیم سنی،
 باهار گونو باغیمیزدا!
 آغاج لار گولدولر،
 چیچکلر آغ دونلارینی سنه وئردیلر،
 آغاردی گونوموز،
 بختور اولدوق.
 قیسقاندیلار، قیسقاندیلار
 مئشه-لره قارا دونوز دولدو
 قوشلار اوچدولار،
 قارقالار بیزیم یاشیل باغلاری قارغیدیلار
 بادام آغاجی-نین بوداغیندا،
 قوشا کؤیرچین قالدی!

۲۱ آذر

دیلیم باغلی قالان گوندن

نه سن گلدین!

نه من گتتدیم.

یاغیش یاغدی

سویوق گلدی

پاییز گولودو

خزل یاغدی.

گولوستاندا گول اوستونده

یاشیل گول قونچالی قالدی.

قولو سینمیش بیر قار گلدی!

گولوستان یاندی،

کول یاغدی.

منی کیم قارغیدی آلاه

بئله باختدیم قارا گلدی!

اؤزم،

اؤز یوردوما حسرت

منه،

گیزلین یارا دگدیددی.

آنم دان سورمادیم هئش وخت

دیلیم هاردان یاساق اولدو؟

اؤزم گوردوم،

آنا گیزلین،

منه لایلا یلار قوردون.

بیری واردی،

بیری بوخدو.

بیری آغ دی

بیری قارا.

آچیلدی هامییا مکتب

بیتیک ائوی بالا - بالا

منیم یانیق کیتابلاریم

آچیلمامیش پارا - پارا.

آذر آیین ۲۱-ی

گونش دؤنور؟

بوخ،

یئر دؤنور .

من دؤنورم ایلده بیر گون

گلیب سنله گؤروشورم.

اولایدی کاش دؤنوشلری

داغلار کیمی ساخلایایدیم

او بیر ایلده سنی گلییب

اؤز قوینوما، من سالایدیم.

یاندیریر بو نیسگیل منی

نئجه وارام سنسبز ایندی

سن بیر دادسان داماغیمدا

گاه دادلانیر،

گاه پوزولور .

اؤرک قانلی،

آغاج قانلی،

کوچه قانلی،

من باخیرام یانا - یانا

سوزولورم باخا - باخا

اؤز ایچیمده،

قورخا - قورخا

سوروشورام یولچولاردان

بیلن یوخدور !

بیلنمیرم،

هانسی آغاجین بوداغیندان

آی گنج اوغول

سنین بوینون،

آسیلمیشدی؟

قوی آل آتیم آغاجلاردان

گیزلین - گیزلین،

بیر گول دریم

واردی حتمن، بو گوللرده

سنین عطرین،

سنین دادین،

واردی سئل تک،

آخان قانین

یاناقلاری یانان گولده.

گونش باتیب دؤنمویوبدور

آغلادير، كيمسه نين دردين چاغلادير
گولنى گۆلدورور، چتين آغلادير
ائلمانام، دؤغرونون ديلين باغلادير
اودوركى هئچ كيمه، داربخمير دونيا

اليشاد قاراقاسimli (جعفروو اليشاد توتوش اوغلو)

ELIŞAD QARAQASIMLI (CƏFƏROV ELIŞAD TUTUŞ OĞLU)

۱۹۴۹-جو ايل فئورال آيينين ۱۵-ده
جليلاباد رايونون اوچتپه كدينده
آنادان اولوب. موسكودا سسرى
يازىچيلار اتفاقينين ماكسيم قوركى
آدينا ادبيات اينستيتوتونو فرقله نمه
ديپلومو ايله بيتيريب. آذربايجانين
مدنيت و ادبيات پورتالينين «پوئزيا»

شعبه سينين موديرى و رئاك سسيا هئيتينين عضوودور.
شعيرلىرى قارداش توركييه جومهوريتينده كى «كومبئت»،
«اوسارئ»، «كاردئلئن» درگيلرينده، او جمله دن
رئسپوبليكانيين ان اونلو مطبوع اورقانلارين دا دفعه لرله درج
اولونوب. «علم» قزئتى، «خالق قزئتى»، «رئسپوبليككا»
قزئتلىرينده اوزون مدت چاليشيب .

خالق شاعرى رسول رضايا

بو آغير ايتكىنى وارليغيم دانار،
نئجه كى، اؤلمز لر اؤلومو دانيب .
آپرنئين بيرينده بير دوست آلدانار،
آپرنئين بيرينده بير خالق آلدانيب .

اوفوق لردن سؤنمويوبدور
ايگيد اوغول اؤلمويوبدور
واردى قانيم هله آخير .

اوروج داداشى (ا.د.ائلمان)

«دونيا»

اوركلر داربخير، جانلار داربخير
داماردا يؤل گئدن قانلار داربخير
آخشاملار داربخير، دانلار داربخير
اودوركى هئچ كيمه، داربخمير دونيا

آلويلار داربخير، كؤز لر داربخير
اوزاقدان يول چكن، گؤز لر داربخير
ديلرده كيريه ن، سؤز لر داربخير
اودوركى هئچ كيمه، داربخمير دونيا

قانادسيز آرزىلار، بيخيلير تئز - تئز
اؤركلر آليشيب، سيخيلير تئز - تئز
چوخلارى گؤز لردن، چيخيلير تئز - تئز
اودوركى هئچ كيمه، داربخمير دونيا

اؤره يى داشديمى، گؤرن دونيائين
گئج - تئزى ايلن، هؤرن دونيائين
تؤرن سيز ياشايان، تؤرن دونيائين
اودوركى هئچ كيمه، داربخمير دونيا

آديندا بالى وار، داديندا زهر
اؤزونه توى توتور، هر آخشام - سحر
قيسمتين ياشايبير، هره بير تهر
اودوركى هئچ كيمه، داربخمير دونيا

قاريميش گلين دير، بزه يى يالان
يالانچى بير به ي دير، ايلان تك چالان
لذتى وئرمه ميش، لذت لر آلان
اودوركى هئچ كيمه، داربخمير دونيا

حیادان، آبیردان قالماییب اثر :
 چوخو اؤز-اؤزونو اؤین اولوب دور .
 اوز-اوزه گلمکدن چکینهن کسلر،
 انفیرده دؤشونه دؤیهن اولوب دور .
 دالاییر قلبی می مین فغان، مین آه،
 سلاح یاریشلاری باشلاییر بو گون .
 خالقین اللریله دوزه لهن سلاح،
 خالقین سینهنه سیننه توش لانییر بو گون .
 آرزو ایستی می داش بئله آنلار،
 بوتون وارلیقلارا قلبیم هیان دیر .
 «اینسان حقوقو» ندان چوخ دانیشانلار،
 اینسان حقوقونو تاپدالایان دیر .

قیسقانیرام من

هله ورق-ورق اوخونمامیشام،
 گندیشین-گلیشین اوخونور سنین .
 بیاز اللرینه توخونمامیشام،
 کولکلر ساچینا توخونور سنین .
 اوتوزو آدلاییب گؤزلمیر یاشیم،
 سون سوز هسرتین دن اوسانیرام من .
 ظلمت گنجهلره نئجه تاپشیرام،
 سنی گوندوزلره قسیقانیرام من؟!

قوشلار یووا قورار

قورویوب قالمیشام چؤلون دوزون ده،
 اسن کولکلر ده منیم یاغیم دی .
 ایکی گون دوستاغام بو یئر اوزون ده،
 ایکجه گون اولور آزادلیغیم دا .
 آیدین دیر هر کلمه ن آی ایشیغیتک،
 اسرم یاریقتک سؤزونون اوسته .
 آرالی دوشریک ایکی گون لویه، -
 قوشلار یووا قورار ایزینین اوسته .

بئرموت اوچبوجاگی

آرزولار، عملر گوله بیلمییر،
 دهشت لی فیکیرله اویانییر اوردا .
 عقربلر یوکونو چکه بیلمییر،
 دئییرلر، زامان دا دایانییر اوردا .
 دونیایا بیر عمان کدر ال دی،
 ایلان تک قیوریلیب چال دی دونیانی .

اوجا زیروه لری چن-چیسک آلدی،
 یاما جا نه قال دی، یالا نه قال دی؟
 دونیایا گلمیین حقیقت اولدو،
 دونیادان گتتمیین یالانا قال دی .
 نورلو میصراعلارین، اولدو صنعتین،
 کؤنلوم دن کدری تالان ائیله دی .
 وورولدوم آپرئلین بیرینه، شاعر،
 گئرچک اولومونو یالان ائیله دی .

۱ آپرئل ۱۹۸۱-جی ایل .

دؤردلوکلر

دونیانی چینیینه آلیب دی قوجا، -
 اسیر یوک آلتین دا ضعیف دیزلری .
 سوال ایشاره سی اولوب دو قوجا،
 چوخلو نقطه لر تک آیاق ایزلری ...
 * * *

دؤرد دیوار ایچین ده بس لنه ن هر گون
 قاپقارا بیر داش دیر، اورک دئییل دیر .
 کیم دئییر، آرابیر تاماشا اوچون
 بو گونیش اوفوقلیر گرک دئییل دیر؟
 * * *

قووارام قلبیم دن آغریلاری می،
 جانیملا، قانیملار یارادارام من .
 لئی سان دا ایسلانان میصراعلاری می،
 ایستی شفق لره قورودارام من .

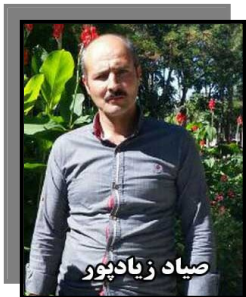
دونیا بو گون

یئنه دینلییرم سون خبرلری -
 فیلیسطين اوولادی یوردان قاجاق دیر .
 آزادلیق آلتین دا گیزلنه نلرین
 آرزوسو، عملی ایشغلاچی لیق دیر .
 اوغرونون، ایرینین اینادینا باخ :
 باشینا تاج قویوب خالقینی سوپور .
 بو دؤرون، زامانین اینادینا باخ،
 قارا خبرلری آغ ائولر یاییر .
 عزمینی، گوجونو آچیق دوپانلار،
 اؤلکه دن-اؤلکه یه قووغا لیبیر .
 من لیگی، وارلیغی بور هئج اولانلار،
 یوکسک کورسولردن چیخیش ائیلییر .

صیاد زیادپور

Səyyad ziyadpur

صیاد زیادپور

بوخا اۆزبینه قوربان اولوم من
هر دن یوخلایبیرسان منی یوخومدا
گلیرسن شپشیرین وصله دالیم من
بارینیب اولورام غنی یوخومدا

بو دفعه گلشین قایغی درسیدی
سایغیسیز شاعیره سایغی درسیدی
هر گلن سن وئرن درسی وئرسه یدی
بویوکل وک بولاردی مینی یوخومدا

بو دفعه قورخمادان واریب حریمه
یئنه یئرلشمیردیم من اؤز دریمه
کافر ده اولسایدی منیم یئریمه
تاپاردی ایمانی_دینی یوخومدا

بو دفعه بیچردی یوک سینا_سینا
قویمازدی یوخومو سالا اووسونا
رام ائدیپ رقیبی خام سانا_سانا
چاتمیشدیق چینینه چینی یوخومدا

بو دفعه گیردیین شیرین یوخونون
گیزلی گتیرمیشدین گلش آخنین
نه یادین دویموشدو نه ده یاخنین
گۆرن اولمامیشدی سنی یوخومدا

بو دفعه یوکسلدیپ یئددی قات گۆیه
گلمیشدین آرخامجا یول دۆبه_دۆبه
عشقیم ایرادیم وار دئییه_دئییه
سئوگی بسله بیردین یئنی یوخومدا

سؤیله دیردی تمیز هاوا، یاخشی سو
سانکی من سارییدیم سن ده یاخشیسی
آخدیقجا سینهمدن سؤزۆن یاخشیسی
یویوردو نیفرتی کینی یوخومدا

اینسان وحشی لیگی آزلیق ائیلهدی،
قورخونج بیر دهشت ده آلدی دونیانی .

قارانقوش

آغین باشقا یانادی،
بیر یانادی قاران، قوش .
منه خوش خبر گتیر
قای چی قویروق قارانقوش

آغین دا وار، قاران دا
نیه یوخ دور سارین، قوش؟
باهارلی سئوینجین دن
کولکلری یاران قوش
قیسمتین باهار اولسون
گۆرمه یه سهن بوران، قیش
یازدان منه کۆینک بیچ،
قای چی قویروق قارانقوش .

پاییز دوردلوکلری

اومیدیم باهارا ایتمه ییب دی کی،
اومیدیم قلبیم ده یاراقلا نیب دی .
هان سی رس سامین سا اثرین ده کی
قادینتک آغاجلار چیلپاقلانیب دی .

پاییزدا بیر آغاج گوله بلنیب، -
گیزله ده بیلمه ییب باهار حیرتین .
پاییز یارباقلارین مکتوب ائیله ییب
یازیر عنوانینا ابدیتین .

باهار چیچکلری فیکیرلریم ده،
پاییزلی بیر نغمه دیندیریب منی .
قیزیل پاقونلاری چیینلریم ده، -
پاییز دا روتبه یه میندیریب منی .

سمانی چینینه گۆره ن آلدی می؟
آغاجلار آنتیتیک چیلپاق یاشاییر .
کولکلر تله سهن پوچتالیونوم دو،
پاییزدان باهارا مکتوب داشیییر .

اکبر قوشالی مکمل شاعر دیر. مکمللیک آنلایشی چوخ مطلبلری احاطه ائدیر. مکمل شاعرلیک ایلك نؤوبه ده، اونون دیلی و اوسلوبوندا تظاهر ائدیر. اکبر قوشالی شعرى معاصر آذربایجان پوئزیاسیندا آنا دیلیمیزین زنگینلیینی عکس ائتدیریر. ایستنیلن شعرینی اونون مؤلفینین کیم اولدوغونو بلیرلمه دن دئیرسن کی، بو شعرى اکبر یازیب. باخ، بو اؤزونه- مخصوصلوق اونون فردی اوسلوبودور .

عادتا، بیر شاعرین یارادیجیلیغیندان سؤز آچاندا ایلك نؤوبه ده، بو شعرلرین مضمونوندا، او شاعرین اؤز شعرلرینده هانسی مطلبلردن دانیشدیغیندان سؤزه باشلاپیرلار. اما من سیفته-سیفته اونون صنعتکارلیق مزیتلرینی اؤن پلانا چکمک ایستییرم. اکبر معاصر شاعر دیر و معاصر شاعر اوچون وزن مشکلو یوخدور. او، سربست شعر میدانیندا دا هنر گؤستریر، هجا وزنینه ده. اونون توووز رایونوندا اولدوغونو بیلیرم و بوردان آذربایجان پوئزییا میدانینا گلن شاعرلرین قوشما، گرایلی، تجنیس، عمومیتله، هجا شعرلرینده پوئتییک اوستالیقلارینین شاهدیییم. اکبر قوشالینین “ آلدی گؤرک، نه دئدی ” سلسیله سیندن اولان قوشما و تجنیس لرینی اوخویاندا حس ائلدیم کی، اونون جانیندا و روحوندا ساز هاواسی آنا سودو کیمی یاشاییر :

نه سوسارسان، دلی کؤنول،

تا اینینه نیمداشاممی؟

سنینله یول گئدممیرم،

من وفاسیز یولداشاممی؟

...گئر یلرده قازانمادیم،

آجیلاری قوجوب قالدیم .

حئییف دان سؤکؤلدؤ سس سمیر آخدی
تاختیمی دئویریب قصریمی بیخدی
یوخومدا کی شاهلیق الیمدن چیخدی
آلاجادیم هیندی چینی یوخومدا

وارین سؤنسوز تپر یوکون خبرمیش
یاد گتیرسه یولدا_ کولدا سپرمیش
بودر ییب بیخیلیب شیشیب کؤپر میش
دؤننده دؤنگه نی تینی یوخومدا

گلمیشدین یوکسله آدییم_ سؤی آدییم
واخت تاپیب دئیسه سن یاز آی صیادییم
یازدیقجا یوخویا دالدى حیاتیم
فیکریم قالدی بوتؤو گونو یوخومدا

واقیف یوسفلی Vaqif Yusifli

اکبر قوشالی...

Əkbər Qoşalı...

برگردان : دکتر حسین شرقی دره جک

ÇEVİRDİ : HÜSEYİN SOYTÜRK

(بو یازی اکبر قوشالینین " اوریمه دامانلار " شعر کیتابیندا ندران کؤتورولوب)

ایللردیر کی، من بو ایمضانی ایزلییرم، شعرلرینی، پوبلیسیستیک مقاله لرینی اوخویور، اونو بیر تورکچو و آذربایجان چی کیمی بینیرم. اما هله کی، اونون یارادیجیلیغی باره ده بیر سؤز دئمیشم. سببینی بئله ایضاح ائده بیلرم کی، بیر تنقیدچی اوچون ایستعدادی بول بیر شاعر دن سؤز آچماماق “ گؤرونن کنده بلدچی نه گرک دیر ” سوالینا جاواب وئرمک دئمک دیر. آنجاق سوسا دا بیلیمیرم، چونکی اونون پوئزییاسی و بو پوئزییانین اؤزونمخصوصولوغو منیم فیکریمجه، هله کیمسه طرفیندن گریینجه شرح اولونماییب. یاخشی شاعرلر بعضا ادبی تنقیدچیلرین و دیگر بازارلارین نظریندن اوزاق دوشور .

تکرارلارینین دوزومو ایله شاعرین قاراباغ سئوگیسینی
ایفاده اندیر :

من سنین اوزونو سئویرم،
سن منیم قاراباغیمسان،
سن منیم قارا باغیریمسان.
سن منیم قارام-آغیمسان!..
سن اوزوندن بویوک سن
سن سوزومدن بویوک سن،
سوزدن قاباق سسیمسن،
قاراباغ !

اکبر قوشالی طبیعتی دویان شاعر دیر. طبیعت اونون
شعرلرینده لؤحه چکمک، سؤزله رنگ یاراتماق گوروینه
خیدمت اندیر. دئیردیم کی، اونون بیر چوخ شعرلرینده
اعلا پیژاژ (چشم انداز) شاعرلیکله رساملیغین وحدتی
حس اولونور .

یاغیشلار، یاغیشلار یاغیردی نازلا،
چیچکلر، چیچکلر سیغالانیردی .
نه گؤزل، نه گؤزل اسیردی یئلر،
گؤللر بئشینده بیرغالانیردی .

دره لر، تپه لر شکیللنیردی،
یئر یئر برکییر، گؤی چکیلیردی .
هر شئی تپتیزیدی، هر شئی یئپ یئنی،
بولاقلار، بولاقلار نسه دئییردی .

...ایلك كيشی-ایلك قادین گلدی گؤز-گؤزه،
شیمشکلر، شیمشکلر بئله یارانندی.
ایلك دفعه اوزاندى اللر اللره،
بارماقلار توخوندو، آی پارالاندى .

اصلینده، ۲۰۱۹-جو ایلین بو ایلك شعرى طبیعتین
گؤزللیگی منظره سینده بیر سئوگینین یارانیشینی عکس
انتدیریر. شعرین هر میصراع سیندا عینی سؤزلرین تکراری
بیر نغمه آهنگی یارادیر. اکبرین طبیعت شعرلرینده انسان

آلنیمی اوخویامادیم،
آلنی بئله قیریشاممی؟

فورماجا، شکیلجه بو گرایلی کلاسیک آشیق
گرایلیلاریندان سئچیلیمیر، اما بو شعرده ۲۱-جی عصرین
پوئتیك تفکرو ایله قارشیلانیرسان .
اکبر قوشالی تورکچولویو ترنوم ائدن شاعر دیر. بعضیلری
کیمی تریبونادا “ من تورکم، تورک اوغلویم” دئییب
قیشقیرانلاردان دئییل. تورکچو اولماق تورکون مدنیتینی،
عادت- عنعنه سینى، کولوریتلی دنیا سینى، آزمان دؤیوش
روحونو، باسیلماز جنگورلینی، “ آلتایلاردان قوپان
آتلارینی” و البته، تورکون دنیا یا حکم ائدن فاتحلرینی
شعرده ابدیلشدیرمک دیر :

آلتایلاردا قوپان آتلار
گئتدی گؤی یولویدو.
آلتایلاردا دوغان آیلار
بیز چیخاندا دولویدو .
یا خود :

اوریم هئی آتلانار
اوریم ائله آتلانار،
یادا دوشر آتلایار .

و بو مؤوضودا اولان دیگر شعرلرینی ده اوخوساق، بیز قدیم
تورکون بدؤی آتلارینین هنیرتیسینی، دؤیوش
جنگورلرینین قیلینجلارینین شاققیتیسینی، جنگ
سسلرینی ائشیدریک. اکبر قوشالی بو شعرلرینده آت
اوبرازینی قهرمانلیغین سیموولو کیمی عمومیلشدیره بیلیر.
اکبرین شعرلرینده میلی-معنوی مکانلارین یئترینجه
پوئتیك انعکاسی ایله قارشیلانیر؛ یوخ، بونلار صرف
تبلیغات کاراکتری داشیمیر، یادداشین تاریخی کیمی
عکس اولونور. تاریخی عابدeler، قاراباغ، شوشا، قیز قالاسی
حقین ده یازیلان شعرلر محض یادداش شعرلیدیر. بو
شعرلرده اکبر پوئتیك اوریناللیغا نایل اولور، تزه سؤز
دئییه بیلیر. مثلاً، اونون “ قیز قالاسی” شعرى قیز قالاسی
حقین ده یازیلان شعرلردن تامامیله فرقلیر. قیز قالاسی،
ارک قالاسی، بزز قالاسی، الینجه قالاسی... بونلار شعرده
بیر وحدت حالیندا بیرلشیر. “ قاراباغ” شعرى ایسه سؤز

اشاره‌لر باخیشلار تک جانلیدی،
بیر نقطه “ یوخ ” دئیر، او بیر نقطه “ وار ” .

بو قوشما هم ده اکبر قوشالی نین اورفانی شعره میل
ائتدییندن خبر وئیر .

اکبر قوشالی هر اون گورویه، هر نسنهیه پوئتیک معنا
وئرمی سئویر. دئییم کی، “ سویون شرحی ” شعرینده “
سو دیلی ” نی معنالاندیریر. “ سسلر ” ده سسلرین معنا
چالارلارینا اوز توتور: “ سسلرین گؤزه‌لی قارا سازدادی.
کرمی چاغیرار، دیلقمی سسلر ”. یاخود بوز رنگله علاقه دار
بیر شعرده بوز مفهومیون مختلف نمونه لرینی –
چالارلارینی شعره گتیریر. “ بوز چؤلر ”، “ بوز اوغلان ”، “
بوز اوزلو سلاح ”، “ سویوقدان بوزارمیش صورت ” و سوندا
بو بدیعی تعینلرین هامیسیندان داها اؤنملی “ بوز قورد ” .
اکبرین سئوگی شعرلی... او، بو مضمونلو شعرلرده افراطا
وارمیر، سئوگیه، آلی حسه عقلین گؤزویله باخیر. یالنیز
باشانیلان، دویولان حسلری شعره گتیریر. هم ده بو
حسلری اورژنال بدیعی واسطه‌لرله تقدیم ائدیر :

من سندن آیریلاندا اؤلوب
سنی گؤزومده ساخلادیم.
ایندی هر گوزگو اؤنوندن
اؤتوب-کئچنده، سنی گؤرورم.
دیریلیب گؤزومدن دوشورسن،
اؤزوم گؤزومدن دوشورم،
دوشور اوریم .

سنی گؤزوم اوسته قویا بیلیمیرم،
ایستیرسن قینا منی، قینا نئینیم،
گؤزومون اوستونده سن .

و بیر ده اونون سئوگی شعرلرینین عرفانی مقدمه‌سی: “
دیندن اول سئوگی اؤزو دین ایدی ” .
اکبر قوشالی نین “ سو پریمی ” و “ درویش ناغیلی ”
پوئمالاری دا اونون شعرلرینده کی اورژینال بدیعی افاده
اصولونون داها یئتکین نمونه‌لری کیمی دقتی جلب ائدیر.
هر ایکی پوئما لیریک سپگیلیدیر. شاعرین اوبراز یاراتماق،

و طبیعت همیشه بله وحدتدیر. “ بو آخشام داغلارا
یاغیش یاغاجاق ” قوی یاغسین، “ کؤچ آخار، کؤچ آخار
اؤلره ساری، وحشیلیک، گؤزلیک قالار داغلارا ”. قوی
قالسین! “ یئنه چاخدی شیمشکلر ” – قوی چاخسین.
چونکی “ شیمشک گؤیون آغریسی، بولودلار آغلابان گؤز،
یاغیشلار سا گؤز یاشی ” .

یئری گلیمشکن قئید ائدیم کی، اکبر قوشالینین
شعرلرینده تشبیه و مئتافورا کیمی اؤنچول بدیعی تصویر
واسطه‌لرینین اورژینال نمونه‌لرینه تئز-تئز راست گلیریک.
بعضی نومونه‌لر :

عمروم اوزون چکمه‌دی،
کاسیب گولوشو کیمی .
اؤلکم شکیل چکمک‌دی،
فلکین اوزو کیمی .

* * *

گؤز لیمده دفن ائتدیم
قیرمیزی قرنفیلی آغ کفنلی حسرتیم !
گؤز لیم سارالمیر داها .

اکبرین بیر قوشماسینی مثال گتیریرم کی، اونون خلق
پوئزیاسیندان آشیق شعریندن نئجه قاینانقلاندیغینی
گؤرسینیز. هم ده بو قوشمادکی مئتافورالاری حیرانلیقلا
سیر ائده سینیز :

تانری یازیب، عمروموز بیر جمله‌دی،
هر جمله نین یانیندا بیر نقطه وار.
شاه اشاره نه “ سوال ”، نه “ ندا ” دی،
قانا سالار، قانیندا بیر نقطه وار ...

سؤز بیتن گون قلملر یاس ساخلا بیر
تقویملر ده سؤز سوز بیر گون ساخلا بیر.
سؤزو بلکه توتوب، باخ، او ساخلا بیر،
گاهیندا اوچ، گاهیندا بیر نقطه وار .

قلم یئنه یاخشی سؤز چون سارسیدی
اینام یوخسا نفس یئتر اخلاقی!

دئیرم،

گندیم تورپاق دردیمی یازیم،
اورکلر داش اولمامیش ...

۲۰۲۲

ƏKBƏR QOŞALIDAN ŞEİRLƏR

یاتاقخانادا یاشایانلار ...

بوتون یاتاقخانالاردا یاشایانلار
کۆچه جک -

هئج اولماسا قبییره .

بوتون کۆچنلره چادیر قورولور،

هئج اولماسا قارا چادیر .

بوتون اؤلنلری تاپشیریرلار،

هئج اولماسا تورپاغا .

بوتون تورپاقداکیلار گئدیر،

هئج اولماسا جهنمه .

بوتون جهنمده کیلر ...

آز قالا

یئنه " هئج اولماسا " دئیجکدیم...

هئج اولماسا،

بو شعرى بیتیریم ...

یئنه ایشیم دوز گتیرمیر

یئنه ایشیم دوز گتیرمیر،

هئج اوزومو دوشونمورم،

مین آغاج مندن اوزاقد،

آنام قاتیر یوخوسونو ...

یئنه ایشیم دوز گتیرمیر،

هئج اوزومو دوشونمورم،

آتام قابار اللرینی دیونله ییب آلنیدا،

هامی دویور

بو دوروشون قورخوسونو .

فکر و دوشونجه لرینی بو اوبراز اطرافیندا جمع ائتمک
اوستالیغی وار بو پوئمالاردا. بو یئرده تفرحاتا وارمیرام .

اکبر قوشالی بیر قدر شابلون سسلنسه ده، دئیم: او،
تورپاق شاعریدیر، وطنپور شاعر دیر، اما تورپاغی دا، وطنی

ده استاندارد " سئوگیلره " ترنوم ائتمکدن اوزاقدیر. بیر
شاعر کیمی درک ائدیر و آنلا بیر کی، تورپاغی و وطنی

سئویرسنسه، بو سئوگینی پوئتیک سئوگیه چئویرمه لیسن.

تورپاق

آغیر گونده بایراق توتوش،

آلنی درددن قیریش-قیریش

قات کسمیش

کیشیلرین

یئریشیندن دینجه لر

قاریش-قاریش .

تورپاق

هر یئرده شهید مزار بیلا

مهرلنمیش

ملتین

بایراغی ابدیدیر .

باشقا بیر شعرینی ده مثال گتیره بیلرم. " یئریدیم دنیا یا
ساری، بو تورپاغین سینه سیندن". اما اونون تورپاقلای باغلی

ان یاخشی شعرى تورپاق و داش، اورک و داش
مفهوملارینی اوزونده عکس ائتدیرن بیر شعریدیر: " تورپاغا

تاپشیریریق اؤلن اولاندا" ... شاعر دئیر کی :

دنیا نین ان سو بوق داشینا

ایستی سؤزلر یازاریق .

یازیا اورک، اوریه درد قویاریق .

بئله جه،

درد دولانار دنیا دا :

تورپاق-تورپاق،

داش-داش،

یازی-یازی،

اورک-اورک.

“ آوتوپورت ئرت ” يازميشدىن سن،
 من بئله او خودوم،
 ايرىگوزلو همن اعتراض ائندى :
 - يئنه تور كچولويون توتوب، دئيه سن ...
 من نئچنجى دفعه سه
 “ تور كچولوك توتومور، خانيم افندى،
 او يا وار، يا دا يوخ ”
 دئديم .

قىميشدى ساده جه
 و ايرى گوزلرينى باشقا رسمه چئويدى ...
 نه باشينى آغريديم،
 اوزونو گوزل چك ميسن -
 داماغيندا سيگارت، گوزلرينده كدر ...
 قوللارين دا
 كدرين تك دريندى، رسام قارداش ...
 آنجاق

ايرىگوزلونون گوزلريندن درين اولماز
 كدرين ...

سونرا،
 سونرا “ گولن قيز ” ينا باخديق،
 منيم ايرىگوزلومون تبسموندىن
 كيچيك دى منجه
 “ گولن قيز ” ين گولوشو ...
 تبسم وار بير دنيادى،
 گولوش وار بير اوزو آشماز ...
 آنجاق خوشدو، گوزلدى .

سن ده
 آت وورغونوسان، دئيه سن،
 رسام قارداش،
 هر ايكي شكليندن بيرى آتدى، آتليدير، آتلادى ...
 هله او ايكي يورغون آتين وار ها - !
 وئربيلر باش - باشا ...
 واى، منيم حالىما، واى، نئيلميسن، ظالم؟! !

يئنه ايشيم دوز گتيرمير،
 هئچ اوزومو دوشونمورم،
 باجيم يوخودان آيلير،
 دوز چئويرير شكليمه .

يئنه ايشيم دوز گتيرمير،
 هئچ اوزومو دوشونمورم،
 يقين، يئنه قارداشيم
 آجىلايير هامينى،
 هر شئى دؤنور ترسينه .

يئنه ايشيم دوز گتيرمير،
 هئچ اوزومو دوشونمورم،
 گوزوم قاليب بئشيك ده
 شيرين ياتان كورپه ده،

آناسى دا سؤيلنير :

-سنه يوز يول دئميشم،
 ياتاندا اوشاغين اوزونه باخما.
 اوزومه باخ، الله،
 اوزومه باخ !!

**شوباتين سون گونو يازيلان شعر ...
 تانيماديغيم رساما ...**

سلام رسام قارداش،
 دونن اوداندايديم، لاپ تصادفن -
 بير ايرىگوز گوزلله گلميشديم؛ قوسورا باخما،
 اوزون يوخكن گيرديك اودانا .
 يوخ، يوخ، هئچ نه گؤتورمديك -
 باخماق و ساده جه باخماق دى ايشيميز ...

سنى ديوارداكى رسميندن تانيديم -
 آلتيازيدان بيلديم، اصلينده -
 “ اوز رسم ” دئيه قئيد ائتميشدين - .
 داها دوغروسو،

سن یئنه ده
 باغیشلا بیزی،
 کۆنول قویما، سن فیرچان !!
 بلکه گۆزوموزده،
 کۆنلوموزده
 گۆتورموشوک نییسه -
 او داغینیق اودانین صنعت چی نظامیندان ...
 گۆروشمک اومیدی ایله ...
 بلکه منیم شعریم ده سنین اودان کیمی دار
 داغینیقدی،

نه یاپالیم،
 سنین اثرلریندن آلدیغیمیز ذوق بیزیم،
 بو شعر ده سنین حالالین اولسون ...

* * *

قارلی قیش گئجه سی،
 سوبادا قورو پالید چیتیلتیسی،
 ککوتو (ککلیک اوتو) چایینین
 اودانی باشینا گۆتورموش
 عطریندن
 دلی اولماغی گلیر آدامین؛
 ایلمده شعر دفتری ...

دئییه سن، منیم کیمی
 قونشو قیز دا اویاقدیر،
 پیاویا قم اوخودور،
 ائله بیل زامان دورور .

اما

ئئینسک ده،

بیر آزدان
 صاباح آچیلماق ...
 * * *

گۆزلرین یول چکیر،
 داها چکمه سین؛

ایستدیم اونلارین یورغون دوغمالیغیندان
 کئچید آلیم صحبتته،
 ایریگۆزلوم
 “ آداملار و آعاجلار ” دئییه
 بیر شئی سؤیله دی نسه ...

من
 “ بلکه آداملار و اتلار ” دئییه دوزلتدیم گویا -
 اؤنم وئرمه دی اؤیله سینه کئچدی - ...
 ایری گۆزلرینی سوزدوره رک ...

رسام قارداش،
 اودان نه یامان داغینیقدی -
 گوجلہ کئچیردیک بیر رسمدن او بیرینه؛
 آرادا الیندن توتماق ایستیردیم اونون،
 اما نیه یارار؟ -

سس سیزجه چکیردی الینی
 و

ایریگۆزلرینی ...

سونرا “ پیکاسسو ” آلبومونا باخدیق -
 کیرلی دولابدان آلیب .
 من “ دولاب ” دندیم، آنجاق ایریگۆزلو
 “ ایشکاف ” دئدی، طبیعی ...

و خفیجه سوال ائتدی: تور کچولویون توتدو یئنه؟
 من دینمدیم بو دفعه ...

الیمی الینه توخوندورموشدوم او آندا
 دوداقلاریم تپیمیشدی، قوروموشدو بوغازیم -
 لاپ اوشاق کیمیدیم، والله .

باخ،

او حالیمدان بیلدیم
 اونا اولان دوغومون آدینی ...

اوزونو گۆرمدییم رسام قارداش،
 اوداندان هئچ نه گۆتورمدیک، اما

تمیزلمه‌دی بیزی
سو یئرینه آخان قان،
هامیمیزدان گیلئیلی روحلار
کسیر سسیمیزی .
آدینا اورک دئدییمیز
گناهلار ایچینده دیر .
چیخارین، قارداشلار،
چیخارین اوره بینیزی،
یارالی یئریندن تاخین نیزه لره،
قویون خزر ساحلینه،
بلکه باکی کولکلری
تمیزله یه بیلدی
ایچینی ...

* * *

قوجا اولماق ایستیرم
آلینمیر،
جوجوق اولماق ایستیرم
اولونمور،
هاردا ایسه بیر جوجوق دا،
هاردا ایسه بیر قوجا
جاوان اولماق ایستیر،
آلینمیر کی، آلینمیر .
یازیلما میش بیر قایدادی :
اؤلوم یوخسا،
عمرون هئچ بیر اوداسیندا قالینمیر .
اؤلوم یوخسا، اولوملارین اؤته سینه وار یلمیر .

اولوملارین اؤته سینده اؤلوم وار .
اؤلوملارین اؤته سینده اولوم وار .

* * *

ان یئنی ماهنیلار دا،
ان کؤهنه هاوالار دا
سومویونه دوشور به،

بیر یول چک میسن کی،
داشلی-کسک لی،
سنه یئتمک اولمور .
نه ده دوشوب آجیغا،
چکدیین یوللاردان
ال چکمک اولمور .
یوللاری ییغیرام آیاقلاریما،
قیامام گؤز لرینه .

سنه سه مندن بئزمیش
دیوانه روح گر کمیش ...

گؤز لرین یولومو چکمه سین
، گؤز لرین یول چکمه سین، بلکه
اوندا

من ده

سنه یئته بیلدیم،
یا دا

بیر پالید اولوب
چکدیین یوللارین
قیراغیندا بیته بیلدیم .
گؤز لرین بیر آغاج یولونو چک سین،
آغاج سنه گلمز، سن اؤزون یئری،
گل، ایلش کؤلگمه،

بوداقلاریم سنی
ساریبار پاق خاطره یه قوناق ائله سین،
روحون دینجلیسین .

سونرا دا، ده کی،

الله سنی اکنه رحمت ائله سین ..!

* * *

باشیمیزدان یوخاری
یومدوغوموز بارماقلار
تتیک چکمک زامانی
هئیسیز قالدی،
آغریدی .

وان یئین آدیمل
 اوزاقلادیم اوزومدن ...
 دونن قالدی دوننده
 دونن ماسادا قالدی،
 کور جراح بیجاغیدی
 خاطره ایشه گلمز .
 انه... نه واردی دوننده؟ -
 گویا نئینمیشدیک کی؟
 سن اوز تئینن اوینادین،
 اوریم منن اوینادی .
 هر تبسم ائنده،
 چؤکلدی گؤزل اوزون،
 و من ظالمجاسینا دؤزدوم او گؤزلییه ...
 دونن نئینمیشدیک کی؟ -
 بیر آز صحبت ائلدیک
 و باخیشدیق بیر خیلی .
 سن باکیدان دانیشدین، من داشکنددن،
 سن باکینی تعریفلیدین، من داشکندی؛
 من اصلینده سندن دانیشیر،
 سنی تعریف ائدیردیم،
 یقین سن ده دوشوندون کی،
 من هئچ نه آنلامیرام، آنلامیرام کی،
 بیر شهری بو قدر آداملاشدیرماق اولماز ...
 نه دئدینسه ساغ اول،
 ساغ اول، چوخ ساغ اول،
 اما
 منیم باکیلیغیم قوی هله قالسین .
 سنسه دقیق داشکندسن .
 حسرتین داش کیمی دوشور اوره یه .
 دونن باشقا دونندی،
 گاه هر شئیدن دانیشدیق،
 گاه هر بیر سؤزه سوسدوق،
 اوزه دالدیق،
 اوزده قالدیق ...
 دونن نیدی،

ایشلییر ایلیینه،

نه یامان اویناییرسان،
 آغ گئین،
 آی آغ گئین..؟
 آغ گئین،
 هئچ بیلیمیرم،
 قیزسانمی، گلینسنمی؟
 گلینسنسه بیلدیرمه،
 قیزسانسا هئچ بیلدیرمه؛
 منی سئورسن، دیندیرمه،
 سئومزسن هئچ دیندیرمه ..!
 بیر سوال قال، آغ گئین،
 ائله آغ قال، دار گئین...
 قوی، بو کیرلنن دنیا،
 باشیمیزا دار دنیا،
 سن بویداسا آغ قالسین ...
 * * *
 دونن بیزیدیک اوردا -
 او کافه، او ماسادا .
 بوگون ایکی گنج گؤردوم
 بیزیم ماسامیزداجا
 وئر میشدیلر باش-باشا .
 سندن نه گیزلدیم، ائله قیسقاندیم،
 ایستدیم ایچری کئچیم، سس سالیم ...
 آنجاق
 دئمیدین سؤزه آیبیلدیم

* * *

سن نئجه سو بوندون آياقلارينى؟ ..
 سن ائله سو بوندون آياقلارينى،
 سانكى سو يونمايير، از يزليريدين!
 ائله بيل، ائله بيل ار كه لنيردين .
 قوى، من تشككورلر ائديم اونلارا،
 سنى منه،

سنى منه گتيريپ ...
 وار اولسون، وار اولسون آياقلارينى !

گوزلريم آيريلمير آياقلاريندان:
 يثريين، " دوشونن"، " دؤيونن" آياق ...
 آغ آياق، گول آياق، عطرلى آياق ...
 ها يانا باخسام دا، گورونن آياق ...

"...گوموش توپوغوندا خال،
 سنه قوربان -"
 هله يوز ايل اؤنجه لر مشفق بئله يازيردى .
 البت، مشفقدن اؤنجه،
 البت، اؤنجه دن اؤنجه،
 قادين آياقلاريندان وجده گلنلر اولوب.
 دوشونه بيلير سنى،
 دنيا نين ايلك قادينى
 ايلك دفعه آياق آچير،
 يثريبير بو يئر اوسته؛
 قادين آياقلار بيللا تانيش اولور تورپاقلار ...

نيدى دونن، الهى؟
 هر شئيدن دانيشير ديق
 اما بوسبوتون سؤزلر
 گليب-گليب تيخانيردى بير يئر ده،
 هر شئيدن دانيشير ديق،
 اما او هر شئى دئديين
 تك بير جه كلمه يه خيدمت ائديردى -
 ايكي ميز ده بيلير ديك،
 نولسون، ايكي ميز ده دئيه بيلير ديك ...

ساهى، نه دئيجك ديك؟
 مندن هئچ سوروشما،
 من نه دئديمى بيليرم،
 ظالم،
 سنسه بيلدينى دئمير سن
 سانكى ...

بوگون او ايكي جاوان
 ديرسك قوبان ماسادا
 اورك قويوب گل ميشيك،
 اونلار هاردان بيله جك؟ ..
 ائه، هاردان بيلسينلر كى،
 دونن ائله اوردا جا
 نئجه ووروب اوركلر،
 بوغاز نئجه قورويوب،
 توپوق چاليب نئجه ديل؟
 نيدى كافه نين آدى؟
 بير ده گئرى دؤنميم،
 سن ده خاطرلاماز سان،
 اولسون .
 سئوگيستان اولسون -
 ايكي نفر چون بير آد ...
 دونن دوننده قالدى،
 دونن قالدى ماسادا
 كور جراح بيچاغيدى
 خاطره ايشه گلمز ...

۱۶،۰۲،۲۰۱۹

جاسیم بابا اوغون کیمدیر؟

تانیدان : دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

جاسیم بابا اوغلو، ۱۹۷۹ - جو ایلهده (ته لافر) شهرینده دونیایا گۆز آچدی. «موسوی» نسبینه منسوب اولان بابا اوغلو، ایلك و اورتا مکت بینى ائله همین شهرده بیتیردی . سونرا " اداره و اقتصاد " ، یونیورسیتته سینه داخیل - اولدو . جاسیم ۱۹۹۷ - جی ایلدن شعر یازماغا باشلامیش . و دوغرو آدی (جاسیم محمد شریف عسکر بابا)

۲۰۰۷ جی ایلهده ئیوی دوشوب ماشین انفجاری و باباسی شهید اولدو او دوشمان داعشلارین الینده اوندن صوریا چوخ زحمت و ازیت چاکیب دونیاسی زحمت اولوب . ۲۰۰۸ جی ایلهده شعر درن گلرینه آباق آچییب. ته لافر شهرینین بیر چوخ شاعرلری ایله تانیش اولموشدور. ته لافر شاعیرلرینین شعرلرینی اوخویوب ، اونارلا اوتوروب - دورما قلا شعر اینج هلی کلرینی اؤیرندی. ته لافر ، کرکوک ، تورکیه ، آذربایجان جمهوریتی ، ایران تورکلری تبریز و باشقا یئرلرده بیر چوخ فستیواللاردا اشتراک ائده رک اؤز شعرلرینی دینل هییجی کوتله سینه چاتدیرمیشدی . شعرلری یوخاریدا آدی وئرلین شهرلر، اؤلکه لرده چیخان قزئ تلرده یایلمیشدیر. عراق اؤلکه سینین « اتحاد الأدبا » ادلی درنه ینین رسمی عضولریندن بیرى اولان جاسیم بابا اوغلو، جاسیم ایند ییه جن بیر نئچه کتابین مؤلفی اولموشدور. اونلارین بیر سیراسی ایشیق اوزو گۆروب، لاکین بیر نئج هسی تکمیللشدیرمه مرحله سینده دیر. بو اثرلر ده یاخین گل هج کده یایلاجاقدیر. جاسیم ین بوراخیان اثرلری بوناردان عبارتدیر

(۱- آتالار توپراغی ، ۲- کربلا توپراغینا ، ۳- کیمسه سیز ته لافر، ۴- غربته کی هایقیریش ، ۵- گۆگدن سیزان داملالار امام علی (ع) حیاتی ، ۶- ته لافردن اینجه سس لر ، ۸- قلبیمن نغمه لری) .

یقین ائله او واختدان
ایشوه، ناز قاریشیبدی

تورپاغین جانینا دا،

بلکه اونا گۆره ده،

قاپقارا تورپاقلاردان آغاپاق گوللر چیخیب،

چیچکله ییب یئر اوزو ...

و

ایلك قادین آددیمی

ایلك کیشیه دوغروب دو ...

انسانلیق دوغولوردو ...

بودور،

مین ایلر سونرا

سنسن آباق ییه سی،

قالخیب منه گلمیسن .

گلمیسن، خوش گلمیسن !..

قوی،

بیرجه دیونجا باخیم اونلارا -

قوی،

بیر ده، اوی، بیر ده، باخیم اونلارا ...

“ آباق ” دئدییمیز باشابه لایا .

آه، هله بارماقلارین،

آه، رنگ لی دیرناقلارین،

آه، بیر ده توپوقلارین !..

“ خاللی گوموش توپوقلار ... ”

بو گون سن صبرسیزسن،

بو گون قایغیلییام من؛

تا آدمدن - هووادان

دؤنوب گلن فکرلر

آباقدا توتور منی ...

سؤیله،

یئنی سؤز سؤیله

آباق وئرک کئچیده ...

۱۶،۰۲،۲۰۱۹

جاسیمین شعر دیلی اؤزونه مخصوص لغو ایله سئچیلیر. او، اؤز لیری کاسی، هیجان لارینی، حکمت موضوع ایله باغلی شعرلرینی چوخ گؤزل فورمادا اوخوجوسونا چاتدیراییلن بیر شاعیردیر. جاسیم شعردن باشقا عراق تورکلری نین تاریخی، فولکلورو، پوبلیسیتی کاسی حاققیندادیر. عراق دا. (گئدن دؤیوش لرده وطنینی، تورپاغینی، ناموسونو قوروماق اوچون میدانا آتیلیب. جاسیم ایندی شاه مردان؛

اسکی چوخ کتابلرده گلمش بو شهرین آدی (تل أعفر) و (تل أعفر) و (تل یعفر) بو آدین ان دوزگون شکلی (التل الاعفر) بیللر گیچدوغجه اوخونیر (ته لافر) عربجه سیده (تلعفر) ، بو آد ان گوزه ل رنگینه گؤره دیر ، بو شهر قالا وار و اغاجلی باغلار وار و یاخشی فصیله زنکین بیر اویلاقدیر . سنجار ایله موصل آراسیندا یئرلشیر . اورتاسیندان بیر چای آخیر ... ایچمه لی گوزه ل صو باشی (چشمه) ، بو اونجهاکی آدلاردن اول و اسکی آدی وار دییه لر (خورمالیق) تلعفردن موصل شهرینه رطب کندیردی ، اما ایندی قالمادی . ته لافرین هر بر اترافی چولدر مللتی اکین اکلر (بوغدا ، ارپه) طوراغی قیرمز و ایمشاغ اولدوغی ایچین ، و اوندن باشقه سیزیلر اولیر بهار گونلری مللت استفاد ایدرلر (کنکر ، بینجر ، دیوه ده بانی ، دؤمبلن ، قوزو قولاغی ...) الخ . ته لافرین اترافینده گنه تپه لر وار تورک آدلاری وار اونلرین بعضینی ذکر ایدیم (قره تپه ، یاصی تپه ، تولکو قویروغی تپه ، صوبان تپه ، بلحوز تپه ، الجاغ تپه ...) الخ . سیرانی و هواسی و گیجه سی وگوندوزی هر شی یی گوزه ل ... انسانلاری خامیسی اسلام تورک یاشیورلار . کیجه لار مللت بر بیره طوبلانیردی بیوک اتالار اوتیروب حکایه لر اوخوردی بز ته لافر دیلینه حکایه یه دییه روغ (سرچک) او حکایه لرده حکمه و عبر اولیردی انسانلار مجلسلردن یول ارکان اوکرانیردی ، جونکی او یاشلی اداملر حیاتده تجربه لرین او جوانلاره نقل ایداردیلر .

ته لافر (تلعفر) شهری حاققیندا بیلگی جاسیم بابا اوغلو

حیات نه دیر ته لافرده (تلعفرده) ...

مظلومیت ته لافر (تلعفر) ...

ته لافر موصل شهر ینین ۶۰ کیلومترلینده غرب نده یئرلشیر. جمعیتی تاممیله تورکمندیر (تورکدیر) . ایچلرینده هیچ بر عرب دیلینده دانیشان یوخدور ، أما مکتبلار و ته لافرین (تلعفرین) اترافلاری خامیسی عربدیر . اوندن بوخلق تورک و عرب دیلی بیللر .

مللتی نه گوزه ل قارداش یاشاردیلر خومیسی تورک مللتی ، ۲۰۰۳ م یلینده صویرا تروریست قوروب لاشماسی نین تجاوزونا معروض قالیب ، اون ییل اوزاتدی بو دوکوش

شعردی ، بیز عراقدا خصوصیه ته لافر شهزینده باشقه بیر داد وار .

۲۰۱۴ یلینده داعش عراقه گیرانده سوریا ترافیندن و (ته لافر) مارزی اولدوغی ایچین اوراده ته لافر مللتی قارشى دوردیله اولرنن جنکه گیردیله اون گون ، اما دولت یتیرامادی او ترافه و بیر امداد گلمادی بوندان مللت کاریه چاکیلدی اتالار ، بو ائنده جنکه چوق (عائله لر) اولدی و (۵۰۰) شهید ویردی ته لافر .

(ته لافرین) جونلری و بولیسلی و عسکرلر هیچ بیر گون عسکر اسبابلارین صومادیلر (ته لافر) شهزینی صالوب چیقدیله باشقه شهرلاره او عائله لرین اوتیردوب جونلری هر بیرده جنکه گیردیله (جرف الصخر ده ، سامراه ، انبارده ، فلوجه ده ، صلاح الدینده ، تکریتده ، موصولده ، ته لافرده) و هر بیرده شهید ویرمش مثلا فلوجه ده ثرثار قاطعینده (۴۰) شهید بیر گره دن ویردی .

دوشمانلر ته لافرین قالاسین یخدیله داش داش اوسنه قویمادیلر ، ایندیه قدر بویله قالوب ۲۰۱۷ یلینده عراق تمیزلاندی و ته لافر مللتی شهزینه دوندی شکور الله .

اما ته لافرین حصه سی (۱۲۵۰) شهید و (۲۰۰) یارلی و (۵۰) ایتکین ..

ته لافر مللتی دوندی هر کسی ئوین تمیزلادی و اوز بولوندن یاپتدی اوتیردی ، بوتون بو (۱۳) ییل زحمت و قان توکماغدان دولت هیچ بیر پول تعویض ویرمادی ، هر شی گیتدی بوشا اما الله یانینده گیتماز .

بو مللتین فاقیرلغی ایچین الله اوزلارینه باخیب بو شهر دوندی صولار اخماغه باشلادی ، اغاجلار اچماغه باشلادی ، دام دوارلر توتولدی .

ادبیات خانه سینه گیرالیم ...

بیلدوغیز کبی دنیاده هر شهرین و هر ئولکه نین شاعرلری و یازارلاری وار ، شعر یازماغ انسانه موهب در کبی قهردان و کبی سیودان و کبی دینسال (دینی) شعرلر یازار و کبی مللتی نین دردینی یازار .

بیزم ته لافرده گوزه ل شاعرلریم وار بو جنکلاری و میدانده اولان جوانلارین قهرامانلارین یازدیله شعر ایتدیله هر بیر بیره یاپدیله ، بوتون عالم بیلدی کی بیز

(صواش) بو اون ییلین ایچینده نه اولموش اشاغیداکى تقویمده اچیقلیالم .

شماره سایسی	یازی سایسی	
۵۰۰۰	بیش بین شهید ویرمش تلعفر	شهیدلر
۸۰۰۰	سکیز بین یارالی	یارالیلر
۲۰۰۰	اوج بین ایتکین انسان	ایتکین

بو احصائیه دولتین یازیسینه گورادیر .

بیر از اچیقلیالم بو اون ییلینده نه لر اولدی و نه لر گلدی باشینه بو شهرین بو مللتین ، هر کس پیر و جوان و عسکرلر و بولیسرلر خومیسی دوشمانین قارشیسینده دوردیله دفاع ایتدیله وطن و طوبراغ و دین ایچین هیچ بیر نفر گیچمادی تلعفر شهزینه . چوخ زحمت اولدی ملتین حالی چونکی تروریست امدادی کاسدی بو شهردن (التی ای) او قهرمان و اصلان جونلر بو حصاری قیردیله ، بو اون ییلین صواشین هیچ بیر قنال و مخبر دیمادی چونکی میدیا اولمادی ایچین هر کسین بو شهرین حق حقوقی گیتدی یعنی هیچ کیمسه بیلمادی کی بو قوجوک تورک شهری بویله بیوک دوشمان انسانلرین قارشینده دوروب بو شهرینه دوشمانلاری قویمادی گیرسینلر .

(ته لافر جماعتی تمیز تورک) اوغوز قوروبو دیلی بیات شیوه سینده دانیشیرلر ، و دیللی چوخ یاغوندی ترکیاده اورفا شهرین دیلینه و ایرانده اردبیل شهرین دیلینه . بیز اتالاریمز دیاردیلر کی بعضی ملتلر اردبیلدن گلمشلر .

دانیشیق دیل لری نین فونتیق جهتدن عرب دیلی نین تأثیرى التیندا اولدوغو اچیق - ایدین بللی دیر . نئجه ایران تورکلری نین دانیشیق شیوه سینده فارس دیلی نین فونتیق تأثیرى کیمی .

ته لافر مللتی نین باشقه بیر شیوه سی وار ، بو شیوه ده یازیلان شعرلر و سوزلر دده قورقود دیلینه دونیور . و بعضی سوزلر چوخ یاخوندیر سومار سوزلرینه . تلعفر دیلینده شیرین معنالی و حکمت دولو بایاتلار و خوریاتلار واردیر ، بایات عراق تورکمن لری آراسیندا آن چوخ سیولن

دیلی جانہ باغلیوب سوزلری شکر کیمی
کون فیکون اولیردی تالانی اولماسایدی

بابا اوغلو کندینی اؤلدرماغدی ئولمامش
درگاهه اولاشیردی دنیانی اولماسایدی

نصیحت

وورما مضرایینی سازین تئلینه،
تئی لیر محزون اولسا، طنبورہ آغلارا!
هر آخان سولاری قاتما سنلینه،
ایچردن جوشارسان سنل کیمی چاغلار.

سؤزونو سؤیلمه، سورولمایینجا،
تورون چکمه دوزن قورولمایینجا
ایچمه هر گوؤ لردن دورولمایینجا
اوخ اولور باتار کی، جیگرین داغلار

هر گوؤردیون قابا الین اوزالتما
بول لارین ایتیریب، اؤزونو چاتما
کؤنول یاپمایینجا گئجه لر یاتما
قورودورسان تۆکر یاپراغین باغ لار

بولبوللری قوؤوب باغدان اوچورتما
محبت دوست لارین جانان کؤچورتمه
رقیبه شربتین سویون ایچیرتمه
قورور باغدا قالماز، بارلی بوداق لار

بابا اوغلو وئریر نصیحت سؤزون
دوست خسته دیر، دویبدو آغلادیر گوؤزون
ارن لر قاپسینا سوروردو اوزون
قالمادی سؤز توتان دیلینی باغلار

داغلار

یوکسک گوؤردوم باشین اوجا
چوخ سویوقدور باشین داغلار

تورک مللتی اصلان یاورسیوغ، جوانلارین و قهرمانلارین
میدان ایچینده جنک ایتدوغلارین یازدوغ و چوخ
شاعرلریمز جنکه قاتیلدی میدان ایچینده شعرلر یازدی ،
ته لافر مللتی چوخ زنکین بیر مللتی دیر کتبخانه یه و
اسکی شاعرلرین کتابلارینه و شعرلرینه اتکلانمیشلر مثلا (
فضولی ، و سید عماد الدین النسیمی ، شاه اسماعیل
(خطایم) ، پیر سلطان ابدالم ، و باشقه شاعرلرین
کتابلارین مجلسلرده اتالاریمز و بابالاریمز .اوخودی .
اوندن شخصی کندیم بابالاریمه اتکیلانمشدیر (تاثیر)
اولمشدیم ایچاریمده بیر دیغو قاینامش و ققامده سوزلر
قافیه لانمش و دیلمدن چیقان سوز موزون اولمش .
یازدوغوم شعرلر (مللی ، دینی ، آلهی ، اهل بیت ع ،
داستان ، هیجه ، معنی لر ، باباتلار ، کربلا شعرلری ...)
الخ .

جاسم بابا اوغنون شعرلری

اولماسایدی

انسان ملاکدن افضل عصیانی اولماسایدی
یتیشیر قابه قوسین نقصانی اولماسایدی

الله تقویمین یاپمش انسانین صفاتینده
الیردی اوسکاک مقام شیطانی اولماسایدی

گونلن ویرسه مرشده هر جیگینی بیشریر
عمانلره دالیردی یالانی اولماسایدی

خزماتی حقه اولسا الینیردی اعتبار
علمی لذون بولوردی فغانی اولماسایدی

جانین بیر جانہ ویرسه مرازلاری ویریلیر
مرازینه یتاردی گومانی اولماسایدی

استرسه حقه یتماغ کبرلیغینی آتسین
یتیشیردی صحبانه دولانی اولماسایدی

اولماسین ساواشین داغلار

چوخ سویوقدور، بدن ازر
کمالی وار، یئری بز
بابا اوغلو داغ لار گزر
بوردان کئچدی ماشین داغلار

باخ

دیشیلدی دنیا، عیاری قاچدی
گۆزله یاخشی لاری، باخ گل نلره!
قالمادی بیر ساخلی، سرینی آچدی
شیطانین یولوندا باخ قالان لارا!

کیمسه سۆز توتما بیر فلات اولوبدو
نه قابدا وئریدیر اوندا بولوبدو
اور کلره گۆردوم گمراه دولوبدو
باطل توتوب حقی باخ سالان لارا!

اول سۆز وئریدی، سۆزده قالیردی
دارا دوشن دوستون الین آلیردی
محنت ده قالاندا دستک اولوردو
دوشه نین اوستونه باخ گول نلره!

گوندوز یاتیر، گنجه عشقه دولانیر
گلدیکجه خلق نجه سو تک بولانیر
اندنمه دیینه کندی قوللانیر
حقین دوزن یولون باخ بوران لارا!

ایتدی اییین باشی، آغلادی گۆزوم
توکتدی غم منی، دورما بیر دیزیم
شاهین درگاهینا سوردم من اوزوم
یالان یئره سورغو باخ سوران لارا!

توتوب- قیلماق عادت اولدو، نه دئییم
حلال قازانماق زور، گتیریم یئییم

کروان لاری بوردان کۆچه
سۆزلرینی شاشین داغلار

یوز آرشین دیر سنین باشین
قار توتوب آغارمیش باشین
سوردوم قاچ ایل دی کی یاشین
نه گۆزل دیر داشین داغلار

قاینادی بولودلار یاغا
آخار گندر سویو یاغا
گئرین وئرمیش یاخشی داغا
نجه آخیر یاشین داغلار

دومان آلدی گۆرمور گۆزوم
جاندان سنه یازدیم سۆزوم
بو گون سنه سوردوم اوزوم
بیر قوجادی یاشین داغلار

گونش پارلامیش بیر یاندان
محببتین گنتمیر جانندان
چوخ فیکیرلر آلدیم سندن
شیرین دادلی آشین داغلار

یاغیش یاغمیش، داشین یئمیش
قیش گلیب بیاضین گنیمیش
کئچن ایلین سرین دئمیش
قلم کیمین قاشین داغلار

اندیم داغین اته یینه
بولبول تک آغلار تکینه
آخار سو گندر اکینه
چک بو گونو داشین داغلار

آخیر سۆزوم؛ بوردان گندیم
داغ لار حالین دوسته دئدیم
عاشقار آیریلیر نئدیم؟

منیم محبتیم ازل

اوره بیم ده بو درد ازل
 غربتده آراسان گۆزل
 یا سئویلیر، یا سئولمز

ملتینی هر دم آرا
 بو عؤمرونو سالما دارا
 اورک ده آچیلان یارا،
 یا هؤرولور، یا هؤرولمز

کئچدی، کئچن عاغیل اولسا ،
 هر کیشی ائتدییین بولسا ،
 بیر انسان ضمیری اؤلسه ،
 یا دیریلیر، یا دیریلمز

داما وئردیلر دیره بی
 دوشکونلرین درد اوره بی
 باشا قاخانین چؤره بی
 یا قیریلیر، یا قیریلماز

بايقوش مسکن ائتمیش باغی
 آریدی اوره بیم یاغی
 اکین اکمه ، دوزو- داغی،
 یا سورولور، یا سورولمز

بابا اوغلو فرمان الده
 گئجه- گوندوز دوستو بئلده
 هر گلدی یولداش لا یولدا
 یا یئرلیر، یا یئرلیرمز

یار یار

من سنی کؤنلومه سلطان ائيله دیم
 دوست دوستا آجی سؤز دئیرمی یار یار؟

اسلام امر ائتدییی کؤینه بی گئییم
 اوزو گولور قلبی باخ یالان لارا!

اونا کیمی یاتان ، نه یئیر ایچر؟
 سونبوللری قورور، دندن نه بیچر؟!
 کندی تنب للشیر، دونیادان کئچر
 یادلا گئدنلری باخ گل نلره !

آلاهیم قوروسون گلن گونلری
 دئیشدیردیله کی عرفان دون لاری
 صاحب سلطان وورور باشندان بونلاری
 درسی اروپادان باخ آلان لارا!

بابا اوغلو گئییمیش، بیر خرقة ، بیر شال
 معرفت آراسان، کامی للردن آل
 دئیشمه یول لارین، سن عهدینده قال
 غفلت اؤلوملرده باخ اؤلانلره!

وئریلمز

دوش نلره یاردیم آلی ،
 یا وئریلمز، یا وئریلمز
 غربیین غربتده حالی ،
 یا سورولور، یا سورولماز

چالینسین عاشیقلار تتلی
 چکیلمه بیر غربت ائلی
 باشندان بولانیقلی سئلی
 یا دورولور، یا دورولماز

باغدان گلیر بولبول سسی
 نه گۆزل دیر سس- نغمه سی
 یارسیز عشقین بو اساسی
 یا قورولور، یا قورولماز

عشقىنە وئرمىشەم روھوملا جانى
دوست دوستونو اوجوز ساتارمى يار يار؟

بابا اوغلو يوكون آرخايا آلدى
كئچن گو نلرىنى يادينا سالدى
بىر داھا دوستونون قاپى سىن چالدى
دوست دوستو قاپ يدان قووارمى يار يار؟
عدالت دومان

دلى دئدىن اينجيمه ديم سۇزوندىن
دونيا اۇزو دلى خانا دئىلمى
عاقىلسن سە بىر خبر آل اۇزوندىن
دونيا اۇزو دلى خانا دئىلمى

سن اوتو سئوبرسن منده كى سنى
اوسنى آلدادىر سنده كى منى
بئله جە اوينادىر يئتن يئتنى
دونيا اۇزو دلى خانا دئىلمى

گلە-گلە خسىسلىشدىك، گۇبلىشدىك
دوياً-دوياً دمىرلىشدىك كئىلىشدىك
بىشە-بىشە داھا آرتىق چىلىشدىك
دونيا اۇزو دلى خانا دئىلمى

اۇزوندىن باشقاسىن بە ينمىر هئچ كىم
حالال بىر جە تىكە يئنه نمىر هئچ كىم
دوغما آناسىنا گوۋە نمىر هئچ كىم
دونيا اۇزو دلى خانا دئىلمى

اوزلر دئىل گۇزلر اولوب پرده لى
اوسىبدن هئى توره نىر شر دلى
دلىبە باخ دئىبب گولور هر دلى
دونيا اۇزو دلى خانا دئىلمى

سۇزلرىمدن اۇنجه سۇزون سۇيله ديم
دوست دوستو بو شكىل قىيارمى يار يار؟

بىر غنچه گول كىمى باغمىدا بىتدىن
قانادلانيب اوچدون ، اوزاغا گئتىدىن
بىر دورنا قوش كىمى گۇزومدىن ايتدىن
دوست دوستو ياخادان سويارمى يار يار؟

سحر يئلى اسر دالغالار باشى
سن گئده لى، دورمور گۇزومون باشى
يىخلىدى سارايمىم، توكولدى داشى
دوست دوستون دردىنى دويارمى يار يار؟

موم كىمى يانارام، آرىبىر ياغمىم
عشقىنە چوروتدوم عۇمرومو چاغمىم
سارالدى ياپراغمىم ، قورودو باغمىم
دوست دوستو جان يالقىز قويارمى يار يار؟

بولبول تكى اوچدو كۇلوندىن سۇندو
گئتىدى ياد ائلىنە باغمىنا قوندو
جىگرىم ايچردن خنجىرلە يوندو
دوست دوستون ياراسىن اويارمى يار يار؟

باشىم آلىب ائلدىن - ائله كۇچرم
زهر اولسا، يار اليندىن ايچرم
دردىم يازدىم دۇنوب درمان سئچرم
دوست دوستون جانىنى آوارمى يار يار؟

قىرىلدى بو كۇنول، حسر تله دولدى
سئودامىز بىر گول تك سۇنركن اۇلدى
نظر دىدى ، يوخسا بىلمەن نه اولدىو؟!
دوست دوستدان آيرىلىب ياتارمى يار يار؟

گئتىدىن اوزاق ائله ، گۇرمە يىم سنى
گۇزوم يولدا قويدون، آغلادىن منى

❖ پروین ۲۸ یاشیندا یعنی ۱۳۱۳.۵۵ کرمانشاهدا شهربانی رئیسى اولان عمى اوغلو سو ایله ائولنیر. اما اوئون لطیف روحى نظامى خصلتینن توتمور. و نهایتده ایکی آی یاریمدان سوئرا بوشانیب، آتاسى ائوینه قایدیر.

پروین اعتصامى حاققیندا

یازان: شبنم توحیدى

❖ بیر ایل سوئرا یعنی ۱۳۱۴.۵۵ پروین اعتصامى نین بیرینجى شعر کتابى چاپ اولور. پروین بیر مدت تهرانین عالی دانشسراسیندا کتابچى کیمی چالی شیر و عینی حالدا شعر قوشماغا ادامه وئریر.

❖ نهایتده اجل پروینی ۳۵ یاشیندا ۱۳۲۰.۱۳ جى ایلین فروردینین ۱۵.۵۵ ادب و شعر دنیا سیندان آلیر. پروین قم شهرینده عائله مقبره سینده آتاسى نین کناریندا تورپاغا تاپیشیریلیر.

❖ پروین دىوانیندا ۲۴۸ قطعه شعر وار کى، اونلارین ۶۵ قطعه سی مناظره کیمی یازیلیب.

روحو شاد، مکانى جنت اولسون.

@SancaqDergisi قایناق

شعر: پروین اعتصامى

ای گول، باغ آرا تهلوکه دن غیرى، نه گوردون؟
نِشتر کیمی سوزدن - لکه دن غیرى نه گوردون؟

بسدیر بو قدر پارلادین اولدوز کیمی ای لعل،
بو خودور اولانین، سکسکه دن غیرى نه گوردون؟

دوشدون چمنه لیک نصیبین قفس اولدو،
ای قوش بورادا معرکه دن غیرى نه گوردون؟!

❖ رخشنده اعتصامى، «پروین اعتصامى» یه مشهور اولان آذربایجانین بؤیوک شاعرلریندن ساییلیر. او ۱۲۸۵ جى ایلین اسفند آیی نین ۲۵.۵۵ تبریز شهرینده دنیا یا گؤز آچدی .

آتاسى، میرزا ابراهیم آشتیانى نین اوغلو یوسف اعتصامى، اعتصام الملک آشتیانى آدینا مشهور ایدی. آناسى، مقدم العداله نین قیزی، بانو اختر فتوحى ایدی.

❖ او «تربیت نسوان» آدیندا کتابى یازان عالم آتاسى نین تربیتى ایله بویا - باشا چاتیر. عرب و فارس دیل لرینی ده آتاسیندان اؤرگشیر و آتاسى ایله بیرلیکده تهرانا گئدیر. ۸ یاشیندان شعر دئمگه باشلا ییر.

Xudafərin

Türkçə - Farsca

Avril-May 2024 - İL 21 - SAY 224 (ELMİ-ƏDƏBİ-KÜLTÜRƏL DƏRGİ)

[http://www. Khudafarin.ir](http://www.Khudafarin.ir)

<https://t.me/xudafarindargisi>

TAMĞALAR VARLIQ RƏMZİ

